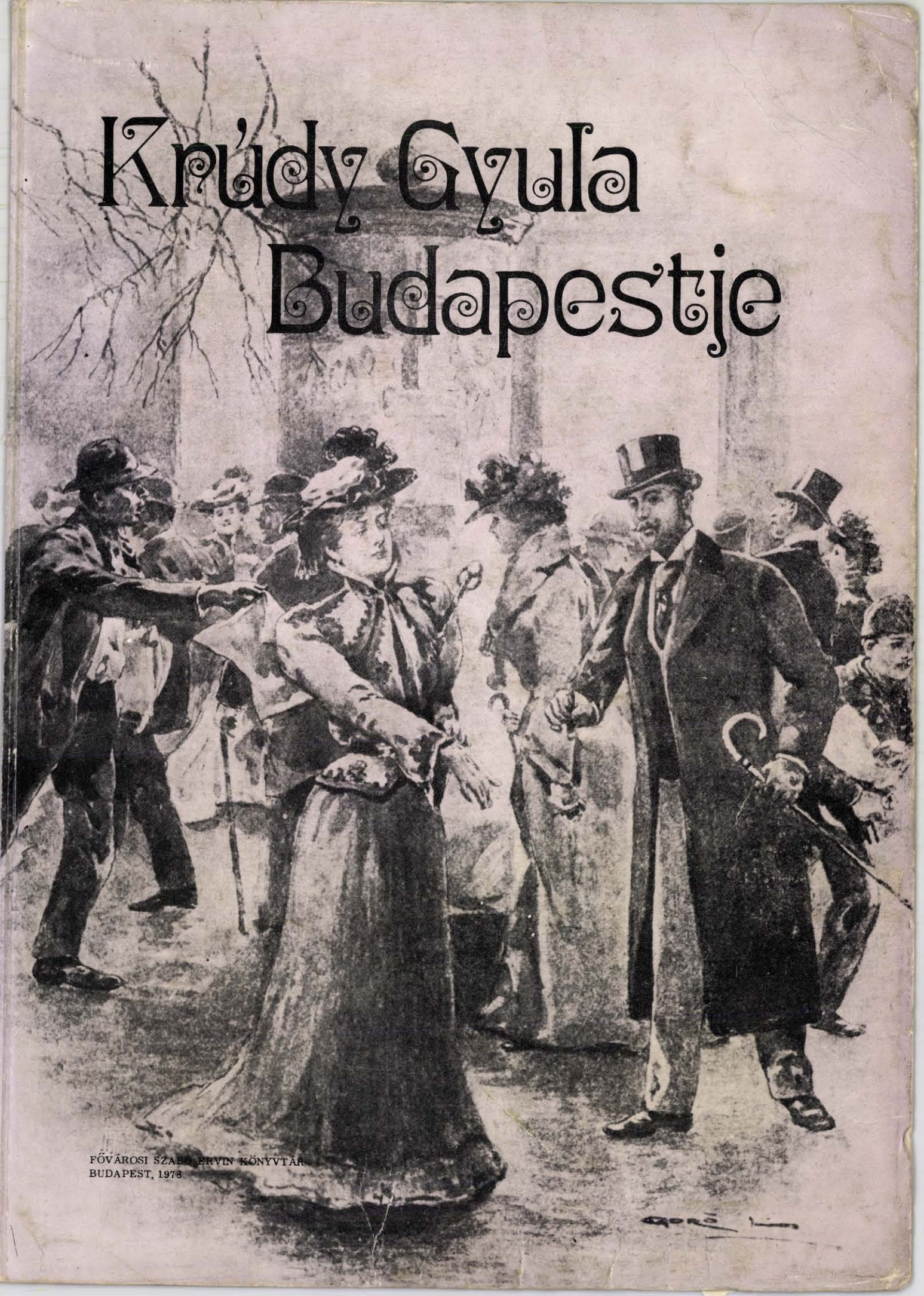
Krúdy Gyula Budapestje

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
BUDAPEST, 1978

930
945.5BB
1998 -07- 00

KRÚDY GYULA BUDAPESTJE

1989. AUG

BUDAPEST VU PAR GYULA KRÚDY

Publication de la Bibliotheque Municipiale " Szabó Ervin" pour le 100e anniversaire de naissance d'écrivain.

BUDAPEST SEEN BY GYULA KRÚDY

Publication of the "Szabó Ervin Municipial Library" for the looth anniversary of the writes birth.

DAS BUDAPEST VON GYULA KRÚDY

Das Verlagwerk der hauptstadtischen Bibliothek "Erwin Szabó" zum 100. Jahrestag der Geburt des Schriftstellers.

ДЬЮЛА КРУДИ И ЕГО БУДАПЕШТ

Издание Столичной Библиотеки им. Ервина Сабо по случаю 100-ой годовщины рождения писателя.

930

Krúdy Gyula Budapestje

MEGJELENT AZ ÍRÓ SZÜLETÉSÉNEK
100. ÉVFORDULÓJÁRA

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
BUDAPEST, 1978

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR TANULMÁNYOK ÚJ SOROZAT
66/90. SZÁM

A BUDAPEST GYŰJTEMÉNY KIADVÁNYA

Összeállította:

DEVECSERI LÁSZLÓNÉ

Lektorálta:

KRÚDY ZSUZSA

A borítólapot M. KISS JÓZSEF tervezte

Fotó: BRAUN TAMÁS

A 21116

ISBN 963 581 037 7

Felelős kiadó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója
Készült a FSZEK sokszorosítójában
Terjedelem: 40 A/5 ív Táskaszám: 77/299 Példányszám: 1000

BEVEZETŐ

Egyik neves történészünk, a dualizmus korának szakértője, azt írta egy megemlékezésében, hogy a történelemtudomány eszközeivel sem sikerült ennek a korszaknak olyan hiteles képét megrajzolni, mint ahogyan azt Mikszáth, az író megjelenítette műveiben. A főváros történetének kiegyezés utáni alakulásáról sem lehet pontos fogalmat alkotni Krúdy Gyula regényeinek, elbeszéléseinek és más publikációinak ismerete nélkül. Krúdy, aki regényeiben oly sokszor merül el egy titokzatos álomvilágba, szereplőit elviszi a megfoghatatlan múlt messzeségébe, aki lírai vallomásokkal szakítja meg elbeszélő műveinek folyamatát - az éles valóságábrázolásnak is utolérhetetlen mestere volt. A századforduló légkörét, a mindennapi élet szokásait, hangulatát, a társadalom általa ismert rétegeinek embertípusait; világszemléletüket, életformájukat, gondjaikat és vidámságaikat, - a főváros lélegzését, közérzetét Krúdy művei közvetítik hozzánk az élet elevenségével. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye is forrásértékűnek tekinti Krúdy Gyula Budapesttel kapcsolatos írásait, a kapitalista nagyváros kialakulásának időszakára vonatkozóan.

Kiadványunknak is az a célja, hogy az író regényeinek részleteivel bemutassuk a főváros hétköznapjait és ünnepnapjait, színes, mozgalmas freskót tárjunk az olvasó elé abból a korból, amikor "fiatal volt még Budapest". Válogatásunknak korlátokat szabott a kiadvány terjedelme, ezért elsősorban szépirodalmi műveiből, azok közül is regényeiből emeltük ki a Budapesttel foglalkozóakat. Az élet álom c. elbeszéléskötet darabjai az Utolsó szivar, az Arabs Szürkéhez c. gyüjtemény első kötetében is megjelentek, innen vettük azokat a novellarészleteket, amelyek helyet kaptak a szemelvények között, az író munkásságában betöltött kiemelkedő művészi értékük miatt. Szerepel még a kötetben a Vallomás c. életrajzi összeállítás és a Budapest vőlegénye c. Podmaniczky Frigyes emlékiratait feldolgozó mű néhány részlete. Egyéb publicisztikai munkáit, sem a belőle kiadott válogatásokat /pl. Pesti levelek, Pest-budai séták/, sem elbeszéléseit ill. azoknak témánkhoz kapcsolódó részeit nem vehettük figyelembe a kötet összeállításakor. Ebben egyaránt akadályozott a válogatás korlátozott terjedelme és Krúdy életművének szinte beláthatatlan nagysága.

A legismertebb regényeiből válogatott részletekkel igyekszünk változatos és valósághű körképet nyújtani a főváros történetének egyik legizgalmasabb korszakáról.

A kiválasztott szemelvényeket öt fejezetbe csoportosítottuk, a témakör és a feldolgozás, megjelenítés formája alapján. Az első fejezetben, A "nagyvilágias korát élő Budapest"-ben az író általános jellemzését adja a hirtelen felnőtt, új épületekkel és új erkölcsökkel, új életstílussal hencegő városnak. A kortársakat, így Krúdyt is, elbűvölő gyors átalakulás felemásságát mondja el ezekben, a

regényeinek sodrát sokszor megszakító betétekben.

A második fejezetben; címe: "A csodálatos nagyváros" közelről, áradó bőséggel követik egymást a leírások. Végigjárhatjuk azokat a városrészeket, utcákat és vendéglátó helyeket, ahol a régi Budapest élete a legmozgalmasabb volt, és amelyek az író szívéhez is a legközelebb állottak. Annyira ismerte a város egyes negyedeit, érzékelte sajátos hangulatukat, hogy megkülönböztette az utcákat szaguk szerint is, jellemezni tudta sajátságaikat a lépések koppanásának különbségeivel.

"Urakkal és kokottokkal ismerkedtem meg..." címszó alatt - a harmadik fejezetben - elvonulnak előttünk regényeinek figurái, a korabeli Pest életének szereplői. Alakjai személyes ismerősei voltak, akiknek tudott vágyairól, megfigyelte legtitkosabb mozdulatait is, talán akkor, amikor órákon át hallgatva, tűnődve ült társaságában, a kávéházban, vagy a kocsmában. Éjszakai életet élt, az embereknek is ezt az arcát ismerte elsősorban. Mondják, hogy eljárt a pesti pincérek találkozó helyére, egy Mester utca végén levő kis csapszékbe, ahova szakmán kívülit nem engedtek be, rajta kívül. Krúdy emberismeretet tanulni járt ide a legjobb emberismerőktől, a pincérektől. A fejezetben felsorakoztatott alakokban a főváros századvégi társadalmának csak egy része elevenedik meg, sokan úgy, ahogy a pesti éjjelben megmutatkoznak. Bár az emberek éjszaka oldottabbak, rejtett tulajdonságaik jobban a felszínre jönnek, mégsem teljes valóságukban jelennek meg. Krúdy jellemábrázoló művészete jellegzetes és felejthetetlen alakokat teremt annak ellenére, hogy alakjaival sokszor éjszaka találkozunk, és ritkán látjuk őket tevékenység vagy munka közben. Leginkább pihennek, szórakoznak, tépelődnek, vagy az evés-ivás szertartásával vannak elfoglalva.

A negyedik fejezet címe is Krúdy vallomásából vett idézet: "... többet megtanultam az akkori pesti életből, mint mások..." Ennek a "tanulás"-nak az eredményei azok az epizódok, jelenetek, amelyeket regényeinek cselekményéből kiemeltünk és ebben a fejezetben gyűjtöttünk össze. A nagyrészt már bemutatott pesti alakok szerepelnek ezekben a főváros mindennapi életét tükröző jelenetekben.

Az ötödik fejezetben, A Pest-budai "széphölgyek" történetében megtaláljuk mindazt, ami a válogatásban szereplő művekben a pesti nőkkel kapcsolatos: általános leírást, jelenetet, egy-egy széphölgyről festett jellemképet. Féja is megállapítja Krúdyról: "... élő modellek után dolgozott, mint minden igazi író, alakjait olykor meleg, sőt forró valóságukban emelte műveibe..." Ahhoz azonban már a lángelme képzelőerejére volt szükség, hogy a valóságban mozgó alakok a regényekben is életízűek legyenek - sokszor egy-egy jelentéktelennek tetsző tulajdonság kiemelése, egy-egy csodálatos hasonlat segítségével. Különösen érvényesül művészi jellemábrázoló képessége az asszonyok leírásánál, akiket rajongva csodált, de hihetetlen mélységig ismert, megértett és elfogultság nélkül ábrázolt. Asszonyok, lányok sorát teremtette meg írásaiban az előkelő, gazdag úri hölgytől a "szerelem megalázottjaiig" bezárólag. A nők változatos megjelenítésén keresztül társadalmi arculatát is megrajzolja a századforduló világának. Ez, valamint az életművében a nőknek juttatott kiemelkedő szerep, kétségtelenül indokolttá teszi, hogy külön fejezetet juttassunk összeállításunkban a Pest-budai széphölgyeknek.

Az egyes fejezetek szemelvényei sem téma, sem forma tekintetében nem határolhatók el élesen egymástól, hiszen nagyobb, összefüggő epikus művek részletei, előzménnyel és folytatással. Bármennyire erőszaktétel is önálló, egységes folyamatú regényekből részleteket kiszakítani, a hosszabb, rövidebb epizódokból, leírásokból - úgy gondoljuk - mégis összeáll egy új egység: Budapest élete a századfordulón.

A folyamatosan idézett szövegeknél a néhány mondatos kihagyásokat nem jelöltük. A hosszabb megszakításokra a szemelvények végén található lapszámok utalnak.

A tartalomjegyzékben annak a kiadásnak az évszámát közöltük, ahonnan a részletet kiemeltük.

A szemelvények "címe" részben a közölt részletből való idézet, részben a tartalomra utaló kitalált szó vagy kifejezés.

A bevezető feladata még arról szólni; mit jelentett Krúdy Gyula életében Budapest; mekkora helyet foglalnak el életművében az itt szerzett élmények; és végül hogyan viszonyult a városhoz, milyennek látta, hogyan ábrázolta.

Az N.N. című,1922-ben megjelent regényében, amelyben születésének titkairól, fiatal éveiről szól, azt írja: "Pestre! Már majdnem meghaltam, úgy vágyakoztam Pest után." Lehet, hogy későbbi érzések visszavetítése ez a mondat, de az közismert, hogy 18 éves gyermekifjúként, 1896-ban már Pestre érkezik. Kalandokkal, tapasztalatokkal, komoly írói és újságírói munkássággal, átmulatott éjszakák, megélt szerelmek emlékével. Oly korán érett - 14 éves mikor első novellája megjelenik - már annyit tudott, mint kortársai negyvenéves korukban. Mégis Budapestre érkezése a megrázó élmény, a döntő fordulat a fiatal Krúdy életében. Erről vall ő maga a Magyar Szemlében megjelent,A nyomtatott betű c. korai /1896/ regényében.

"Reggel öt-hat óra között érkezett Budapestre. Már világos volt s a júliusi nap aranyosan bukott fel az égboltozaton. Elkábította az a zaj, ami a pályaudvaron fogadta. Kis táskáját görcsösen kezébe kapva összeszorított ajkakkal, de nagyon dobogó szívvel szállott le... Keresztül haladt a pályaház óriási csarnokán s kilépett az utcára. Egy pillanatig tétovázva állott meg. Az emberek sokasága hullámzott körülötte mindenfelé s ott feküdt előtte az óriási főváros ragyogó palotáival, hatalmas utcáival és csillogott minden a kelő nap fényességétől. A széles Kerepesi úton vastag emberszalagok kígyóztak előre, befelé a város felé, ahol az élet lüktet.

Egy francia regényhős jutott eszébe, egy frázis; az ifjú hősről, a deli lovagról, ki lábával toppant a középkori város kapujának küszöbén és így szól:

- "Ezt" meghódítom!"

Ugyanitt végleg elkötelezi magát az írói pálya mellett, "melegség és láz" süt hőse szavaiból, mikor Krúdy érzéseit tolmácsolja: "Ah írni, írni fog újra, írni szép örökbecsű dolgokat. Hiszen az írás áldozat, amit az ő hívő lelke az élet oltárára hozott. Áldozat, amely kéjt, örömet, fájdalmat, szenvedéseket: de életet okoz. Az élet ott van a nyomtatott betűkben... a betűben, amelyet a kiválasztottak vetnek papirosra." Szándékától nem tágít, nem valósítja meg apja akaratát, hogy elvégezze a jogot, karriert csináljon, képviselő, ügyvéd vagy esetleg főispán legyen belőle. A megbántott apa nem támogatja, magára van utalva. Akkor már több pesti lappal van kapcsolatban, írásait ezekben helyezi el: Budapesti Hírlap, Egyetértés, Fővárosi Lapok, Képes Családi Lapok, Magyar Hírlap, Magyar Szemle, Magyarország, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Az Újság stb.

Először a Belvárosban akart megtelepedni "csendes, finom, tiszta és nobilis emberek közé", de itt nem érezte jól magát és rövidesen a Józsefvárosban ütötte fel tanyáját. Ebben a városrészben kedvére való társaságot talál a lecsúszott íróbohémek kocsmaasztalánál, megjön az első irodalmi "siker" is az első önálló kötet megjelenésével: Üres a fészek és egyéb elbeszélések /1897./ A kis kötetről a komoly Budapesti Hírlap néhány soros meleg, biztató sorban emlékezik meg. Innen "... egy muskátlis józsefvárosi ablakból figyeli Pestet...", kezdi elfelejteni a szülőföldet, a Nyírséget, a szülői házat, a kisvárosi hangulatot. Sokszor költözködik, de megmarad a Józsefváros területén, amely az akkori Pesten leginkább őrzi a vidékies jelleget. Figyel, ismerkedik, körülnéz és "mindinkább megszereti" Pestet. A város ekkor heveri ki a millenium utáni katzenjammerjét, és rövid dermedtségéből magához térve, új lendülettel folytatódik az épitkezés, terjed a kapitalizálódó nagyváros új életstílusa: hajsza a meggazdagodás és a kellemes élet után. A rombolási és átalakítási láz eléri a Belváros csendes, szűk kis utcáit is. A múltba vágyakozó Krúdy azonban akkor érkezett Pestre, amikor még álltak a régi házak és a később elveszett utcák, amelyekben, képzeletében, tizennyolc-tizenkilencedik századi férfiak, jószagú és ábrándos hölgyek nézegettek ki az ablakon, járkáltak az erkélyek alatt. Egy 1921-es írásából tudjuk, mennyire elbűvölik és milyen tudatosan keresi Pest régi emlékeit: "...egy várost keres a sivatagban, amelyről régi hagyományokból hallott". Járkál elgondolkozva a Barátok terén, éjszaka sétálgat a Kalap utcában, félhomályos kiskocsmákban áhítatosan hallgatja a "gyönyörű és daliás" múltat idéző kikopott, öreg költőket. A félig-meddig még kisvárosi Pest rohamos növekedése, világvárosiasodása lesz majd életének egyik felejthetetlen élménye, életművének állandóan visszatérő, központi témája.

Ezekben az első budapesti években azonban még a nyíri dzsentrivilág ábrázolása foglalja el a legfőbb helyet műveiben. Nehezen tud tőlük elszakadni, hatásuktól szabadulni, de dzsentrihőseit mégis "halálhangulat" lengi körül, pusztulásra vannak ítélve.

Életében fordulatot hoz, - még jobban Pesthez köti -, Spiegler Bella írónővel kötött házassága 1899-ben.
A Király utcai Pekáry-házba költözik, felesége szüleihez, közel a Teréz templomhoz. Elhagyja tehát a Józsefvárost, hogy írásaiban még sokszor visszatérjen hozzá. A leggyorsabban fejlődő új kerület lesz ezután életének, későbbi művei eseményeinek színpada, a számtalanszor megírt, megelevenített Terézváros; az Andrássy úttal, a Király és a Nagymező utcával.

Az 1901-ben kiadott, első nagyobbszabású realista regénykísérletének, Az aranybányá-nak cselekménye még a Józsefvárosban játszódik, az előkelő, Múzeum körüli negyedben. Különösen a kisemberek megrajzolásában érződik józsefvárosi tartózkodásának hatása. Kedvesek, rokonszenvesen ábrázoltak; a korcsmáros, a fiakeresek, a varrólány, a masamód kisasszony, Marinka, a kapusnő, - ellentétben a jellemtelen karrierista főhőssel, a vidékről felkerült dzsentriképviselővel. Benne a pénzszerzésért, érvényesülésért mindenre képes "újfajta" embertípust, a spekulációs vállalkozásokba fogó kalandort akarja pellengérre állítani a fiatal író. A kritikai realizmus látásmódját és mikszáthi hatásokat mutató Aranybányát nem követik hasonló próbálkozások. Új, sajátos kifejezési módot keres, el akar szakadni magyar és külföldi példaképeitől. Az 1900-as évek első évtizedében azonban termékenységével és foglalkoztatottságával még

nem áll arányban írói sikere.

1913-ban következik be az, amit 1896-ban megjósolt; meghódította a várost, a dicsőség, "ez a ledér dáma, a lábainál hever." Újfajta témakörű és sajátos, egyéni formájú regény került akkor az olvasók kezébe: A vörös postakocsi. Először A Hét c. folyóirat közölte folytatásokban. Szerkesztőjének, Kiss Józsefnek írja Krúdy, hogy a "pesti vásár"-t akarja megírni új könyvében úgy, ahogy azt a valóságban látta. Több mint másfél évtizede él már Pesten, felhalmozódott élményei, sokasodó megfigyelései napvilágra, nyilvánosságra kívánkoznak. A vörös postakocsi azonban nem tükrözi a fővárosi élet akkori legjellemzőbb társadalmi, erkölcsi sajátságait - ezt Ady is megállapította - hanem inkább Krúdy pesti életének színhelyeire vezet el. De ezzel a könyvvel megindul a Budapesten játszódó regények sora, életművében a vidéki élet rajza mellett elfoglalja helyét az új témakör: a nagyvárosi emberek sorsa. Sok-sok későbbi regényének cselekményéből, környezetrajzából, alakjainak életútjából alakul majd ki a teljesebb kép a főváros kapitalista világvárossá növekedésének időszakáról.
Egyelőre örül a sikereinek, élvezi az életet. Ekkoriban alakul ki sajátos életformája, a legendás "Krúdy világa", amelyről A vörös postakocsi-ban is találunk részleteket. A Postakocsi figurái Krúdy "aranyéletének" részesei: Rezeda Kázmér maga az író, színésznők, a "perdita", a bukott nő, Estella, Steinné a felhajtónő és a nagyúr, Alvinczy Eduárd - Szemere Miklós, akiknek lóversenyen, színházban, mulatókban zajlik az életük. Krúdy mozgása is ezekre a helyekre összpontosul: kávéházak, vendéglők, kocsmák, orfeum, Otthon kör, kártyaklub, lóversenytér, nyilvánosház és a szállodai szoba, ahol hajnalban óraszám rójja apró, lilatintás betűit; írásműbe sűrítve az átélt találkozásokat, gondolatokat, megfigyeléseket. Ezekkel, a kitartó fegyelemmel, naponta megírt ívekkel biztosítja az alkotásához nélkülözhetetlen életforma üzemi költségeit és - családja eltartását. A családi élet kötöttségeit nem állja, különböző szállodákba: Meteor, Astoria, Royal, szigeti Nagyszálló - költözik, sokszor "barátságos" ház lakója; így családosan, de mégis családtalanul élheti, kalandra és élményre éhesen, választott életformáját.

A világháborúig tartó évek életének, írói pályájának élményekben leggazdagabb, legváltozatosabb időszaka. Barátaival: Ady Endre, Bródy Sándor, Cholnoky Viktor, Csergő Hugó, Lázár Miklós, Szép Ernő stb., kocsmázótársaival, hozzácsapódott tisztelőivel járja az éjszakát. Megfordul az Erdélyi Borozóban, a Drechslernél, a Három Hollóban, a Londonban, a New-Yorkban, a Szikszayban, a Mélypincében, a "Somossy"-nál, a Hullamosóban a város minden rendű, rangú kávéházában, mulatójában. Annyi benyomás éri, oly tarka, sokszínű az élete, hogy a begyűjtött "termés"-ből bőven futja a 10-es évek végén, a 20-as évek elején megjelent nagy regények alapanyagához is. Új múzsája, második felesége, Rózsa Zsuzsi, új típusú nőalakok megformálására ösztönzi. Második felesége a forrása a Bukfenc /1918/ Gyöngyvirágának, az Útitárs /1918/ Esténájának, az Asszonyságok díja /1919/ Natáliájának, a Hét Bagoly /1922/ Áldáskájának, benne van egyik legérdekesebb nőalakjában, az Aranyidő /1923/ Máriájában is.
1918-1930-ig a Margitszigeten lakik második családjával. Kezdetben, az ellenforradalom első éveiben elvonulva a világtól a szigeti remeteségbe, valóságábrázolásában egyre mélyülve, kifejezésmódjában egyre érlelődve, a klasszikus nagy regények megalkotásán dolgozva. Ábrázolja az 1870-es, 80-as évektől kezdve a Monarchia széthullásáig tartó időszakot, de az 1920 utáni világról nem volt mit

mondania. 1924-ből való vallomása: "...valami nagy-nagy regényt szeretnék írni... Benne az ó-Magyarország, benne az új Magyarország, és a legújabb Magyarországból csak annyi, amilyen lapidáris egy sírfelirat szokott lenni." Az új viszonyokba sehogysem találja bele magát, képzeletében aranyos ködděl vonja be a háború előtti világot, írásai tele vannak nosztalgiával a "régi boldog Magyarország" iránt. A Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban c. /1921/ regénye előszavában idilli képet rajzol a pesti életről, szokásokról, elfelejtve, hogy hányszor illette bíráló szóval az üzletelő, kártyázó, szélhámosokkal teli várost, ahol "mindenki a könnyű pénzszerzésen töri a fejét."

Életének utolsó éveit súlyos betegségekkel küzdve tölti. Szanatóriumokban fekszik hónapokig, anyagi gondok szorongatják, és 1930 májusában Óbudára telepítik őket a Margitszigetről. Tragédiájáról megrázóan vall A vadevezős megtérése /1931/ c. novellájában: "...olyanformán vetődött az óbudai partra mint egy hajótörött, akinek nem volt válogatnivalója a menekülés módjában..." Valóban csak a puszta életét mentette meg. A "pesti utcák grófja" szegényen és magányosan halt meg 1933 május 12-én, 54 éves korában. Temetésén ott volt Pest egész éjszakai világa, az írók, a barátai, tisztelői. Sárai Elemér cigányzenekara kedves nótáit muzsikálja utoljára. A hivatalos Magyarország nem képviseltette magát a temetésen.

Élete sokszor volt mélyponton e szomorú utolsó években, de művészete egyre magasabb fokot ért el. Németh Andor mondja: "Élete végéig fejlődött, amíg eszközeinek hiánytalan birtokában elérte a teljes tökélyt."

Az utolsó időből való két nagy pesti regény is az 1918 előtti világot eleveníti fel. A Boldogult úrfikoromban /1930/-nal kapcsolatban maga írja, hogy "csupa olyan dologról van szó benne, amely dolgok a lehetetlenség világába tartoznak napjainkban... Lehetetlenség... többé szabályszerűen élni". Hogy mit jelentett Krúdy szerint "szabályszerűen" élni, azt elárulja a regény cselekménye, amely egy egésznapos mulatozást mond el a Bécs városához címzett Király utcai vendégfogadóban. Itt üldögél társaságával Kacskovics úr, pesti háztulajdonos, agglegény, és a vendégek köre egyre szaporodik, miközben a villásreggeli egyre hosszabbra nyúlik, "leereszkedik az alkonyati félhomály". A jókedv tetőpontját éri el, amikor a különböző helyzetű, társadalmi állapotú vendégek, a kocsmáros házaspárral együtt táncraperdülnek. Másnap kiderül, hogy a mulatság búcsú volt, a fogadós eladja a vendéglőt. Ezt a szegényes történetet dúsgazdaggá teszi az emlékezés, amely át- meg átszövi a cselekményt és megismertet a Ferenc-József-i korral, a város életével, a különböző alakok sorsával, a szokásokkal, az erkölcsökkel. A társaságban megjelent figurák sokrétűsége: hordár, trafikos, borbély, csapos, kocsmáros, pincér, "szerkesztő", huszárkapitány, üvegkereskedő stb., élettelisége, a regény nagyszerű szerkezete miatt többen a magyar regény legnagyobbjának tartják. Czine Mihály szerint: "... a városi élet költészetének a legbensőségesebb kifejezése." A búcsúmulatság utáni visszazuhanás a szürke hétköznapi életbe jelkép is; búcsú a régi világtól, annak felidézett képeitől; visszatérés a kellemetlen valóságba.

A Rezeda Kázmér szép életében /1933/ szintén az utolsó békeévekbe vezet el. Alcímének - Regény a szép Budapestről - megfelelően a fővárosi gazdag polgárok életébe pillantunk be a háború előtti években. Az elkényeztetett, jólétébe szinte beleunt pesti polgárság hangulatán keresztül érezzük a háborút közvetlenül megelőző időszak feszült légkörét, azt "a lomposságot és bágyadtságot,"

amely az önmagával elégedett várost elárasztotta. "Pest fulladásig jóllakott gyönyörrel, bűnnel, étellel és itallal" - írja az 1921-es Nagy kópéban, amely Rezeda Kázmér folytatásának tekinthető. Ez a megcsömörlött város kívánja a háborút, hogy változatosságot vagy megváltást hozzon magával. "Éljen a háború! Bőgött az eggyéolvadt százezer hang a városból." A Rezeda Kázmér szép élete talán a legkiegyensúlyozottabb, legszebb Krúdy regény, a pesti témakör klasszikus megvalósítása.

Mint ahogy említettük, 1913-tól, A vörös postakocsi megjelenésétől egymást követik a pesti regények. A már felidézetteken kívül: Őszi utazások a vörös postakocsin /1917/, a Napraforgó /1918/, vidéki és fővárosi élmények együttes ábrázolása, a Hét Bagoly /1922/, az irodalmi viszonyok bemutatása, az Őszi versenyek /1922/, főszereplője egy elcsapott zsoké, az Aranyidő /1923/, egy modern pesti lány története, Ady Endre éjszakái /1925/, Velszi herceg /1925/, Primadonna /1926/, Pálmay Ilka regénye és még kisregények, regénytöredékek sora, amelyeknek cselekménye, szereplői mind a pesti talajból nőttek ki. A folyton változó, izgalmas életű város új és új ihletet ad az írónak.

A most következő regényrészletekből fogalmat alkothatunk magunknak az iró érdeklődésének sokféleségéről, a helyszín változatosságáról: "szerepel" jóformán az egész Budapest. Itt is felfigyelhetünk prózájának költőiségére, andalító zenéjére. Azonban a Krúdy művekből áradó dallam ezekben a szemelvényekben elsősorban nem a mélabús képzelődéseket, álmokat kíséri, hanem életszerű, valóságos képek és jelenetek megörökítésének eszköze. Sőtér István állapítja meg: "Krúdy bensősége, lírája, csodálatos nyelve, eredeti és képzeletdús stílusa kétféle témakörnek, egy álomszerűbbnek és egy valóságosabbnak kifejezésére szolgál."

A kiadvány célkitűzéséből következik, hogy itt a "valóságosabb témakör" darabjait találja meg az olvasó; azonban igazolódik Sőtér István véleményének további része is: ebből a második témakörből is "ugyanazt a megejtő, felejthetetlen, utánozhatatlan dallamot tudja kibontani."

Ez az "utánozhatatlan dallam" kíséri Krúdy Gyula Budapestjét. Szárnyaló és magával ragadó, ha a város szépségét, ragyogását, életörömét énekli, de disszonáns hangok vegyülnek bele, ha bűnös szenvedélyeiről, gátlástalan szélhámosságairól, hamiskártyásairól és romlott asszonyairól szól a dal.

Meglátta a gyors fejlődés árnyoldalait, ellentmondásait is; ábrázolja a nagyváros kétarcúságát. Hogyan viszonyult tehát Krúdy Budapesthez? Szerette-e ezt a várost, amely oly sok jóval ajándékozta meg, de sokszor volt hozzá kegyetlen és igazságtalan is? Fiatal koráról írva, "amikor nappal is bálias lépésekkel jár az ifjú a főváros ismeretlen körútjain", azt vallja: "szerelem van a szívben a csodálatos nagyváros iránt". Később a sok tapasztalat keserű csalódásokat okoz, kiábrándult nyilatkozatokra készteti. Pesthez fűződő érzelmeit talán legtalálóbban, legőszintébben Mit látott Vak Béla... c. regénytöredékének hőse fejezi ki:

"Sokszor megátkoztam ezt a várost, de mindig visszatértem hozzá, akármilyen messzire voltam... Valamely titokteljes varázsa van Budapestnek..."

I.

A "NAGYVILÁGIAS KORÁT ÉLŐ BUDAPEST"

Az első, bevezető fejezetből bizonyos távlati kép bontakozik ki a városról, általános leírását, jellemzését kapjuk Budapestnek. Tersánszky J. Jenő azt írja, hogy csodálatos világ Krúdy írásainak világa, "amit a köznapból boszorkánymester módjára bűvölsz az emberek elé, akik benne vagy mellette élvén és látván, mégsem látják meg nélküled."

Az első témakör részleteiben Budapest nagyvárossá serdülésének folyamatát ábrázolja Krúdy, hol a felfedezés ámulatával, hol a megtéveszthetetlen tisztánlátás igazmondásával, bírálatával.

Valóban fakóbb, merevebb maradt volna számunkra a régi Magyarország és fővárosának élete, ha nem lel olyan krónikásra, mint Krúdy, aki "újjá, mássá, színesebbé, ilyenné... teremti soraival."

Több mint harminc szemelvényben követhetjük nyomon: hogyan változik az életmód, gondolkodás, erkölcs "az ifjú főváros" nagyranövekedésével, hogyan válik "lármássá és élnivágyóvá" a "kurtizánná lett rafinált város."

Krúdy már első regényében, Az aranybányá-ban /1901/ életízű korrajzot, találó meglátásokban bővelkedő jellemzést ad a századforduló Budapestjéről. Ebből való a válogatás első darabja, amelyből már kiérződik a fejezet alaphangulata: "itt nyüzsög az élet," és mindenki a szerencsét, a pénzt keresi, hajszolja. A kapitalizálódó nagyvárosnak ez az élesen szembetűnő vonása a fejezet sok szemelvényében megtalálható. /Őszi utazások... 1917, Mit látott Vak Béla... 1921/

Krúdy prózájának elevenségével valósággal élőszeméllyé változtatja Pestet, "kopott, elhanyagolt leánynak" nevezi, aki majd később leveti szerény álarcát és "évről évre több ékszert rak magára." Sokszor és részletesen leírja a fejlődés hihetetlen iramát. "... Élni, élni, mintha utolsó éveit élné a város" - mondja a Vak Béla c. regénytöredék hőse, aki szinte összefoglalót ad a "vállalkozó kedvű város", Pest minden téren megmutatkozó növekedéséről.

A város polgármestere, "a Sacher fiú" - Bárczy István - és a korszellem azt diktálja, hogy kétségbeesetten, "az amerikai vasutak versengő gyorsaságával" folyjon az élet. Nem lehet egy pillanatot sem kihagyni; a reggelig tartó lumpolás összekapcsolódik az üzleteléssel; a gyárosok, ügynökök, hírlapírók, ügyvédek az éjféli órákban fogadják ügyfeleiket, írják cikkeiket. Nappal csak a munkások és hivatalnokok dolgoznak, ebédután Pest "mindig elaludt egy órácskára", hogy estefelé a titkos kártyabarlangokba, a gazdag emberek megkoppasztására induljanak a város pénztelen semmittevői, vagy a zenés kávéházak és mulatók termeiben hallgassák a divatos pesti nótákat, és hajnaltájban "lihegve, csapzottan, részegen, nekibolondulva rúgják a port". Milyen visszataszító, sivár jelenet bontakozik ki a derengő világosságban, mikor egy-egy orgia "gyűrött publikuma" kiöm-

lik az utcára! Krúdy maga is részese ezeknek a pesti éjszakáknak, ennek az idegenszerű új világnak; nincsenek illuziói. Megírja, hogy ebben a városban nem ismerik a tiszta szerelmet, titkos találkahelyekre járnak az asszonyok, nyilvánosházba az "élettől szívenszúrottak", a fiatal hírlapírók nem képzelhetők el színésznőszerető nélkül, az emberek fuldokolnak az adósságoktól, az öngyilkosokon alig csodálkoznak, és néha úgy látszik, egyetlen tisztességes ember sincs a városban. A kapitalista erkölcs rideg törvényei érvényesülnek: a pénz, a hírnév határozza meg az emberek helyét, amelyet a társadalomban elfoglalhatnak, a barátságokat, a szerelmet, de még a pincér viselkedését is a kávéházi vendégekkel. Nem jobbak a viszonyok az irodalmi életben sem; a legfőbb írói tennivaló: összeköttetéseket keresni a kiadókhoz, szerkesztőkhöz, irodalmi vezérekhez.

Különösen keserűek az író szavai az 1922-ben megjelent Hét Bagoly leírásaiban. Az ellenforradalom első éveiben háttérbeszorított, csalódott Krúdy megvetéssel figyeli az "új világot", ahol a "borotvált patkányok" ágálnak, akik nagyhangúak, megalázzák az öregeket, adósságot-adósságra halmoznak, megzsarolják az asszonyokat, pofon vágják a hordárt, kizsebelik a berúgott kereskedőket. "Ezek a modern kor lovagjai" - állapítja meg lenéző indulattal. Bár a regény a fin' de siècle - a századforduló - Pestjéről, irodalmi viszonyairól, boldogulási lehetőségeiről ír, valószínűnek látszik, hogy saját korának, a 20-as évek elejének felháborító valósága készteti haragos kifakadásokra.

Személyes tapasztalatok, önéletrajzi elemek adnak valóságízt a válogatás azon darabjainak is, amelyekben a Pestre került fiatal emberek "izzó ambiciójáról" mondja el gondolatait. Részben elítéli a vidéki fiatalemberek elszántságát, erőszakosságát, "mérhetetlen szomjúságát" az érvényesülésre, részben - nyilván saját élményeire gondolva - megrázó szavakkal panaszkodik az idegen, gonosz város gőgjéről, megvetéséről az ismeretlenek iránt. /Mit látott Vak Béla... 1921. Velszi herceg 1920./ Érződik a fiatalkori átélés hatása az Aranyidő /1923/-beli, budai ifjú író boldogulási terveiben is, amelyeket "odaát a messzi Pesten" akar megvalósítani. Szenvedélyes szavakkal illeti a "tolvajvárost", ahol nem szép könyvek írásával, hanem valamilyen botránnyal kell érdekessé tenni magát egy fiatalembernek, hogy hírnévre tegyen szert, és a megélhetést kipréselje a nagyigényű városból.

Féja Géza nem ért egyet azokkal, akik szerint Krúdy "elítélte ugyan korát, de jól érezte magát benne". Hogy mennyire igaza van Féjának arról "a boldog és nyugodalmas Magyarországról", "Budapest hajadonkorszakáról" alább idézett, a valóságot kendőzetlenül ábrázoló regényrészletek is tanúskodnak. "Korántsem korát vagy annak viszonyait szívelte, hanem az életet szerette, ... a romlás és a honi reménytelenség közepette sem adta fel az élet érdemességébe vetett hitet" - írja tovább Féja Géza Krúdy és az úri Magyarország kapcsolatáról.

Az első fejezet részletei nemcsak a kegyetlen könyökléstől, a gátlástalan szerencsefiktől, az erkölcstelen szerelmektől megbotránkozott, keserű Krúdyt mutatják. Itt is és a következő fejezetekben is ellenállhatatlan az az életöröm, a boldogság nevetése, a fejlődés láttán előtörő optimizmus, amely a századforduló Budapestjének leírásaiból sugárzik. A kétféle látásmód egymással keveredve jelenik meg a különböző részletekben. Ugyanabban a szemelvényben egyaránt olvashatunk "szívvidámító tavaszról", Küry Klára bűbájos mosolyáról, de öngyilkosságra készülő férfiakról, szerelmi botrányokban résztvevő úrhölgyekről is, Pest szépségeiről, fejlődő bájairól és féktelen mohóságáról.

1.

"AZ IFJÚ BUDAPEST KORÁN ÉBRED..."

.... Az ifjú Budapest nagy, szellős körútjaival, egyenes, széles avenüivel egy világváros komolyságával és applombjával él; korán ébred, és sohasem alszik, mert az élet rövid, és a napsugarat helyettesiti a villamos láng. És aludni nem is igen lehetne, mert mindig történik valami. Hol? Az utcán, a kávéházban, a börzén, a képviselőházban. A levegőben nyüzsög az élet, és mindenki úgy képzeli, hogy a szerencse és a pénz az utcán hever, csak le kell hajolni érte és fel kell emelni. Amely szerencsét mindenki keresi és hajszolja.

Már korán reggel, még alig pitymallott, a körútakon és avenükön fekete emberek mozognak előre. Tudni nem lehet róluk, munkásemberek-e avagy szerencsevadászok? lehet, hogy mindkettő együtt. A munkás a pajtásának, a virradattal ballagva a nehéz munkába, az úri életről föst álmokat. Bankot, hitelszövetkezetet kellene alapitani vagy ilyesfélét, és abban igazgatónak lenni, de nem rossz volna sorsjeggyel megpróbálkozni; az ördög vigye: a lutrit eltörölték. És Frau Marinka, a kapusné, mikor hat órakor nyitja a kaput, még álmos szemét törülgeti, magában a kemény élet ellen fohászkodik. Nem fizeti ki magát a kapuskodás. Kávémérést kellene nyitni valahol, vagy ha az ember ügyesebb lenne - de az az ember olyan ügyefogyott! - korcsmát, valahol a gyárak vagy a kaszárnya közelében: amiből sok pénzt lehetne szerezni. Frau Marinka felnyitja a kaput, és álmosan bámul ki az utcára, ahol már mozog az élet. A boltokat felnyitják. A pálinkamérő itt a szomszédban a kezét dörzsölgeti; ő már három órakor üzletet kezdett; az ő ideje a hajnal, és jókedve van, mert az üzlet pompásan megyen. Szekerek mennek, néha egy hintó. Némelyikben ketten is ülnek; nagykalapú kisasszony és álmos, gyűrött úr: vajon melyik közülük a szerencsevadász? Frau Marinka eltűnődve nézegeti az életet, ami körülötte nyilvánul. Kicsi ugyan ez az élet itten a kapu előtt, de mégis egy szegény asszony sok mindent elgondolhat róla magában. Főként azt, hogy nem érdemes megvénülni a kapu alatt, amikor nagyobb szerencsék is vannak az életben. A fiákeresnek is jobb dolga van. A péknek is. Mindenkinek.

Reggeledik lassan.

Hivatalnokok sietnek végig az utcán. Álmosak és rosszkedvűek. Persze, egyiknek már nyolc órakor kezdődik a dolga. És milyen komiszság, hogy a másiknak még kilenc órakor sem kell valami nagyon sietnie. Aztán a rengeteg munkáért milyen nyomorult fizetést adnak! Az ember dolgozik egész életében, és a végén mégsem viszi semmire. Szegény ördög marad, aki tengődhet a nyugdíjból. És főként vagyont nem lehet szerezni ezen a pályán. Ha egy kis tőkéje volna az embernek, akkor belefoghatna tán valamibe. Például a börzén próbálkozna meg: részvényeket vásárolna, és megvárná, amikor emelkednek a részvények árai, és akkor jónyereséggel túladna a részvényeken.

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 9. BUDAPEST

A tőke növekedne, és lehetne újra papirost venni... És a kishivatalnok mérgesen siet hivatalába, hol igen jól esik gorombáskodni az ügyes-bajos szegény emberekkel, mert: miért nem lett püspök! .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/13-15. l./

2.

LEVÉL KISS JÓZSEFHEZ. MI LESZ A REGÉNY TÉMÁJA?

....Szívfájások és gyilkosok keserűségek; apró örömök és cinikusan felfogott nagy bánatok, sóhajtások; erdei séták; színésznők, igazi és ál-kurtizánok, családanyák és iskoláslányok; züllött férfiak és eladott nők, gyermekek, akik a kávéházban nőnek föl; halkan elmondott szavak, elfelejtettnek vélt emlékek, szenvedések, amelyeken ma mosolygunk; valóra vált álmok értéktelensége s olyan remények, amelyek már nincsenek; korán jött ősz hajak és fölriadások az ágyban, a sötét szobában; enyhe öngyilkossági tervek; sötét gondolatok a gyilkosságról, a rablásról, a bosszúállásról; a halálnak várása és óhajtása, mire fölkel a nap és a lámpások ébredése esténkint, amint a színházba lépő nők fehér nyakán és fényes cipősarkán megtörnek a villamos sugarak; kártya- és lóverseny játék, szerencse és szerencsétlenség; kéjvágyó öregemberek és fürdőző Zsuzsannák; igaz szerelmek... azaz, hogy talán ez még sem lesz a könyvecskében, mert a történet abban a nagyvárosban játszódik, ahol szeretni és dalolni csupán az alantas néposztályban szokás. A szerelem, amelyről egykor Puskin zengett, városunkban nem szokásos. A kis garniszállodák, kapualatti szobák és találkaházak körülbelül lebonyolítják a szerelmi forgalmat a városban, azonkívül meglepetésnek számít minden egyéb szerelmi jelenség. ....

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/5-6. l./

3.

A MÁJUSI LÓVERSENY ÉS A MULATÓ BUDAPEST

.... Május volt akkor Pesten.

A bécsi gyorsvonat, amely a legjobban épített vasúti pályán, alacsony cilinderes mozdonyával olyan fontoskodó lihegéssel szalad be a pesti állomásra, mintha legalább is előkelő távoli rokonát, a pétervár-nizzai expressz-vonatot óhajtaná utánozni, - a bécsi gyorsvonat májusban megrakodva jött Pestre, hogy elhozza a bécsi kávéházak szemetjét, gyanús exisztenciáit és különösen erkölcstelen asszonyait.

Lófuttatás volt Pesten.

A pompás vasúti kocsikból a rendőri újságok megelevenedett típusai ugrálnak le. Feltűnő elegánciával öltözött sportsmanek, pénzügynökök és elszánt arcú makrók, vöröses arcok és különös bajuszok, hajviseletek és nyakkendők, amelyeket csak a bécsi aszfaltbetyár kultuvál, fehér kamáslik és óriási látócsövek nagy sárga táskában. A kivágott lakkcipő, vagy a narancsszínű, magas sarkú fűzőscipő teljes biztonsággal lép a pesti aszfaltra. A kisujjakon gyűrük és a tolvajzsargon szavaival ékesítik a lerchenfeldi dialektust. A bécsi kávéházakban tanulták ők az okosságot és szellemi fölényt, szemtelen gúnnyal néznek végig a Kerepesi-úton.

A nők még furcsábbak; kedvelői a fehér blúzoknak és sima szoknyáknak. A kerek Girardi-kalapok vagy a nagytollas Rembrandtok igen jól illenek fejükre. Szőkésbarna hajukat feszesen fésülik és arcszínük pirosas, mintha most öblítették volna hideg vízzel. Kék szemük van és rózsaszín szájuk. A foguk fehér és korán meghíznak. Jókedvűek és biztosak a dolgukban. A sport-ladyk fesztelenül fogadják minden jólöltözött férfi udvarlását, a szeretőjük markőr a Habsburg-kávéházban és csupán nyerni jönnek Pestre.

Amíg a Kék macska és a Flóra-terem volt a legelőkelőbb mulatóhely Budapesten /majd Somossy Károly fölépítette a világ egyik legszebb orfeumát/, a bécsi női típus képviselte az igazi artisztikát. A kövér, tejkeblű és a malac rózsaszín bőréhez hasonlatos arculatú dámák, akik csak sört vagy francia pezsgőt ittak, szívtelenül és hidegen fosztogatták a férfiakat, ölelkezés közben Maxra, a fiákeresre gondoltak, egyszerre csak elhagyták Budapestet. A király-utcai énekes kávéházakban /ahol még VII. Edvárd velszi herceg korában csárdást tanult táncolni/ maradt meg belőlük egy-egy öreg, de fessen öltözködő példány, akinek nem sikerült szerencsét csinálni Budapesten.

Carola Cecilia éjszaka a Beliczay-kávéházban volt, ahová a grófok és bárók frakkban jártak, Blau bácsi ingujjban billiárdozott Lazaroviccsal, a nábobbal, akit éjjel-nappal, lépésről-lépésre követtek Hartmann és Lefkovics, a hűséges pénzkölcsönzők s alkoholisták módjára itták a fiatal milliomos pezsgőjét. A Kmoch és Reiner-féle "Freuenbataillon" keringőjétől visszhangzott a pesti éj-

szaka, amelyet nyolcvan szép trikós-kisasszony táncolt az orfeum színpadán. Carola Cecilia /akiért egyformán rajongtak öreg börziáner zsidók és ifjú grófok/ huszárkapitányi uniformisban vezényelte a pompás csapatot. Nagyváradra különvonattal vitték a zászlóaljat, hogy estére a Fekete sasban játsszék és talán már föl is lobogózták a váradi házakat, midőn Turinból megjött a sürgöny: a kormányzó meghalt... Cicele, akinek olyan sűrű, hosszú haja volt, hogy fejétől sarkáig elborította, nem őrjíthette meg végképpen a nagyváradiakat, az előadás elmaradt. Küry és Fedák kisasszony nagy primadonnák lehetnek, de korántsem "váltják ki" a közönségnek azt a nagyfokú lelkesedését, amely a még meglehetősen naivnak látszó korban Cicelke nyomán Pesten végiglángolt. Kérdezzétek meg az öreg urakat, Amerikába költözött pénzügynököket, letört gavallérokat és Rajna Ferencet, ki volt Carola Cecilia, midőn a "Hölgyzászlóalj"-ban a nemzeti színű zászlót kibontotta! A még félig német pesti éjszaka őrjöngve tapsolt, az orfeum előtt a fiákeresek éljenezték és a zene csengve-bongva zengett... Mi volt szebb? A "Hölgyzászlóalj", vagy a manapság divatos "Hulló falevél?" Ó, a régi karnagyok szemérmesek voltak. Aki egykor megírja Budapest történetét, Somossy Károly és Carola Cecilia alakjáról nagyon sokat írhat. Ők tanították meg lumpolni a várost. Bizonyosan ma is isznak francia pezsgőt Budapesten, hisz e portéka mindig kelendő marad, míg gazdag ínyencek és ledér nők élnek a földön. Ám akkoriban, májusban, lóversenykor, mikor Carola a feketeharisnyás lábát a Beliczay-kávéház márványasztalára teszi és Blau Diogénesz egy rajongó lovag hódolatával iszik a diva lakkcipőjéből, Batthyány Elemér és Szemere Miklós fiatal urak, Munczy nagy szürke szakállával francia dalokat muzsikál és Somossy úr együtt mulat ott vendégeivel; a mulatságos és ötletes Lantos megnyitja Pesten az első elegáns restaurant-t, amelynek konyháján reggelig ég a tűz és olcsón mulatni lehet, - nyomban bele is bukik a vállalkozó szellemű férfiú, bár Brillat-Savarin receptje szerint főzi a tyúklevest; élelmes vendéglősök korcsmákat alapítottak, amelyeket csupán éjfélután nyitottak ki, a "Temető"-ben reggel tíz órakor kiérdemesült aranyifjak mulattak Strasser csikósbojtár-modorban előadott dalain és a Kauser-társaság hordó sört helyezett az asztalra; a divat májusi délben ligeti vendéglőbe hajtatni Móni gyors trapperein /miközben kocsis, ló és szerszám a bécsi Práterről álmodott/, a zongorást kihúzni az ágyból; a vörös Friedmann csillagos övet hord a derekán és Szekulával világvárosnak nevezik ki Pestet, amelynek szanfranciszkói tempóban építenek mulatóhelyet és a néger táncosokat, nemzetközi művészeket Pestre csődítik: "Ős-Budavára!" mondják az emberek és kelet és nyugat minden pompája megjelenik képzeletükben és az idáig rejtett pesti félvilág, a titkosan szerető nők hirtelen, tavasz virágai módjára elleptek mindent a bámészkodó régi nők előtt /akiknek lakáscímével és nevével a nők hódoló barátja, pártfogója és gourmandja, Kapy kapitány úr, az angol király rokona, finom maroquin-bőrbe kötött, arany ceruzával írott jegyzőkönyvecskéket töltött meg és könyvtárában bizonyosan föltalálható, hogy a drága Svarc Mici hol lakott húsz év előtt/; a süket Fritz apó meg bablevest főz a Vasvári Pál-utcában és "lokál"-jában fiákeresek, kaszinói urak és éjjeli leányok együtt táncolnak délelőtt a tüdővészes Breitner zongorája körül, aki hátborzongatóan variálja az ocsmány és ledér szavakat dalaiban, míg fülig nyitott szája fekete üregéből egy fölbontott régi sír sötétsége mered elő s gyakran ömlik tüdejéből a vér a mulatság hevében /míg otthon a beteg asszony és beteg gyer-

mek várja/; a vérbeli lumpok és passzionátus ivók, a mámorban életet kereső urak és a szinte állativá aljasodott bécsi leányok idejében, midőn Fifi kihullott metszőfogát viaszgyertyadarabbal pótolja, a bolondos Gréte tébolyodottan tépi össze ruháit, Mici minden reggel öngyilkos óhajt lenni: e korban Roederer és Pomery urak a messzi Frankföldön bizony alaposan tudomást szereztek arról, hogy Pesten május van, lóverseny van. Freystädtler Flóra, a vörös milliomosleány még Champagne dombján termett aranyban fürösztötte meg színész és fiakeres szeretőit, mielőtt udvarlásaikat fogadta volna. A pesti lumpolások hőskorából, midőn egy-egy éjszaka vagyonok úsztak el pezsgőre, virágra, muzsikára, éles visítással sikolt ki a bécsi nők mámoros hangja.

Orfeum!

Mily melegen, zenésen, szinte kábitóan hangzott egykor e szó ifjú gavallér korunkban! Táncosnőket és hercegnőket láttunk, az urak fehér inge fénylik, virágillat tölti meg a rózsaszínű villamos fényben tündöklő termet, páholyában Vladimir nagyherceg ül, földszinten a rasta, rövidszoknyás francia szubrett csicsereg a pódiumon, kopaszfejű, kiélt arcú pincérek a temetésrendező tiszteletteljességével viszik jéghűtőjében a francia dombok borát és a zenekarból búbájosan hangzik a csengő-bongó orfeumzene. A nagyvilág, Párizs, Nizza: eljött hozzánk vizitbe egy estére. Azután elment Cecilia s elmentek mind. Egyiknek-másiknak trafikja vagy masamódüzlete van a Ringen és Pestre csak májusban hozzák vissza emlékeik, a régi időkben ünnepségnek nevezett tavaszi lóversenyre.

Ilyenkor írják az újságok, hogy megérkezett az előkelő külföldi társaság Budapestre. ....

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/101-105. l./

4.

"BUDAPEST A KONTINENS LEGLUMPABB VÁROSA"

.... A Sacher-fiú folytatja régi teendőit: új iskolákat épít Pesten, egy hazardőr és egy bank-ütő elszántságával fog bele a főváros nagyvilági pályájába, közben annyi adósságot csinál, mint a belga király Kongó-papirosaira váró örökösök, ellenben szerencse kíséri lépteit és a város legszebb hölgyeinek tenyere buzgólkodik, hogy sima maradjon homloka. Zongorázik, énekel, táncol, pohárköszöntőket mond, színésznőket kísér haza, csokrokat küld, nem hagyja ki a születésnapokat, nagyon szeret esketni, jó könyveket szép kötésbe tesz, labdát rúg és külvárosi tanítók vacsoráján szónokol: - míg a kezében minden értékké válik, ami a város nagyranövekedését jelenti.

Lehetséges, hogy az új polgármester és a korszellem diktálja azt a kétségbeesett, amerikai vasutak versengő gyorsaságára emlékeztető tempót, amint

Pesten az élet folyik. Az emberek három-négy órát alusznak napjában. Reggelig tart a piros és a munkás élet éjszakánkint. A hivatásos éjszakázók alig akarnak belenyugodni abba, hogy reggel takarítanak a kávéházban, míg a legszorgalmasabb koránkelők az Erdélyi borozóba járnak reggelizni, ahol klienseiket, még lefekvésük előtt, megtalálhatják. A naiv idegenek és az irigy osztrákok azt mondják, hogy Budapest a kontinens leglumpabb városa, züllöttség dolgában túltesz Párizson és Bukaresten; holott itt mindenki csak keresni akart, amikor lumpolt, éjszakai nők körül forgolódott, reggelig tanakodott, számjegyekkel írta tele a márványasztalt, bablevest früstökölt és a gőzfürdőt látogatta. Ez volt a város élete és az okos emberek alkalmazkodnak a szokásokhoz. Némely üzletembert csak éjfélkor lehetett megtalálni az üzletében. A nevezetes bútorgyárosnak "fenntartott asztala" van a télikertben, hírneves védőügyvédek éjjeli egy óráig ülnek a kávéházban, a szerkesztők és lipótvárosi urak a Dalszínház-utcán hajnalban mennek végig. Egy jó ügynök vagy egy rendes üzletember a telefonszám helyett annak a helyiségnek a nevét írta be jegyzőkönyvecskéjébe, ahol ügyfele az éj óráiban megfordulni szokott. Egy óra után a legjózanabb és legtisztességesebb emberek állítanak be még az orfeumba, hogy megbeszéléseiket folytassák és egy forró teát felhörpintsenek, mialatt Vörös Elek opera-áriákat játszik egy vidéki gavallérnak, aki hazájabeli szokás szerint este nyolc óra óta részeg. Ismert társaságok vándorolnak kávéházról-kávéházra, akik tojásnál és feketekávénál egyebet nem fogyasztanak, Princessas-cigarettát szívnak, két krajcár borravalót adnak a pincérnek és józanabban mennek haza, mint ahogy eljöttek. Az úgynevezett könnyelmű nők Andrássy-úti kávéházaiban irodalomról, zenéről, festészetről, bankalapításról, vállalatokról beszélgetnek szúrós-szemű fiatalemberek, amíg nagynehezen bevetődik a helyiségbe a honvédzenekar őrmestere, akit a Gambrinus-ban leitattak a nők. A "cúgos-cipősök" sohasem rendeltek mást a pincérnél, mint friss vizet. Józan, üzletes világ van a városban, talán éppen azért, mert kevés embernek van felesleges költőpénze ez idő tájt.
A párisi mintára berendezett kabaré csaknem megbukik, mert ötven krajcárt kérnek egy pohár italért.

Pest olyan, mint egy züllőfélben lévő előkelő maitresse, akit kitartója elhagyott. A hitel mind vékonyabban csörgedez. Ki tudja mi lesz a vége a lázas, önkívületben folytatott életnek!....

/Őszi utazások...Bp. 1917./
/106-107-108. l./

5.

"A TITKOS KÁRTYABARLANGOKBAN ESTEFELÉ..."

.... Régente Pest ebédután mindig elaludt egy órácskára, nyugodt emberek voltak itt, csak az üzletükbe igyekvő iparosok, nőszabók és füzőkészítők játszottak

egy kéglipartit a Koronában, Péchy Andor még a fészekben bóbiskolt, a púpos markőr, Fridolin, ügyet sem vetett a feketéjüket gyorsan fogyasztó pasasérokra. Ebédután csak a kölcsönkérő sietett végig az utcákon. Az urak a Nemzeti-szállóban késő délután keltek, és előkészítették, megbeszélték az elmúlt éjjel afférjait, párviadalait.

A város területén egy csomó úriember ásítozott, aki más gentlemanek bajából, részeg indulatából, kártyanyereségéből óhajtott megélni. A titkos kártyabarlangokban estefelé kezdődött az élet, fényesen berendezett lakásokon jelszóra nyílott meg az ajtó a mellékutcában; a város pénztelen semmitevőit a szerencse-kerék közelébe csalogatta. Sárkány, a vidéki földesúr még négylovon jött Budapestre és a Császárfürdőtől a Fehér Lóig, a lóvasúton elveszített tízezer forintot azon elmés játékon, hogy "fej vagy írás". A belvárosi kaszinóból dr. D. hazaküldött a múlt héten viselt harisnyájáért, mert abban szerencséje volt. Az Erzsébet-téri kioszkban Lányi Manó adta a bankot és már Thaisz kapitány idejében tudták, mivel kell elhallgattatni a rendőrséget és öreg Szvobodát. A Tigrisben, Európában, István-királyban, - e régen letűnt szállodákban - kedves vidéki emberek vártak, hogyan adhassanak túl pénzükön. Kitartott nők és feleségek ébren várták a kártyás éjszakák eredményeit, míg a Rostély-utcai Folies Caprice-ban, a Hajós-utcai Herzmannban vagy az Imperiálban türelmesen, egymás között kártyázgatva virrasztottak az éj művésznői; a zenekar várakozólag hallgatott; a pincérek és a ház elé érkező fiákeresek jelbeszédet folytatnak; - amíg hajnalodni kezdett és a legizgalmasabb kártyázások is véget értek. Némely kártyacsatánál midőn naponta újult erővel mérkőztek az ellenfelek, mintha az egész város érdekelve lett volna. Zsákokban hozták a vidékiek és a bécsiek a játszani való pénzt Pestre, a kártyaasztalról a földre esett egy százas vagy egy ezres, nem igen törődtek vele. - Az első felületes pillantásra úgy nézett ki Pest ez években, hogy itt senki sem akar a munkájából megélni; gazdag emberek megkopasztásán töri fejét mindenki a városban;

Bánatos, szélhámos, üresfejű Magyarország, amely a nadrágja szabásából és a kártya keveréséből akart megélni. Mégis csak tiszteletreméltóbbak voltak e kor nagy svindlerei, akik legalább dolgoztak is valamit, hogy vállalatuk sikerüljön.

Nagyon érthető, hogy ebéd után mindenki aludt a belvárosban, a felgyűrt nadrágos fiatalemberek, valamint szélesujjú dámák pihentették arcuk vonalait, a hordár legfeljebb kölcsönpénz után rohan, a fehérkeblű vasalóné álmodozva dalol kis boltjában, szundít a pék és fűszeres. ....

/Őszi utazások.... Bp. 1917./
/182-183-184. l./

6.

"... EGY FÜLLEDT NAGYVÁROSI ÉJ..."

.... és most nem undorodtam sem az Emke repedtsarkú hölgyeitől, akik sörrel részegre isszák magukat hadnagyuk mellett, mialatt a kiviaszkolt hajú cigányprímással kacérkodnak és a megbolondulásig átérzik a divatos pesti nótákat, amelyeket éjféltájban a cigányok együtt énekelnek a vendégekkel, sem Bodó pezsgőző, égetett mandulát rágcsáló józsefvárosi hölgyeitől, akik miatt rendszerint véres verekedés szokott lenni éjféltájban, miután ezeknek a kávéházi hölgyeknek régi szokásuk ugratni a férfiakat, pezsgős pohárral idegen asztalhoz inteni, felhevülni és hevíteni jámbor idegeneket, akik végül is kénytelenek elhinni, hogy nem erényes polgárasszonyok és polgárlányok kihívó tekintetének az áldozatai, hanem kalandszomjas nagyvilági hölgyek kiválasztottjai... amíg a verekedőket szétválasztják, a zenekar /Babári személyes vezetése mellett/ elfárad, a becsípett apák szedelőzködnek, mamák fehérharisnyás lábaikban érezni kezdik a tegnapi nagymosást, a kisasszonyok felsóhajtanak, mintha egy tündérvilágtól búcsúznának, midőn jóéjszakát mond nekik az ajtó mellett ácsorgó kucséber... még egy utolsó csata a konflissal, aki a Baross utca végére igyekvő társaságot csaknem felborítja; nem undorodtam a New York lármás, szemérmetlen fiatal hírlapíróitól, akik naponta százszor le- és felmennek az emeletre, mintha valami fontos dolguk volna, pedig csak arra kíváncsiak, hogy kinek a kezében van az Izé című lap, amelyben legújabb művük napvilágot látott...; sem az éjszemű, kócsagtollas, andalító hajzatú és telt lábikrás zsidó nőktől, akik messziről oly érzelmeseknek látszanak a Hungáriában és Kioszkban, mint a valódi regényhősök, akik komolyan szeretnek, szenvednek, meghalnak; tekintetükben annyi mélabú és ábránd látszik, mint a soha meg nem értett, csak halkan szenvedő nők szemében, nők, akik mindig másra, finomabbra, érdekesebbre látszanak áhítozni, mint amit a mindennapi élet nyújt nekik... messziről, szenyórák, akik epekedő ajkukkal mindig a megmentő lovagot várják - míg közelről oly közönségesek, unalmasak, műveletlenek, mint akár a pesti korzó, amelyhez életüket kötik, mint a többi poros, életúnt leanderek...

A lámpások fehér hullák voltak az elfehéredett utcán. Olykor kialudt a két üveggömb közül az egyik, sercegett, kínlódott a lámpa, aztán bosszúsan tovább végezte kötelességét, mint a felserkent éji bakter; odalentről, a föld alól viharzó báli muzsika hangzott, mintha most járnák az utolsó táncot. Elképzeltem, hogy repül gazellalábaival, papagájruhájában Fédra, a floridai tánctünemény. A hatalmas, asszonyságkülsejű, fehérblúzos, szőke bécsi nők, akik éjfél után csíkos harisnyát kötnek, ha pang az üzlet, lihegve, csapzottan, részegen, nekibolondulva rúgják a port és szoknyafodrot a valcer ütemeire. Valami gazdag idegen érkezhetett az éjszaka...

A héjatekintetű fiákeresek hosszú bundájuk karjait egymáshoz csapdosták az utcán, és aludtak a lovak bozontos takaróik alatt. A túlsó oldalon gyermekkocsit tolt töpörödött öreg asszonyka sudár fiatal szűz társaságában. A nyomdához mentek a reggeli lapért, amelybe ismét nem írtam semmit.

A szerecsen portás hirtelen felébredt, jelt adott a kocsisoknak, odalent, a mélyben nyílt a tejüvegajtó. Először egy halottat hoztak... Ruhatárosok, akik már levetették skarlátvörös egyenruhájukat, amelybe a nagyravágyó tulajdonos öltöztette őket, egy nagyobb szabású csomagot cipeltek fel a lépcsőn, nagy gyorsasággal, mintha csak az eltávozó társaságot kellene megelőzniök a halott elszállításával. Sauer kisasszony volt ő, egy bécsi hölgy, aki eddig a ruhatárban feküdt, miután valcertánc és ivás közben végleg rosszul lett.

Ezután végképpen kitárultak az üvegajtók, és a mélységből, a lépcsőkön felfelé olyan lárma hallatszott, mint bálok után. Sokan fütyültek, mások tántorogva dúdolgattak, némelyek értelmetlen szavakat kiáltoztak, egy orgia gyűrött publikuma, egy föld alatti táncterem szennye, egy fülledt nagyvárosi éj dorbézoló társasága ömlött az utcára. Ismertem ezeket a sápadt arcokat, amelyeket korán eljegyzett magának a bánat, és a hervadás. Minden éjjel láttam ezeket a kifestett szemeket, vörös ajkakat, piros füleket, frissen borotvált állakat, gyűrött gallérokat, izzadt frakkokat, poros tánccipőket, manzsettába gyűrt piszkos zsebkendőket, kétfelé álló fülű pénztárcákat, halottként fehérlő virágokat, kihunyt fényű ékszereket, gyöngyöket, szétesett frizurákat, - s mindig azt gondoltam, hogy vajon hová mennek most ezek, hogy kipihenjék magukat, estére felfrissüljenek arcok és cipőtalpak, kedvek és szemek, ékszerek és fehér szoknyák... A fiakeresek hangosan és fontoskodva csapkodták az ajtókat a beszállott párok mögött. Visító hangon szólongatta egyik nő a másikat, találkozót adván délutánra, vagy megbeszélvén egyet-mást a háztartásról. Most még a szerelemnek áldoznak ezek a petyhüdt, fáradt testek, csókolóznak a bűzös szájak, lekonyult bajuszok, menyasszonnyal és vőlegénnyel robog a hintó a Párizien lámpásaitól el a messze sötétlő, komor, havas pesti házak közé, a kibomlott frizurákat, lemaradozó tánccipőket, hervadt kesztyűket egy szállodai szoba várja, ahova most gyújt be vörös szemével a bérszolga, és a szomszédban a vidékiek már pakolnak a reggeli vonathoz.... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/161-162, 165, 166. l./

7.

"A TITKOS SZERELEM... PESTEN"

.... Budapest ifjú volt és virágzott benne a szerelem, a tekintélytisztelő, hagyományokban magát kiélő tizenkilencedik század után, amikor mindig az történt, amit az öregek akartak. A hosszú és vastag alsóruhák divatja után jött a lengébb korszak, ahol az öregeket csendre intették, a magyar nadrágot már csak Szent

István napján viselték, nem voltak ritkaságok az inges vagy bugyogós színésznők a színpadon, egy könnyed és mégis álszentimentális élet kezdődött. A "titkos szerelem" akkor találta ki Pesten azokat a kapu alól nyíló szobácskákat, ahol a találkozókat lebonyolították urak és hölgyek, akiknek egyébként a külső életben nem volt közük egymáshoz. "Kisszobácska", "kisfészek", "szerelmünk tanúja", "boldogságunk kis tanyája" és hasonló kifejezések hányszor szerepelnek e korszak kifejezései között. Csak a módos emberek engedhették meg maguknak, hogy idegen városokban, fürdőhelyeken vagy vasúti utazás közben találkozzanak titkos szerelmeikkel, a legtöbb rejtett szerelemnek meg kellett elégedni egy kapu alól nyíló szobácskával, ahová oly felhevülten nyitottak be az asszonyok, mintha varrónőjükhöz mennének. .... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957./
/129-130. l./

8.

"AZ IFJÚ HÍRLAPÍRÓI KAR..."

.... Az ifjú hírlapírói kar ezidőtájt ilyen dolgokkal mulattatta magát. A redakciókban az évszakok változása szerint Küry Klárit vagy a lenge nyári esték vidéki csalogányait volt szokás imádni. Az oxfordi diáknak színes szalagot varrnak a sipkájára, midőn az egyetemre beiratkozik, amely származását, rangját jelöli. A pesti hírlapíró akkor tette le a vizsgát, midőn istenítéletet tartott lapjában a gyönyörű Klári mellett vagy ellen. Jelvényt kapott és Béldi doktor megelégedéssel számlálhatta meg hadait a népszínházi forró estéken. Sokan voltak. Budavárt is bevehették volna. Ha kisebb is volt a csapat, amely Hegyi Aranka asszony trilláit számontartotta, szentebb lelkesedéssel végezte a szolgálatot. Az őrcsapat vezére a nagyszerű Ágai Béla volt, aki azóta, hajh, talán színházban sem volt! Istenem, hová lettetek virágkerekek, esők és csaták! Szent rajongások, hitek, vallások, Buddhát elegen tisztelik Indiában, de Küryt még többen imádják. A színpadra lép és mosolya, amely új és varázslatos, meleg vérhullámként áramlik át a nézőtér kopottas foteljei között.

Hát még a névtelen fiatal hírlapíró urak! Színésznőszerető nélkül igazán nem lehetett komoly, számbavehető munkása senki a sajtónak. Járvány volt ez? Divat? Az asztalfiókban, hol manapság a kölyök-újságíró angol nyelvtanát őrzi, színésznők képei hevertek. E nemzedék még jobban értett a színházi intrikához, mint a reportázshoz; Konti operettjeit az első taktustól az utolsóig eldúdolgatni könnyebb volt, mint egy interjút megcsinálni. Mintha csak merő utópia lett volna ebben az időben, hogy már a határmesgyén áll a nemzedék, amely a színésznőkért nem rajong, utazótáskájában azonban minden benne van, amit Cambridgeben és Oxfordban tudnak, a Sorbonne diplomája és költők nagyszerű tehetsége. A pompás, fiatal újságírók, akik a legtehetségesebb lendülettel egyszerre a világ legjobb újságjait kezdik írni Budapesten, a K.P.-ok, Kemény Simonok, La-

katosok, Lázár Miklósok. Lehetne korunkat a színésznő alkonyának is nevezni. Tudtommal színésznő miatt mostanában már nem szokás verekedni Fodornál. A kitünő mester termében senki sem halt meg Fedák Sári nevével ajkán. A kardok pihennek, a tollak dolgoznak. Fodorné Aranka helyett Japánról álmodozik a legfiatalabb nemzedék /pedig ez nem igazságos dolog/, ahová tanulmányútra kellene menni!.... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/31, 32.l./

9.

A FIATAL HÍRLAPÍRÓK "ISKOLÁJA".

.... Mi ismertük Friedmannt és énekeltük a Jupra-jupra Karolinát, midőn a Jambó-nóta kiment a divatból. Szerelmesek voltunk már nyáron is Budapesten, amikor az a vörösszakállú amerikai zsidó újszerű reklámjaival, Ősbudavárával, hangulatos, újonnan jött külföldi nőivel elárasztotta a pesti horizontot és izgalomba hozta a legflegmatikusabb embereket is. /H.G. hirlapíró úr, A Nap munkatársa, - nem éppen a flegma példányképe - életre-halálra szerelmes volt Deanba, a tarkabarka néger énekesnőbe, aki már végigvándorolta az egész földgömböt; miféle szerelem jöhet az ilyesmi után./ Az ifjú H.G.-nak természetesen sok irigye akadt a pávatáncot járó Dean miatt, aki Johnson nevű feketével először hozta Pestre a kopogós, amerikai táncokat. Más hírlapíró urak is igyekeztek végigjárni a szerelem iskoláját; részint a Barrison-lányoknál, akik az első görlök voltak Pesten, bár némelyik Barrison-lány erősen gyanús volt, hogy a Dob-utcában született, - részint a pezsgős-sátrak hölgyeinél, akiket esős éjszakákon szokás volt a pavillónok körül meglesni és őket hazáig kísérni. De Grieux lovagnak érezte magát minden fiatal hírlapíró. Hajh, de kevés Manon akadt a városban! Párbajt vívni és meghalni a nőért: ilyen programmal indult el a fiatalember az életbe, akinek valamely köze volt a költészethez, ha csak annyi is, hogy bökverseket írt Braun Sándor lapjába. Ám, aki megmenekült Ámor nyilaitól, Friedmann mulatóhelyein a "pezsgő tündérek" /mint abban az időben nevezték a nőket/ és más veszedelmek elől, bizonyosan bajba jutott néhányszáz lépésnyivel tovább, a Feld-féle nyári színkörben. Itt aztán nem menekült meg a női csábok szcillái közül sem a bütyköslábú, öreg vezércikkíró, de még az egyszerű korrektor sem. A Feld-színház ifjú hölgyei meg voltak arról győződve, hogy nyáron felfedezi őket a sajtó, a telet már kőszínházban töltik. A névtelen hírlapíró is nagy hatalom volt itt a női zsivajos, nyitott öltözőkben, ahonnan papucsaikat az István-útra rugdalták ki a színésznők. Hát még milyen ünneplésben részesült a hírlapíró, akinek neve már nyomtatásban is megjelent. A fehércilinderes Báttaszéki hírlapíró úr, hogy hódolatának kétségenkívüli bizonyítékát adja: minden este sajátkezűleg cipelte a ruháskosarat Csongory

Mary nevű primadonna után. - A hírlapok színházi rovataiban még nem volt szokásban a készpénzben fizetett reklámcikkek elhelyezése, csak egy kövér kritikust gyanúsítottak azzal, hogy pénzt fogad el a hódolataiért; az ifjú lovagok szívből, szerelemből írtak hölgyeikről és az újságok révén nyaranta soha nem tudott nevekkel ismerkedtünk meg... kis színésznőkkel, akik aztán lehullottak a falevelekkel. Eltehették emlékbe az újságszeleteket, amely nevüket is tartalmazta, aztán nyomtalanul eltűnnek a nagyváros forgatagában. Egyikkel-másikkal évek múltán találkozhattunk, mint kövér kocsmárosnéval, ha a pincér, akihez férjhezment megállotta helyét a szakmában. De a legtöbbel soha sem jövünk már össze ebben az életben, holott egykor ifjúságunk napjait és éjszakáit nem képzelhettük el nélkülük, - míg külsőleg a fölényes, cinikus fiatalember képmását mutattuk, aki legfeljebb macskának nevezte azt a nőt, akit ismert.... (1925)

/Ady Endre éjszakái. Bp. 1948./
/22-23. l./

10.

"TELI TOROKBÓL KIÁLTOTTÁK A KIS KÉTFILLÉRES HÍRLAPOK CÍMEIT..."

.... Miután kimulatta magát vidékies kalandjaival a Matskási-pincében, megszagolgatta a szomszéd asztaloknál elfogyasztott töltöttkáposztákat és az egész helyiséget elárasztó fokhagymás rostélyosokat, igen érett sajtokat, amelyeket talán külön készítettek Matskásinak, kilépett az utcára, ahol már az Üllői út sarkán (amelyet a régebbi pestiek "üllei"-nek mondanak) a nagyvilágias korát élő Budapest fogadta. Újságárusok kiáltozása töltötte be az utcasarkokat, ahol nemrégen a józsefvárosi gavallér várt hölgyére.

Ezek a párizsi mintára született camelot-k akkor élték fénykorukat, mert újak, frissek voltak a pesti utcákon (mint akár a könyvkereskedő, aki a legújabb regényekkel járja be nappal és főleg éjjel a pesti kávéházakat, mulatóhelyeket, hogy mindenkinek legyen elalvás előtti olvasmánya. A legjobban bevált pesti regény volt ez idő tájt a Vörös postakocsi, amelyet gavallérjaikkal megvásároltattak a hölgyek, de megvásárolták maguk az urak is, mert az a híre járta, hogy az akkoriban tragikus sorsot élt, a sok beszédre alkalmat adó Mágnás Elza, a gazdasszonya és annak szeretője, Nick Guszti által meggyilkolt kurtizán története foglaltatik benne. Ezzel a szép ajánlattal kínálták éjszakánként a regényt a vándorkönyvkereskedők és nem fizettek rá.)

De a camelot-k pesti utánzói, az úgynevezett rikkancsok, (amint Sipulusz, a humorista találóan nevet adott nekik), hatékonyabb eszközökkel dolgoztak, hogy az utcai publikum érdeklődését felkeltsék hónuk alatt hordott lapjaik iránt.

A rikkancs sokban hozzájárult ahhoz, hogy Pestnek ez idő tájt már világvárosi hangulata volt, mintha valamely "metró"-ban járná az utcákat akár idegen, akár bennszülött.

Még orrában volt Rezedának a bőséges fokhagymával készített rostélyos falusias szaga, már néhány lépés után rákiáltott a világváros. "Gyilkosság a Király utcában!" "Egy gazdag bankár megszökött!" "A mosóné főnyereménye!" "A hóhér lánya férjhez ment!" hangzottak az utcasarki kiáltozások, mint a füzetes rémregények címei. Teli torokból kiáltották a kis kétfilléres hírlapok címeit, tartalmát és a hírlapkiadók megbecsülték azokat a rikkancsokat, akiknek hangja egy egész városnegyed nyugalmát felzavarta. Egy jó rikkancsnak nem volt lehetetlenség bármely kezébe adott nyomtatványt a publikumnak eladni. Bementek a boltokba, házakba, sőt a lakásokba is, felugráltak a villamoskocsikra és omnibuszokra, rádörrentettek a sétatereken merengő párokra, lakodalmi menetekbe furakodtak, rázörgettek az alvókra.

- Új Hírek! - üvöltötték, mintha valamely jó postát hoznának a szomorkodóknak.

- Magyar Estilap! - rontottak rá a polgárra, akinek még a hasára sütött a déli nap.

Vágtatnak az esti újsággal, amelynek az volt a híre, hogy Rákosi Jenő írja vezércikkeit, "riportjait" pedig Barna Izidor, a korszak két nevezetes pesti hírlapírója.

Még nem ütött egyet az óra, amikor Lázár Miklós újságját, a Déli Híreket kezdték skálázni, amelynek eleinte művészi plakátjai a híres Vértes festőművész ecsetjéből keltettek először feltünést a főváros utcáin - három pesti angyal tavaszi ruhájában, mint az örökké ifjú élet - majd a Déli Hirek bátor hangja is olvasókat vonzott, akik a nyomdafestéktől még szagos újságot vették.

A Nap! - durrant és déli villámlásként káprázтatott a pesti nappali órákban egy újság címe, amely csaknem évtizedig legjobb mulattatója és hírmondója volt a pesti utcának. A Nap nélkül nem volt teljes a nap se Pesten, se Magyarországon. Mozgást, talán örökös rohamot jelentett ez az újság az unalom ellen, hogy az soha el ne terpeszkedhessen a világvárosban. Olyan elnyomhatatlan hanggal jött, mint akár a nagyvárosi lárma.

- A Nap! - kiáltották kipirult öreg árusok, harsogták ifjú rikkancsok, gyermeküket hátukra kötött asszonyok és apró gyermekek, akiket "lapterjesztők" neve alatt szedett össze a város munkanélküli lakosai közül Braun Sándor, A Nap alapítója, aki amerikai stílust /sok ízlést és sok ízléstelenséget/ teremtett az újságkiadás terén. De visszatekintve ez úgynevezett béke éveire, be kell vallanunk, hogy A Nap a növekvő világvárosnak oly szükséges volt, mint a levegő.

- Mintha mindenki újságot írna és árulna Pesten - mond Rezeda úr, amint a sarkon és a járdán, a kocsiúton és a házak kapui előtt higanycseppek módjára nyugtalankodó rikkancsok között Matskási felsálpecsenyéjével begyében ballagott. - Azért olyan soványak Pesten az emberek, mert az újságok miatt nincs idejük kellőképpen megemészteni az ebédjüket. Holott az volna a rend, hogy hetenként egyszer kellene olvasni újságot, mint apáink cselekedték.

Ekkor mintha fehér galambok raja röppent volna fel a város minden utcáján ugyanabban a pillanatban.

A nyugati pályaudvarnál és a déli vasútnál, a Rózsadombra kanyargó, török időkből maradt sikátorban és a király őfelsége várpalotája előtt, a Belváros kellős közepén, a vágóhídnál és az óbudai Flórián téren, a legnagyobb távolságokon és szomszédos utcasarkokon mintha valóban postagalambok vitték volna percek alatt szerte a városba - megjelent Az Est.

Egy minden visszhangnál ezerszerte kiadósabb visszhang verődött vissza a házak falairól, amikor Az Est szólaltatta meg kürtjeleit a városban. Eddig ismeretlen, sohasem hallott énekkar zendített rá egy új melódiára, amelyet talán külön karnagyok tanítottak eleinte a hírlap iskolájában, amíg azt a rikkancsok megtanulták. Egy ezertagú dalárda fújta szoprán és basszus és tenor hangján a város különböző részein ugyanazt a szöveget, amelyet majdnem huszonnégy óra alatt tanultak meg a pesti hallószervek.

- "Estazest!" - körülbelül így hangzott a harsány trombitajel, amellyel a friss és az első naptól fogva nagyon érdekes utcai hírlap a világra jött, mint mikor a négy és félkilós fiúgyermek elkiáltja magát, hogy még a szomszéd házban is meghallják a gyermekkiáltást.

- Valami új kis csoda kiált a Miksa utcában - mondogatták a hallók. - Talán egy hét múlva már csak az ő hangját lehet hallani, mert túlkiáltja valamennyit. Kicsalogatja a lakosságot házaiból és megállítja az országúton futamodó kocsikat. Minden utcasarkon szónoki emelvényt emel magának, ahová délutánonként felkapaszkodik, hogy hangjával túlharsogja a mindennapias, már unatkozó életpatakoknak a csörgését.

- Estazest! - hangoztatták új énektehetségek a pesti utcákon, míg az új lap szerkesztősége szinte éjjel-nappal együtt ült, hogy a Miksa utcában vagy a Berger kávéházban, de sohase hiányosan vagy elválva egymástól, azon tanakodjon, hogyan lehetne még érdekesebbé tenni az újság tartalmát, amely újságszöveg amúgy is olyanformán hatott az olvasóra, mintha odáig még nem olvasott volna hasonlót. Igaz, hogy az akkori Budapest legjobb hírlapírói álltak össze szövetségbe, hogy valami olyasmit produkáljanak, amelynek nem volt még őse, de talán még szülője se a régi hírlapírásban. A legtalálékonyabb elmék gondolkoztak mindennap, hogy eltalálják, mi az a kérdés, amely aznap érdekli a budapesti olvasót. /Amíg majd az események amúgy is jönnek az idő mindennap szülő méhéből, amely eseményeket csupán higgadtan, igazságosan, megbízhatóan kell feljegyezni, hogy mindenki hitelt adjon a kétkrajcáros újságnak, mint akár a bibliának. Éppen ez a megbízhatósága vált később legnagyobb erényévé az utcasarkok prédikátorának./

De mindamellett ennek az új lapnak a megszületéséhez a fiatalságnak az a halhatatlan bizalma kellett, amely bizalom nem ismeri a lehetetlenségeket.

- Estazest! - kiáltották a bátor hangok szinte a tornyokig érő hangokkal, túlharsogva a vonatok dübörgését, a villamosok csengetését, szinte megállítva egy darab időre az egyhangú utcai forgalmat, mintha mindennap a legnagyobb esemény volna Az Est megjelenése.

/És ennek a születési történetnek mindjárt el is mondjuk egyik tragikus, szinte görög tragédiába illő csattanóját. Az Est-nek az az alapítója, aki a főváros és az ország hétköznapjait egy új, harsogó hanggal gyarapította, egy új életet zengve a régi életek elunalmasodott kardalába, Sebestyén Arnold. Az Est egyik megalapítója arra az időre, amikor már a háztetőkön és a bányák mélyében, az expreszvonatokon és a földet érintő repülőgépekben olvasták lapját: elveszítette hangját, suttogását talán csak bölcs szemének tekintetével tudta kifejezni, elnémult, aki a budapesti utcát az élet leghangosabb hangjára tanította./

.... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957./
/158-163. l. /

11.

EGY SZERELEM TÖRTÉNETE PESTEN ÉS BUDÁN

.... - Nagyon...Nagyon szerettem, - felelte elgondolkozva Rizili. - Mindig vártam az órát, amikor ebédután egyedül maradtunk (férjem nem tudta levetni régi közönséges szokását, kávéházba járt feketekávét inni), és a költő elmondta, hogy mit gondolt rólam tegnap óta, - mert egyidőben mindennap láttuk egymást.

Csak Alagra jártunk abba a kényelmetlen szállodába, amelybe a jokeyk szoktak lakni, midőn a versenyeket tartják, de az ablak pirosló vadszőlővel volt befuttatva, kertre néztünk, és hosszú boldog délutánokat töltöttünk egymás karjaiban. Azt hiszem, ez volt életem legboldogabb korszaka...És ha az esti vonatot elkéstük, kocsit fogadtunk, amely mindenféle dülőútakon, poros akácok alatt tücsökdalos mezőkön, napraforgók árnyékában vitt Pestre. Őszidőben korán feljött a hodlvilág, a külvárosok már aludtak, a gyárak bezárt kapuin az éjjeli őrök nézegettek ki. Szűrös szőrzetű kutya szaladt ugatva a kerék mellett, a Ferdinándhíd alatt tán egy megcsalt nő várta kendőjébe burkolózva a gyorsvonatot, hogy elébe vesse magát, céltalan külsejű férfiak ballagtak a félhomályban, akik aznap tán még nem ettek, de mi szívesen laktunk volna itt akármelyik házikóban, ahol mosott ruha volt köteleken az udvarra akasztva és az ablak oly kicsiny volt, hogy nem fért be rajta a bánat nagy fekete kutyája...

Volt búvóhelyünk a Császárfürdőben, a 100-as számú szobában, majd kedvünk kerekedett a Hűvösvölgyből a Svábhegyre gyalogolni, és az elhagyott réteken szeretkezve leheveredtünk. Kimentünk a körvasút töltéséhez, ahol gyanús külsejű csavargók aludtak a bokrokban, vendégek voltunk a Kutyavillában, ahol halászlét főztek. Fájdalom ereszkedett a szívünkre a közelgő elválás miatt, midőn a budai tornyok felett remegni kezdett az első esticsillag, boldogan gondoltunk egymásra, midőn a reggeli harangszót hallottuk. Látni fogjuk egymást a Deák-téri halcsarnoknál vagy Madame Juliette kalaposboltja előtt a Váci-utcában. Vasárnap együtt ebédelünk... Hétfőn Kőbányára megyünk, ahol a sertéskupecek szállodájába besurranunk. Kedden Vácott a Kúria fogadóban találkozunk. Szerdán társadalmi életet élek, meglátogatom a rokonaimat. De csütörtökön együtt megyünk a színházba. Pénteken az uram barátait látom vendégül, de ő pontban éjfélkor elsétál a villa előtt és én az erkélyről látom őt. Szombaton a Király-utcai Gozsdu-udvarban találkozunk délben és az átjáróház egyik sötét lépcsőházában ő letérdel és megköti a harisnyakötőmet. Láttam őt báli éjszakából jövet a hintó zuzmarás ablakán át, találkoztam vele pénteken délután a Dohány-utca sarkán, midőn templomból jöttem, ő várt a Margitszigeten egy padon, midőn beköszöntött az ősz, ő ült a csukott egyfogatúban, amely a Kis János-utca sarkán állott, ő jött utánam a néptelen Mátyás-templomba, ő szorította meg a kezem a Redut gardrobjában koncertről jövet, ő sétált óraszámra a fasorban, midőn anyósomnál vizitben voltam, ő adott szerenádot a szomszédház előtt, amely szerenádnak címe, mint az operettben "Der Goldschmied von Toledo", ő állott a templom

előtti sokadalomban unokatestvérem esküvőjén, ő várt a Stefánia-úton, ő volt a hűség és megbízhatóság. .... (1922)

/Őszi versenyek. Gyoma. 1946./
/54-56, 59-60. l./

12.

"BUDAPEST... HAJADONKORÁT ÉLTE..."

Előhang

.... a vakember, ennek a regénynek hőse, valóban itt járt-kelt közöttünk. Láthattuk őt a pesti utcákon, mikor még boldog és nyugodalmas volt Magyarország. A bérkocsisok senkit sem gázoltak el, az automobil meghunyászkodva megállott, ha egy idővel nem egyező szempár szigorúan szemközt nézett velük, a rohanó járókelők nem döntötték fel azt, aki kifeszített könyökkel nyugodalmasan sétált az utcán. Tekintély, tisztelet, nagyrabecsülés, sőt némi alázat környékezte azokat az embereket, akik lassú léptekkel haladtak útjaik felé, miután polgári kötelességeiknek minden irányban eleget tettek. Fiatal volt még Budapest, a negyvennyolcas, öreg honvédeket mindig hazakísérte valaki a korcsmákból, a lóvasútin helyet szorítottak az aggastyánoknak és a terhes nőknek, a színházak bejáratánál vigyáztak, hogy le ne tapossák az úrnők uszályait, részvevő csoportozat alakult az eltévedt gyermekek körül az utcasarkon, kicsengették a házmestert, ha éjszaka egy kiskutya kapargálta a kaput, és mindig ajánlkozott valaki, aki a vakembereket átvezesse az utca túlsó oldalára.

Budapest naiv, mondjuk, hajadonkorát élte, szíve telve áhítattal az élet szépségei és örömei után, a lelke oly jóravaló, mint a gyermekkertésznőké. Pártját fogta a szegényjének, különösen akkor, ha az elég hangosan jelentkezett, önkéntes és hivatalos állatvédő vette pártfogásába a kínzott lovakat, a beteg kutyát, a sánta galambot; sarkon álló hordár mutatta meg az utat a vidékinek, ha az ismeretlen utcába igyekezett; egy könnyező női szempár, egy asszonyi zokogás, amely az utcán ért utol, megállította azokat is, akik végrehajtásra siettek; az aszfaltbetyárokat és a nők csábítóit kipellengérezték az újságban; megrakták a férfiakat az utcasarkon, ha gorombáskodni merészeltek a nőkkel; a legöregebb asszonynak is akadt lovagja, ha még nem verte orra a földet; a házmestert megattakírozta a tömeg, ha kiköltöztette a szegény lakót, jóság, szívnemesség, emberszeretet, liberalizmus, jószívűség, ingyenkenyér, ingyentej, gyermekkert, ingyenkórház, nővédelem, kiházasítás, hajléktalanok menhelye, lelencház, aggok otthona, javítóintézet, tévedt nők istápolása, házmesterek temetkezési egylete, özvegyek védelmezése, árvák pártfogása, ispotályok alakítása volt divatban. ...

Egy régi, elmúlt város emlékirata ez a könyv, amely városban lovagok voltak azok is, akik nem láttak semmit sem az ingyenesen mutogatott női bájakból és büszke középületekből. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. /Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban./Bp. 1961./
/246-247. l./

13.

"A ZSURNALISZTIKÁNAK FATTYÚHAJTÁSAI..."

.... A zsurnalisztikának fattyúhajtásai között a leggyakoribbak ezek a lapocskák, amik olyanok, mint a rozsdás, töltetlen revolverek, de amitől mégis megijed az utas, ha az erdőszélen mellének szögezik. Rendesen csak egy-két szám jelenik meg ezekből a lapokból, leginkább az esztendőnek ama szakában, amelyik időben a bankok, pénzintézetek és részvénytársaságok közgyűléseiket tartják és az évi jelentést és mérleget összeállítják. Mindenféle spekulációnak életföltétele, hogy sikereinek hírét minél szélesebb körben elterjessze, vagy balsikerét eltitkolja. A sajtó mint a legnagyobb nyilvánosság, közgyűlések idején busás tantiémekben részesül a spekulációtól. Ezekre a tantiémekre alapítják meg kislapjaikat az olyan kisiparosok, mint odakívül az a fiatalember. Lapjukból néhány számot kinyomtatnak, és haszontalanságokkal, a nagy lapokból kinyírott közleményekkel megtöltik. Legtöbbször csak egy szám jelenik meg, és az a szám, amelyik a mérleges és évi jelentést közölné, sohasem fog megjelenni, bár a vállalkozók a tantiémeket hűségesen zsebre rakták. Ilyen lap nem egy van, hanem van talán száz is. Szerkesztőiknek éppoly kevés közük van a zsurnalisztikához, mint a sarki hordárnak. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/249-250. l./

14.

"DE KI TÖRŐDIK EGY ÖREG ÍRÓVAL?"

.... Mit akarnátok ti szegény magyar írók, a mikor már régen elmúlt a hazafias felbuzdulás ideje, a honleányok többé hazaszeretetből nem olvasnak regényeket, könyvet nem vesznek már őszi vásárkor sem a vidéki uraságok? Mit akarjátok ti a világ kerekét megállítani, amikor egy nagyon szegény országban éltek, ahol legfeljebb két tucat embernek van pénze és hatalma? Azokról, és azoknak kell írni. A pénztelenek, a senkik, az egész ország jönnek majd ezeket a műveket olvasni.

- Költészet is van!

- Igen, Ivkoff korcsmájában, meg a Svertetzkynél, a hol olyan írók ülnek, akik három nap óta nem mosakodtak. Itt még verik az asztalt, hogy ki a jobb

költő, ki a valódibb író, ki a tehetséges és ki a tehetségtelen. Még poharat is dobnak egymás fejéhez meggyőződésből. De ki törődnék ezekkel, bolondokkal? Van itten szava, kiadója, publikuma a rongyosoknak, a keserűeknek, az igazságban bizakodóknak? Ők már derékig a föld alatt vannak. Van még egy pár közlönyük, amely életharcot folytat az irodalmi hangért, a tehetségesek kultuválásáért, de azok hamarosan megszűnnek. Új világ jött itt, pajtás. Én jól látok mindent, mert öreg ember vagyok. Eltemetnek itt egy egész századot és a századdal a régi embereket. Ropog itt minden bordája ennek a mostani társadalomnak, a még élő, de valójában már halott irodalomnak. Sírjába dőlt már Vas Gereben, Nagy Ignác, Kuthy Lajos, mindenki, aki a múlt században divatban volt. Hallod tán valaha Lauka Gusztáv nevét, pedig az öreg még javában őrzi a levéltárat Nagybecskereken. P. Szathmáry, a hírneves regényíró már csak kisebb lapokba dolgozik. Tolnai Lajosnak fittyet hánynak már a Szászok, nem árt nekik mérges regényeivel. Jár még itt egy-két múlt századbeli író, mint a szomorú, öreg kísértet, de senki se ismeri őket, legfeljebb a Földhitelintézet pénztárosa, ahol az Írói Segély-Egylet pénzeit kezelik. Bizony jó lenne, ha valakinek eszébe jutna megcsinálni az írók menedékházát. De ki törődik egy öreg íróval?.... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/210.l./

15.

"... KIS RECEPT ... AZ ÍRÓI TENNIVALÓKRÓL"

.... Modernnek kell lenni, mert ott hagyják az embert az országúton. Az érvényesülésnek ezer módja van. Mikor már érvényesült az ember: mindegy, hogy milyen úton jutott hozzá. Az a fontos, hogy felülkerekedett. - Tanár-ismerősöm, akinek a feleségét néha elviszem magammal a Népszínházba vagy a Nemzetibe, mert maga nem jön velem, kis receptet írt össze az írói tennivalókról. Megtanultam, fejből tudom. Nagy Miklóst, a Vasárnapi Újság szerkesztőjét a Barátok-terén, a Csalányiban szokták felkeresni Kazár Emil és Vértesi Arnold. Miért nem jár oda maga is? Benedek Elek, az Ország Világ szerkesztője legjobban szereti azokat az írókat, akik halina-nadrágban hozzák a kéziratot. Gyulai Pállal Leányfalun lehet leginkább beszélni, - az írók néha elkísérik kéziratukkal a leányfalui gőzhajón. Kisfaludy püspök úrnak, a Szent István-Társulat elnökének legjobb informátora az öccse családja. Az öccse fogházgondnok a budapesti börtönben, egy elszánt író már be is csukatta magát, hogy megbarátkozhasson. Gajári Ödön a szabadelvű klubba jár, de magát oda úgysem veszik fel. Legjobb valamely vadászaton megismerkedni vele. Az öreg Légrády Károlyt a Nádor-kertben kell megcsípni vagy éjszaka, mikor munkatársai között hálókabátban és papucsban pipázgat. Kaczvinszky Lajos lovag, a Magyar Szemle kiadója a Gellérthegy

oldalán sétálgat korán reggel. Csávolszky Lajoshoz, az Egyetértés szerkesztőjéhez a hajdúsági helyiérdekű vasút állomásfőnöke is írhat ajánló sorokat. Kiss Józsefhez, A Hét szerkesztőjéhez Glück Frigyes, Glück Frigyeshez Szemere Miklós, aki most van átköltözőben az Arany Sasból a Pannoniába. Szemere Miklóshoz Szűcs pátri, akivel együtt vitt kardot Törökországba, Szücs pátrihoz a szatmári rendőrkapitány, aki az utóda lett, a szatmári kapitányhoz...

- Elég, asszonyom, nem megyek Szatmárra.

- El kell járni a színházakba, az új darabok főpróbáira, ahol a főváros előkelőségei szoktak találkozni. Itt megjelennek a fontoskodó, nagyképű kritikusok, akik a mellényük gomblyukába dugják ujjukat, amikor a közönséget mustrálják. Itt vannak a nagyhatalmú szerkesztők, akik baziliszkus-szemeket vetnek a kezdő színésznőkre. Itt ülnek az irodalmi gavallérok, akik ugyan még még egy ép mondatot nem írtak le életükben, de kifogástalanul vannak megfésülve és jól szabott kabátjuk van. Ülnek, hemzsegnek, forognak itt mindenféle emberek, akiknek semmi közük sincs se a színművészethez, se az irodalomhoz, csak a feltűnőség kedvéért lepik el a délelőtti színházat. Nagyszájú senkik, ostoba tökfilkók, szerepelni vágyó ostobák nyüzsögnek a padsorok között, a színészek cipészeivel és a színésznők szabónőivel egyetemben. Itt van egész Pest, mint mondani szokták. Tehetségesek és tehetségtelenek, félbolond asszonynépek és irodalmi ismeretségre vágyó hölgyek. Igaz, hogy sok a rosszagú gyanús személy a főpróbai gyülekezetben, rosszabb közönség van itt, mint egy álarcos-bálon az orfeumban, de divatos, magára adó embernek mégis meg kell itt jelenni, hogy emlegessék a városban. A kis törtetők, a furfangos ügyeskedők, a nagyképű maflák, a szerepelni vágyó asszonyok között elvesznek a tehetséges emberek, de mégis itt kell lenniök, hogy délután lássa őket a színházból kijönni a Kerepesi út közönsége. Igaz, hogy itt beszélik meg a ledér nők legközelebbi randevúikat, de ugyancsak itt dőlnek el a színdarabok sorsai is. Ha író volnék, egyetlen főpróbáról se maradnék el Pesten. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/118-121. l. /

16.

"... CSAK ... HÍRES EMBEREKNEK VAN SZERENCSÉJE EBBEN A VÁROSBAN."

.... - Megbuktam Pesten az életprogrammal, pajtás. Itt minden embernek ügyeskedni, ravaszkodni, forgolódni, szerepelni kell, aki boldogulni akar. Igaz, hogy felkerestem régi barátaimat. Először örömmel csaptak a tenyerembe, mert azt hitték, hogy csak látogatóban járok Pesten. A "vajda" helyet adott az asztalánál az Abbázia-kávéházban és a kedvemért bort ivott. Csendesen nevetett az anekdótáimon. "Perl öcsémet" biztatta, hogy szivarral kínáljon, a kávésnak figyelmébe ajánlott, mint régi barátját. Tenzer Pált bemutatta. És amikor másnap és harmadnap újra jelentkeztem a "vajda" asztalánál: Eötvös félhangon megkér-

dezte a szomszédját; hogy: "ki ez a tolakodó ember?" Így jártam a Pósa asztalnál is az Oriensben. Az első este, amikor letelepedtem a vidám írók közé, húsz emberrel ittam a pertut. Rákosi Viktor kijelentette, hogy megír a legközelebbi Sipuluszban. Dankó Pista elővette a hegedűjét, Lányi a cimbalomhoz ült, Foltin hordta a borosüvegeket, Pósa fejedelmi barátsággal tekintett rám az asztalfőről. Végül daloltunk is, hogy csak úgy zengett a szálla... Másnap azonban már csendesebb volt a kedv, mindenki korán aludni ment. Szép Aladár, a színész tartott ki mellettem, Foltin hátratett kézzel állott az ajtónál. Harmadnap a világ legsavanyúbb emberét, a hosszú Solymosit egyedül találtam az asztalnál. Kapóra jöttem neki, mert éppen a színházi előadás előtt pörlekedett a feleségével és sok panasza volt a szegény komikusnak. Így jártam a Fiume-kávéházban is, ahol az éjszakai hírlapírók között néhány régi barátomat tiszteltem. "Ki ez a szomjas atyafi?" dadogta egy este Tóth Béla. A Ferenczi-kávéházban, ahová bevetődtem írókat és költőket keresni, ahol sok knikebajnt megittam Kovács hírlapíró úrral: végül azzal gyanusítottak, hogy vidéki özvegyember vagyok, aki itt keres magának feleséget. Egy tollaskalapú dáma, aki körülbelül a megnyitás óta látogatta a kávéházat és Amanda volt a neve: meghívott másnap délutánra is amikor a Belváros összes tekintélyes hölgyei itt kártyázással és pletykázással töltik az időt. Itt majd láthatom azt a bizonyost is, akihez Reviczky Gyula a Perditá-t írta. Harmadnap már úgy fogadtak a Ferenczben, mint Amada kisasszony jegyesét.

- Rövid volna az éjszaka, hogy mindazt elbeszéljem Neked, ami velem Pesten történt. Itt nem lehet senkiházinak lenni, csak szereplő, híres embernek van szerencséje ebben a városban. Egy nevezetes embernek nem tesznek sót a boros poharába, mialatt elfordul a Kispipában; egy híres embert nem hívnak ki a Kiskoronából, hogy egy tündöklő hölgy várja az utcán, aki pásztorúra után gazdagon megajándékozza, holott piszkos seprővel veri meg; egy szereplő férfiút nem mer elparancsolni a Szikszay rondójának ablakából Ráth Karcsi azon ürügy alatt, hogy nem látja a tökfejétől az utcán elmenő szép hölgyeket. A nevezetes embereknek Pesten nincs gondjuk se barátságra, se ebédre, se vacsorára. Még a Kürtben sem érheti bántódás az embert. Szép hölgyek hívják meg ebédre, jóbarátok viszik vacsorázni, a vendégszerető familiák úgy kapkodnak egy híres ember után, mint akár a jó táncosok vagy az elismert verekedők után.

- Híres légy, fiam, ez a titka az egész pesti életnek. Híres légy, hogy a nők öngyilkosságot követnek el érted, és húsz nő akad a városban, aki a szemedbe akar nézni. Híres, légy, hogy családok nyugalmát és békéjét dúltad fel a megjelenéseddel, ellumposítottad a férjeket, szeretőt szereztél az asszonyoknak és egy tucat bezárt ajtó nyílik fel előtted. Híres légy, hogy ezer szerelmes levelet őrzöl, hogy kifecseged a nők titkait; mindennap hoz a posta levelet és minden nő rád bízza eltitkolni valóit. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/152-154. l. /

17.

"... A MODERN KOR LOVAGJAI..."

.... Én csak darab ideje élek Pesten, de jó szememnek hála; kerek egészében látom az új világot, ezeket a fin' de siècle hősöket, akik borotválják az arcukat, vakmerő tekintettel nézegetnek embertársaik arcába, gúnyosan mosolyognak az idősebbeken, ideált rugdosnak a köztereken, Nitzsche nézeteire esküsznek, megcsalják a nőket, nem ismerik a férfias szemérmet, öndicsekvők, kérkedők, gyávák és hősök. Én jól látom ezt az új emberfajtát, amelyet borotvált patkányoknak nevezhetnék, amely felfalja a régi, kivénült, szakállas fajtát, amely mindenféle ideálokkal, meggyőződésekkel, becsületekkel jött a földre. A borotvált patkányok összerágicsálják a régi világot. Olyan tömegesen jönnek, mintha minden kapu Pesten patkánylyuk volna. Megizmosodtak, felnevelkedtek a szakállas öregek felügyelete alatt, de azokat manapság lenézik és megvetik. Elvették élelmiszeres kamráikat, kiszívták a kebleket, kifosztották az ódon Ferenc József-kabátokat, a halálba küldték a börtön helyett az apjukat, hogy ők tovább villogtassák monoklijukat a Fiume-kávéház környékén.

- Nagyon jól tudom, hogy kik azok az urak, akik az idei farsang előkelő báljain táncolnak. A városban jártam-keltemben hallotta, hogy kik azok a gavallérok, akik párbajoznak. (Hentaller-pisztolyokkal lövöldöznek kenyér-galacsinokat. A jó, derék Fodor Károly vigyáz a testi épségükre, ha karddal mennek egymásnak.) Ismerem én ezt a századvégi ifjúságot, öcsémuram. "Nevetem Bartolót" - mondom magamban, amikor egy délceg, cilinderes ifjút látok kifeszített könyökkel száguldani az utcán; talán a szeretőjéhez megy pénzért, vagy a jámbor vidéki-fit látogatja meg a Magyar Királyban, akit esetleg provokáltat estére két magához hasonló gentlemannel, ha az a pénzkölcsönt megtagadja. Kik ezek a mostaniak, a fin' de sièclék, hogy értük feláldozod, legyalázod az egész dicső magyar múlt időket?

- A Korona- vagy a Fiume-kávéház lovagjait akarod nekem mintaképül állítani, ezeket a gyanús ekszisztenciákat, akiket Angliában az ottani törvények szerint a csavargó-bíróság elé idéznének? Azokat, akik abból élnek, hogy kifürkészik úrinők tikait, megzsarolják a szeretőket vagy az asszonyokat, pofonvágják a hordárt az utcasarkon, verekednek a fiákkeressel, aki naphosszat hurcolta őket, birkóznak a pincérrel a Flóra-termekben, adósságot-adósságra halmoznak, gavallérnak nevezik magukat, holott egésznap a kártya fordulatát vagy vidéki úr megjelenését lesték, kiveszik elázott cimborájuk zsebéből a pénztárcát, összeszedik az ezüstforintosokat, amelyeket elhagyott kedvesük, az éjjeli mulatóhely virágárusnője az arcukba vágott! Ezek a modern kor lovagjai, ezek a nagyhanguak, akik Pórfinál hitelbe vesznek kalapot, miután az előbbi éjszaka azt levették fejükről a feldühödött cigányzenészek, a Szervita-téri virágárus asszonytól vesznek aufschreibenre virágot, a púpos markőrt a Koronában veréssel

fenyegetik és Laura termeiben, a gyönyörü kis kastélyban éjfélután várják a berúgott kereskedőket... Néha egy Dom Miguel főhadnagy kiáll velük katonatiszti becsületből és kardlappal kergeti őket a vívóterem szögletébe. Ez az a híres modern ifjúság? .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/157-159.l./

18.

"FIATALEMBEREK JÖNNEK... A VONATOKKAL"

.... Némelyik vonat szűz vidéki havat hoz a vasúti kocsik tetején, izgatott utasok állnak a kocsikban, poggyászaik mellett, vidékiesen kerek arcok tolonganak az ablakoknál, és a masiniszta is úgy igyekszik a Keleti-pályaudvar felé, mintha még sohasem látta volna a várost. Fiatalemberek jönnek északról és keletről e vonatokkal, gyanakodva nézegetik a zsebórájukat, fejüket csóválják, ha valamely okból a pályaudvar bejárata előtt bizonyos ideig meg kell állni vonatjuknak: mintha valaki várná őket. Pedig még senkit sem ismernek a városban. Ezután fogják megtalálni azt az embert, aki szerencsét vagy szerencsétlenséget hoz rájuk. Izzó ambició és érvényesülési vágy üdvözli a vonatokból a sörgyárak füstölgő kéményeit. El vannak szánva mindenre, hogy erőszakosan helyet szorítsanak maguknak a pesti gyalogjárón. Nem engednek, akár a bulldogok. Némelyik azért jön, hogy kirabolja Pestet, a másik dicsőséget és hírnevet óhajt szerezni ott, ahol még senki sem hallotta nevét, a harmadik felfogadja magában, hogy elteszi láb alól a házigazdát, aki először szállást ad neki. Ki tudná pontosan megmondani a vidéki fiatalemberek gondolatait, midőn álmatlan éjszakákon előre kitervezik boldogságuk lehetőségét, mielőtt a vonatra felszálltak volna?

Mindent birtokukba akarnak venni, amit a pestiek századokon át felhalmoztak, kitaláltak, felépítettek. Szomjasságuknál csak a rettegés nagyobb, hogy nem sikerülvén utazásuk, ismét vissza kell menniök a pénztelen, boldogtalan kisvárosba vagy céltalan életű faluba. A pesti nagybácsik, a budai rokonok, a régen elfelejtett nagynénik, az ismerősök és távoli atyafiak még gyanútlanul nyujtózkodnak ágyukban, midőn feketére kormozva, fáradtan berobog a vonat a pályaudvar üvegfedele alá, amelyen farkasétvággyal, mérhetetlen szomjúsággal megérkeznek azok a fiatalemberek, akik részt követelnek ezután a kevés levegőből, a fogyatékos ennivalóból, az alig elviselhető nyomoruságból, a szegény fekvőhelyből, az örömet okozó nőkből, a sóvárgott bankjegyforgalomból, a hivatali állásokból, az ostromlott gazdagságból: mindenből, amelyet a pestiek idáig magukénak tekintettek. Új furfangosságokkal, alaposan felépített boldogulási programokkal, vaskövetkezetességgel keresztülvitt életcélokkal, a vidéki magányban jól megfontolt üzleti tervekkel, kiszámíthatatlan vágyakozásokkal és gyermekded

óhajtásokkal telik meg a város, amikor a vidéki vonatok befutnak a pesti pályaudvarokba. Sötét szemek kémlelve néznek végig az ellenséges táboron, és felhasználnak miden kedvező alkalmat, hogy besurranjanak az önfeledtek soraiba.
....
(1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/342-343. l. /

19.

"... ÉN FÉLEK, ÉN MEGŐRÜLÖK EBBEN A VÁROSBAN..."

.... Josephine csendesen felemelkedett, mint az esti szél. Távozni akart, de Eduárd megragadta a kezét, és kimondhatatlan megbánással csókolgatta azt.

- Ne hagyjon elkárhozni Jósephine... Maga az a szentkép, ebben a nagy, gonosz városban, akihez imádkozni járok, ahol néha kinyithatom a lelkem. A kocsmárosok, a húsvágók, a szatócsok úgy sem kíváncsiak arra, hogy mit hord a kabátja alatt az idegen fiatalember, aki boltjaik előtt elhalad. Aranyat vagy sárgöröngyöt? Legfeljebb a gömbölyű, talpas feleségeiket, pesztonkahajú leányaikat féltik az idegen mohó tekintetétől.

Aztán Josephine Rothschild-kék ruhafodraira került a sor, azokat árasztotta el könnyeivel, csókjaival Eduárd.

- Ne hagyjon el asszonyom, mert pokolra juttat. Nem lesz erőm megállni ebben az idegen városban, ahol mindenkinek oly dölyfös a pillantása, a könyöke, mintha egyedüli ura volna a városnak. Az ablakok becsukódva, mintha csupa gőgös várkisasszonyokat rejtegetnének. Mindenki sehonnai koldus, aki a fehér vagy zöld ablakokon kívül van. És a kapuk hogy tudnak becsukódni esténként! Mintha mennyországot zárna el mindegyik kapu, ahol a boldog emberek laknak, akiknek minden sikerül, akik mindig önérzetesek, mindig készek gőgösséget, lenézést mutatni egy szegény, ismeretlen fiatalemberrel szemközt. Pesten csak a svindlerek, a zsebtolvajok nyájas emberek, a lakosság többi része olyan dölyfös, mint a velencei patriciusok.

Az ifjú csaknem letérdelt az asszony előtt, amint szenvedélyes szavai megállás nélkül bugyborékoltak ajkán:

- És a boltok cégtáblái mily gyanakodva néznek az ilyen magamforma ágról-szakadtra! Ha tudná, asszonyom, hogy mennyit szenvedek a boltosoktól, akik mind olyan portékát árulnak, amelyeket én nem vehetek meg! A Párizsi utcai kis susz-terbolt pápaszemes cipészei valószínüleg megvetőleg nézik a lábbelimet, amelyet készen vettem. A teltkeblű kalaposnék, az előkelő fűzőkészítőnők és az elérhetetlen szabónők nem törődnek velem, akármeddig állok kirakataik előtt. Itt nem szokás mosolyogni, csak az ismerősökre. Boldog vagyok, ha egy pirossapkás hordár, vagy fiákeros köszönt az utcán, és oly hévvel viszonzom köszönésüket, mintha földiim volnának. És mind gőgösek a cégtáblák a belváros utcáin! Pórfi,

Brachfeld, Várady, Laky ékszerész és mások, ahol én sohasem vásárolhatok: mily dölyfösen nézegetnek rám a magosból. Nyilván nem is számítanak arra, hogy valaha üzletükbe én is beléphetek. És a Váci utca járókelői, az idétlen uracsok és ostoba nők olyan pillantást vetnek rám, mint valami betolakodottra... Pedig énbennem több gőg-ördög lakik, mint bennük. Ha egyszer lemernének ereszkedni hozzám: majd megmutatnám neki, hogy kinek az ereiben folyik nemesebb vér!...Sajnos, még eddig nem kerültem abba a szerencsés helyzetbe,hogy éreztethetném velük megvetésemet. Még sohase mertem végigmenni a Váci utca közepén, csak a fal mellett suhanok el, mint valami kísértet... - Ne hagyjon el, asszonyom, mert én félek, és megőrülök ebben a városban, ha nem lesz többé senkim, akivel őszintén, álarc nélkül beszélhetek. .... (1920)

/Bukfenc. Velszi herceg. Bp. 1958./
/196-199. l./

20.

"HÚSZ ÉVE... MIDŐN A PESTI ASZFALTRA TETTEM A LÁBAM..."

.... - Húsz éve várok erre a napra - rajongott Rezeda úr. - Akkor gondoltam először arra, midőn a pesti aszfaltra tettem a lábam, gyümölcs-szaga volt a Dunának, ser és szaftos-virsli illata a Korona utcának, és a nők tarkabarkaságaikban úgy libegtek előttem, hogy a szívem meghasadt utánuk; jön egyszer egy nap, amikor igazán boldog és győzedelmes leszek az idegen, kőarcú városban. A Dunából felszálló nyári párázatokon át elmosódott Buda, fátyol mögé állott Mátyás temploma, olyannak tűntek fel a messzi háztetők, mint egy álomváros díszletei, ahol a varázslót várja mindenki, aki az elátkozott lelkeket érintésével, vagy szavával felébresztgeti. Az emberek közönyös arcai alatt egy másik arc lakik, az utcai járókelők baromfilelke helyett egy másik lelket is tartogatnak valahol eldugva, a mindennapi szavak kárpitja mögött gyönyörű mondások remegnek, a bazáros női szemek alatt más szemek is rejtőznek, amelyek lehetnek oly éjsötétek, mint Sevillában, vagy ragyogók mint északon... Húsz évig kerestem e megsejtett arcokat, hangokat, szemeket, várva várt perceket a lakosság álarca mögött. Néha elcsüggedtem, mert azt hittem, hogy tévedtem feltevésemben. Közönyös, életunt és értéktelen emberek városába jutottam, amelyet elkerülnek vándorútjukban az álmok színes madarai. Évek múltak évek után, és nem hallottam egyetlen hangot sem, amely szívemig hatolt volna. Sok nővel fogtam kezet, váltottam szót és tekintetet, jártam bújócskát és szalont, leveleztam, csókolóztam, szeretkeztem, de sohasem éreztem, hogy megérkezett volna az, akit áhítva vártam, akiért a városba jöttem. Mind zordonabbak lettek körülöttem az arcok, mind hidegebbek a szemek, közömbösek lettek az ismerősök, mint a sokszor látott cégtáblák a boltok felett, a hangokat már nem is hallottam, mint a kovácsműhelyek mellett lakók nem hallják a kalapácsok csengését. Már bohó ifjúkori ábrándnak véltem, hogy valaha boldog leszek ebben a városban. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/291-292. l. /

21.

EGY FIATALEMBER VÁGYÁLMAI A SZÁZADFORDULÓN

....A sportsman-pálya nem való jó családból való fiatal embernek, azokhoz a gigerlikhez méltó, akik luftballont árulnak vasárnap délután, hétköznap a városliget bokrai között alusznak.

- Hát az öreg Blaskovics?... hát a fiatal Szemere?... hát Rohonczy Gida? ...Azt hiszed, hogy minden lótulajdonos a versenyistállóban születik, mint a Messiás? Nem, Estella, te tévedsz amikor azt hiszed, hogy nem lehet alulról kezdeni a pályát. Minden életpálya nehéz. Lásd: Csávolszky, akinek négy fekete paripáját mindennap látod az Andrássy úton száguldani, valaha olyan szegény volt, mint a templom egere: saját maga hordta az újságját a pékekhez, fűszeresekhez, tejesekhez és más koránkelő előfizetőkhöz. Gyakran mesélte ezt az apám, mikor még az Egyetértés munkatársa volt. - Igy van ez a sport terén is. A minap a Kerepesi úti Kincsem-kávéházban volt dolgom... tudod, azon a helyen ahol a kávéslegény is ösmeri a versenyszabályokat, ahová maga Sárkány úr, a Vadász- és Versenylap szerkesztője is ellátogat titkos tippekért...hát itt a turf professzorai jól tudják, hogy Szemere Miklósnak egy fityingje se volt, amikor néhány év előtt megtelepedett az Arany Sasban. Szerencsére éppen atyafia és barátja, Szombatfalvy Albert, volt a detektívfőnök Pesten, az szerzett neki kölcsönt uzsorára, mint a professzorok mondják, kétszáz pengőforintot Árvaitól, a kecskeméti ház vendéglősétől. Ebből a pénzből száz forintot tett fel tétre, száz forintot helyre a Szerecsen utcai irodában. A Kincsem-kávéház főpincére szerint éppen Kincsem angliai győzelmére. Kincsem nyert, és Szemere ettől a naptól kezdve gazdag ember lett. - Hát Rohonczy Gida? - folytatta nekihevülve a folyosói hang. - legfeljebb korcsolyakereskedő lehetne a turf ismerete nélkül.

Mária kinyújtotta a kezét, mintha valakinek a szájára akarná tenni a tenyerét.

- Ezek mind nagy urak, és nem a piarista gimnázium nyolcadik osztályos növendékei. Nem gyerekemberek.

A hang megcsuklott:

- Ez az ő bajuk volt; későbbi korukban lettek gazdag emberek, mint én leszek. /Ezután ismét lángolni kezdett a suttugás, mint a réten a futó tűz./ Mert én nem maradok szegény ember, még ha összedől a Bazilika... Elég volt látni szüleim nyomorúságát, boldogtalan atyámat, aki az írói pályán félig megvakult és anyámat, aki a színésznői élet nyomorúságát hagyta el, hogy még nagyobb szegénységbe zuhanjon. Én sokszor gondolkozom, amikor nem tudok aludni. Lehet, hogy azért látom szomorúbbnak, de igazabbnak az életet, mert világéletemben szegény fiú voltam. Te, Estella, nálunk az volt a karácsony, amikor a papáról végre lecibáltuk a zöldre kopott szalonrokkot, és újat tudtunk húzni a helyébe. Te, Estella, nálunk az volt a pünkösd, amikor a papa zsibárus-pápaszeme helyett vadonatúj cvikkert tett fel, amelynek zsinórját nem engedtük a füle

mellé tenni, hanem kis csattal a mellényéhez erősítettük, mint a gavallérok szokták. Nálunk az volt a születésnap, a húsvét, a szüret, amikor papának végre egy konc miniszterpapirost vehettünk, mert szegénynek mindenféle marhalevelek hátára kellett írni, ő ugyan azt mondta, hogy az igazi írók sajtpapírra írják a műveiket, de mégis megmosta a kezét, levágta a körmét, új tollat vett elő, amikor a finom, sima papirosokhoz leült. Pedig az én apám az ország egyik legjelesebb írója volt.

Mária sóhajtott:

- Te is író leszel. Az anyám kivetette a kártyából, a planéta megjövendölte: tintás lesz az inged és fésületlen a hajad. Hisz már most is szeretsz a kávéházban lebzselni.

- Tavaly azt mondtátok, hogy színészvér vagyok. Szegény anyám megtiltotta akkor, hogy többé felétek nézzek, mert ő ugyan elhagyta a pályát, de a színészeket tartja a földkerekség legelső embereinek.

- Táncos éhenkórászok. Szerencsére már nem jársz tapsolni a ligeti arénába.

Egy darabig hallgattak a szobában is, a folyosón is. Az ódon ház lépcsőin sötéten ment valaki, mint a kéményseprő.

- Nem az apád - susogta Mária.

- Ó, ő még ilyenkor az Athenaeum kiskorcsmájában üldögél. Nem bír meglenni a nyomdafestékszagú emberek nélkül. Én sohase fogok abban a csárdában az asztalra könyökölni, várván, hogy a szerkesztők elfogadják-e művemet, vagy kajánul visszaadják. Mária, én a Casinoban fogok vacsorázni, ahol Berkes bandája vonja a tafelmuzikot. Egyik oldalon Szemere koccintgat, a másikon Üchtritz Zsiga... Béla pedig csak nekem húzza, akár reggelig is mindig csak a te nótádat: Kék nefelejcs virágzik a tó partján.

- Rég elfelejtettél te engem, Sobri Jóska - felelt nádi hegedű hangon Mária.

- Soha - duruzsolt a hang, mint az éji darázs, amely a sötétben is megtalálja a virág kelyhét. - Hiszen éppen a te kedvedért is akarok gazdag lenni. Ez most már nehezebb ebben a városban, mint azelőtt volt, mikor az első aranyásók jöttek Pestre, mert tele van a város ügyes és elszánt szerencsefikkel. Az én okos anyám sokszor beszélte, hogy tizenöt évvel ezelőtt, amikor ők Pestre költöztek a vidéki vándorlások után, elég lett volna, ha a szoknyája árával spekulál: telkeket kellett volna venni, de ők a Nővilág című lapot alapították kis vagyonkájukon. Szegény anyám sokszor emlegeti, hogy az ő harisnyájában őrzött márjásai mind arra kellettek, hogy Balázs Sándornak új nyakkendői legyenek, hogy csokrokat kapjanak a Rákosi színházának a táncosnői. Még Vajda János is a mi pénzünkön vett magának esernyőt. Ilyen a pesti szerkesztő sorsa. Míg ha a pesti költők felsegélyezése helyett a Nővilág pénzén telkeket vett volna anyám a Sugár úton, vagy akár azt csinálta volna, amit Bulyovszky Lilla, aki ügyesen kamatoztatja pénzét; máma enyém lehetne Charlotte, nem pedig a Comp.Matchlesé.

- És a Rózsa utca? És a szegény Mária? - settenkedett egy pajkosan érzelmes hang az ablakból.

- Csendesen, Estella - esengett most az ifjú. - Csak te el ne felejtsél engem, mikor nagyon szomorú vagy, dúdold el a Kéknefelejcs-nótát, és akkor én eszedbe jutok, akárhol vagyok a világon. Mert n agy útak várnak rám, talán nem is láthatjuk egymást darab ideig. Én megyek a szerencsém után, mint mindenki ebben az új Kaliforniában. Most már tele van Pest hamisjátékosokkal,

svindlerekkel, tolvajokkal, nehéz előrejutni a boldogulás felé. Az anyámék idejében Pest tele volt jámbor,hiszékeny emberekkel, akiknek be lehetett adni minden maszlagot. Hitele volt minden jó fellépésű embernek, akár a szabónál, akár az uzsorásnál, akár a gazdag kiasasszonyoknál. De most már ennek vége, mondja anyám, mert a vidékiek elözönlötték a fővárost. Aki vidékről Pestre bátorkodik, az mind keményebb kötésű, ravaszabb észjárású, mindenre elszántabb, mint a bennszülött. Mert nem ám a kacskaringós urambátyámok vagy az én apámhoz hasonlatos angyalok költözködnek Pestre, hanem legtöbbnyire azoknak az ivadékai, akiknek apjai pandúrok vagy betyárok voltak az Alföldön. Ó, az én anyám nemhiába volt vidéki színésznő, jól ismeri az embereket. Csak ránéz valakire, és a lába tartásából, az orra konyulásából, a szemének járásából meg tudja mondani, hogy melyik vidékről jött. A székely góbék vágják a legártatlanabb arcot, amikor a vonatról leszállnak, de már hideg rázhatja az egész Kerepesi utat, amikor egy ilyen furfangos jövevény végigóvakodik a városon. Hát még a felvidéki urak maradékai, akik megnnyi vásárlókként állítanak Pestre, holott lyukas a zsebük, többet hazudnak az álmoskönyvnél, és felfelé alkudoznak a boltossal, mert eszük ágában sincs fizetni!

- Ó, az én anyám jól ismeri őket, mert járt azon a vidéken, ahol azoknak az uraknak van pénzük, akiknek az apjuk juhász volt, bürgét lopott, zsidót ölt, megcsalta a cimboráját, a komisszárust. És azoknak az uraknak nincs pénzük, akiknek apjuk egykor földesuraság volt, ők maguk váltót hamisítanak. Ilyen egész Magyarország. Aki itt lehúnyja a szemét, annak lelopják a süveget a fejéről. Miért legyek én jobb, akinek az apám csak skribler volt, mint azok az elbizakodott, pöffeszkedő, szamáremberek, akik a börtönajtóra is predikátumos vizitkártyát szegeznek?

Mária mindig csodálkozva hallgatta ennek a szenvedélyes, fantasztikus fiatalembernek az előadásait. Egyformán szegények voltak, és mindketten az életüket, a nyakukat odaadták volna egy kis jólétért, szép új ruháért, egy valóra váltott álomért. Törley pezsgője már javában durrogott Pesten, de ők abból nem ihattak; Luczianovics, a bérkocsis, ekkoriban tette fel az első gumiabroncsokat piros kerekű kocsijára, de abba csak Freystädtler-milliomoslány ülhetett, ők gyalog jártak a beolajozott Andrássy úton; ibolyaszínű fátyolt és illatszeres zacskót /Turnért/ a hátulsó derekukon hordanak a nők, ragyog az élet, mint a lampion; Schmittely szerkesztő a Vénusz című újságba halikrával táplálkozó és selyemharisnyát viselő nőkről ír szép regényeket, sőt a szép Pest megyei főispánné, a galamblelkű Beniczkyné sem adja alább a gazdag grófnőknél regényírásait; mindenki jókedvű és gazdag a városban, a nők oly csinosak, mintha mindnyájan a Kishíd utcai Klein Libornál fésültetnék hajukat, és ők egy búskomoly Rózsa utcai ház folyosóján lappangva beszélgetnek, reménytelenül, szerencsétlenül. .... (1923)

/Aranyidő - A templárius. Bp. 1960./
/65-71. l./

22.

"... HOGYAN LEHETNE EBBŐL A TOLVAJVÁROSBÓL A MEGÉLHETÉST KIPRÉSELNI..."

.... Az ifjú azon emberek közé tartozott, akik budai kiskorcsmákban állítják fel planétájukat, az itten megfogalmazott tervek szerint óhajtanak boldogulni odaát a messzi Pesten...

- Én nem hagyom magam elgáncsolni, Micike, akárhogy törekednek erre az ellenségeim. Minden reggel átmegyek Pestre, és nézek, szimatolok, tervezek, hogyan lehetne ebből a tolvajvárosból a megélhetést kipréselni. Ha cipőfoltozó volnék, szeget vernék minden cipőbe. De én író vagyok, Micike, és tartom magam olyan írónak, hogy akárkivel felvehessem a versenyt. Most még elnyomnak, sanda, ellenséges szemmel néznek mindenütt, ahol megfordulok, de már nem soká tart az egész. Van időm, kibőjtölök mindenkit, még a legveszedelmesebbeket is, akik nem tudnak ugyan írni, de annál tolakodóbbak, annál gyorsabb a lábuk, minél ravaszabb az észjárásuk. Ki kell tartani, mint egy éhes diáknak, majd csak beeresztenek a kapun. Leginkább botrányokat szeretnék elkövetni, hogy az- újságok mindennap írnának rólam. Ha Blondin lehetnék, aki tojást főz a Niagara felett... ha Casanova Jakab lehetnék, akit megvernek minden éjszaka nők ablakai alatt... ha Kozarek, a hóhér én lehetnék egy napig valamely nevezetes akasztásnál... ha én lehettem volna az ál-Wesselényi vagy Stanley, az utazó!... Mindegy, hogy mi történik velem, csak beszélnének rólam ezek alusta emberek, mint Benedek Aladárról, aki éppen most csukatta be magát bankóhamisítás ürügye alatt a Fortunába! Feltűnni, Micike, még ha megverik is utána az embert!

- Szép könyveket kell írni! - válaszolt egy pohár bor lehajtása után a babaképű kisasszony. - Ugye, papa, igazam van?

A hajóskapitány a kifreccsent borból kétkéményes gőzöst rajzolt az asztal lapjára. Az ifjú összeráncolta a homlokát:

- A könyveket nem olvassa senki, de a rendőri vagy botrányhíreket mindenki. Mily nagyszerű volna, ha egyszer letartóztatnának állam- vagy vallásellenes cselekedet miatt! Az újságok megírnák élettörténetemet, és én azt vallanám, hogy természetes fia vagyok egy hercegnek, és csak álapám volt az ácsmester... Valamely nagyszabású botránynak kellene a központjába keveredni, valahol felgyújtani egy templomot... a magával elfoglalt fiatalember csak mindig tovább fújta a mondókáját:

- Piros nagyrágban kell járni, Micike, ha az ember boldogulni akar. Nagyon jó dolog az is, ha őrültnek tetteti magát valaki, és eleven bogarakat, egereket nyel, pávatollat tűz a kalapja mellé, fütyül a templomban, és sündisznócskát hord a kabátja zsebében. Jó dolog, ha ellenségeink azt híresztelik, hogy öreg nők varrják az ingüket, ellátnak zsebpénzzel, ha fiatal korunkban váltót hamisítottunk, és vénségünkre egy hercegkisasszonyt elszöktetünk. Jó dolog, ha

megcsalt nők átkozódnak a hátunk megett, cserbenhagyott menyasszonyok leöntenek az emeletről, bőszült férfiak lesnek az utcasarkon, pisztollyal belőnek az ablakunkon, táncolni visz az ördög az akasztófa alá, és már fiatal korban kell szerezni valamely gyógyíthatatlan betegséget, amellyel az ember érdekessé teheti magát. .... (1923)

/Aranyidő - A templárius. Bp. 1960./
/90-92. l./

23.

"KÍMÉLETLENNEK KELL MUTATKOZNOD..."

.... - Csak nézd meg a fiatalokat, akik most törtetnek utánunk! Milyen idegenszerű a borotvált arcuk, az exisztenciájuk a régi magyar ifjaké után. Készen van mindegyik a verekedésre, az erőszakos érvényesülésre. Amelyik nem bír kellő szellemi fegyverekkel, jeles bizonyítványokkal, az a testierő fennsőbbségénél fogva törtet előre a társadalomban. Ezért van divatban most mindenféle sport. Erősít, izmosít lelket és testet a sport, a modern ifjúnak pedig nagy szüksége van mind a kettőre, nem ülhet már mindenki a vármegye nyakára. Ha biciklibajnok lennél, több reménnyel néznél jövőd elé. Félre tudnál tolni néhány embert, aki előtted van. De majd talán elég ravasz leszel, hogy testierő nélkül is boldogulj.

- A te pályádon, az irodalomban lesznek a legnagyobb változások a hunyó századdal. Már mindenki tudja a városban, hogy pártfogód, Vadnai Károly visszavonul a Főv. Lapok szerkesztésétől. Meddő küzdelem halottaknak szerkeszteni lapot, az ő előfizetői pedig nagyrészt már a temetőben vannak. Megszűnik a Képes Családi Lapok, mint meghal egy öreg, szegény nénike. Eltűnik sok-sok ember, sok-sok ízlés, kritika és tekintély, amint beértek az új századba. Az írók közül is csak azok érvényesülnek, akikben nincs gyöngeségre hajló szentimentalizmus. Véres húskonc az élet, az érvényesülés, amelyen marakodni kell majd. A hírnevet nehezebban osztogatják, mint abban az időben, amikor tizenöt számottevő író volt még Pesten. Az új kor írójának úgy kell tudni táncolni, mint Mazzantini Lajosnak, ravasznak kell lenni, mint egy kupecnek, bátornak kell lenni, mint egy spadassinnek. A barátság többé nem szentség, amely egy egész életre szól. El kell majd sokszor árulnod barátaidat, ha érvényesülni akarsz. Kíméletlennek kell mutatkoznod a gyengékhez, a gyávákhoz, a rémüldözőkhöz, mert így jutsz tekintélyhez.

- Nem baj, ha nők is akadnak ellenfeleid között; mondd, hogy megúnt szeretőid. De általában jobbnak vélem, ha pályádat olyanformán kezded újra folytatni, mint a jóképű pesti ifjúság mostanában már kultiválja. A nőkkel jó barátságban kell lenni, szívtelenül, érzelemtelenül felhasználni őket céljaink elérésében, esetleg át kell engedni őket barátainknak, akiktől valamit várhatunk. Nem szabad szeretni semmit és senkit, hogy mindenről könnyen lemondhassunk. Sze-

mérmetlen önzéssel, betölthetetlen étvágygyal, folytonos éberséggel kell kezelni a mindennapokat. Nehogy eszedbe jusson átaludni egy napot, vagy érdektelen kirándulást tenni a város környékére: azt a napot elveszítetted! Ne jusson eszedbe gyermekkorodra gondolni, amikor hullani kezd a hó, vagy beköszönt az ősz, mert elgyengülsz a való élettel szemközt. Ne tégy levéltárcádba szentimentális leveleket, hanem nyomban égesd el őket. Ne gondolj szerelmed nőjére, csak ameddig látod. Egészségtelen és felesleges életpazarlás a nőket is felvenni a gondolkozás kocsijára, amikor olyan nehéz előre haladni az életben.

- Légy hideg, flegmatikus, közömbös külsejű, de szívedben szemérmetlenül mohó.

- Mindig csak azt írjad, amit a közönség szeret. Sohase próbálj egyéni, egyedüli lenni, mert pórul jársz, kinevetnek, ujjal mutogatnak rád. Tanulj meg valami idegen nyelvet és mindig azt írd itthon, amit külföldi íróktól olvastál, mert akkor divatba jössz. Vigyázz, hogy ne essél hazafias áramlásokba, mert nyomban öregnek és tehetetlennek mondanak. Az új században, úgy érzem, leginkább a soviniszta hazafiság bukott meg. Nagyon elkoptatták a múlt században amikor ebből éltek a magyarok. Úgy írjad meg a hazádat, mintha az nem is a te hazád volna, csak átutaznál rajta. Úgy írjál a nőkről, mintha soha se lett volna se édesanyád, se testvéred. Mulatságos, félszeg, hóbortos oldaláról lásd írásaidban a magyarokat, tetszeni fogsz olvasóidnak; sikert aratsz, ha kidomborítod férfiaink léhaságát, asszonyaink erkölcstelenségét, kisasszonyaink sneidigságát. Olvasd tehát szorgalmasan a legmodernebb külföldi írókat, ők első kézből kapják a divatot, hamarább megérzik az új áramlásokat, amelyek körül utaznak a földet.

- Még valamire figyelmeztetlek, mielőtt elválnánk. Tűzzel-vassal pusztítsd, hajszold, gúnyold az öregeket, akik a múlt századból maradtak itt. Tégy mindenkit nevetségessé, akinek szürkül a szakálla, rágalmazd a tekintélyeket, hahotázzál az erkölcsösek felett. Te író vagy, kezedben a toll, könnyedén haladhatsz együtt az áramlással, ha nem fordulsz ellene.

- Én már nem igen akarok résztvenni az új században. Azt hiszem eleget láttam, tanultam, hibáztam. Szép volt, jó volt, de az én szekeres gazdáim már nem akarnak tovább vinni. Az utazó is elfárad az új látnivalóktól. Van itt egy barátom, akit meg akarok látogatni, mert fiákeresmester volt a múlt században. Isten áldjon meg. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/213-215. l. /

24.

"... ÁLMOK A SZÍV UTCÁBAN..."

.... - Ha egyszer láthatóvá lennének az álmok a Szív utcában - beszélt a Vak, hogy valamivel meghálálja Janka gyöngéd kézszorítását a karján -, az álmok, amelyek ki- és bejárnak a házakba és a szobákba a bezárt ajtókon és tetőkön át: úgy megnépesedne a Szív utca, hogy mi nem tudnánk sohase eljutni az Andrássy útig.

- Álmok üldögélnek a boltok cégtábláin, mint pihenő madarak, és fénylő szemüket forgatják, álmok guggolnak a kapuk sarokkövei mellett, mint kis gnómok, amelyek a hazatérők ruháiba kapaszkodva, együtt mennek fel az emeletre.

- És végig, minden ablak mögött egy másik világ - annyi világ, ahány csillag van az égen. Minden lélekben más felhők, más napsugarak, más tájak, más emberek. Egyik ablak mögött az öröm piros ruhájában bukfenceznek az álom gyermekei, nótákra tanítják az álmodót, szépruhát varrnak a rongyosoknak, párolgó ételt hoznak az éheseknek, sok-sok pénzt dugnak a párna alá, szerelmessé teszik azokat, akik nem szeretnek és sok ember kel fel holnap reggel szerelmesen, akit éjjel, álmában meglepett a boldogság, anélkül hogy észrevette volna. És ők ezentúl, darab időre megtalálták azt a halk zugolyt, amelybe elmenekülhetnek kínzó gondolataik, aggódó gyötrelmeik elől. Csak rágondolnak szerelmükre, és nem törődnek tovább ellenségeik dühödt szemeivel, sem hitelezőik sanda tekintetével, egy másik életet folytatnak a másik élet mellett, mintha léghajóban ülnének, ahonnan kicsinynek és jelentéktelennek látszik az egész földi világ. Az álomban megszerelmesedett emberek, akár nők, akár férfiak, talizmánt hordanak lelkükben, hogy ne érezzenek se hideget, se éhséget, se anyagi gondot, se hűvös borongást, amely a magányban leskelődik. Gyönyörű tavasz lesz reggelre az Andrássy úton, jóillatúak a kisepert utcák, frissek és barátságosak az arcok, kedvesek a pékek, drágalátosak a nők, mintha valamenynyien bizalmasan néznének, tudnak az éjjeli álomról és helyeslik.

- A leeresztett függönyök mögött nincsenek nyögő, izzadt betegek, se durva veszekedők, se gondterhelt szegények, csupa finom emberek laknak végesvégig az Andrássy úton. Az álombeli szerelmes biztosan halad az utcán, nem fél, hogy valaki fejére ugrik az emeletről, nem retteg, hogy a kapun kirohan egy veszett kutya vagy egy őrjöngő asszony és megtámadja. Az álombeli szerelmes a naptól kezdve mindent kedvesnek és szépnek lát a városban. Azt hiszi, hogy a boltosok csak szokásból nyitják fel boltjaikat, az emberek azért jönnek ki a házakból, hogy jót cselekedjenek, a fogadók körüli, fülledt szagokba és csengetésekbe csupa nászutasok vagy jámbor utasok lélegzetvétele vegyül, a mészárosnál tán ingyen adják a pirosló húst, oly nyájas arca van a székállónak, a piacra járó asszonyoknak feneketlen erszényük van, és a frissen beretvált orvos csak azért siet úgy betegéhez, hogy neki jó reggelt kívánjon. Az oszlopokra piros meg zöld cédulákat ragasztanak, amelyek előre hirdetik, hol mutatkoznak ingyen a legszebb színésznők, hol cseng délután a katonai zenekar, hová rándulnak ki a szerelmesek, hogy elfogyasszák a részükre fenntartott rántott csirkét.

- De mást lát az álombeli szerelmes a budai ködből kiemelkedő tornyokon is, mint egyébkor. A szerb torony azért van megmosakodva, mert déltájban éjszemű, cukrássütemény nyakú leányzó tartja ott esküvőjét daliás gavallérral, és a sekrestyés már kora reggel óta pirosbort iszik. A helyőrségi templom tornya díszegyenruháját vette fel a reggelre, hogy méltóan fogadhassa a tábornokokat, ragyogó katonákat, akik e napon valami ünnepélyes célból összegyülekeznek. A Mátyás-templom tornyáról elzavarja a felhő a varjakat és csókákat, talán ismét királykoronázás lesz ott. És ha a Duna felett, a hídon ballag az álombeli szerelmes: megtisztultnak látja a folyót, az éjjel egyetlen öngyilkos sem zavarta meg a hullámok nyugalmát, gazdag zsákmányt visz a halászcsónak a folyam

közepén, a vontatógőzösök azért búgnak fel a Duna kanyarulatánál, hogy jelezzék a parton állóknak, meghozták a várt portékát, és a fehér hajók a kikötőkben a nászutasokra várakoznak. Ilyen jótékony tud lenni egy éjszakai álom. ....
(1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/442-444. l. /

25.

KIK JÁRNAK A FRANK JEREMIÁS ÉS NEJE UTCÁJÁBA?

.... Régi szokása ez a polgárságnak, hogy a lakodalomból jövet eltéved Frank Jeremiás és Neje utcájába. Idejönnek a temetésekről, a bírósági tárgyalásokról, a válópörök után, családi szerencsétlenségek és bánatok nyomán a gyönge idegzetűek. Itt bukkannak fel megcsalt férjek, midőn szemtanúi voltak feleségük hűtlenségének az ágy alól vagy a rosszul függönyözött ablakon át... /ha ugyan nem a hűtlenségen ért nőt ölelik meg előbb féltésükben és elkeseredésükben/. Idejönnek a gyászolók, akik délután minden boldogságukat eltemették a föld alá. Itt találhatók azok, akik szürke pókhálószínű arccal, igen csendesen és feltűnőséget kerülve: reggel szabadultak ki a börtönből, amelyben évekig ültek valamely bűntettért, amelynek még az emlékét is elfeledték. A rendőr lépése ijesztőbben koppan ebben az utcában, mint máshol. Bújdosók ólálkodnak az ablakfüggönyök csücske mögött. Részeg ember tunyán gajdol, rabló nagyot lélegzik és lehemperedik, a gyilkos itt előkelő úr, és megtraktálja a hölgyet, akit a véletlen ölébe sodort. Ezek a falak, amelyeket ritkán festenek - hisz hosszú időre senki sem vesz ki lakást ebben az utcában -, ezek a bútorok, amelyek itt az emberek kényelmét és bujaságát szolgálják; a tükrök, amelyekbe annyi feldúlt arc nézett már hajnalonként; az ajtókilincsek és házmesterek, bebocsátói tántorgóknak, részegeknek, alattomos bujálkodóknak vagy az élettől szívenszúrottaknak.
....
(1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/58-83. l./

26.

"IDEGENSZERŰ ÚJ VILÁG... PESTEN..."

.... Már a Sacher-fiú a polgármester-jelölt, de Pestnek ódon, bájos és romantikus szaga van. Még elegen élnek a lakosok közül, akik Sugár-útnak nevezik az Andrássy utat, ahol szemét-dombok, elhagyott telkek között mulattatta a régi Pestet Kara Basi, a keleti bűvész, a Duna 1877 óta nem fagy be és a budaiak odahaza maradnak téli időben, a "Belvü" divatban van s Somosinak hívnak egy orfeumot, ahová Danzer bécsi mulatóhelyéről jönnek "le" a lányok. De már a jelen új világ, a régi kor felejtve s a megjelenés a Váci-utcai korzón életbevágó napi teendő, itt szellőztetnek a napi pletykák és az asszonyok bemutatják új kalapjukat, a lányok vőlegényüket, a kikapósabb dámák friss udvarlójukat. Az urak már nem igen viselik Károlyi István divatját, a felgyűrt nadrágot és a félcipőt, erősen hódít a kamásli, különösen a világos színekben, Szapáry Pál gróf zsakettben és selyemharisnyában sétál a legsűrűbb hófúvásban; de még az öreg alapi Salamon télikabátnélküli, ősz alakja is mindennap feltünedezik a Múzeumkörúton. A szép asszonyok /akik már régen azok voltak/ örvendeznek, ha Forinyák tábornokhéhoz vagy Erzsébet királynéhoz hasonlítják őket /különösen azóta, hogy Márk Lajos megfestette a "Lehullott a rezgő nyárfa levele! című képet/, míg a fiatalok már Fedák Sáriért rajongnak. Monaszterly és Kuzmik neve hangzik még a nők álmában, míg Császár és Szirmay urak apránkint visszavonulnak. Az emlékkönyv kimegy a divatból, a papírkereskedők londoni portékát kínálnak vevőiknek, tarka skótszövet a viselet a kaszinó környékén és a legfinynyásabb dámák istálló-szagú parfőmért kezdenek epedni. Péchy Andor piros szegfűje hervadóban, angol táncosnők lejtenek az orfeumban Carola Cecilia deszkáin, miss Mary Haltonért sokan rajonganak és Friedman Adolf a csődbejutott ember elkeseredésével töri a fejét, hogyan kezdhetne új életet. Blaskovics és Lazarevics pepitanadrágos, kövér fiakeresei már kiveszőben vannak, egy napon Munczy Károly beadja a kulcsot, miután a divatos francia dalocskákat évekig muzsikálta a télikertben.

Idegenszerű új világ keletkezik Pesten, ipari és kereskedelmi szaga van minden embernek, fantasztikus ügynökök raja nőtt az aszfaltból, a svindlit büszke mellveregetéssel munkának nevezik, rengeteg új lámpát gyújtanak és a legszegényebb embernek is van telefonja.

Szinte amerikai verseny keletkezik a hírlapok és egyéb üzleti vállalkozások között is. A kávéházak negyedévenként cserélnek gazdát. Egy ember nagyon komolyan meggazdagodik azon, hogy egy esztendő alatt négy kávéházat vett és tovább adott. A szövetkezetek még az utolsó bőrt is igyekeznek lenyúzni klienseikről, de már útban van halálos ítéletük. Krausz Simon nevét kezdik emlegetni ismét a tőzsdén, és a börziánerek, e legkevésbbé konzervatív emberek rajongva beszélnek sikereiről. Goldschmidt leborotválja a bajuszát, hogy yankee legyen és francia apácák menekülnek Magyarországba, hogy a vallástalanságot lebírják. A po-

litikai szenvedélyek a végletekig felizgatják az embereket, a miniszterelnöktől kezdve mindenki meggazdagodáson töri a fejét. "Üzlet!" Úgy hangzik ez a szó, mint a trombitaharsogás. Sok pénzt keresni! Ezért ássák a kávéházak padlóját. Az ideggyógyintézetet megnagyobbítják, Kecskeméti Viktor ellopja a félmilliót és Surányi átveszi újságját és naggyá szervezi.

Sivár, jajgató, kétségbeesett, elégedetlen és csőd szélén álló város ez. Az emberek fuldokolnak az adósságoktól és senkinek nincs hitele. A készpénznek hallatlan értéke van. Az üzleti spekuláció szinte nem is törekszik egyébre, mint készpénzre, amelynek kurzusa csodálatosan emelkedik.

- Mi lesz? Mindnyájan tönkremegyünk! - sóhajtoznak az emberek.

- A mai rossz üzleti és kereskedelmi viszonyok megingatják a legerősebb cégeket! - állapítják meg a közgazdák.

Bár nincs kimondott krach a spekulációban, mindenki úgy érzi, hogy az élet már nem mehet így tovább, reménytelen és elviselhetetlen az élet. Az öngyilkosokon alig csodálkoznak. Még az uzsorások is kiveszőfélben vannak Pesten, Hartmannt és Lefkovicsot sajnálkozva emlegetik a pénztelen gavallérok.

Szinte nyitott ablaknál folyik már a pesti élet. Minden lakosról tudják, hány korona van a birtokában, mennyi hópénzt kapnak a maitresse-ek, ajándékot a művésznők, kölcsönt a barátok, zsákmányt a játék és háztartás-pénzt a feleség.

A fővárosban senki sem csinálja azt, amihez hivatása van. Régi foglalkozásokat elhagynak, hogy új utakon próbáljanak boldogulni. Proviziót szeretne kapni az utcai járó-kelő, mert benépesíti a körutakat. Ingyen csak a bolond beszélget a kávéházban. A hírneves Lantos által alapított mulatóhelyeken az alkalmazott nők külön fizetséget számítanak fel minden egyes szó után, amit a bevetődött vendéggel váltanak. /"Hogy van kisasszony?" -: egy vacsorát jelent. "Milyen vidékről való, kisasszony?" - "Ahonan ön, pasas ur!" -: tíz forintot ér./ A szerelem női ügynökei éppen nem fecsérlik hiába az idejüket, mint akár a férfi ügynökök. Céltalanul, tiszteletből, vagy rokonságból már nem köszön senki a városban. Még a vendéglősök és főpincérek is az elköltött összeg latbavetésével "adják le" köszönésüket a helyiségeikben. Bizonyos tolvajnyelv lesz divattá a városban, "Dohány"-nak nevezik a pénzt, mindenki "link" akar lenni a városban és előkelő hölgy elvárja az udvarlójától, hogy bevezesse a "jéniss" nyelv titkaiba, miután a Lipótvárosban már másképpen sem tudnak beszélni a hölgyek. ....

(1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/102-106. l./

27.

"ANNYI GAZEMBER LAKIK PESTEN..."

.... Rezeda úr majdnem mindenkit ismert a városban, de elvből nem köszönt senkinek.

- Annyi gazember lakik Pesten, - dörmögte barátnőjének - hogy istennek kellene annak lenni, aki tudná, hogy ki közöttük a becsületes. A régi betyárvilágbeli Ráday bőséges fogást csinálna az Andrássy-úton. Néha, úgy látszik, egyetlen tisztességes ember sincs a városban. A szélhámosok, svindlerek, nagyképűek, félkézkalmárok, hamis tanúk városa Budapest. Szégyenlem magam, amikor körülnézek a tramwayn. Ezért inkább menjünk gyalog. Szerencse, hogy az emberek itt nem titoktartók. Hangosan veszekednek az utcán, mint a cigányok; elég egy görbe tekintet, hogy a legszebb rágalmakat kitalálják egymásról. Ha mindaz igaz volna, amit itt egymásról beszélnek a lakosok, fegyházba kellene zárni az egész várost.

- Budán sem jobbak az emberek, - vélekedett Irma.

- De szemérmesebbek... Tudja, milyen a pesti ember? Mint egy cigánytolvaj, akit bizonyítékok híján fölmentett a bíróság és most elbizakodottan hánykódik a hatósággal való előnyös összeköttetésével. Itt mindenki magosan hordja a fejét, mert a szomszédjáról azt véli, hogy az még nagyobb gazember. ....

(1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/108-109. l./

28.

"PEST FELNYITOTTA LESÜTÖTT SZEMÉT..."

.... Az egykori Pest, ahová ifjan és nagy reményekkel jött valaha, eltűnt. Évről évre kevesebb lett azoknak a házaknak a száma a Duna-parton, amelyeket ifjúkorában megismert Pestből. Pest mind idegenebb lett az öregedő királynak, minden lebontott régi ház, minden újonnan épült palota a Duna-soron arra emlékeztette, hogy az idő múlik. Ifjan és vállalkozó kedvvel jött valamikor a városba, megszokta, hogy a koronatartomány fővárosában alázatos, földszintes házikók, keskeny utcák, megalázkodott alattvalók, zsebkendőjüket kipirult arccal lobogtató honleányok, nyugodalmas, lázadásmentes öregség üdvözöljék. Úgy ismerte meg

Pestet, mint a bánattól meggyötört, kis örömöknek is nagyon örvendező várost - mint egy kopott, elhanyagolt leányt, akit boldoggá lehetett tenni egy ajándékba adott kucséberskatulyával -, és Pest egyszerre levetette szerény álarcát, és évről évre több ékszert rakott magára, túl hangossá lett az igénytelenke, hazárddá a takarékos, kifejlett mellét mutagatta a zárdai szigorúságban felnevelkedett hajadon, felragyogtak a redut ablakai, mintha már elfelejtették volna Henczi ágyúit, lármás és élni vágyó és más arculatú lett a Dunasor, amelyre Ferenc József még mindig úgy emlékezett, mint első ifjúságában látta, mikor Széchenyi István gróf kormányozta a parti homokban fodrozott sörényű arabs paripáját... Pest hűtlen lett. A gyanakvó Ferenc József úgy érezte talán, hogy ebben a városban csak azok rikoltanak feléje őszinte elragadtatással, akik már nyugdíjat kapnak tőle, vagy azok, akik még nem jutottak megfelelő álláshoz.

A kurtizánná lett, rafinált város elfelejtette a győztes katonát, akinek keblére vetette magát tapasztalatban üdeségében, mikor az diadalmasan bevonult a városba. Elmúlt vállának és nyakának szenteltvíz illata, Pest felnyitotta lesütött szemét, és nem elégedett meg többé mézes mogyoróval, aranyfüstös dióval, diákkoszttal. Észrevette szépségét, fejlődő bájait; kibontakozott nagyvárosias gamintermészete; értékelni kezdte magát az egykori penészvirág, és a fukar öregúr mérgeskedve tapasztalta, hogy már nem szereti őt ez a nagyigényű kokottá vált Pest. A szende szűz, aki a hatvanas években boldogan utánozta a kereskedők és iparosok báljén látott Erzsébet királyné hajkoszorúját, karcsúságát - szélesszájú, mohó, féktelen nőszemély lett. A gavallérok, akik a koronázás idejében császárszakállt nevelgettek a Kishíd utcai fodrász közreműködésével, mind ritkábbak lettek; öreg kapusok, veterán katonák, udvari alkalmazottak viselték már Ferenc József szakállát.

Természetes tehát, hogy Ferenc József nem nézett jószívvel Pestre, amely mindenben ellentétje volt a konzervatív Bécsnek. Ha az ablakhoz állott, leginkább a budai oldalon legeltette szemét, ahol még nem tolakodtak oly sűrűen tekintete elé az ormótlan, szürke tűzfalak, szemérmetlenül magas háztetők, hogy ne láthatta volna a Vármező mellett elvivő utat, amelyen Elisabeth oly gyakran járt a kis Mária Valériával és Rezsővel a Városmajorba. A keskeny, szerény utcájú budai oldalon még nemigen hallatszott a nőknek az a kihívó kacarászása, amely mindvégig bántotta a Ferenc József-korabeli öregurakat. A háztetők itt még oly szerények voltak, mint alattvalókhoz illik. A Tabán és a Krisztina alázatos megadással nézett fel fejedelmére. Az udvarok, ablakok, a kapuk oly kicsinyek voltak, amint ez illett egy koronatartomány fővárosába. Mély tisztelet zengett a harangokból, amelyeknek meglódulására a járókelők lent, mélyen a vár alatt, megemelintették kalapjukat. És távolabb is, ahol a hegyvidék nyújtogatta be lábait a városrészbe, Óbudán, téli időben oly fehérek és oly kicsinyek voltak a házak, hogy bízvást lehetett hinni, hogy itt mindenki hálát ad Istennek, midőn leereszkedik az este, és megszerezte mindennapi olaját lámpásába. A Víziárosban az öreg katonák kiegyenesednek, ha fenn a várban őrséget váltanak hangos trombitaszóval, ünnepnapokon felteszik rendjeleiket azok, akik ilyesmihez juthattak. Nem, Budán semmi sem zavarta az öreg király tekintetét. Nem lehetett elgondolni, hogy ezekben a hallgatag, maguknak élő utcákban, csendesen álmodozó házakban valakinek is eszébe jutna politizálni, a nagyapák elő is vennék kopott sétapálcáikat, ha V-ik Ferdinánd utódját merészelné valaki kifogásolni. ....

(1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/339-341. l./

29.

"... ÉLNI, ÉLNI, MINTHA UTOLSÓ ÉVEIT ÉLNÉ A VÁROS".

.... Látta a pesti utcákat, amelyeken szünet nélkül építettek, mintha az egész világ számára lakóhelyről gondoskodnának a pesti háztulajdonosok. A tótok pihenés nélkül ásták a földbe az építőállványokat, elképzelni sem lehetett, hogy valamikor annyi lakosa legyen Pestnek, hogy minden házba jusson belőle. Látta kövezni, javítani az utcákat, amikor is Pesten azt mondták, hogy már megint valami panama van a városházán. Látta megnőni a körútak satnya fáit, a terek bokrait, a villamosvasutak hálózatát, a kávéházak ablakait, a lámpások számát, a színházakat és mulatóhelyeket, a boltokat és újságokat. Látta, hogy ez a vállalkozó kedvű város hogyan rohan a csőd felé, terjeszkedésével és mámoros életkedvével, látta, hogyan merül el adósságaiba a polgárság, hogyan fulladoznak a fényűzés terhe alatt az egyszerűséghez szokott családok, hogyan nevetik ki a múlt századbeli öregembereket, akik morált és megállást prédikálnak a vad hajszában... Látta, hogyan válnak évről évre elbizakodottabbá a férfiak, drágul a női kalap, hosszabbodik az éjszaka, hogy már alig pár óra választja el a reggeltől, tombol az élvezetvágy, szinte csak azért izzadnak az emberek a pénz utáni hajszában, hogy legyen estére mulatni, cipőt venni a nőknek, ékszert hitelben, élni, élni, mintha utolsó éveit élné a város.

A vakember látta az ünnepélyeket, amelyeket mindenféle cím és ürügy alatt rendeztek, hogy legyen hol találkozniok azoknak, akiknek estélyiruhájuk van. Látta, hogy már mindenkinek van frakkja, van bálicipője, van virágja, az arcán gondtalan, hetyke mosolya, a szívében áradó kedve... Látta, hogy minden férfi és minden nő szerelmes, minden asszonynak van a férje mellett szeretője, minden este megifjodva, kpihenve vetik magukat az emberek az élvezetekbe, már csak azok a gyermekek élnek egészséges, normális életet, akik még nem tudnak járni.

A vakember látta, hogy már négy kupolája van Budapestnek, amelyet a Dunán lefelé érkező hajóknak mutogat, kettő Budának, kettő Pestnek; látta, hogy a fehérderekú, szentimentális nyárfák, amelyek úgy remegnek a szélben, mint a szűzleányok, napról napra fogyatkoznak a város erdejében; látta, hogy a régi polgárházak szalonjaiból eltünedeznek azok a hímzések, csipkék, képek, amelyek a serénykedő női kezek munkája folytán jöttek létre; a női arcok és hajviseletek többé nem a budai és belvárosi templom ódon szentképeihez alakulnak, hanem átutazó, hírhedt nőszemélyek, táncosnők és kokottok diktálják a divatot /amely áramlásban rövid időre felbukkan Ena, Pesten vizitelő spanyol királynő széleskarimájú kalapban is/; mind ledérebb a társalgási hang, mind vakmerőbb a kéjvágy, amely válogatott szavakkal suttog a színházban a nők mezítelen válla felett, az utcán, a csipkefátyolos kalapka mellett - a családi otthonban, amelyben még érezni az alig elmúlt karácsonyi estéknek viaszgyertya szagát.

Látta megbukni a pipacspiros hordárokat, akik az utcasarokról legtöbbször szerelmi posta kedvéért rohantak tova a régi Pesten; látta végét járni a poste restante levelezésnek, a titkosjegyű apróhirdetésnek, az Andrássy út ablakaiba kitűzött zászlócskáknak, kendőknek, nappal leeresztett vagy éjjel felhúzott függönyöknek, amelynek szerelmi jelentősége volt - mióta minden háznál van telefon, amelyen át unatkozó nők oly sűrűn gyakorolják a hangjukat, vagy bőven udvaroltatnak maguknak, mintha egy zárt kocsiban és kettesben robognának a téli Stefánia úton.

A vakember még látta kerekre, nagyra nyílni a pesti nők szemét, amikor az volt a divat, hogy kimeresztett szemmel járjanak az utcán, egy Basedow-szemű énekesnő jóvoltából, aki itt néhányszor koncertezett. Látta még a hervadtabb hölgyek arcán a Küry Klára-féle, megfagyott mosolyt - mintha a fogorvosok dermesztették volna a mosolyt a nők szájára, amely fogorvosok ez idő tájt minden kaput megtöltenek hirdetéseikkel. /Csak azok tudják már Blaháné híres mosolyát, kedvességét, báját utánozni, akiknek foguk sincs./

Látta aprókat lépni a nőket az egyik tavaszon, hosszúakat a másikon, a Stefánia úton szentimentális fejtartással bolyongani, midőn ez volt a divat, és őszre járt, piros levelei a bokroknak, avas szaga a levélrétegeknek, mély csöndje a ligeteknek mindenkinek azt juttatta eszébe, hogy egykor vidéken született, és ártatlanul örvendezni tudott a cinke októberi füttyének; majd látta ugyanezen nőket Carmencita szilajságával, Fedák kisasszony duhajságával a következő nyáron, midőn a fehér napernyők, szerelmi botrányok vannak ismét divatban a városban. Látta a vakember: a kéklő tornyokat és mind magasabbra emelkedő háztetőket; a Dunán megsokasodott, fehér hajókat és a szivárványszínű dunai hidakat, amelyek méltóságteljesen vitték át a budaiakat Pestre; a ráncok jövését és menését azoknak az úrnőknek az arcán, akiket minden időben házon kívül lehetett látni Pesten, akik bizonyosan egy ezeregyéjszakai szellemet tartanak otthonukban fogságban /egy szurtos kis szolgáló alakjában/, aki mindent elvégez helyettük, megvarrja a gyermekek rongyos ruháját, és ebédet főz a férjnek; a férfiak büszke fejét, amelyet mind magosabb gallérba szorítanak az idő előtt jelentkező fejreszketések és nyakráncok; a szívvidámító tavaszokat, amidőn az új ruhák úgy lepik el az aszfaltot, mint a réteket a virágok, és a ringatózó, hópelyhes teleket, midőn délfelé derül ki az idő az Andrássy út felett, hogy a szegény hivatalnok-kisasszonyok hercegnői léptekkel mehessenek hazafelé; a kedveket és bánatokat, amelyeket bizonyosan azok a madarak osztanak szét a pestiek között, amelyek a házak ereszein helyet foglalnak, a Haas-palota galambjai oly szemtelenek, mint a velencei galambok, míg a New York-épület csókái, varjai komor hangon kárognak, és nem hisznek az alant elhaladók tüntető jókedvében; az arcszíneket és tekinteteket, amelyet úgy váltogatnak a pestiek, mint a színészek szerepeiket, olykor még tavasszal is látni vidornak ismert arcokat megtörten, bánatosan előjönni a mellékutcákból, míg késő ősszel is kivirulhatnak tekintetek, amelyek odáig penészszagúak és alázatosak voltak.

A vakember látta még a lovagokat, akiktől a nők egymás között elhalkított hangon pletykáznak, és a démoni nőket, akikről a férfiak lebiggyesztett szájjal, de sajgó szívvel beszélgetnek. Látott: kalandos kocsikat, amelyek lefüggönyözött ablakkal andalogtak a budai részekben, holott az imént egy temetési menetben vettek részt, és gyászszegélyes zsebkendőket sírtak tele a halott emlékezetére;

öreg hordárokat, akik egész életükben szerelmesleveleket hordoztak, átjáróházaknál lesben állottak, hogy üzeneteket átadjanak, és beavatott szobalányokat, akik úrnőjüktől örökölt cipőkben kopogva vittek akkor drágalátosnak vélt üzeneteket férfiaknak, akik a diványon fekve várták a csengetést; házmestereket, akik félszemmel aludtak, hogy idejében kaput nyithassanak, ha a háziúr feleségéhez megérkezik a gavallér; inasokat és szakácsnőket, házivarrónőket, kártyavetőket, fodrásznékat és jó barátnőket, akik darab ideig abból éltek, hogy egy-egy vagyonosabb úrnő lángoló szerelemre gyulladt egy méltatlan férfiú irányában. Hírlapírókat, akik széleskarimájú, gyászszalagos cilinderkalapban jártak, császárkabátot viseltek, mint az orvosprofesszorok, és a kocsi után szaladtak, mint a magándetektivek, amikor valamely ízletes családi botrány vagy szenzáció csiklandozta Pest erjedt érdeklődését...

Látta: sírni az elhagyott nőket a Dohány utcai zsinagóga karzatán, valamint a ferencrendiek templomának mellékoltáránál; a férfiakat véresre harapott ajakkal keringeni Rudolf trónörökös szobra körül, a Ligetben, valamint pisztoly dermedt csövét mèlengetni, miután éjféltájban elkészültek a búcsúlevéllel, amelyet annak írtak, akiért néhány perc múlva meghalni szándékoztak; a titkos szerelmeseket üldögélni a Császárfürdő 100-as számú szobájában, ahonnan a sivár gépházra látni, ahol egy másik világból való boldog, gondtalan, szénporos munkások tologatják a talicskát, és még mindig nem közelegnek az elfelejthetetlen, könnyed léptek a szálloda piros szőnyegén; a negyvenéves asszonyok "utolsó" szerelmét, akik a hazárdjátékosok vakmerőségével tesznek fel mindent a tökalsóra, és a leányok kétségbeesését, akiknek pontosan a hó első vasárnapján kellett volna jelentkeznie...

Látta az idegorvosok előszobáját, ahol beteg nők végső reménykedéssel függesztik reszkető szemüket a bejáratajtóra, amíg a férfiak a cipőjük orrát nézik, miközben csendesen morzsolgatják zsebükben a cukorspárgát, amelyre felkötik magukat. Látta kártyavetőnők és kuruzslók sötét, külvárosi lakásait, ahová mélyen lefátyolozva érkeznek meg halottsápadt úrihölgyek, miután kocsijukat a szomszéd háznál állították meg a babonás pénteki estén, és nem fékezhetik kezük remegését, amidőn a karvalyszemű asszony megemelésre kínálja nekik a sorsdöntő kártyacsomagot.

Látta a temetőket, ahol az árvák ráborulnak a sírhalmokra, amíg a szomszédban, egy fűzfa alatt, sétapálcáját rázogatva vár az özvegy panaszainak befejezésére a gavallér. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/248-253. l./

30.

"... KÖZÖNYÖS AZ EGÉSZ VÁROS..."

.... A kőbányai határcsárdánál így szólt a kóborló a vakemberhez:

- Már feltépte a napsugár a ködöt, látni a négykalapos várost.

- Budapest alatt vagyunk?

A kóborló hevesen felemelte vándorbotját:

- Sokszor megátkoztam ezt a várost, de mindig visszatértem hozzá, akármilyen messzire voltam. Valamely titokteljes varázsa van Budapestnek, mint azoknak a nőknek, akik nem érdemlik meg a férfiak szerelmét, és azok bolondok módjára futnak utánuk.

- Még tudatlan ifjú ember voltam, midőn először megláttam Pestet. Legelőször a négy kalapját vettem észre. A Bazilika nagy kalapja úgy terjeszkedik a város felett, mint egy pásztorsüveg. A süveget szentek kőalakjai állják körül, és részvétlenül néznek alá a városra, ahol évszámra nem jön egy járókelő, aki hozzájuk /a szentekhez/ hasonlítana. /Nem volna tanácsos az ördögnek a Bazilika tetejére tévedni. A sok szent elbírna a gonosszal./ A süveg alá menekülnek a jámborok, a kedvesek, a jók, akik semmi egyebet nem akarnak az élettől, mint csendesen elmulasztani azt az oltárok előtt való térdepléssel, az ünnepek áhítatos piros arccal való megtartásával, jótékony folyamatossággal gördülő prédikációk meghallgatásával, a mindennapi bűnök gyógyító meggyónásával, a böjtök vallásos gyakorlásával. E nagy kalap alatt férfiak és nők mondják az imádságokat, akiket könnyen félre lehet vezetni: keresztvetéssel vagy a templomajtó előtt való kalapmegemeléssel. Sokan vannak közöttük csalók is, akik bár keresztet hordanak a nyakukban, nem hisznek másban, mint az ördög tanításában.

- És a többi kalapok mit jelentenek? - kérdezte a vakember.

- Az országház kalapját rosszul mintázták. Olyan tokos, hegyes süvegnek kellett annak lennie, amilyen süvegekben régente a szemfényvesztők, kardnyelők, szélhámosok jártak. E kalap alatt gyülekeznek azok az emberek, akik mindig abból élnek, hogy többet beszélnek, mint bárki a városban. Néha szándékosan ostobának tüntetik fel magukat szavaikban, hogy elnyerjék az ostobák tetszését. Máskor könyvtárakban böngésznek, hogy megtaláljanak bizonyos könyveket, amelyekben mások, akiknek névkezdő betűi is elhalványultak a könyv címlapjain, bizonyos sorokat aláhúztak. Ők élnek azokból a szép szavakból, amelyeket némelyek kitaláltak. Élnek a szószegésből, a hitehagyottságokból, a jellemtelenségükből. Messzi vidékekről verődnek össze, és magukkal hozzák a vidéki vásárokon szokásos ravaszkodásokat, cigánykodásokat. A tarisznyájukba van pakolva a székelyek agyafúrtsága, a gyöngyösi élelmesség, minden huncutság, görbeség, álarcosság, amely Magyarország térképén feltalálható. Azt lehetne mondani, hogy azok az emberek találkoznak mindennap e nagy kalap alatt, akik kegyetlenül visszaélnek mások alázatosságával, akik kíméletlenül erőszakolják a szolgálatukat az országra, mint a kezdő ügyvédek keresik a pört, midőn a járásbíró-

sági ház körül ólálkodnak. Az árulás és becstelenség és hűtlenség: erénynek számít az ő világukban. Vigyázzunk, hogy ne tévedjünk a kőoroszlánok felé, mert valamely szemfüles képviselő leemeli a köpenyegünket. A régi, bölcs királyok szobrai még azért vannak helyükön a Duna felé néző árkádok alatt, mert kőből és bronzból vannak, így zsebre dugni nemigen lehet őket.

- Két kalap Budán van, ahol a király lakik, ha néhanapján a magyar fővárosba vetődik. Bizony nagy áldozat lehet neki otthagyni a bécsi Burg termeit, ahol minden bútordarab, minden kép, minden szőnyeg rokoni hűséggel ragaszkodik hozzá.

Akik ebben a városban és országban laknak, mind-mind idegenek neki, akikkel nem szívesen áll szóba. Ezenkívül hideg a palota, nincs idejük átmelegedni a falaknak, nincs alkalmuk megmutatni az igazi arcukat; közönyös az egész város, amely kivilágított lámpásaival a Vár alatt elterül, nincs kedve lemondani az élvhajhászatról, a magának magában való élésről akkor sem, ha Ferenc József tartózkodik falai között. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/333-337. l./

31.

"... A HÁBORÚ ELŐTT EGY-KÉT ESZTENDŐVEL..."

.... Bár a főváros felszine, az első pillantásra látható panorámája még nem mutatta, de a háború előtt egy-két esztendővel Pest már szegényedett.

Muladozóban volt az a lendület, amelyet igazában a millenáris esztendő, Magyarország fennállásának ezeresztendős évfordulója hozott meg, amely lendületet ki is használt minden talpon levő ember a maga tehetsége szerint. A millenáris idők óta lassúbb tempót vett az ország és főváros szárnyalása, hétköznapok következtek, amikor lassabban jártak a vonatok és az ezeresztendős Magyarország pénzbősége fogyadozóban volt. Ám ekkor a politikában történtek nagy események, hogy a kis magyar világ újra pezsgésbe jöjjön. Kossuth Ferenc győz az országban a Tiszák és a hatvanhetes, elavult Magyarország felett, egy jól felépített világot dönt romba a végzet által hazavezérelt Kossuth-fiú. Újra lendületbe jön az ország szárnyalása, frissebb motorok állnak be a régiek helyére, hogy megint buzogjon az élet.

De a háború előtt már a nagy események utolsó kártyái is kijátszódtak, bizonyos lomposság és bágyadtság jelentkezik az élet menetelében, úgy a fővárosban, mint a vidéken. A jól jövedelmező nagy üzletek, a gondtalan állások és életpoziciók nem hullanak le az égből. Az ügynököknek - Kossuth Ferenc óta mindenki az - ugyancsak szorgalmasan kell utazgatni, hogy a régi életstandardot fenntartsák. De fenntartották, mert a MÁV vonatai kitűnőek voltak és az energia, a szép, jó, finom élet elérése iránt való energia vitte az embereket. Nehezebb volt a mindenre jó pénz megszerzése - de megszerezték. .... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1959./
/79-80. l./

32.

"A KIRÁLYSÁG UTOLSÓ ÉVEIT ÉLTE..."

.... Különben ekkor már elmúlt a tizenkilencedik század és a nők kevesebbet okoskodtak szerelmi bajaikkal, mint annak előtte. Nemcsak a gyóntató atyáknak, de az idegorvosoknak is nyíltabban vallották be álmatlanságuk vagy egyéb nyavalyájuk okát; a jó barátnők az összejöveteleken szabadabban megbeszélték titkos viszonyaikat, mint azelőtt; bizonyos frivolság mutatkozott a társalgási hangban; a szeretőket nem rendelik az asszonyok a Páskál malomhoz, hanem az operettszínház páholyába, ahol nyíltan mutatkoznak velük: a királyság vége felé közeledett...

Világra szóló házassági botrányok töltik meg a pesti újságokat, cigányprímások és főhadnagyok szöktetnek meg hercegnőket, akik újságíróknak nyilatkoznak szerelmi kalandjukról; pesti bankárok válnak el nejüktől izgalmas tanúvallomások után; a legénylakáson mérget vesznek be úriasszonyok és a szanatóriumban virágcsokrokkal veszik őket körül a tisztelők; Siófok skandalumai és szeretkezései újságban megbeszéltetnek; pesti korzón a szoknyadivat mind szűkebb és rövidebb; előkelő, divatos úriasszony nem is képzelhető állandó "barát" nélkül, és a félvilági nőket utánozzák manierban és ruházkodásban az elegáns pesti asszonyságok, mintha csak azoknak udvarlóit elcsábítani volna legfőbb céljuk; nyíltan beszélnek a szerelmi kicsapongásokról a jól öltözött dámák a cukrásznál, vagy az utcán; a színpadokról csiklandozó érzékiséget hirdetnek a pajkos szerzők; a szalonokban apostolai a szabad szerelemnek tartanak előadásokat, és a nőorvosnak, ha divatba akar jönni, leginkább a magzatelhajtáshoz kell értenie. Közben minden erkölcsös embert farizeusnak neveznek; kigúnyolják, aki megretten a pillanatnyi élvezet következményeitől, mind ritkábban szöktetik meg az asszonyokat, hogy a válóper után valóban feleségül is vegyék őket, diadalmenetben jár a szemérmetlenség. A királyság vége felé jár. Ferenc Józsefről szerelmi összeköttetéseket pletykáznak, a főhercegnőket az utca veszi a szájára, a női ártatlanság csak az öreg kéjencek csemegéje a gyanús házaknál, míg a divatos kuplé arról zeng, hogy rafinált úriasszony-szerető nélkül nincsen boldogság Pesten. Az erkölcstelen Párizs költözik Budapestre - a francia fínomság és kultúra nélkül, és abban nyilvánul itt Párizs imádata, hogy az úrinők szemérmetlen mosollyal ugratják a férfiakat, hogy ők jól tudnak franciául. Különös korszak ez: babiloni erővel ébred fel az érzékiség Pesten, azoknak a férfiaknak van sikerük a társaséletben, akik a legnagyobb disznóságokat tudják.

A királyság utolsó éveit élte, minden jel azt mutatta, hogy Pest a fulladásig jóllakott gyönyörrel, bűnnel, étellel és itallal. A polgárság asszonyai és leányai kilépkedtek jó elzárt házaikból, és megismerkednek a mámorító színházzal, a végképpen érzékiségre alapított női divattal, a flörttel és az ingerlékenységet előidéző modern zenével. A legkülsőbb Ferencvárosból is lábszárhoz simuló szoknyában jönnek be a hentesnék, vendéglősnék a városba, míg a korzón megjelenik az

első nadrágszoknya, mintha az egész évtizedet az foglalkoztatná, hogy milyen szabású legyen a nők szoknyája Pesten, a királyság utolsó éveiben. Míg végre győz a rövid szoknya /amelyben aztán a népköztársaság és a kommün hölgyei minden eddig tapasztalt változatot felülmúltak/.

A "szép fiúk" gombamódra nőnek ki a pesti aszfaltból, minden héten hallani megzsarolt úriasszonyokról, akiknek hiszékenységével elszánt fiatalemberek visszaéltek. A "szép fiúk" az alakuló új világ regényhősei, ők csábítják el az úriasszonyokat, őket pénzelik az idősebb és jómódú asszonyságok /néha több is/, ők keltenek feltűnést a siófoki strandon, és ők adják meg a korzó divatját. Egy előkelő, római arcú fiatalembernek nem lehet gondja Pesten a megélhetésére. Vannak úgynevezett uzsonnázó kávéházak, ahova az úriasszonyok betérnek, és ismeretséget kötnek; vannak kávéházi asztalok, ahol a szép fiatalemberek naphosszant úgy ülnek, mint a kirakati tárgyak; vannak női zsúrok, ahova a háziasszony azzal csalogatja asszonyvendégeit, hogy egy ismert szépfiú ül a zongoránál vagy bemutatja a legújabb szalontáncokat.

Mindenki szerelmes volt a szépfiúk korszakában, különösen a Balzac-korabeli asszonyok ragaszkodtak mindig utolsónak hitt szerelmükhöz, és nyíltan hangoztatták, hogy szerelem nélkül nem élhetnek. Mint valami jóindulatú járvány vonult végig az öregedő asszonyok szerelme, határozottan divatban voltak a negyvenéves nők, akármilyen valláson voltak, de mégis inkább a rafináltabb vagyonos izraelita hölgyek tudták korukat így leplezni, hogy szíves imádóra akadtak: hol meghíztak keszeg udvarlóik kedvéért, hol meg lesoványodtak, midőn valamely külföldi énekesnő, vagy táncosnő a soványság divatját hozta Pestre; fehérneműjük olyan hódító, hogy a férfiak szívesen fogadják emlékbe nadrágocskáikat, ingecskéiket; a negyvenes nők mohó szomjúsága és perverz élvhajhászata sok fiatalembert tett a városban cinikus bölccsé. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/260-261, 263-264-265. l./

II.

A "CSODÁLATOS NAGYVÁROS" KÖZELRŐL

A második fejezetben Budapest egyes városrészeit, utcáit és házait ismerjük meg Krúdy költői látásmódjának segítségével.

Krúdy varázspálcája nyomán életre kel a régi Budapest csaknem minden kerülete: Buda: a Víziváros, Tabán, Óbuda, a pesti Belváros, Terézváros, Józsefés Ferencváros. A városrészek bemutatásán kívül találunk leírásokat az ott fekvő utcákról, kávéházakról, cukrászdákról, a Dunáról, a Margitszigetről, a Zugligetről stb.

A szemelvények sorát a budai leírások nyitják meg. Mesebeli földbesüppedt házacskákról, csöndes, hegynek kanyarodó utcácskákról, ódivatú bútorokkal teli szobákról adnak hírt a Régi szélkakasok között című, 1909-ből való regény részletei. Álomszerű az ódon budai templom bemutatása, a lanyha, őszi napsütésben csoszogó öreg asszonyságokkal és fehér szakállas öregemberekkel. Bár nem minden részletből tűnik ki, valószínű, hogy a színhely: a Víziváros és a Tabán. A fiatalkori regényekből vett tabáni ábrázolások idillikus hangulatától merőben eltér két késői, a Zöld ászból /1930/ való drámai hangvételű tájleírás. A városrész lebontása előtti utolsó pillanatban készült regényrészletben a hegynek kanyarodó utcák már "kiismerhetetlen végzetűek", a meséből előlépett anyókák, a divatjamúlt ruhájú öreguracskák helyett "kísértetiesen elrongyosodott köpönyegek"-ről "lelkiismeretfurdalásos, ritkult szakállak"-ról olvasunk az "elfelejtett bánatok, céltalan csavargások"... hazájában, Tabánban. Az író súlyos betegsége után született, megrázó élményekkel teli regény tájleírásai is tükrözik a világszemléletében, életében bekövetkezett elkomorulást, de az élete végéig tartó, művészi kifejezésmódjában mutatkozó fejlődést is.

Az Óbudát ábrázoló két részlet magán viseli Krúdy tájleíró művészetének sokszor megfigyelhető sajátosságát; elsősorban nem a természeti jelenségek: hegyek, vizek, ég, virágok, felhő stb. lefestésével jellemez egy-egy tájegységet vagy városrészt, inkább az emberek, emberekkel kapcsolatos tárgyak vonzzák érdeklődését. A Natália által megfigyelt óbudai utca is az öregasszonyok; fiatal lányok, "inarogyott apák és anyák" felvonultatásával elevenedik meg.

Az "ódon, régi, agg" Buda, amely "lassan meghal", elmarad, és közeledünk a szünet nélkül épülő, mámoros életkedvű Pest felé. Átmenetként a befagyott Dunáról, valamint a Krúdy számára oly kedves Margitszigetről festett természeti leírásban gyönyörködhetünk. A mai Margitsziget c. írása 1927-ben jelent meg. Bármilyen szép, kiépített is az átalakított sziget, Krúdy számára mégis a "mesék, álmok, költemények" szigete a kedvesebb, az, amelyről a "főtisztelendő úr" régi ismertetésében olvasott. "Lelkünk andalogva mendegél visszavissza az elröppent múltba" - fejezi be igazi "krúdy-s" gondolattal leírását a Margitszigetről. Elhagyva "az álmok ringatozó szigetét" megérkezünk a Belvárosba, a régi pesti élet centrumába. 1896-ban, mikor az író, mint fiatalem-

ber Pestre érkezett, még megtalálta a régi Belvárost, szűk sikátoraival, bájos terecskéivel, sötét kis boltjaival, bolthajtásos kocsmáival, régimódi embereivel - úgy, ahogy azt képzeletében annyiszor maga előtt látta. Azután elkezdődött a régi Belváros felszámolása: új házakat építettek, új utcákat nyitottak, amelyeknek új neveket adtak. Ennek az átalakulásnak fájdalmas emberi tragédiáiról, de közvéleményt foglalkoztató, sodró lendületéről is hírt ad Krúdy. Legtöbbször azonban azt a meleg, kisvárosias hangulatot tükrözik regényei, amely a régi Belvárost jellemezte. Magával ragadnak, finom megfigyeléseivel elbájolnak a Hét Bagoly /1922/ részletei a tél megérkezéséről a Belvárosba. Stílusának költőisége, bensősége romantikussá varázsolja a belvárosi polgárok szürke hétköznapjait. Valósággal forrásértékűek Pest magyarosodásáról írott sorai. A "különös láz" érzékeltetésére mesterien vegyíti a konkrét tényeket, a kocsmai jeleneteket, a hazafias bizottságok működését, a hangulatfestést. Kortörténeti érdekesség a Belvárosról szóló utolsó szemelvény; a fejlődő új városrészek, elsősorban a Terézváros, miként kerülnek az élre, hogyan lesznek egyre népszerűbbek, miként halványodik a Belváros jelentősége, annyira, hogy végül "újraélesztésére" mozgalmat kell indítani.

A Terézváros, a hatodik kerület, a "zengő" utcák negyede nagy helyet foglal el nemcsak regényeiben, hanem cikkeiben, emlékezéseiben is. Az Andrássy út és környező utcái, az írók, művészek állandó tartózkodási helye, a mulatók, kávéházak világa Krúdy életének is fontos állomása. Nem szűnő érdeklődéssel, kedvtelve figyeli a Király utca zsivaját, az Andrássy út, az Operaház építését, a titokzatos Szerecsen és Ó-utcai életet. Lelkesedik a Somosy-orfeumért, a "Mező" utcai éjszakákért, csillogó, színes leírásokban örökíti meg a századelő bohém, lump világát. Leírásai nemcsak művészi értékük miatt emelkednek túl a városismertetés színvonalán, de társadalmi mondanivalót is hordoznak. Az Andrássy út kiépítésével kapcsolatban értesülünk: a gazdag polgárság hő vágya, hogy elérje a háziuraság állapotát, amely majdhogynem felér a magyar nemességgel. Az egyik érdekes regénytöredékéből, /Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban/ vett részlet az Andrássy út mellékutcájáról, a Szív utcáról szól. Valóságos vádirat a bérkaszárnyák lakói nevében a vastag aranyláncos, városi bundás pesti háziúr ellen. Riasztó képet rajzol a szörnyű otthonokról, ahol "a szegénység rabjai élnek", ahol a házaknak a kapujában állandóan fúj a szél, a vízvezeték folyton zúg, a kanálist mindig javítják. "Csodálatos, hogy nem felejtenek el dalolni az ilyen házakban!" - kiált fel az író. Még az egyik legszebb, életörömöt, tavaszi ragyogást sugárzó Andrássy úti leírásból is a háború előtti társadalom visszásságai buknak elő az "álomvárossá" lett Budapesten.

Életre kel a Rákóczi út, a Körút, az Üllői út, a József- és a Ferencváros, amikor végigvezet bennünket Pest ezen a legforgalmasabb útvonalain, kis hősnője, Gyöngyvirág, vagy a hullaszállító, illetve a mentőkocsi nyomába szegődve. Felejthetetlen az Üllői úti, ferencvárosi, "olcsó esti órák", a nyáreste hangulatának érzékeltetése. Ez utóbbi részlet az Asszonyságok díjából való, abból a regényből, amelyben Czifra János énje kettészakad, és ez a második lény a lélek ismeretlen mélységei felé vezeti hősünket. A misztikum mellett Krúdy még élesebb színekkel festi a valóságot, a közölt részletből is az élet nyers, izgató szaga csap meg bennünket. Itt is, mint szinte valamennyi városrész ábrázolásában nemcsak a táj költészetét adja, hanem társadalmi arculatukat is megmutatja; mesteri korrajzot tár elénk.

1.

LÓVASÚTON A BUDAI HEGYEK KÖZT

.... Lóvasútra szálltak a hidakon túl.

Még a hosszú és óriáskifli- és serszagú kocsik jártak a budai hegyek között. A kocsis csak néha-néha tülkölt és Tündér Ilonánál hosszadalmasan várakoztak. A szembejövő kocsit kellett megvárni és az utasok a kocsmába tódultak. A kalauz néhány lökést próbált a javítás alatt lévő kuglipályán, míg a kocsis már nyári számlára ivott. Napfény és tavaszi derű mindenfelé. A fák ritka lombjaikkal szinte hamukékek voltak és az erdei úton jókedvűen szaladt egy kis tarka kutya.

- Mennyi szerelmet, boldogságot, bánatot, örömet húznak e lovacskák nyaranta, - vélekedett Rezeda úr - midőn a szerető párokat a budai hegyek közé viszik a kocsik! Júniusban a fűben heverészni vasárnap délután, a verkli hangja messziről hallatszik, s először hazudni egy kis leánynak sírig tartó hűséget, akit a szigorú szülői házból csalt el az ember a kirándulásra! A Zöld vadásznál sert inni és mindenféle virágokat hazavinni! Aki nem próbálta, nem is tudja, hogy mi az: élni! Diákkoromban Pesten a budai hegyek közé csaltam minden nőismerősömet!.... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/88.l./

2.

A SVÁBHEGY TÉLEN.

....Józsiás úr kifigyelt az ablakon, már a Svábhegy oldalában járt a bérkocsi. Néptelen az út, a nyárilakok üresek, a majorosok a meleg kályha mellett üldögélnek, fekete, nedves fák és vizes árkok futnak együtt a kerekekkel, a halott erdőben gyanakodva zörget valami, mintha akasztott embert himbálna a szél, a tél messzire benn az erdőben fehér játszóteret készített a nyulaknak, rókáknak, falevelek kelnek fel az úton, a keréknyomban és a kocsi után néznek, amint nyáron, zöld korukban is utána nézegettek a fehérruhás, lármás kisasszonyoknak. Az ilyen téli kocsizás az elhagyott utakon, Budapest közelében még nem tartozott az úrhölgyek és urak mindennapi mulatságai közé. Regényes helyzet volt ez, akárhogy vesszük, az erdőben rablók is rejtőzhettek, nem beszélve a vadászokról, akik a budai hegyek sötétbarna erdőségeiben puskáznak. De már

ebben a korban is mint mindig, voltak regényes gondolkodású nők, akik az életben azt keresték, ami nem hétköznapi. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/82. 1./

3.

"... A RÉGI BUDA LASSAN MEGHAL."

.... Az olvasót a regény elején köszöntik a régi szélkakasok, amelyek két ódon budai ház ormán körülbelül kétszáz esztendő óta mutatják a szelek irányát. Nem mindennapi szélkakasok voltak ők. E cifra madarakat hajdanában rézből verték ki - amikor még elég réz volt Budán -, és a kakasok hűségesen megmaradtak állomáshelyeiken, bár alattuk, a tető alatt, sok-sok mindenféle dolog történt kétszáz esztendő alatt. Új lakók jöttek, régiek eltávoztak. Egyszer lakodalmas muzsika zengett, máskor halotti torra csendültek össze a kelyhek. Régi, öles falak porladozni kezdtek, a romboló kőmíves, az idő éppen akkoriban tartott stációt Budának abban a részében, ahol a két vén ház egymás mellett meghúzódott. Bontogatni kezdte a jól megépített falakat, de a szélkakasok még kevélyen állottak magas helyükön. Odalenn a kapuból már lépcsők vezettek lefelé az udvarba, habár valamikor bizonyára egy vonalba építették a házat a föld szintjével. Mély árok támadt a bazaltkövek között, amelyet az emberek lépései vájtak ott az esztendők folyamán. Jöttek és mentek: az árok folyton mélyebb lett. És még mindig jöttek új emberek a régiek helyébe. A szélkakasok, ha a magas tetőről néha-néha lepillantottak az udvarba, fehérfejű öregurakat láttak ott a feketehajúak helyén. Vagy talán éppen a fehérhajúak mentek el, hogy másoknak adjanak helyet. Az egyik házat az "Arany kalapács" háznak hívták, mert hajdanában fűszeres volt benne, az "Arany kalapács"-hoz címezve. De hová lett már az a bolt, hová a bolt gazdája és vevői? Csak a név maradott meg. A másik háznak a neve "Vadember" volt. Korcsma volt itt a "Vadember"-hez címezve, de a vendégek már mind a temetőn nyugosznak, s az egykori borospincében az üres hordók között csupán a patkányok szaladgálnak. Az enyészet lakik itt; az a csendes elmúlás, ahogy a régi Buda lassan meghal. Az utca még hegynek görbül, és zárt erkélyek, ólomkarikás ablakok bámulnak azokra, akik a szűk utácskán végigballagnak, de az utca végéről már idáig hallatszik a villamos csengetése. Valamikor ifjúkorukban paloták lehettek a szélkakasos házak, manapság, ha meglátja őket a járókelő, azt kérdezi magában: "Ugyan, miféle emberek lakhatnak e furcsa házakban?".... (1909)

/Régi szélkakasok között. Bp. 1960./
/337-378. 1. /

4.

"... A RÉGI BUDÁN... DOHOS LEVEGŐJŰ UTCA HÚZÓDOTT..."

.... Nem messzire az utcácskától, ahol eddigi ismerőseink laktak, a régi Budán, a hegy alatt kanyargós, lépcsős, és dohos levegőjű utca húzódott, amelyet a budai bennszülöttek azért tartottak nevezetesnek, mert a legenda szerint ennek az utcának a folytatása valahol a hegy másik oldalán volt, csupán az alagutat födte el az idő. Az utca ilyenformán a hegyben végződött, amely bazaltszikláival komoran emelkedett a házikók fölött, amelyek ott meglapultak a csöndben. Ebben az utcában állottak a legrégibb házak, és száz esztendő óta halálra volt ítélve minden épület, csak éppen a kőművesek nem jutottak hozzá, hogy az ítéletet végrehajtsák. Lehet, hogy elmúlik újabb száz esztendő, amíg az első kőművescsákány megbontja az amúgy is roskadozó falakat. A házak, mintegy félelmükben szinte a földbe látszottak elbújni a halálos ítélet elől, némelyiknek az ablakai is csak onnan pislogtak elő ijedt alázatossággal, ahol a föld szintje kezdődik. Az udvarok valóságos vermekké alakultak, és a kidőlt falakat, bedőlt háztetőket senki sem javította ki. Merthogy már úgysem érdemes arra a kis időre, amely még hátra van. Olyik ház árván, lakatlanul, kopáran állott a helyén - megszökött belőle a gazdája. Különös, sápadtarcú gyermekeket és rosszkedvű asszonyokat lehetett látni napközben a mély udvarokban, ahol a szárítókötéleken rongyos fehérneműt hintáztatott a szél. Mintha félig a föld alatt laktak volna itt az emberek, és könnyen meglehet, hogy azok az öregek, akik a küszöbön mozdulatlanul üldögéltek - férfiak és asszonyok -, és üres tekintettel bámulták az élettelen utcát, már itt ültek abban az időben, amikor Ali Mustafa basa parancsolt Budán. Olyan öreg emberek, mint ezen a tájon akadtak, talán a főváros semmiféle más részében nem találhatók.

E helyen mintha a legöregebb emberek adtak volna egymásnak találkozót.

Olyiknak a földet söpörte a szakálla, amikor a küszöbön helyet foglalt, mások pedig összeszáradtak, mint a törpék. Az egyik kapuban egy anyóka ült, aki, ha nem volt száz esztendős, akkor legalábbis kétszáz volt. De fogatlan szájával még mindig beszélt a kisgyerekekhez, a kiskutyákhoz és a sovány, kóborló macskákhoz, amelyek rendes társaságát képezték. Ahány csavargó macska akadt Budán, az mind fölkereste az öreganyókát ott a küszöbön, és doromboltak neki, mintha meséket mondanának. Lehet, könnyen lehetséges, hogy a macskák királynője volt az öreganyóka, ismerte a bűvös szavakat, tudta a jeleket, amelyekkel az elvadult, csavargó állatokat magához csalogatta.

Az utca közepén, ahol a legmélyebb volt az árok, amelyet az emberek tapostak a kövezetbe, ahol a kémények egyvonalban füstölögtek a járókelők fejével, és az udvarokba csak elvétve pillanthatott be a napsugár, állott egy nagyon régi vendégfogadó, amelynek faláról az eső már lemosott minden színt, a kapuszár-

nya kidőlt, és az egykor fekete, ódon betűk az ajtó felett már csupán homályosan mutatták, hogy a fogadó egykor az "Arany Medvé"-hez volt címezve. ....
(1909)

/Régi szélkakasok között. Bp. 1960./
/398-399. l./

5.

AZ "ARANY KALAPÁCS"-RÓL ELNEVEZETT BUDAI HÁZ

.... A nagynéni, aki a víziárosi cukrászda miatt bizonyos mértékig könnyelmű és léha embernek tartotta az unokaöccsét, minden egyes szobában a kapitány szeme közé nézett. Ódivatú pasztellek, valamint megsárgult fotográfiák diszítették a bolthajtásos falakat, és mindenütt a nagynéni állott menyasszonyi ruhájában, vagy fekete gyászruhájában ült a ripszkanapén, kezében könyvet tartva. Mintha csak egész életét a fotográfus előtt töltötte volna a megholt asszonyság. A kapitány, mint kegyeletes emberhez illik, helyükön hagyta a régi képeket, csupán egy fiatal hadnagyot helyezett el a falon az egyik udvari szobácskában, akinek még nem volt deres a bajusza, és szárnyas kabátja sem volt fényesre kefélve. Sőt még Angelo mester cukrászdájáról sem tudott a fiatal hadnagy. Az ócska székek, régi asztalok és a tavaszamúlt bútorok valamennyien az unalmas, asszonyi gazdálkodás után hamarosan barátságot kötöttek a deresbajuszú katonával, és készséggel állottak Bükkfalvi kapitány szolgálatára. Az ódon karosszékek barátságosan megroppantak rokonszenvük jeléül, a vén diófa szekrények, amelyek halálosan megunhatták már levendulaszagú életüket, mohón szívták magukba a kapitány virzsiniájának füstjét. Mintha valamennyi bútor asszonyossá, nőiessé változott volna az ötvenesztendős asszonylakó alatt; mintha a cserépkályha, amely rendes házaknál barátságos öregember alakját szokta fölvenni a mellette üldögélő nagyapók révén, e házban egy siránkozó vénasszonyhoz hasonlított volna; benne jajgatva pattogott az akác, és sohase árasztott elegendő melegséget; a muzsikáló óra vékony, leányos hangon játszotta volna a régi valcert, és a hosszúlábú varróasztalka az ablakközben, ahol talán kétszáz esztendő óta mindig asszonyok üldögéltek, síró szeműek vagy mosolygó arcúak, szinte megfiatalodni látszott, amikor a kapitány dohányos szitáját rajta elhelyezte, és a gyűszűkhöz, varrótűkhöz, asszonyi holmikhoz szokott fiókocskákba fekete, karcsú virzsiniasszivarok költözködtek be. Bükkfalvi kapitány, ha sohasem hódított életében, az "Arany kalapács"-ról elnevezett budai házat azonban meghódította. ....
(1909)

/Régi szélkakasok között. Bp. 1960./
/382-383. l./

6.

"... AZ ÓDON KIS TEMPLOM..."

.... A régi templomok között addig válogatott Veronika társalkodónőjével, amíg lenn, a régi Budában fölfedeztek egy régi-régi templomocskát, amely ódon falaival és megfakult szentképeivel olyanformán helyezkedett el a többszáz esztendős házak között, mintha a legöregebb lenne valamennyi között, mintha az apja lett volna az egész városrésznek a kis templom, amely magányosan és csöndben állott egy régi kert közepén. A kertet kőfal környékezte, de ez a kőfal csak itt-ott maradt meg épen, legtöbb helyen bedúdolt a szél a virágtalan kertbe, és megzörgette az avart a sovány fák alatt. A vadgesztenyefa derekán Szűz Mária képe függött, és a Mi Asszonyunk szeme szelíden és bánatosan tapadt azokra, akik a vadgesztenyefát fölkeresték.

A környék olyan csöndes volt, mint a mesékben szokott lenni a régi templomok környéke, és az esőverte, kopott utcai kövezeten csak néha kopogtak lépések a templom felé. A torony mutatója már régen nem jelezte az időt, és a toronyablak körül fekete csókák sétálgattak, amelyeknek távozását vagy érkezését senki sem látta.

A régi tornyok ezen rendes vendégei mozdulatlanul üldögéltek vagy nagyon csöndesen járták körül a kőpárkányt, hogy aztán eltűnjenek a toronyablakban.

Máshol a falban egy ágyúgolyó kiálló fele látszott, és nem messzire az ágyúgolyótól egy töredezett márványlap jelezte egy régi főúri család temetkezési helyét. Ugyancsak régi, alázatos budai polgárok és polgárasszonyok pihennek a küszöb alatt, és a szegények térdei itt mély lyukakat koptattak a négyszögletes kövekbe.

Ah, de benn a templom, az ódon kis templom belseje volt csak igazán arra való, hogy áhítatos szívek benne az ég felé emelkedjenek! Szűette padokban főkötős budai asszonyságok üldögéltek, akik még nem felejtették el az utat a régi templomhoz, és a férfiak, akik a padok hátulsó széleihez támaszkodtak, különös és furcsa régmúlt divat szerint öltözködtek. Olyan öreg kabát-hátak látszottak a padokból, olyan öreg csizmák és csatos félcipők csoszogtak végig a templom hajóján, hogy az ember önkéntelenül azt hitte, hogy azok keltek föl a délutáni vecsernyéhez, akik sokszáz esztendő óta pihennek a négyszögletes kövek alatt.

Az öregemberek temploma volt ez a hely, ahová a pókhálós és magas ablakokból olyan gyéren szűrődött be a napsugár, mintha odakünn maga a nap is megöregedett volna, és sugarai fogytán volnának, mint az öregember szava. De azért az öreg nap nem felejtette el a köteles udvariasságot. Lanyha, őszies fényéből csupán a padsoroknak juttatott, ahol fekete csipkekendők alól, öreg viklerek közül az asszonyok gyér és ezüstfehér hajszálai kandikálnak ki, míg a hát-

térben álló férfiaknak csupán fehér bajuszuk és szakálluk látszott, amely csendesen mozgott az imádság mormolása közben. ....

/Régi szélkakasok között. Bp. 1960./
/422-424. l./

7.

"... ANGELO MESTER KIS CUKRÁSZDÁJA..."

.... A kis víziárosi cukrászda, ahova Bükkfalvi százados nyugalmazása napján beült ebéd után, ahol leveleit írogatta, újságját olvasgatta, bizonnyal nem sejtette, hogy milyen nevezetes vendég tartózkodik falai között, aki egykor maga is budai háziúr leend. A fehérbajuszú, alacsony vékonytermetű cukrász, Angelo úr és a fehérhajú, tisztaarcú, mosolygós kis cukrászné a kapitányt már félig-meddig családtagnak tekintették, pedig az csupán ebéd utáni pálinkáját itta meg náluk. De ezt oly pontossággal, változatlan egyformasággal cselekedte, hogy még a szavak is körülbelül ugyanazok voltak, amelyeket az esztendők folyamán használt.

Azok a régi, kedélyes kis cukrászdák, ahol a gazda még olasz eredetére emlékezik, és a zöld függönyök mögött vaniliaillat érzik! Ahol álmodozva áll a sütemények mögött a fehérarcú cukrászkisasszony, és a polcon egy regény hever. Ahol nyugalmazott öregurak szívják a virzsiniájukat, és ahová a budai kisasszonyok csak igen kivételes, ünnepélyes alkalommal juthatnak el, hogy hetekig meséljenek arról, hogy cukrászdában voltak.

Lenn Tabánban az Angelo-mester kis cukrászdája még mindig ugyanazon a helyen áll, ahol legutoljára hagytuk. A tubákszínű függönyök az ablakokon lettek csak fakultak, és a sárga tapéták a falon rongyosabbak. Künn a kassza mellett a poharak és a tányérkák éppenúgy ragyogtak a tisztaságtól, mint legutolsó ittlétünkkor, és a cukrászkisasszony ugyanazon álmodozó arckifejezéssel olvasgatta a piroskötetes regényt. Csak egyik-másik pohoc likőröspalackról látszott lekopni a felírás, de ez nem sokat jelentett, mert itt a palackokat felírás nélkül is megismerték.

Hát az Angelo mester vendégei a régiek voltak-e vajon?

A vendégek bizony ugyanazok voltak, akik talán már száz esztendő előtt látogatták a kis tabáni cukrászdát. A furcsa külsejű öregurak, akik a székeken öldögéltek megszokott újságjaikat olvasgatva, vagy csöndben dominózgatva a sarokban, talán sohasem változnak meg e helyen. Az öreg parókák egyike-másika megzöldül ugyan az idő folyamán, de ugyan ki venne ilyen csekélységet észre? Az itteni nadrágok és a kabátok mintha nemzedékről nemzedékre csupán az "Angelo" cukrászdában volnának láthatók, a főváros más pontjain ezek a különös szabású ruhadarabok nyomtalanul eltűntek, s ezért könnyen lehetséges, hogy az "Angelo" cukrászdának volt valaha egy külön ruhatára, ahol ezeket az ócska ruhákat őrízték, és ha új vendég vetődött a helyiségbe, nyomban felöltöztették az

itteni divat szabályai szerint, és a fejébe egy régi parókát nyomtak. Az öregurak, akik a nadrágokat és kabátokat viselték, talán kicserélődhettek időközönként, de a dominópárti azért mindig rendben volt a sarokasztalnál, és az öreg Klein Nep.János hiába ment el egy napon a farkasréti temető irányába, azon szokását, hogy a feketekávét vizespohárból itta és a dupla nyolcast a "mennydörgős mennykő"-nek nevezte, nem felejtették el az "Angelo"-ban. Most Hilberth bácsi issza vizespohárból a feketekávét mint az elhunytnak legrégibb barátja.

Ugyancsak ő örökölte Klein Nep.János rendes fogasát is, hová harminc esztendeig függesztette kabátját az egykori cukrászda-vendég, és ugyancsak ő ígérte meg naponkint a cukrászkisasszonynak, hogy a lakodalmán táncolni fog... Úgy maradt tehát minden az "Angeló"-ban, mintha Klein Nep.János innen el sem ment volna. Még megszokott újságlapját is prenumerálták a másodszori olvasásra, és a különbség csupán a kabátzsebben volt, amelybe Angeló mester hazamenetel előtt az újságot bedugta. A kávéscsészék oldaláról olyan neveket lehetett leolvasni a kopott aranyozásból, amely neveknek a viselői réges-régen átlépték az "Angelo" cukrászda küszöbét, hogy többé vissza ne jöjjenek, és ezért mégis megkapta mindenki a maga csészéjét. Az ablak mellett jobbra, mintha ugyanaz az öregúr ült volna, aki ötven esztendő előtt ült ugyanazon a helyen, míg az ittfelejtett vén, zörgő sétapálcák, amelyek a sarokban álldogáltak, ma is éppen oly türelemmel várták volna gazdáik visszatértét, mint ezelőtt várták. .... (1909)

/Régi szélkakasok között. Bp. 1960./
/379-380, 440-442. l. /

8.

"ŐSZ VOLT... A TABÁNBAN..."

.... Ősz volt Budán, a Tabánban egy régi házban, ahol hajdanában királyok kedvesei lakhattak, mert hisz a földalatti út, amely félig beomlott, csupán arra volt alkalmas a királynak, hogy éjjelente kedvesét meglátogassa. Egy-egy ajtón a Corvin-címer, a ledőlt erkély maradványain is hollómadár állong. A vén kövek kinézegettek a falból, mintha kíváncsiak volnának a körülöttük folyó életre, a földalatti folyosón vidra sétált magányosan, a tetőn a szélkakasból csupán a kakas farka maradott meg: az forgolódott furcsán, gyermekmesebeli groteszkséggel, mintha a hűtlen kakast óhajtaná helyettesíteni.

A régi király ecetfájáról szinte menuette-lépésben keringtek alá a levelek és a rácvárosi háztetők fölött mesebeli mélysége volt az égnek. A kémények oly komolyan füstölögtek, mint az Andersen-mesékben és a sárkányfejű, rozsdás esőcsatornák szinte alattomoskodva pislogtak megfoltozott szemükkel az őszi napsugárra, vajjon mikor jönnek már a hegyekből a köpenyegalakú felhők, hogy ők is elvégezhessék kötelességüket. Ahány fehér kutya volt a városrészben, mind sürgősen szaladt az utcán, mintha elmulaszthatatlan tennivalója volna. Csupán a hollók ültek le néha-néha aggodalmaskodva a házereszekre és gondba borulva

merengtek magas állomásaikon. Késő őszre járt, bár a napocska olyan szent szerelemmel sétált még a girbe-gurba tabáni utcácskákon, mint ahogy érdemes, pirosarcú öreg emberek látogatnak el hajdani szerelmeikhez és délután a szép múltról beszélgetnek. .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/154, 157. l./

9.

"ÖRVENDEZTEM A CSÁSZÁRFÜRDŐ KEREK UDVARÁNAK..."

.... Tudok egy házat... Éppen olyan házat, amilyenben már az "Aranyember" lakott. A Gellérthegy oldalában van, amerre már csak magános petroleumlámpások álldogálnak, többnyire üresen, mert a környék népe kiszedi az utcai lámpást, hogy éjszaka megnézhesse az álmoskönyvben álmainak magyarázatát. - Abban az időben jártam erre a tájra, mikor még délelőttönként szerettem nagyokat sétálni Budán, örültem annak a levegőnek, hűvösen és tisztán az ember arcába csapódik, a hidakon túl és a földbe süllyedt kis házak tenyérnyi ablakainál merengő szemű nők fésülik hosszant barna hajukat. Bejártam a girbegurba utcákat, szerb nevű borbélynál borotválkoztam és elgondolkoztam, hogy mi történhetik a házak belsejében ahová kanyarogva, félhomályosan futott a csigalépcső. Örvendeztem a Császárfürdő kerek udvarának, amelyre életvidáman, kastélyi pompával néznek a nagy fehér rámás ablakok, a fák a háztetőig nyúlnak fénylő zöld lombjaikkal, cseng a bosnyákzenekar indulója a delelő órában, a fürdői szagot immár francia parfűmmel locsolta le magáról az a finom külföldi hölgy, aki fehér kesztyűbőr cipőjében ringva ereszkedik alá a császárpiros szőnyeggel bevont lépcsőkön, szórakoztatóan fehérlenek az udvarkert megterített asztalai, csörren a régimódi evőeszköz, pörköltszag bujdosik, paprika piroslik és a nagyfülű serespohár aranylik, amikor ifjú íze, szaga, tapintása van az egész életnek... s az ember azt hiszi, hogy a platánok alatt a nők pusztán szórakozásból foglalnak helyet. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/214-215. l./

10.

"Ó, TI ... BÚSKOMOLY UTCÁCSKÁK A TABÁNBAN..."

.... Az ifjúság ellenben Budára tartott, mégpedig abba a városrészbe, ahol esős napokon csak az ereszek alatt lehet járni, mintha az öreg hivatalnokoktól itt mindenki megtanulta volna a kakaslépést, valamint az egyensúlyozás művészetét, amely emberemlékezet óta szokása az idősebb tisztviselői gárdának. Valóban ők járnak erre legtöbbet a kanyargós utcákon, ahol olyan némák a házikók, mintha itt mindenki hangtalanul szülné meg gyermekét, nesztelenül talpalná cipőjét, a boldogtalanok nem merészelnek hangosan siránkozni, és a szerelmesek mindig csak egy falból kiálló, öreg kampós szegre irányítják szótlan tekintetüket, ahol már a nagymama is befejezte életét...

Ó, ti hamvazószerda hangulatú, nagypéntekiesen búskomoly utcácskák a Tabánban, ti voltaképpen a szemérmesen surranó szegénység utcái vagytok. A százesztendős ódon kapuk lelkedre záródnak, amelyek sohasem mertek kinyílni; szú módjára őrlő öregség himbálgatja fejét az ablakfüggönyök mögött; hervadó aszszony süvít keletlen hamupogácsái felett, és skroflis kislányuknak a családanyák különös altatóéneket mondanak a hóbortos Krúdyról, aki a tabáni öregasszonyokat ugyanazzal az egy mesével vigasztalja: hosszú szeget kell verni a férfiak hátulsó fejébe, amikor azok alszanak, ameddig a hajzat eltakarja a fejbőrt, az életunt halottkémet reggel édespálinkával vagy borral kell várni, a sírásóval jó előre megbeszélendő a dolog, hogy az "öreget" gyorsan eressze le a gödörbe, mielőtt észrevenné magát, és akkor harmadnapon már jöhet három piros rózsával a kezében a dalos előljárósági írnok.

Ó, ti boldogtalan budai kis korcsmák, ahol a Fliegende Blätter avult élceit mondogatják a piros orrú előkelőségek, miután éberlasztingcipős lábukat jó messzire elhúzzák arról a helyről, ahol a kenyérsütéshez való kovászként erjedő, a főbünöktől villámló szemű, az őrjöngésig csigázott vágyú negyvenesztendős feleségeik lába keszeg írnok lábával barátkozik a baklábú ivóasztal alatt; ó, ti kis korcsmaszobák, ahol a harmonika sűrű füstön, emberpárákon át keresi a füleket monoton hangjaival, hogy reggelre vagy egy hét múlva megvalósíthassa a nótában levő jó tanácsot a sápadt szűzleány vagy a nagymájú menyecske; ó, ti kedves korcsmaudvarok odaát a Tabánban, ahol filagóriát vagy ártatlan kertecskét épít a télen ujjaival malmozó Sauwirt az élet örömeit ócska hordók tartalmában keresgélő polgároknak; zöldléces virágállványok, amelyek a sváb csapos mocskos ujjai alatt növekszenek, hogy később pihenőhellyel szolgáljanak egy szőke vagy barna női fejnek, amely elámult egy cigarettát sodorintó kézen vagy egy pomádés hajfrizurán; - ó, ti kis budai menedékhelyek a városi élet elől; ti romantikus kalitkái a gyermekkori mézeskalácsot /a regényességet/ nem felejtgető városi polgárságnak; ti csatornaszagú, áporodott ború, szennyes életű, nyomasztó, szerénykedő, papucsban járó kis korcsmák, ahol a pesti táncosnő felejti lábszárának kék erezeteit, derekának ráncait, és azt hiteti el önmagával, hogy először

szeret; - ahol emlékkönyv módjára lapozgatnak a kiszáradt, életúnt férfiak a szíveikben, hogy rátaláljanak a hangra, amely e helyiségben megfelelő; - ó, ti kis álmos háztetők, amelyek alól oly óvakodva kell bemenni, mint a gyermekkorban épített kártyavárba, hogy valahol útközben el ne veszítsük magunkat; ahol a nőknek hosszú álmosság után felnyílik a szemük, ahol elhiszik, hogy voltaképpen elátkozott hercegasszonyok, királyleányok - ahol egyformán tud hazudni a rossz gitár és a fogatlan öreg -, ahol patkány szalad a nők harisnyáin, mint a vállalkozó előljárósági írnok keze; - ahol örök szerelmet esküsznek egymásnak kék és fekete szemek, kakadúhajzatú öregemberek és kikeményített szoknyájukat szégyenlő ifjú nők - ahol a pesti kisasszony a vattát bagó helyett élemedett udvarlója szájába helyezi... Budai kis korcsma! Te délutáni szunyókálás, amelyhez a kalitkában a csíz füttyentgeti semmitmondó gondolatait. .... (1923)

/Aranyidő - A templárius. Bp. 1960./
/83-85. l./

11.

"... HOLDVILÁGBAN ... A TABÁNBAN..."

.... Ilyen épületes beszélgetéssel telt az idő, amíg Rimaszombati úr és Jolán kisasszony a néptelen utcán mendegéltek a holdvilágban, de ezt a néptelenséget csak emberekre kell gondolni. Mert a Tabánban /talán másfelé is/ holdvilágnál ébren vannak azok a dolgok, amelyek napközben alusznak, vagy legalábbis olyan magatartást tanusítanak, mintha nem tartoznának a világhoz. A háztetők gerincei megdombosodnak, mint a kandúrmacska háta. A kémély a holdvilágban valamely régi férfikalaphoz lesz hasonlatos, amely kalapot egy régi házigazda viselte. A ráctemplom tornya kinyújtóztatja árnyékát, mintha tapogatózva keresné azt a helyet a földön, ahová kincs van elásva, de nem jön senki se vállalkozó, aki ásni kezdene azon a helyen, ahová az esztendő bizonyos éjszakáján éjfélkor a ráctemplom árnyéka ér. Az udvarok ugyan alusznak, de a holdsugárban különböző színük, alakjuk van, mégpedig aszerint, hol felejtettek száradó fehérneműt a kötélen. Más árnyékuk van a férfiak bő lábravalóinak, más a nők hosszú ingeinek. Az ereszekről kinyúló esőcsatornák, a pék címere, a szatócs táblája, a pihenő kapuszárnyak, az ablaktáblák ilyenkor beszélgetnek az életükről, mert nappal az emberek szolgálatára kell lenniök. Csak a szülésznő kisbabás címere ügyel félszemmel az utcai tárgyak beszélgetésére, néki éjszaka is az emberek szolgálatára kell állnia. .... (1930)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Zöld ász. Bp. 1965./
/597-598. l. /

12.

"... ELFELEJTETT BÁNATOK... HAZÁJA, TABÁN!"

.... Állott rókagallérok, kísértetiesen elrongyosodott köpönyegek, madárijesztő vékony lábszáraihoz idomult nadrágok, fakult, csurgó, régi zsuptető ereszéhez hasonló bajuszok, lelkiismeretfurdalásos, ritkult szakállak, pókhálósan pislogó szemek, őszi széllel és ködděl csimbókozott üstökök, gombjavesztett mellények, hervadt falevélkék, összezsugorodott nyakkendők, és érctelenül kongó pincehangok hazája, molyette Tabán! - itt történt meg az a csoda, hogy Kuvik dalfüzér-árus fogadalmat tett, hogy többé egyetlen korty bort sem enged le gégéjén önszántából.

Torkonakadt sóhajtáshoz hasonló kéményfüstök, föld alatti tetszhalottéhoz hasonló nyögések, a varrógép pergésébe fulladt zokogások, holdvilágnál született csalékony és a nappali világosságnál hirtelen megöregedett s tehetetlen álmok, nevüket is elfelejtett bánatok, céltalan csavargások és még céltalanabb üldögélések hazája, Tabán!

Hegynek kanyargó és kiismerhetetlen végzetű utcák, már csak bollásra való kapuküszöbök, megbetegedett ajtók, amelyek szinte leestek helyükről, amint idegen kéz nyúlt hozzájuk, nagymamák és még régebbi emberek idejében új szobabútorok, fájdalmasra soványodott kanapék, köszvényes székek, régi arcokat mutogató, hímporukat veszített tükrök, kutyafarokhoz hasonló csőrű teásibrikek, orvosságoktól megsárgult poharak, megöregedett, gyermekeket ábrázoló szentképek, vénasszonyok guggolásában ugrándozástól elszokott bolhák, elkeseredett, sánta, agg kakasok, éjjelente bizonyára s síri enyészet módjára porló udvarok, halálosan fáradt kőolaj-lámpák, nevezetességüket, szépségüket, bókokra érdemességüket régen felejtett női kontyok, közönytől megsárgult, foszlott kötélen hintázó női ingek, felvágott nyelvüknek többé semmi hasznát nem vevő Mátyás-madarak, a szerelmi éj varázsának ismerete nélkül imakönyvbetűvé törpült asszonyok, már gyermekkorukban megbabonázott és hóbortosságban megvénült férfiak, a tavaszonként se énekelgető aranyos töklinckék és kékhegyű zenérek, a harisnyakötőjükre már zárdanövendék korukban se ügyelő szűzek, folyóvízzel hasztalan álmodó, kisbaba nélkül maradott menyecskék és kék hivatalos kabátjukra kísértet-lepedőt teregető altisztek hazája, Tabán! - .... (1930)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Zöld ász. Bp. 1965./
/569-570. l./

13.

"KI ÁD RANDEVÚT ..., A VÉRMEZŐRE?"

.... A Krisztinában gurult a kényelmes hintó, lassan forogtak a kerekek, mert hisz vágtatni már nem érdemes.

A hervadt fák alatt szerelmesek mendegéltek, férfiak, komoly, megfontolt, mondhatni Ferenc József-kabátos urak, - itt-ott egy szürke bajusz, - oldalukon a pesti asszonyka vagy leányka, aki elégedetlenül és rosszkedvűen lépkedett hódítója oldalán. Némely nő mereven nézte meg a helyet, ahová ernyője ért a földön, mások a fákra pillantottak, amelyek a Krisztinában az utat szegélyezték. Igen gyakran mutatkozott a tavalyi divat a Budán sétálgató hölgyek ruházatán, sőt általában mindnyájan olyanformák voltak, mintha az "Elhagyott menyecske" neve latt ismerkedtek volna az apróhírdetések között. Ott ment a molett az ismerőse oldalán, a "vidéki szőke asszony" és az "első lépés". Olykor feltűnő, máskor divatjamúlt ruháikban olyanformán illegették magukat az elszántan kifestett bajuszú gavallérok karján, mintha még sohasem jártak volna Budán, a Vérmező tájékán, midőn az apróhírdetés útján ebben megállapodtak. Ki ád randevút Budára?, a Vérmezőre? A hercegnők bizonyosan nem itt találkoznak a lovagokkal, az infánsnők erre nem robognak. Igen fiatalnak, szívben lobogó szerelemmel szerető, vagy koravénült uracsnak, zördült agglegénynek, nyolcgyermekes félénk édesapának kell lennie annak, aki Budára, a Vérmező mellé megy hölgyével, hogy séta közben mindazt elmondja, ami szívét nyomja. A bajuszokat e napon gondosabban festette a borbély és a nők elhervadt csipkedíszeket vasaltak ebéd után. .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/159-160. l./

14.

"NATÁLIA ... MEGFIGYELTE... A GONDTERHELT ÓBUDAIAKAT..."

.... Natália étlen-szomjan várta szerelmesét, a függöny hasadékán megfigyelte a járókelő embereket, görbe testtartású, gondterhelt óbudaiakat, bóbitakalapú asszonyságokat, fésületlen lányokat, földön mászkáló gyerkőcöket, kapuk alatt hosszadalmasan tere-ferélő vénasszonyokat, /"vajon miről tudnak olyan sokat beszélgetni, amikor a tél biztosan elviszi őket?" - gondolta magában Natália./

A bezárt szobában hallotta litániára megkondulni a harangokat; látta az ablakon át a sekrestyést kék szoknyájában, összefont kézzel mendegélni, de hirtelen megállott, ha kövér asszonyt látott elhaladni, és ájtatos szemeit felfordította; a Flórián-szobornál szabadságos katonák dévajkodtak, zsebredugott kézzel állott a csirkefogó, papagájtotyogással mendegélt az öregasszony, míg a fiatal lányok, akik a Flórián-téren feltalálhatók, többnyire lovaglópálcával a kezükben sétálnak, amely jelvényt barátjuktól, az óbudai tengerésztől kértek kölcsön; ah, hányszor elnézte Natália bezárt szobájából a helybeli nők élnivágyó kedvét, tolakodó mohóságát, szerelemre, ruhára, cipőre, harisnyára vágyakozó szemét, amint bőven látogatták Zérus Aladár tánciskoláját a sarkon, és az óbudai korzón végiglejtettek, frissen, mosolyogva, kacarászva, mintha nem is ama kikötő mocskos, hallatlanul szennyes, meseboldogtalanságú kis házikóiból jöttek volna a girbe-gurba mellékutcákon, hanem egyenesen Szevillából vagy Nápolyból. Amíg a kis házak bedőlt kéményei a gondban, aggodalomban, szerénységben meghatő gyávasággal füstölögtek az esti égbolt alatt, hajósa karján a rövidruhás leányzó elbizakodva vetette hátra fiatal fejét, amelyen a haj azért volt megnyírva, hogy mindennap ne kellessen fésülködni; amíg a szajkó-lármás, szórakozás-, alma-, és nyalánkság-éhes fiatal hölgyek a frakkjában és bazárszentimentalizmusában hódító Psilanderért, az egykori moziszínészért, vagy legjobb esetben egy kézzelfogható tengerész altisztért rajongtak, hangjukkal, elevenségükkel, mozgó derekukkal, harisnyátlan félcipőjükkel, lengedezésükkel és zsemlye-egyformaságukkal felkopogták a zsidótemplom környékét: - a legutolsó követválasztás ringy-rongy plakátmaradványaival díszített deszkakerítések mellett öreg koldusokként, vén papucsokként, ócska télikendőkként, szűrke, szemétdombi kályhacsövekként vonultak hazafelé szüleik, inarogyott apák és anyák, akik bár egész életükben mostak, maguk mindig a legszennyesebb ruhában mutatkoztak. És ezeknek az embereknek az ajkáról mindíg csak a nyomor üvegcserepes, szakadtcipős, másvilágias siránkozása, rikácsolása, dühe hallatszott... S többnyire a balta tompa fokával agyabugyálták el a kisasszonyokat, ha azok későn jöttek haza a tánciskolából vagy a Flórián tér nagyszerű korzójáról...

Ílyen volt az utca, amelyet a függöny mögül lapulva nézett Natália, és még nem tudta, hogy milyen sors vár rá. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/145-146. l. /

15.

"A LEGRÉGIBB RANDEVÚHELY AZ ÓBUDAI PART..."

.... Az óbudai dunaparton elérték azt a helyet, ahol a hajógyár felett oly szakadékos a folyam partja, mintha az öngyilkosjelöltek erre koptatták volna legtöbbször a csizmáikat. A zsidótemplom mellett sikátorok lapulnak, mint Eugen Sue regényeiben, és a szél csendes időben is lóbálja az ablakokra akasztott rongyokat. A kapuk alatt szenny folyik, a grádicsokat az eső mossa, döglött patkányt húznak az utcagyerekek, és ezen az omladékos tájon sétálnak a titkos szerelmesek, akik Pestről ide menekülnek. Hány úrihölgy tette már gondosan varrott cipőjét erre a földre az önfeledt szerelmi sétában! Ha megszólalnának a sikátorokban maradt lábnyomok, hány előkelő pesti asszonyság nevét mondogatnák! A legrégibb randevúhely az óbudai partnak ez a része, már a nagymamák ide jártak, ha nem bírtak a szívükkel. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/301-302.l./

16.

"A DUNA MEGHALT..."

.... A Duna a Jegestengert mutatta. Ősvilági alakzatokban borultak egymásra a jégtáblák, amint vándorlásukban megállította őket a láthatatlan erő. Megállott az őserejü folyam partjai között, mintha kihűlt szívéből elhalt volna a szenvedély, az akarat, az életkedv. A távolban köddé, árnyékká válottak a hidak, mintha csak álmok volnának amelyekről a folyam hömpölygő korában álmodott. A Lánchíd bástyáival egy holt ország fölött őrködött. A partok lámpásai itt-ott felragyogtak és mint álmélkodó szemek néztek a szürke tükörbe, amely nem tükrözte többé vissza ifjúságukat. Bánatában aludni látszott Buda havas háztetőivel, a vén hegyek közelebb ereszkedtek az elhagyott városhoz, mintha vigasztalást suttognának.

A Duna meghalt, mintha azt példázná, hogy minden múlandó a világon. Itt-ott vadkacsacsapat röppent tova a befagyott folyó felett, mintha reménykedne, hogy talál halászóhelyet valahol a folyam mentén. Varjak telepedtek le a jégre és fekete jeleket adtak a hegyek mögött gyászoló napnak. Az óbudai partok felől egy feketebundás emberke jött át a Duna jegén, mintha eltévedt volna, kereste

a könnyebb utat. A Margitsziget fagyottan, fehéren állott a Duna közepén, mintha öreg királyok várnák ott a tavaszt, akik leheletükkel mindent jéggé, zúzmarává dermesztenek. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/174-175. l./

17.

"A MARGITHÍD MÉG AKKOR ÚJ VOLT..."

.... A Margithíd még akkor új volt, Zsófia először járt rajta. Az a hír volt elterjedve Pesten, hogy a szögletes, ferde irányú híd egyszer majd leszakad; persze a pestiek csak a nyílegyenes Lánchíd tartósságában bizakodtak. Valami rejtett huncutságnak kell itt lenni, hogy a Margithíd nem megy egyenesen Budára, hanem megtörik a szigetnél és egyik lábával a szigetre támaszkodik. "Könnyen megeshetik, hogy egy tavaszon elviszi a Duna az egész Margitszigetet, - mondták az öregek. - Csak emlékezzünk 1838-ra, amikor ama híres márciusban ölesnél nagyobb magosságban borította be a Duna a szigetet."

Zsófiának előbbeni zavaros, nyugtalan, kapkodó tekintete megenyhült, amint a híd látnivalóit szemügyre vette. Megállott a korlátnál és áthajolt a hídláb felett, amelyen az óriási, kőből faragott vízistenek és sellők kemény tekintettel nézték az alattuk befagyott folyót. (Úgy kapaszkodtak a híd lábaira, mintha valóban a Dunából emelkedtek volna, mielőtt az végleg befagyott.) Egy nagyszakállú Neptun különösen megtetszett Zsófiának:

- Ha egyszer egy ilyen óriási férfi végiglépkedne a városban, a többnyire kistermetű pesti nők mind megbolondulnának. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/177-178.l./

18.

MARGITSZIGET, "... A HOLTAK TÉLI TARTOMÁNYA."

.... Lementek a hídszárnyon és a Margitszigetre léptek. A sziget akkor még bozontos, elvadult erdőség volt, a téli zúzmara belepte a fákat, mint valamely őserdőt, amely távol van minden civilizációtól.

- Ilyen lehetett télen a Senki-szigete, amelyről Jókai írt,- dünnyögte Józsiás.

Fehér fák, fehér bokrok ölelkeztek egymással, mint akik halottaikban sem hagyják el egymást. Szűzen feküdt targallyakon az első hó és a tegnapelőtti hó. Olykor nagy sóhajtás hangzott a sziget belsejéből, amikor egy vén fa nem bírta már a reárakódott hóterhet és meghajolt, hogy a hó sustorogva, zúgva iramodott le róla. Egyébként némaság honolt, még a varjú is szótlanul, lappangva lendült át gyászfekete szárnyaival a fehér zöld fenyvesek alatt. Egy vén fán, amely oly méltóságteljesen tekintett alá a magasból, mintha még Napoleonról hallott volna ifjú lombjai alatt a magyar hadak főparancsnokától, az itten mulatozó József nádorispántól, piros és zöld harkály végezte utolsó kémlelő sétáját, mintha messzi kis unokája volna azoknak a cifra tarka-barka inzurgenseknek, akik itt tarsolyosan, zöld mentében, piros nadrágban a fővezért környékezték. Máshol, egy bozótban kékfejű kis cinkék kerestek valamit, amit napközben itt elveszítettek. Fehér hó födött be mindent, amelyben legfeljebb a varjak lábnyomai látszottak. Szabadságra ment innen az élet, miután a tulajdonos, az öreg József főherceg tél jöttével fiumei villájába költözött.

Aki a város izgalmas, boldogtalan vagy mámoros atmoszférájából jött ide; az megdöbbent az első percekben a holtak téli tartományától. Mintha egy átmeneti állomás volna télen e hely azoknak a lelkeknek számára, akik ezidőben szerelmi betegségben hunytak el a városban és már szállításuknál különös bánásmódban részesülnek. Itt várják be, amíg beköszönt a tavasz és tovább utazhatnak a hömpölygő Dunán, a faleveleken. Ott a sűrűségben bizonyosan álmodozva pipázik valamely jámbor, jó lélek, hogy úgy száll fel a köd, mintha fújnák. Amott a Dunaparton, ahol most már a délután kelő hold látogatja végig halványképű ismerőseit, eddig bizonyosan lelkek szaladgáltak játékos kedvükben. Szellemek élnek itt, amelyeknek már semmi közük sincs a városi élethez. Nem néznek se Pestre, se Budára, csak halkan fújják együtt a téli szél nótáját, ha az mulatságukra felkerekedik. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/177-178. l. /

19.

"SZENT MARGIT... ÚTJAIT ELÖZÖNLÖTTÉK A PESTIEK."

.... Rezeda úr egy régi házat ismert a Margitszigeten, ahol meghúzódni vélt öregségére, midőn a városi élet többé nem érdekli.

Ma már hiába keresnénk a régi lakot, elváltozott annak külseje, belseje, mióta a Margit-híd szárnyát felépítették, és Szent Margit ájtatos útjait elözönlötték a pestiek. Rezeda úr, a múlt idők barátja és a régi hangulatoknak kedvelője, természetesen akkoriban legfeljebb testileg lakott a Margitszigeten, amikor a kalendárium a jelen időt mutatja; lelkileg abban a gyönyörű korszakban maradt ő vissza, amikor a Fecske és a Hattyú nevű karcsú hajók közlekedtek a várossal, és hétköznapokon olyan csend volt a fák lombjai alatt, hogy szinte hallani lehetett a nyár lélegzetvételét. Vasárnap katonai zenekar jött a hajóval, és ezért a betegek, akik a szállodában laktak, tolókocsijaikon messzire eltolatták magukat a sziget belsejébe, ahová csak a szerelmesek bátorkodtak.

Öreg emberek búcsúzkodnak itt az élettől az egyik padon, midőn a lombok között besárguló napsugarat fogdossák fáradt szemükkel, hosszasan, mintha emlékbe akarnák magukkal vinni, figyelik a rezgő leveleket, betegségeikről oly szakértelemmel beszélgetnek, mintha jobban tudnák azt a doktornál; bár erszényük telve, mindennapi gond előttük ismeretlen, rettegve várják az őszi időszak közeledtét, midőn el kell hagyni a szigetet, hol életüket vélik meghosszabbítani, mintha a halál nem tudna utánuk jönni a vízen át. Vörös öves, ezüst fejű papok és elhájasodott, fáradt szemű öreg bankárok köszöntik egymást reggelenkint azzal a kérdéssel, hogy milyen volt éjszakai nyugodalmuk; gazdag zsidóasszonyok és szürkülő hajú grófnék andalognak a gyalogútakon, mintha öregségükre apácák lettek volna maguk is, akik ezen a földön romfalak alakjában kísértenek a holdvilágos éjjeleken. .. és a nyugodalmas, lemondott arcú, de még sajgószívű vénség mellett tomboló és meggondolatlan fiatalság reszket szerelmi vágyban, ahol sűrü a bokor, elhagyott a sétaút, magános a pad, titokteljes a rom. A margitszigeti alkonyatoknak és estéknek vágyteli költészetét az Ezeregyéjszaka mesés-könyvében találjuk fel, ahol öntudatlan szemérmetlenséggel tárgyaltatnak emberi dolgok, amelyekre közönségesen leplet szokás vetni. Minden fának és fa alatt álló padnak; annyi mondanivalója volna, hogy író élete végeig nem írhatná le, csak egy keresztút történetét sem. Langyosan sóhajt a szél a lombok között, kerítő énekét zengi a fülemile, csábítást mormognak a folyam hullámai, és a kápolna bezárt ajtaja előtt meg lehet esküdni tanú nélkül; a pillanatnyi boldogság felhasználására integet a sárgarigó flótája a fa tetejéről; mély zöldjében a bokroknak csókokat legyeznek a levelek; a holdvilág csalóka képét mutogatja a jövendőnek; a szerelem szúnyog kitartásával döngicsél a fülek körül, és a nők fehér ruháját szent Margit vize fehéríti mindennap, hogy felejtsenek, és újra szeressenek. ....

(1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/304-305. l./

20.

"... AZ ÁLMOK RINGATÓZÓ SZIGETÉN..."

.... Oly szép álmodozni, oly jó kegyesnek, tisztának, nemesnek, jóságosnak lenni az álmok ringatózó szigetén, hogy még a legboldogabb ébredés is fájdalmas, midőn visszatérünk a mesék őserdejéből - az egykori Margitszigetről a mai Margitszigetre.

Ó, be sokszor figyeltem a hajnalokat Szent Margit szigetén, mintha nem akarnék sehogy se belenyugodni abba, hogy az álmoknak végük van, és mennyire vén már a legöregebb nagy fa is, amelynek fiatal kérgébe egykor egy Árpád-király arcképe formálódott ki, és az arc megmutatkozik a csalékony holdvilágos éjszakákon.

A Margitsziget ébred. A kertészlak felől megszólal az a kisharang, amely a sziget területén, más óramű helyett itt az időt bejelenti: a reggelt, a delet, az estét.

A kerti utakon már javában váltakozik a fény és az árnyék. Megszámlálhatatlan azoknak az aranyhidaknak a száma, amelyeken át kell lépegetni a sétálóknak. De az árnyék fekete hídjai is aranyló színűek, különösen azokon az utakon, terecskéken, amelyek környékén ama fák állanak, amelyek korán hullatják leveleiket.

A gesztenyefák, amelyek reggelenkint az alantról közelgő első lóvonatú kocsit várják, mintha valami mondanivalójuk lenne a barna ló számára, valóban jelt adnak magukról, amikor a lóvonat eldöcög alattuk. Ilyenkor hullanak le a lombok közül azok a száradó, tüskés buzogányfejű gesztenyék, amelyekkel a faanya a csendes éjszaka alatt megállapodott, hogy elsőnek indulnak el a nagyvilágba, hogy kipróbálják az életet.

De ne feledkezzünk meg a nagy zöld harkályról se, amely ugyancsak a legelső órákban hallható a szigeti csendességben, olyan hatalmasakat kiált, mint valami erős ember - azt lehetne hinni, hogy valakivel birkózik hajnalonkint ez a testileg is nagyrafejlett madár.

Ugyancsak reggel próbálják ki kürtjeiket a varjak, amelyek úgy kapaszkodnak bizonyos fák üstökeibe, mint valami légi pandúrok.

Ó, ezek a varjak, amelyek őslakóknak tekintik magukat a szigeten, ezek a varjak nem ijedősek. Még a nagyszálloda tetőjére is rátelepednek, pedig ezt emberemlékezetű időben emelték, amikor az egykori kétemeletes nagyszállodát felépítették három emeletnyire a pestiek és a szigetiek nagy csodálkozására.

És végigjártam magam is a Margitszigetet, amint azt a főtisztelendő úr tanácsolta mindazoknak, akik már nem bíznak sem magukban, sem orvosaikban, de már orvosságaikban sem.

Laktam a kisszállodában, mert a főtisztelendő úr is ott lakott, és nyáron boldogan vártam a fürdés idejét, mintha többé nem volna semmi más gondom, mint csak annyi, hogy jól megfürödjek, mozdulatlanul, lelankasztott karokkal,

kinyújtott lábakkal üldögélve a fürdőkádban, miközben a folyton ömlő, meleg forrásvíz körülölelget. /Amint a főtisztelendő úr tanácsolta./

Reggelenkint megmerítettem poharamat a vízivó helyen, és mintha valamely száraz sivatagból jöttem volna: oly mohó kortyokkal fogyasztám a vizet.

Ellátogattam a Duna-parti padokra, amelyekről órák hosszáig lehet várni, amíg egy hajó feltűnik valamerről, és elmendegél a folyamon a maga ismeretlen népével. Hová, merre megy a hajó? Ó, meddig lehet erről gondolkozni egy ilyen magános padon, midőn már az ember maga lemondott mindenféle kalandos útitervekről.

Minden padnak története támad, ha sokáig élünk a Szigeten. Én itt maradtam több mint tíz esztendő óta, mióta először kisétáltam ide, és évekig nem mentem vissza a városba. Senki ilyen hűségesen nem fogadta meg a főtisztelendő úr tanácsadását.

És itt épült fel a szemeláttára az az új Margitsziget, amelyre a régi jó főtisztelendő úr aligha ismerne rá, ha ugyan még él falusi paróchiáján, amit tiszta szívből kívánok neki.

Itt nézegettem, hogyan töltik, emelik, magasítják a Duna-partot, hogy leszoktassák örökre a folyamot arról a kalandosságról, amellyel minden esztendőben ellátogatott a Sziget belsejébe. Nem, most már sehogy sem válik be az a régi jóslás, amely szerint a Margitsziget egykor eltűnik a Dunában, mint ahogyan eltűntek szigettársai is, amelyeket régi térképeken még láthatunk. Szinte az örökkévalóságnak készült az a titáni töltés, gránitfalakból, amelyek ellent állnak a Dunának, akármilyen kedvében is van a folyamóriás. Nem, többé nem jössz be a Szigetbe, hogy tavaszonkint elvigyed bokrainkat, fáinkat, drágalátos ültetvényeinket! Annak az időnek vége van, te vén folyam, hogy megint ablakom alatt folydogálj, mint abban az időben, amikor a vén házba beköltöztem. Nem a te kedvedért nyitják az újabbnál újabb sétautakat a szigeten, hogy azokra te sétálgass nedves, bocskoros lépteiddel, mint valaha tetted.

Én láttam a külső töltéssel együtt emelkedni a Sziget belsejét, ahol valaha azok a mély rétek voltak, amelyekben béka kuruttyolt, vadkacsa lakott, amikor még talajvizekben, nádak és sások meredeztek a Sziget belsejében, hogy idecsalogassák a világ minden szúnyogját. A mérnöki tudomány kieszelte azt, hogy el lehet tüntetni ezeket a talajvizeket, ki lehet cserélni a földeket, új földeket lehet hozni a régiek, a megöregedettek helyébe. A mai Margitszigeten már nagyon kevés az olyan földrész, amely a nagy múltjánál, valamint tiszteletreméltóságánál fogva tovább is vendégeskedhetne a talajvizekkel. Megkeverték kaviccsal, más vidékről hozott földekkel a vizes talajt. Új parkok, új látványosságok, új szemhatárok mutatkoznak azokon a helyeken, ahol a vadvíz lakott tavasztól őszig. Nem, többé nem csónakázunk a nagy réten, mint még tíz év előtt is csónakáztunk.

Csodaszámba mehet az is, hogy alakult át a Margitsziget a régi vadonságából mai angolparkos alakjába. /Ha a mérnöktudomány hinne a csodában./ Hogyan mentenek meg fákat, amelyek előbb-utóbb kidőltek volna a vizes talajból, ezt meg a modern kertészek tudnák megmondani. Hogyan birkózott meg az emberi munka az idővel, amely régen elmállasztotta volna a kolostorok romjait, ha nem jöttek volna mindig a tudós építészek, akik megmentették az immár eltűnedező romfalakat az elpusztulástól. Ezeknek az építőknek köszönhető, hogy mai állapotában jobban szemügyre vehetjük a szigeti romokat, mint azokat apáink látták.

A mai Margitsziget a mérnöktudomány csodája, mert sikerült megmenteni a Margitszigetből, azt, ami pusztulásra volt ítélve. Nem szabad azt gondolnunk, hogy eltemettek valamit a múlt időkből, amikor itt építettek... Sőt megvédelmezték a múlt időket, hogy azok el ne menjenek tőlünk olyan messziségbe, hogy többé utol ne érhessük őket.
A mesék, álmok, költemények és legendák azonban mindennél tovább élnek, még ha úgy átalakul az új Margitsziget, hogy a mesemondások helyeit többé nem találják meg az álmodozók. A mesék örökké élnek, mert mindig akadnak emberek, akik szeretik meghallgatni a meséket.

Mi, már csak megmaradunk a mesemondás mellett - az új Margitszigetben gyönyörködik a szemünk -, de a lelkünk andalogva mendegél vissza-vissza az elröppent múltba. .... (1927)

/Vallomás. A mai Margitsziget. Bp. 1963./
/148, 149, 151-152, 152-153, 153, 154, 159-160, 161, 162-164. l./

21.

"AZ ÖREG ASSZONYSÁG... AZ ÚJONNAN ÉPÜLT BELVÁROSBAN..."

.... Az öreg asszonyság, már húsz év óta nem hagyta el lakását, mióta egyszer eltévedt az újonnan épült Belvárosban... és fogadalmat tett, hogy egyetlen lépést sem tesz többé ebben a városban, ahol tudtán kívül új neveket adtak az utcáknak, új házakat építettek, új boltokat nyitottak, anélkül, hogy kellő időben értesítették volna erről a régi bennszülött lakosságot. .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/36-37. l./

22.

"UTCÁK ELTŰNTEK..." A BELVÁROSBAN

.... Ha a peleskei nótárius, jó nagyuram; nagyzajthai Zajthay Péter feltámadna, és máma zökkenne nyeregbe, more pátrió, a nemzet szívébe utazván, nyilván csak igen nagy nehézségek és kalandok árán jutna el utazása céljához. A jó nótáriust nagyon megtréfálnák a vámnál, és finánckezek turkálnának tarsolyában, amin az öregúr nyilván módfelett felháborodna, és ősi fringiájához kapna: mikor is természetesen a rendőrség börtönébe kerülne, mielőtt látott volna még valamit Pesthől.

Pesth!

Hagyjuk nyugodni a nótáriust. Mikor Gvadányi kapitány megszólaltatta a nemzetes urat, akkor még Pesthnek hívták Budapestet. Azóta mindenképpen nagyot fordult a világ kereke, és a nótáriust aligha lehet elképzelni a mai fővárosban. A nótárius ósdibb volt az akkori ósdi pestieknél is. Itt van a komikum. Máma meg ósdik ők mindnyájan. Ósdi a húsz év előtti ember, ósdi a ma született csecsmőhöz képest a tegnap megszületett. Aki átalussza a mai napot - ki tudja, nem dörzsöli-e csudálkozva szemét, ha holnap felébred? A tegnappal elmerült egy egész ismerős nagy világ, és helyébe új támadt, mintha álom volna ez. Utcák eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket, ismerős emberek nem köszöntenek, ha az utcára kilépünk, csupa idegen, ismeretlen alakok szaladoznak az égbenyúló kőházak alatt, ahol estve káprázatos fénnyel a villany gyullad ki.

Ismertem egy öreg belvárosi polgárt, akinek kis, fekete egyemeletes háza volt a Belvárosban, a Kalap utcában. Az öreg polgár még a nagyon régi emberek közül való volt, akik a nagy árvízről úgy beszéltek, mintha az a múlt esztendőben esett volna meg; pedig jó hetven esztendők peregtek le azóta az idő rokkáján. Az öreg polgár mellől lassan kihaltak a régi barátok, a régi ismerősök, és mert újakat nem szerzett, magányosan éldegélt fekete kis házában, ahol a szűette csigalépcső nyikorgott, ha ráléptek, és a kapu alatt egy félig vak, félig süket özvegy foltozósuszter kalapálgatott - szintén a régiek közül -, és mikor nem kalapálgatott, akkor a házmesteri teendőket végezte: kisöpörte a szűk, kis fekete udvart, reggelit hozott a gazdájának a "Csigá"-ból. A "Csigá"-t lebontották, de az öreg, ravasz kis foltozó suszter azért még mindig a "Csigá"-ból hordta a reggelit, ebédet és vacsorát magános gazdájának, aki, miután a régiek közül senkije sem volt, nem mozdult ki a házból. Egészen egyedül élt öregségében, és pápaszemes, száraz fejét a városrendezés tervezetére hajtotta, amit neki is megküldtek. A tervezetből világosan látszott, hogy melyik házakat fogják lebontani, és a lebontandók közé tartozott az övé is. Tudta jól az öreg Baumeiszter Fric, hogy nincs kegyelem, és a magisztrátus, ha valamit a fejébe vesz, azt keresztülhajtja; de az öreg Fric úr mégis makacskodott. Nem akart kimozdulni a fészkéből, és mikor jöttek hozzá a magisztrátusbéli urak egyezkedés okából, az öreg a szobájába sem eresztette őket, csak az ajtón keresztül tárgyalt a hivatalos emberekkel. Rezes rostély volt az ajtón, azon keresztül nem látszott az öregből semmi, bár ő látta a kint levőket. Csak kongó, mély hangja hallatszott, mintha pincéből jönne.

- Nein, nein! - mondta makacskodva minden kérlelésre, fenyegetőzésre. - Itt születtem, itt éltem, itt akarok meghalni. Karsamadiner!

Szólt a vén Fric, és a rostélyt bezárta, tovább nem lehetett vele beszélni.

Az öreg Fric magános lakásában a térkép fölé hajolva, szimatolta a helyzetet, és néha-néha felriadt álmodozásaiból. Csákányok ütését hallotta valamerről, amint az utcában a tótok bontják a régi épületeket. Nyugtalankodva járkált, és aludni sem tudott, mert éjjel is örökkön-örökké, még világosabban hallotta a csákányvágásokat. Már tán a szomszéd házát bontják, ahol a Morger-familia lakott... Az öreg elsiratta a lebontott házakat, és a lebontott házak egykori urait, akik mind jó ismerősei voltak. Temetési hangulatban volt örökké, és mindennap temetett.

Ámde nem mozdult.

A városházán már bosszankodtak a tanácsos urak, és sürgető leveleket írogattak nyakra-főre az öregnek: költözködne már ki a házából, pokolba, és ne makacskodjon. Az öreg Fric ekkor azt tette, hogy nem fogadott el semmiféle írást.

Az öreg Fric úr pedig magányos otthonából nem mozdult ki. Úgy vigyázott, mint a borz odvában. A csákányütések mindig közelebb hangzottak. Már a szomszéd házakat kezdték bontani a tótok. És a Fric úr ajtajára rendeleteket szögeztek ki a hivatalos emberek, miután az öreg a leveleket el nem fogadta. A siket foltozóvarga, hűséges szolgája az öregnek, keményen kitartott a viharokban. Sőt néha ő is lelkesülten szavalta kapu alatti odvában: "Nein! Nein! Dreimal: nein!"

De egy reggelen ismét hivatalos emberek jöttek, akik lakatost hoztak magukkal. Előbb ráparancsoltak a házmesterre, hogy nyomban hurcolkodjék ki, aztán majd segítsen a gazdáját elhurcolni. A kis öreg varga a hivatalos hangtól nagyon megijedt, és bútorát hamar összepakolta.

Odafenn pedig ezalatt a lakatos felnyitotta a bezárt ajtót. A kopogásra, zajra senki sem jött elő. A szobákból dohos, nehéz szag ömlött ki. Felnyitották az ablakokat, és a szomszéd szobába hatoltak.

A szobában ravatal volt felállítva, ahol félig leégett gyertyák pislogtak. A nyitott koporsóban pedig az öreg Baumeiszter Frigyes úr feküdt, fekete ruhában, mozdulatlanul. Ősz szakálla megfésülten lógott mellére, és pápaszeme is orrán volt. Nyilván ide feküdt még élve, és itt várta a halált, amikor a csákányütések mindinkább közeledtek.

Így halt meg az öreg pesti polgár, aki kivénült ebből a megifjodó, diadalmas világból. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/7-11. l./

23.

"A BELVÁROS, AMINT MEGBOLYGATTÁK..."

.... A Belváros, amint megbolygatták, patkányaival, régi dohos kriptához hasonlóan, amit napsugár ért, ontja kifelé az eddig ismeretlen, rejtett alakokat, történeteket. A régi, kis fekete utcából, a régi, kis odvas házakból csodálatos emberek bújnak elő, akik batyujokat hátukra kapva futnak széjjel mindenfelé a csákányütésekre. Emitt egy öreg katona szalad rozsdás koszpendjével és pofoncsapott csákójával és érdemjeleivel, amikkel büszkén feszengett a régi Belváros szűk aszfaltján, ahol minden gyerek tudta róla, hogy ő ebben az uniformisban hol és hol vérzett anno... hogy évszázadokat ne emlegessünk; nagyon régen. Az öreg katona más városrészbe kerül, ahol senki sem fogja ismerni, és senki sem fogja megcsudálni foltos uniformisát és rozsdás koszpendjét, amelyekkel ő itt és itt vérzett, anno... Ó, gyötrelem.

Másfelé boltosok futnak a sikátorokból kifelé, elhagyván a firmát, amelyiken olvashatatlanná koptak az aranybetűk az időkben. A kis, setét belvárosi bol-

tok, ahol még nappal is ég a gáz, eltűnnek, és eltűnnek belőlük azok a pápaszemes, sapkás boltosok, akik kis boltjuk hátterében a pultra ülve varrták a kabátot, vagy a cipőt kalapálták, és délfelé kabátot öltve sebesen futottak a stamhoz, a sörházba, ahol a halbszeidli-kat hajtogatták.

Eltűnnek konzervatív szokásaikkal és kis noteszkönyvükkel, amelyiknek egyik lapján elkönyveltek annyi mindenfélét, amennyinek az elkönyveléséhez ezentúl külön komptoáristát kell fogadni, ha a nagykörúton megnyitják üzletüket.

Amint kis butyorukkal futnak a szűk sikátorokból, a butyorból kihull sok minden, és ottvész a sötét Belváros kopott, vén kövezetén: szolídság, kereskedői tisztesség, becsületes munka... Az új milliőben nem azok lesznek a kuncsaftok, akikről még azt is lehetne tudni, hogy a nagyapjuk becsületes ember volt-e, vagy sem? És az új kuncsaftnak nem lehet barátságosan megveregetni a hátát, és kedélyesen a fülébe dörmögni: "Hallom, hogy tegnap a stamnál az a kujon Rainer Vili ismét sok huncutságot beszélt?"... Az új kuncsaft nagyságos úr lesz ezentúl, és a boltos pedig csak suszter, szabó meg specerájos marad, nem pedig jókedvű barát.

Öreg bürokraták, vén korcsmárosok, akik Petőfiről, Tóth Kálmánról beszélnek, mint stamgasztjaikról, a csudálatos kis öregasszonyok, akik fekete kendőjükben, cekkerrel a karjukon, a napos utcaoldalon csendesen lépegetnek: egykor híres szép lányok, akik elkábíták odaelőre a Belváros aranyifjúságát, a Belvárosban megvénültek, elszegényedtek, megcsontosodott belvárosi alakok, hová lesznek mind ők, ha végképp lebontották a fekete kis sikátorokat, kis fekete házakat, ahol mindegyikben annyi sok regény szövődött-fonódott hosszú száz esztendők alatt? .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/11-13. l./

24.

"...MIRŐL BESZÉLGETNEK... A PESTI BELVÁROSBAN..."

.... Önállóan csavarogtam a Belvárosban, mert még úri hajlamaim nem múlottak el végleg, lehetőleg csendes, finom, tiszta és nobilis emberek közé akartam letelepedni Pesten, nem pedig a hosszúhajú "zongora-hangolók" közé, akik verseket írtak egyik-másik kávéház ablakában vagy sötét sarkában.

Ilyenformán megtudtam járáskelésemben, hogy miről beszélgetnek a komoly, számbavehető úriemberek a pesti belvárosban, ha egymás között vannak.

Beszélgetnek az Andrássy út végleges kiépítéséről, a Margit-híd és az összekötő vasúti-híd befejező munkálatairól; a ferencvárosi templom és a lipótvárosi bazilika munkálatairól; a köztereken emelendő emlékművekről; új vámházról; a belgyógyászati tanodáról, a Nagykörút végleges megnyitásáról; a zugligeti és svábhegyi telkeknek értékesítéséről - de még itt sem hangzott fel Jókai Mór neve, holott a régi Svábhegyen a költőkirály villatulajdonos volt...

- A világvárosok polcára kell emelni Pestet, ugyanezért meg kell tiltani, hogy az idegeneket megzsarolják - hallottam egy tréfáskedvűnek látszó társaságban. Egy uriember komolyan hangoztatta, hogy a pesti szállodákban azért nem mernek megszállni az idegenek, mert harminc szoba közül huszonnyolcnak az ajtaja előtt különböző "lábtyűk", cipők, csizmák, turistabakancsok vannak kiállítva, amelyek suvikszszaggal töltik meg a folyosót. /Mint később megtudtam: Vajda János költő volt a panaszkodó.! /Ő még a formás női cipőknek se kegyelmezett volna a tilalom végrehajtásában.

... Máshol egy Breitner nevű úriembert emlegettek, akire a társaskocsik /omnibuszok/ rendje volt bízva. Breitner megengedte kocsisainak, hogy minden útjuk alkalmával egy személyt maguk mellé ültessenek a magas bakra, akit ingyen szekerezhessenek a városban. Ezért ül annyi falusi "duenna" a bakon a férje vagy a szeretője oldalán.

- Nem ülhet mindig Pálmay Ilka a bakra - mondta egy vicces hallgató.

Egy Hatvani utcai kávéházból arról hallottam beszélgetni, hogy a pesti kocsmák a legrosszabbak a világon, mert az étlapon mindig ugyanazokkal az ételekkel várják az esetleges idegeneket "Mayonaise von Fisch", "Salmi von Wild", "francia saláta", "Halászlé kecsegéből", "borjú-vagdalék"... Sarokba kellene szorítani étlapjaikért a fogadósokat.

... De egy vendéglőben végre "hazai hangokat" is hallottam a színészetről.

- Most hullik a férgese, amikor a színésznőknek végre le kell vetni a bokorugrós szoknyát, a piros csizmát, a pruszlikot, a selyemkendőt, amelyben a kakasülőknek tetszettek. A művész urak pedig nem játszhatnak mindig falusi baktert, betyárt, kántort, csaplárost, cigányt, mert a cifra szűr meg a rajthúzli helyett frakkba kell öltözködni, és lakkcipőt húzni. Podmaniczky Frigyes kitekerte a nyakát a régi színműveknek - mondogatták a "Hangl"-ben, ahová a modern fővárosiak jártak. De még a "haladás barátai" között sem hallottam soha egyetlen szóval se említeni a magyar irodalmat, a hirlapirást, a költészetet, mintha szégyelltek volna ilyen "ostobaságról" beszélni még azok is, akik titokban vele foglalkoztak.

Belváros! Régi pesti Belváros, ahol valamikor komolyan megtelepedni akartam, mert azt hittem, hogy itt még legjobban emlékeznek Lauka Gusztira, Vörösmarty Mihályra és a keskeny házak, sötét udvarok, sovány szobák többi lakóira, akik itt magyar irodalommal foglalkoztak "zongorahangolás" helyett: - régi Belváros, íme, elhagylak darabidőre, mert az Aranykéz utcai szép napok, az Aranykéz utcai lelkes, romantikus, szerelmükért rajongó hölgyek már az én fiatal koromban is csak a hangulatokban, a mesemondásokban, az elképzelésekben éltek. Az ablakokból, amelyek álmatag függönyökkel voltak borítva, az emeleten néha kihajlott a "fogorvosné", és kancsójából vizet öntött a Laukaköpenyeges, szívéről beszélő lovag nyakába. És a régi aranymívesné, akiről öreg férje mellett valaha feltételeztük, hogy csak költészetre vágyakozik, mert páholyából már minden este megnézhetné a "Bécsi keringő" című balettet az Operaházban, az aranymívesné segített férjének az ékszerek eladásánál, mosolya többé nem volt halovány és ábrándos, mint az igazgyöngyé, hanem úgy visított, mint a riasztócsengő, amelyet akkoriban találtak ki szív- és boltbetörők ellen.

Egy romantikát kereső, pénztelen, ifjú lovagnak nem sok keresnivalója volt itt a nyolcvanas-kilencvenes években sem. A nők sokkal eszélyesebbek voltak, mint hogy többé elhitetné velük valaki, hogy szerelemből meg lehet élni.

Búcsúzzunk a Belvárostól, ahol már a múlt század /a XIX-ik/ utolsó fertályában sem engedték meg a gitárpengetést az ablakok alatt.

Búcsúzunk a jó Radics bácsitól, aki jobb híján Podmaniczky Frigyes regényeinek felolvasásával akarta pótolni mindazt, amit szórakoztatásomra kis szusztterboltjában nem nyújthatott.

Búcsúzunk az előkelő és gazdag zongoragyárosék szalonjától is, ahová nagyanyám ajánlólevele folytán egyszer bejutottam.

Mert a bűbájos szalonéletben is feltűntek nyomban a dal elhangzata után az üzleti, építkezési, vállakozási, városrendezési, kövezési és utcacsinálási eszmék, amelyek nem hagyták békében ez idő tájt az előkelő patriciusok otthonában sem az atmoszférát, aminthogy a Duna Gőzöshajózási Társulat kerekes gőzöseivel felkavarják maguk után a csendes folyó hullámait. Ilyen hullámok módjára gyűrűztek, parthoz verődtek és harsogtak a Belvárosban mindenfelé azok a reformeszmék, amelyekkel ideálom, Podmaniczky Frigyes báró hintette tele a pesti agyvelőket. .... (1930)

/Vallomás. A régi Belvárosban. Bp. 1963./
/266-268, 268-270. l./

25.

SEBESTYÉN TÉRI ÁLMOK

.... Ámde a tér telve van pletykákkal s mendemondákkal. Arabelláról beszélnek a köszörűs boltjában, akinél sok a ráérő idő, amíg a kis inasgyerekek szikrákat szórnak a nagy pulykatrancsírozó vagy kenyérszelő késekből.

A késes bő köpenyegében, félrecsapott sapkájában gőgösen álldogált üvegszekrénybe dugott zsebkései, ollói és beretvái felett, mintha ő volna a leggazdagabb ember a városban.

Akkoriban a kereskedőknek még nem volt annyi tennivalójuk, mint manapság. Könyveket nemigen kellett írni, levelet is ritkán fogalmaztak. Ebéd után a Török Császárban, feketekávé mellett lehetett meghallani a legfrissebb híreket, alkonyattal sörözni ment az ember a közeli Uhrba, estére minden boltot bezártak, csak a korhelyek és az utcai lámpák voltak ébren.

A fűszeres, a Fekete Kutya, fáradhatatlan vastag cipőiben és bekötött nyakával, szentjánoskenyér szagú tenyerével és soha ki nem fogyó zsákjaival - szívesen elbeszélgetett minden vevőjével. A pult Pestnek valamennyi pletykáját hallotta.

Az aranypereces pékboltban meleg kenyerek illata fogadta a belépőket. Az élet itt sem volt tragédia, hanem egy mindennapiasan lemorzsolódó cselekmény. Gyermekek születnek, az öregek meghalnak. Ámde örökké tart a polgári tisztesség. Vajon miért is szökött meg Arabella amikor olyan nyugodtan élhette volna le életét, mint anyja s nagyanyja, papucsban, alsószoknyában, ábrándok közepette és sarkáig érő hálóinkben, amelyre még az anyja keresztneve volt hímezve?

A madárkereskedő stiglicei, kakadui és mókusai a tér déli oldalán ugyancsak a polgári rendhez voltak szokva.
A pörge, táncos léptű és örökösen fütyölgető kereskedőtől szelíd úri házakhoz kerültek, ahol a család kedvencei lettek. Vénkisasszonyoknak pótolták az elmaradt gyermeket. Öreg házaspároknak ifjúkorukról fütyülgettek, ha pontosan kapták ennivalójukat. Aluszékonyan múlt el itt is az élet a kalitkák között. A kanárik, legfeljebb ők is nevettek Arabella esetén.

Az órás bácsi különös szerkezetei, schwarzwaldi órái és karácsonyra kiszemelt muzsikáló gépezetei közül alig emelte fel a fejét. Őt csak az érdekelte, amit a szemére csippentett csövön át az órák belsejében lát. Talán nem is hallotta, hogy Arabella megszökött a Sebestyén térről? Arról meg egész bizonyosan nem lehetett tudomása, hogy a szöktetéssel Csinosit gyanúsítják. .... (1918)

/Jockey Club. Pesti nőrabló. Bp. 1964./
/157-159. l./

26.

"BOLDOG BELVÁROSI ÉVEK!"

.... Hajdanában a legelegánsabb emberek a Belvárosban laktak s régimódi, kényelmetlenül épített házakban, bolthajtások és félig vak ablakok mögött húzódtak meg gavallérok és dámák, akik a legszebb ruhát viselték a városban, a legjobb kalapot hordták, de csak gumikádban fürödhettek, mert a lakásban nem volt fürdőszoba; télen fával fűtöttek, mert így volt építve a kályha; de a legjobb parfümön is átérzett, hogy itt dohos a levegő.

A Belváros kis terei olyanok voltak, mint a cukrászdobozok. Ott keringőzött a napfénnyel a dunai szél; ragyogtak az állomáson a bérkocsik, amelyekből az imént szálltak ki a szarvaslábú grófnék; tiszta ruházatú öreg nyugdíjasok üldögéltek a padokon; a gyékénykosaras virslis és a császárzsemlyeszagú pék kezet csókolt a feketeruhás szobalányoknak, midőn becsengetett; a probírmamzellek kígyózó dereka és a kalaposnék fehér blúza, regényességre vágyakozó virágárusnék bájoló mosolya és a könyvkereskedők ezüstfeje tették hangulatossá a városrészt. Egész életében előkelő ember marad az, aki a Belvárosban telepedett meg. A boltok kirakataiból jól lehetett öltözködni, az elegánciát könnyű itt megtanulni és hitelképes volt minden vevő. A nevezetes boltok, ahol a legjobb londoni portékát árulták, ruhát, kalapot, keztyűt, oly emlékezetesek voltak, mint egy őszi kopófalkavadászat. A párizsi áruk egyenesen idejöttek és illatoztak, mint egy nagyvi lági estélyen a nők. Francia könyvek és folyóiratok legfrissebben mutatkoztak a könyvkereskedés kirakatában. A kávéházban a Le Figaro utolsó számát adta kezedbe a pincér. A borbély Párizsban tanult fodrászságot; a fehérneműbe szűzleányok hímezték a monogrammot; a fűszerkereskedésnek olyan szaga volt, mint egy óceánjáró tehergőzösnek, amely Bombayból érkezik. A vendégfogadók körül gazdag idegenek cipője fénylett, az automobil-fátyol nem

mindig rejtett kalandvadász félvilági nőt, az ékszerek itt vakítottak és vadonatúj bankjeggyel fizetett a bank. Boldog belvárosi évek! Vajjon visszatérnek-e még valaha, mint az ifjúság?.... (1918)

/Bukfenc. Bp. 1918./
/65-66.l./

27.

"A PATTANTYÚS UTCA A RÉGI PESTBŐL MARADT..."

.... A Pattantyús-utca a régi Pestből maradt a Belváros közepén, mintha a tótok eltévesztették volna az irányt: az utcát, amely négy házból állott, nem bontották le. Régi pesti polgárházak voltak itt összeszorulva, szűk, mély udvarok, amelyek estalkonykor félelmetesen elnyúltak a messziségbe. Láthatatlan vizek folydogáltak a kikoptatott köveken és az oroszlánfejű esőcsatorna már félévszázad előtt beszűntette a szolgálatot. A búbos kövezet a kapu alatt rejtelmesen döngött, mintha temérdek földalatti lakó tanyázna odalent, a lépcső kanyarogva merészkedett a magosba, holott úgy ingadozott, mintha leginkább leszakadni szeretne. Szóval vén, ócska házak voltak, a keskeny ablakok mögött bizonyosan öreg emberek laknak, zenélőóra játszik és a nők mellbetegek a falpenésztől. Vízvezeték sincs minden lakásban és a házmesterre kiáltozni kell, hogy meggyújtsa este a gázt a lépcsőn. Az ajtók, ablakok szeretnek sírdogálni, ha szél van odakünn. Lehetséges, hogy valakit meggyilkoltak a házban s a holttestet befalazták. A régi Pesten sűrűn előfordult ilyesmi. Vajjon melyik lakásban hallgatózik a megfojtott rác kupec? .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/9.l./

28.

TAVASZ A BELVÁROSBAN

.... Pest ebben az időben, tavasz kezdetével már majdnem olyan rosszszagú város, mint nyáron. A dohos, régi házak kapualjából télen megrekedt levegő ömlött ki; az ablakokat kinyitották, és betegszobák levegője áramlott. Öreg emberek bújtak elő, akiket télen nem lehetett látni, csontfejű botokra támaszkodva, zöldre kopott ruhákban ténferegtek a napfényben, amely a Belváros utcáit hűvössé és nedvessé tette. Serház-szag, mint útonálló, régi pincék, bolthajtásos föld-

szintek, csodálatosan zárt udvarok és gyanús lépcsőházak szaga, mint megannyi odvából előmászó szarvasbogár volt feltalálható a városban. Mintha sohasem szellőztetnek vala a negyedik kerületben, csak tavaszi napon, ebéd után, mikor már mindenki megebédelt és lefeküdt szunyókálni. A régi hordár a sarkon életúntan guggolt kis zsámolyán, a zálogház pádimentumára nyolcasokat locsolt a tulajdonos és a szerelmi levelezésre váró dáma még lompos slafrokban és mezítelen lábára húzott papucsban olvasta a regényfolytatást a hírlapban. .... (1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/182. l. /

29.

"... TOVÁBB ÉL A RÉGI BELVÁROS..."

.... A kapun kilépve egy napsugaras várost lát, amely most szárad a májusi nedvességtől.

A Dominó utca - egy régi belvárosi utca, amely nem sokat változott a 48-as forradalom óta - különösen jószagú e reggelen.

A fehér függönyöket a földszintes ablakokon tegnap vasalták, a boltosok felvidámodva tekingetnek kis boltjaikból, amelyeknek többnyire péksütemény és szalámi szaguk van, a háztetőkön át a dunai gőzhajó oly sokatmondólag, fantáziásan túlköl, mint Rezeda úr ifjúkorában, amikor még azt hitte, hogy a gőzhajóval csupa szerelmesek, boldog emberek utaznak.

A pénzügyi tanácsosék ablaka nyitva van, és virágcserepeit rendezi Zefi, a vörhenyeges hajú kisasszony. A házmesterek megborotválkoztak, a mély belvárosi udvarokon a szivattyúskút maradványa körül zöld növényzet látszik, a kikoptatott kockaköveken ugyanazok a lábak járnak, akik már egyszer meghaltak, most visszajöttek, hogy folytassák félbenhagyott szerelmeiket. /Rezeda úr ezeken a reggeleken úgy képzelte a régi Pestet, hogy benne mindenki szerelemmel töltötte az időt./ Megelégedettnek, vidámnak látszott mindenki, akivel az utcán találkozott. A nyugdíjas öreg urak harmónikás nadrágjukban, fehér gallérjaikban, tekintélyes sétapálcáikkal mendegéltek a sétatér felé, ahol ebédig eltöltötték az időt; s kedélyes leereszkedéssel fogadták Rezeda úr köszöntését, mintha az valóban nagyon ifjú ember volna. A piacról hazatérő szakácsnék kosarából üdén zöldellt a petrezselyem, piroslott a kakas taréja, és a szobalányok úrnőiktől tanulták a kecses járást, amidőn a tőlük ajándékba kapott francia sarkú cipőben siettek a fűszereshez, és frufrus fejükkel észrevették a csinos fiatalembert /Rezeda urat/. A jóálomtól felüdült arcú polgárasszonyok régi kesztyűvel kezükön rázták ki a portörlőt a tegnapi bánattal, és itt-ott már megszólalt a zongora a nyitott ablakok mögött, ahol kisasszonyok gyakorolták magukat a billentyűk fogásában.

Reggel kilenc órakor és májusban olyannak látszott a Dominó utca, mintha senki sem töltötte volna benne álmatlanul az éjszakát, bortól, vagy szerelemtől

betegen, hogy egyéb testi nyavalyákról ne is beszéljünk... A régi Pest boldog, vagyonos polgársága lakott it, a bútorokat még a nagymamák tették helyükre, a képeket régen elporladt kezek akasztották a falra és levendula /a bolhák ellen/, s egyéb ártatlan illatok voltak a szekrényekbe zárva. Ha elvisznek egy terítéket az asztalról, darab idő múlva újjal pótolják. A plébániahivatalban nem apad a hívők száma, annyian házasodnak, ahányan meghalnak.

Rezeda úr boldog áhítattal nézett fel az ablakokra. Itt laknak azok az ódivatú, cilinderkalapos férfiak, bőszoknyás, kis kalapos, karcsú derekú dámák, akik a régi fametszeteken egyebet sem csináltak, mint mindig a Múzeum előtt, vagy a dunaparton sétálgattak.

Itt maradtak ifjan, redőtlen ábrázattal, éberlasting cipőben, régi korok divatos dalait dúdolgatják magukban és a házibálon a negyvenes évek táncait lejtik. Erzsébet királyné koronázásakor részt vettek a pesti iparosok és kereskedők bálján, és mostanában is oly áhítatosan mosolyognak, mint akkoriban, amikor Andrássy Gyula bemutatta őket Ferenc Józsefnek. Ha véletlenül el is költöztek volna darab időre a temetőkbe, mindig visszatérnek, ha unokáik a fennmaradott régi képeket nézegetik, az albumokban lapoznak. Daguer fotográfiáit előveszik, ahol díszruhájában áll a nagyapa vagy a nagymama. Oh, ezek az emberek nem ismerték az észbontó szenvedélyeket, a csúf bűnöket, a házasságtöréseket, az őrjöngő féktelen vágyakat... legalább ilyesmit nem jegyez fel róluk a méla emlékezet; mindig illatosak és áhítatosak voltak ők, mint a virágok, Úrnapi oltáron.

Csak az utcák változtak, a boltok szaporodtak, a házak nagyra nőttek, új palotákat építettek, és régi utcákat eltűntettek... de odabent a házak belsejében, a befüggönyözött ablakok mögött tovább él a régi Belváros, ápolják az ódon erkölcsöket, szokásokat. A boltok mélyében láthatatlanul, üldögélnek az egykori kereskedők és az órások ugyanúgy igazítják az órákat, mint a hatvanév előtti Pesten. A légsúlymérő se mutat mást, valamint a kalendárium hónapjai is a régi rendben következnek. Májusban bizonyára kirándul képzeletben minden régi polgárcsalád a Gellérthegy orgonabokrai alá, a nagy elemózsiás kosarakkal, és a gyepen visszamaradó újságlapokat Emich Gusztáv betűivel nyomtatták. Az asszonyok fürdeni a Rudasba járnak, és a víg kisasszonyok a Császár fürdő aranyárnyékos platánjai alatt találkoznak a fiatalemberekkel. Sokan csodálkoznak, hogy nem hallják déli tizenkettőkor Budáról az ágyúlövést, de a harangok ugyanazon hangon kondulnak meg a temetésekre, délben és este; a budai harangoknak új lendületet ad a hegyvidék és valóban olyan messzi utat futnak be, mire átérnek Pestre, mintha a múlt századból hangoznának. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/214-216, 217. l./

30.

TÉL A BELVÁROSBAN

.... A Hét Bagoly visszhangos udvarán elfelejtette a Lisznyai úr hagyatékából való vén kakas, hogy valamikor a hajnalt is jelentette, a Vademberhez címzett sarki szatócsbolt ajtaja már huzamosabb idő óta csengett, a Képíró és a Bástya-utcákban a korán kelő polgár családoknál kávé és tej illata váltotta fel az éj fülledt álom-szagát,az ódon házakban a pénteki kenyérdagasztást befejezték a belvárosi hölgyek, és megállottak az emeleti ablak mögött, a csipkefüggönyt félrevonták, hogy egy másodpercig elnézegessék az első havazást, amely a Buda felől járó hideg széltől hajtva keringett, örvénylett, inkább feljebb látszott szálldosni, mint alant, mintha félne még a hópehely az ismeretlen Pesttől...

Márton püspök napja volt pontosan, mikor az első hóval megérkezett a hideg is a Belvárosba, a szomszédasszonyok, még amúgy fésületlenül és azokba a csodálatosan örökkétartó vörös-barna barchent ruhákba öltözve, amelyeket a harminc esztendőn felüli tisztességes asszonyok szeretnek reggelenként viselni; elmondogatták egymásnak, hogy már az éjszaka érezték a változást, éjfél tájban felébredtek, mert fáztak; valamint elmondogatták azt is, hogy a Bucsánszky-féle Álmoskönyvben hiába keresték álmuk magyarázatát, midőn felébredtek: "csak a lutrisoknak jó ez a könyv." És a dunaparti piacra menő cselédeknek, jól megtermett szakácsnéknak, örökké szeplős pesztonkáknak az emlékező tehetségükre volt bízva, hogy hordóskáposztát a Vadembertől ne felejtsenek hozni, miután az első hó napján minden becsületes keresztény háznál káposztaszagnak kell lenni, midőn a belvárosi templom tornyában megszólalnak a harangok, delet jelentve. A hópelyhekkel varázsló módjára játszó szél délután is kergeti a belvárosi utcák járókelőit. A kövér férfiak, akik Hubli úr officinájában /amelynek cégéréül ifjabb Ábrányi Kornél van kifestve/ szeretnek kéjesen elnyújtózni és szenderegve élvezni a borotválás gyönyöreit, nem merülhetnek el élvezetükben a Barátok-terén nyugtalankodó cintányérok zörgésétől. A Magyar-utcai mészáros borjú nagyságú kutyája behúzott farokkal, lehangoltan szalad a véres kocsi mögött. A sarki hordár nyakába húzza fejét és óvakodva szívja átkozott kis pipáját; ily napokon szünetelnek a legjobban jövedelmező szerelmi levelek az Aranykéz-utca és a Régi Posta-utca között, a mindig szerelmes aranymívesné nem hívatja uzsonnára Csinosi nagyságos urat a Kristóf-térről, sem a Központiból a dákója felett cézári mozdulattal álldogáló Benedek Aladár költő urat, az aranymívesné az első hó megérkeztével gondos háziasszony módjára szemlét tart ízes befőttjei, télire eltett almái felett, - legfeljebb Gáspár Imre úr, a szemüveges poéta jön kakaslépéseivel a Józsefváros felől, hogy kézirattal bélelt levelét felküldje az Athenaeum első emeletére, Vadnai szerkesztő úrnak...

A bérkocsisok a Barátok-terén már elkezdték téli lóbálózásukat, prémes bundájukról levervén a havat, amíg a Hatvani-utca sarkán feltűnik hajadonfővel a kaszinó piros mellényes "tigrise", mert Károlyi István gróf kocsit akar, vagy a

nyomdairoda szennyes üvegajtóján kilép az oroszlán-sörényű Ábrányi Kornél, hogy a Művésznő udvarlására vitesse magát... A tél beköszöntött a Belvárosba. Az elegáns úrnők hevült ajkai felett, a finom fátyolon megolvadnak a hópelyhek, mintha csókolóztak volna a szabónőtől jövet a sötét lépcsőházban; az urak cilinderkalapja a gázlámpák alatt fénylik, mint Goró Lajos illusztrációin. A Váci-utcai boltosok karácsonyi kedvvel és barátsággal nézegetik a toprongyos házmestert hóseprűjével a kirakatuk előtt. A Kis Pipa ételcédulájára alkonyattal felírja az álmos pincér: Minden időben disznótor. A mellékutcában egy komoly úriember szinte gyermekes elragadtatással szorítja arcához hölgye jószagú karmantyúját, amely először jelent meg az évadban, hogy ezentúl messze tavaszig titokzatossá és ingerlővé tegye a hófehér kezeket. A Sebestyén-téri madárkereskedés kirakatában szokatlan jókedvük van a fogoly csízeknek, sármányoknak, cinkéknek, csak a dél madarai, a tarka-barka kajdácsok, borzas papagájok lettek mogorvábbak.

A Kéményseprő-utcában, a sánta női szabónál dolgozó varrónők összebeszélnek a szomszéd füzőkészítő hölgyeivel, hogy ezentúl eljárogatnak a hajnali misére a barátok templomába. Az Egyetem-utcai nyomda sötét kapuja előtt reggeltől-estig kis kocsira pakolják a következő 189'-es év kalendáriumait, a színes fedelű Víg Cimbora és István Bácsi naptárait, hogy időben megérkezzenek a vidéki vásárokra.

A nyáron elrakott ecetes ugorkás üvegeket a legtöbb háznál felnyitják e napon. A váci vonattal érkező vadászok jelentik, hogy odakünn a mezőkön már hat hüvelykes a hó... Fenn a tornyokon megsokasodnak a fekete madarak, a Molnár-utcában a sötét ruhás öregasszonyságok. A Barátok-terén a régi Curia épülete elől a hideg elkergeti azokat az öreg pörlekedőket, akik évtizedek óta leskelődnek a kapunál. Beköszöntött Pestre a téli idő. .... (1922)

/Hét bagoly . Bp. 1922./
/3-6. 1./

31.

A FERENCZI-KÁVÉHÁZ A BELVÁROSBAN

.... Éjfélkor, mint a régi francia regényekben: három denevérköpenyeges férfi nyomult be a Rostély utcai Ferenczi kávéházba.

Ez a kávéház az akkori ártatlan Pesten a hírhedtséget, az elvetemültséget, a cédaságot jelentette. Anyák azért imádkoztak a templomokban, hogy fiaik elkerüljék e rosszhírű kávéházat; feleségek válópört nyújtottak be férjeik ellen, ha azok a Ferenczibe jártak.

Pedig mily jámbor gyülekezet volt e helyiség a mai Pest éjszakai tanyáihoz hasonlítva! Szegény, tévedt nők találkoztak itt éjfél táján a város különböző részeiből, hogy barátaikkal mindennapi megbeszélésüket elvégezzék. Volt valami polgárjogi rend ezen a helyen, amit megtanultak a Ferenczi-kávéház látogatói.

Egyik asztalnál a sápadt gázlángok éjszakai hírlapírók halovány arcát világították meg. A fiatal szerkesztők itt írták beszélyeiket, verseiket, feltalálták ideáljaikat. Reviczky Gyula, a későbbi híres költő, itt írta nevezetes szerelmi vallomásait. Sok lelkes ifjú arc hevült itt kalandos szerelemtől, sok nemes homlok hervadt itt korán kicsapongásban és végzetes szenvedélyben.

Másik asztalnál női kalapok nyíltak Pest ez éjszakai részén. Pipacspiros, aranysárga, levelizöld és bársonyfekete színekben, amint a mindenkori kalapcsinálónék meghatározzák a divatszíneket. De a kalapok alatt csaknem egyforma arcok, megjelölve azzal a kereszttel, amely az egész földkerekségén ugyanolyan alakú a szerencsétlen könnyelmű nők arcán. A különbség csak annyi, hogy egyik arc fokhagymás, pirítós kenyértől és pálinkától bűzlik, a másik arc párnáit halikra és pezsgő növesztette kövérre. Ylang-ylang és pipabagó szaga a púdertől zsíros arcok körül, valamint fiákeres káromkodás és költemény szavai szálldostak. A szemek nyitva, mint a lidércek; csak egy életében szomorú fűzfává változott nőalak gondolkozik lehunyt szemmel az asztalvégén, hogy masinával vagy a Dunával pusztítsa el megunt életét.

Bolond kis öregasszony jár a hölgyek körül kosarával, és rosszkülsejű süteményeit kínálgatja. Kezében zsongléroz lottós zacskóival. Karvaly képű, valaha örömlegénységet szolgált markőr dicséri egy ispán külsejű vidéki embernek a Ferenczi kávéház nevezetességeit. Elszántan szólal meg a zene a sarokban, mintha a három betoppanó úriembertől várná a bágyadt éjszaka fellobbanását. Reviczky Gyula, egy uborkaképű fiatalember, négykrajcárossal koppant a márványon, hogy szokásos pálinkáját kiöntse az életunt kaszírnő, aki húsz esztendeje várja a Károly-kaszárnya felől a gyalogsági hadnagyot, aki kedvéért a kardbojtot letegye.

Ó, hogy világítottak a kalapok mindenfelől Bimyre, amikor a kávéház közepén tétovázva megállott. Más talán elbizakodott volna a hölgyi tekintetek e svadronjától, de Bimy hűséges volt Róza nénihez, és a kaszinópincértől Amanda kisasszony iránt érdeklődött.

A kávéház sarkában felállott egy dragonyos külsejű káplárhangú hölgy, és cigarettája megöl így kiáltott:

- Kit hagyott el megint a szeretője? A Pejocsávicsot, vagy a Gárolyi Pestát?

Amanda művelt nő volt, szerette a mágnások neveit emlegetni, csak éppen rosszul ejtette ki őket.

Bertalan bácsi és Traktárovics egyenesen az extraszoba felé indultak, mintha mindennapi ismerősök volnának. Bimy árván várakozott egy asztalnál, amíg Amanda majd megkönyörül rajta, és asztalához telepedik.

Az élet állt itt, mint a falióra. Kék falióra, amely a fiatalemberek szemeiben mutatkozott, azon fiatalemberekéiben, akik az idevaló hölgyek pásztorai voltak. Bátor arcuk volt, mint a gladiátoroknak. Biliárd dákóra támaszkodtak, és szemükbe lógó hajzatuk alól fölényeskedve nézegették a kávéház vendégeit. Ők voltak itt a hercegek. Magasan feltűrt pepitanadrágjuk alól kivillogott lakktopánjuk. Más szépfiúk az asztalnál ültek, és bágyadtan, álmodozva nézegettek egyiptomi cigarettájuk füstjébe. Legfeljebb a kezükre vetettek néha egy pillantást, a halálfejes ezüstgyűrűre, amelyeket a kisujjon viselni nagy divat volt, a karperecekre, amelyek a csuklókon csörögtek, valamint a tarka zsebkendőkre, amelyeket a kabátujjba dugva viselt minden valamire való gavallér. Akinek csak

"Franzensbad" feliratú gyűrű volt a kezén, mint például Bimynek, az nem sokat számíthatott ebben a társaságban. Piros nyakkendős, választékos, pomádés cupringerek mellett bőven helyet foglaltak az ifjú magyar Jefgeniv Anyeginok is, miután a Puskin-költemény éppen ez idő tájt volt divatos Magyarországon.

Ki volt ebben a társaságban Bimy? Cupringer, vagy Anyegin? Kivel válthatott volna szót az asztalok mellett? A Néró-képű elszántakkal, vagy a lugoshajzatú merengőkkel?

Hol találhatott volna egy baráti szívet, amely gyanakvás és gúny nélkül meghallgatná vallomásait, amelyek a fiatalember szájára szoktak tolakodni? Ki lett volna az a bajtárs, akinek karjába fogódzhatott volna, hogy gyengeségében támogatást keressen?

Egyedül érezte magát... Legfeljebb tán Holczer, a szomszéd utcában várakozó fiákeres, vagy egy betévedő komornyik lehetnének barátai!

Amanda ezalatt kipótolta hiányzó metszőfogát gyertyából gyúrt foggal, s vidám mosollyal jelent meg a fiatalember asztalánál. Biztos és nyugodt volt a hölgy a dolgában, mint akár a híres Turf Karolin, amikor lovakat kellett megkoszorúzni.

- Nos, mi újság a kaszinóban, méltóságos uram? Emlegetik még néha az öreg Amandát? A grófjaim, a csirkéim nagyra nőttek, és vén kakas lett az Ichtritz . A szép Hadik Sándor...

Így kezdte Amanda előadását, és minden szégyenkezés nélkül igazgatta hiányzó hamis foga helyén a gyertyadarabot. Olyan egészséges volt, mint egy hentesné. Bujálkodó ajka szélein féligásott sírgödör alakú ráncokkal és nagyranyitott, hamuszürke szemmel nézett végig a kávéházon. Bátor volt, hogy Bimy leginkább kezet csókolni szeretett volna neki, és fölkérni, hogy védelmet nyújtson pepita-szoknyája mellett, mint valami kiskutyának. /Szívében úgy dobogott a félsz, mint a zöld harkály a faderékon, míg Amanda arcán az a nagyvilági térkép mutatkozott, amely térkép a Waggon Lits kocsijaiban függ a falon: élet, öröm, bátorság, utazókedv. Vajon hová vinné el ez a nagyszerű nő, ha komolyan megszeretné, és hóna alá venné, mint egy ölebet?/

Adta boszorkányosát! - kiáltotta Amanda, amikor az elgondolkozó Bimy elfelejtette őt cigarettával megkínálni.

Az extraszoba felől ekkor lárma hallatszott. Asztalt toltak, székeket emeltek. Egy izzadthomlokú ember, mintha a pokol tornácából menekülne, tölcsért formált a két kövér tenyeréből, és a kassza mellől hangosan kiáltotta:

- Itt van a hé! A hé! /A rendőrség/

Csak kevesen távoztak el a kávéházból, amíg a dulakodás odabent a különszobában tartott. Néhány fiatalember szökkent ki, mint a szitakötő; a kabátjuk gallérját úgy tűrték fel, mintha ezzel örökre ismeretlenek maradnának. A többiek inkább cirkuszi érdeklődéssel figyeltek a bezárt ajtó felé. Bimy azonban gyávaságában nyomban átadta vallomását Amandának:

- Kisasszony, engem az Újvilág utcai Róza néni pártfogol, kérem, hogy semmi bajom ne essék.

A gránátos fanyarul elmosolyodott:

- Jól van, kisfiú! - felelte csendesen.

Az extraszoba ajtajához lépett, és nyugodtan kieresztette onnan Bertalan bácsit, valamint Traktárovics urat, akiket ugyancsak szorongattak a játékszoba vendégei. A felemelt székek meghajoltak a hatalmas hölgy előtt, a karvalyképű pin-

cér izgatottan lóbálta szalvétáját.

- Valami tettenért hamiskártyások - mondta a szerkesztők asztalánál Reviczky Gyula, amikor a hármas társaság a kávéházból kifelé tartott. .... (1920)

/Bukfenc. Velszi herceg. Bp. 1958./
/224-228. l./

32.

"KONOK NÉMET FÉSZEK... A BELVÁROS."

.... Nem volt könnyű élete a régi világbeli magyarnak a Belvárosban már a peleskei nótárius óta. Konok német fészek volt a Belváros huszonöt esztendő előtt, a Hatvani-utcában nem értette meg a boltos a vidéki jogásznak a szavát, aki magyar nyelven kért kokárdát a nemzeti ünnepélyhez, a Váci-utcában német volt minden boltfelírás; a Zrínyiből már kipusztultak a jurátusok és hamis kártyások és a magyar nem is nagyon csodálkozott azon, hogy a kellner nem tudott magyarul a Vadászkürtnél vagy az Angol királynőnél. Erős vára volt a németségnek a régi Belváros; Isten nyugosztalja régi városatyáinkat, bizony akadékosan forgatták a szájukban a magyar szót. A sajtó Eszlárral, meg az öreg Tiszával volt elfoglalva, szunnyadt a magyar érzés a városban, míg a Janszky-féle tüntetés után egyszerre megváltozott a világ. Hirtelen, váratlan erős magyar áramlás futott végig a városon, elfelejtik a zsidókat, Verhovayt; az ifjúság zajongani kezd a Kecskeméti-házban, a sajtó lármásan agitál a névmagyarosítás mellett és Feleky Hugó dr. leszakítja az első német cégtáblát a Belvárosban.

Valamely különös láz támad a városban, amely napról-napra, évről-évre emelkedik, mint egy második forradalom, amelyet március tizenötödike és ócska lőfegyverek nélkül visz véghez az ifjúság, a sajtó és a jóravaló terror. Magyarosodjunk! Ez a jelszava a korszaknak. Az Egyetértésnél Csávolszky Lajos lobogva és szangvinikus, rövid felkiáltásokkal fut görbe lábain, ha tüntetés vagy lárma keletkezik a németség ellen a városban; új lapok alakulnak, amelyeknek egyetlen céljuk az erőszakos magyarosítás; a pincérnek kiütik kezéből a német újságot és nemzetközi hősként jár minden verekedő, aki az osztrák tisztekkel skandalumot rendez az orfeumban, a Kossuth-nóta, vagy egy német szó miatt. Vérmes, erőszakos, szinte a megfélemlítésben örömét lelő korszaka ez Pesten a magyarságnak. A sajtó vérbeborult szemmel uszít, mindennaposak a csetepaték a belvárosi spiszbürgerek és a lelkes ifjak között, amely harcok többnyire hatósági beavatkozás nélkül érnek véget; nyert ügye van Halász Lajosnak, akit Nagyváradon a Kossuth-nóta miatt lefokoznak; Carola Cecilia is kibontja az orfeum színpadán a trikolort, mikor a Hölgyzászlóalj utolsó kvadrillja következik; az egész ország tapsol, mikor kísérlet történik a Hentzi-szobor felrobbantására.

A Pipában, a Kiskoronában, Buda városánál, a Zenélő óránál, Csalányinál, Szikszaynál, Vörösmarty egykori korcsmájában, a Komlóban, a Szőlőtőkénél, végig az egész Belvároson lelkes tanárok, ügyvédek, hírlapírók, költők tréfálkoznak

egymás között, de a havas kosárral belépő kucséberre is rákiáltanak:

- Magyarul, az ebadtát!

/Ugyanebben az időben a Vígszínház német színészeket szerződtet, akiket csaknem a testi erő fensőbbségénél fogva távolít el a Keglevich színpadáról a magyar közönség; a tüntetést Bartha Miklós rendezte, miközben egy szürkecilinderes urat és Neszmély hírlapírót tizenhétszer vezetett ki a színházból Sajó rendőrkapitány./

A belvárosi hazafiak sikeres működése éreztette hatását a még félig felépített körutak tájékán, amerre lámpással járt a rendőr. A Józsefvárosban és a Terézvárosban egymásután alakultak a hazafias bizottságok, mint Carlyle forradalmi Párisában. /Gyakran a nők is kokárdát tűznek mellükre és Damjanich Jánosné több egyesületnek a vezetője./

A terézvárosi Tyúkketrec-vendéglőben hangzik fel először az erőszakos, követelő kiáltvány, régi időknek jelszava:

- Magyarul!

A fogadós, kellnerek, veinbursok, csaposok és vendégek rémülten néznek körül. A Terézia városrész még olyan sült német, hogy germánul ugatják az idevaló kutyák a holdat. Legfeljebb a tolvajnyelvet ismerik még ebben a kerületben, magyarul itt utoljára a lövészek ünnepélyén beszélt egy becsípett jurátus. A hónapos szobákat hirdető német cédulákat kezdik letépni egy idő óta, a cégtáblákat földhöz verik, a boltokban, korcsmákban megdördül az ismeretessé váló jelszó.

A Tyúkketrec-beli hazafiak, félelmetes lármája felveri a sötétségbe merült városrész csendjét. A polgárok ijedten húzzák fejükre hálósipkájukat, mint akár egy emberöltő előtt, amikor az utolsó jurátusok rángatták meg itt a csengetyűket. .... (1917)

/Őszi utazások ... Bp. 1917./
/185-187. l. /

33.

"MOZGALMAT INDÍTOTTAM... A BELVÁROS MELLETT..."

....-Már csak az hiányzott, hogy a duzzogó belvárosiak egy szép napon vízzel telt edénnyel várnak a Tüköry palota emeletein, amerre mindennap elsétáltam, delnők parancsára öntenek le szobalányaik, háziasszonyok kívánságára megseprűznek a házmesternék, a fehér blúzos kalaposnék a Korona utcában a nyelvüket öltik rám, amikor beláttam, hogy amennyi hasznot tettem az imádott fővárosnak az Andrássy út felépítésével, ugyanannyi kárt okoztam régi otthonomnak, a Belvárosnak az új városrész divatbahozatalával.

Mozgalmat indítottam tehát a Belváros mellett a magam körében, mert sohase volt ártalmas a mozgalom, ha üdvös célú ügyet szolgált. A cél most a Belváros újraélesztése volt. Fogalmaztam egy felhívást a magamhoz tartozó úri-

emberekhez, amely felhívásnak az aláírói megfogadják, hogy bevásárlásaikat, tartózkodásukat, szórakoztatásukat, sőt amennyire lehetséges, napi sétáikat a Belvárosban végzik. A "Belváros Barátaihoz" szólott felhívásom, amelyet a szabadelvű pártban legelőször is régi barátommal, Tisza Kálmánnal írattam alá. Míg a Nemzeti Kaszinó részére készült felhívásomra Károlyi István gróf jegyezte rá először a nevét, akinek amúgyis volt oka haragudni az Andrássy útra, miután az Anadrássy út építése miatt vivta halálos párbaját Zichy-Ferrarisszal, amit természetesen sajnált, mint minden gentleman sajnálja azt, akit golyója halálosan eltalált. Felhívásomat aláírták Keglevichék, Wenckheimék, Szapáryék , Üchtritz báró /aki józsefvárosi háztulajdonos létére mindig a Magyar utcában lakott/, Batthyány Elemér, Csekonics Leona, a Pest megyei urak Gulner Gyula vezetésével, akik az Arany Sas helyére épült Országos Kaszinóból amúgyse szerettek másfelé járni; csaknem száz aláírást hozott létre a magam csekély tettereje a Belváros érdekében, de a Vadászkürtben is alakult egy társaság az aranyifjúság vezéreiből, Vidacsékból, akiket "terroristáknak" is neveztek, amely társaság vállalkozott arra, hogy majd móresre tanítja azokat, akik az Adrássy úti mulatóhelyekre hordják a pénzüket, holott komótosan lehet mulatni a Belvárosban is.

- A belvárosiak meg voltak elégedve felhívásommal. Hazafias lelkesedésből telt meg naponta a Váci utcai korzó, a Korona herceg utcán megint öröm volt boltosnak lenni, az igazi, vérbeli úri társaságot sikerült visszavenni az Andrássy úttól, miután az úriemberek és főként az előkelő dámák nem jártak a déli órákban másfelé, mint a megszokott, kacskaringós, szűk, de otthonos belvárosi utcákba sétálni, ahol pontosan tudhatták, hogy kivel találkoznak a legközelebbi saroknál, honnan repülnek feléjük a bókok, mit mondanak a gavallérok, mert vannak bizonyos szavak, üdvözlések, amelyek csak a Belvárosban esnek jól, és idegenül hangoznának mindenütt a világon. Ugyan ki mondhatná el például az Andrássy úton, mikor hogylétéről tudakozódunk, a könnyű, divatos választ:

- Mint a többi grófok!

Podmaniczky Frigyes báró, miután az Andrássy utat felépítette, ékkövének homlokára tűzte az Operaházat, derekára övezte a Nagykörútat, /mert ebben is része volt az "Öreg bárónak"/, a felhívás kibocsátása után emberül megállott a Belváros mellett, aminthogy végtelen hűséges lélek volt. A millenáris kiállítás után nem ment többé az Andrássy útra, nem látta többé Operaházát, lemondott minden ünnepeltetésről, többnyire egymagában, a legnagyobb visszavonultságban éldegélt a Belvárosban, ahonnan se télen, se nyáron nem tette ki a lábát. Mindennap végigment a Váci utcán, mert ezzel kötelességét vélte teljesíteni, bár a közéletben visszavonult. ....

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/335-337. l./

34.

"BUDAPEST HATODIK KERÜLETÉBEN."

.... És mégis Ady Endre hozta vissza a korhelykedést az írók világába, amelyről azt hittük; hogy Lisznyai Kálmánnal végleg kiment a divatból.

Igaz, hogy nem is telepedhetett meg más helyen, mint Budapest hatodik kerületében.

Ez a kerület a Király-utca egyik oldalán kezdődik és valahol a Nyugati pályaudvarnál végződik. Zengők itt az utcák, - nemcsak a cigánymuzsikától, amely az esti órákban pazarsággal árad ki az utcasarkok fénylő odvaiból, - ahol minden este vőlegények és menyasszonyok tartják a lakodalmaikat, míg napközben facér pincérek billiárdoznak vagy kártyáznak. Zengők itt az utcák, - a selyemtől, amely az olcsó Magyar Miklós Nagymező-utcai sarkon lévő üzletéből került ki és harsogó szóval beszél a vidéki kupechez, aki éppen a falusi barchent-szoknyák unalmából menekedik Pestre az új női élményekért, míg bizonyos cimborás-kodással susog a fölényes pesti fiatalemberhez, aki a nedvetlen, láz-száraz és hideg szenvedélyességű zsúr-kisasszonyok elől éppen a Mező-utcában keresi azokat a lihegéseket és jajokat, kacajokat, amelyekről a költők műveiben olvasott. Zengők itt az utcák, - mert a kis vidéki pesztonkák és bodros szobaleányok még csak a tegnap folyamán lettek az utca primadonnái és még nem felejtették el azokat a dalokat, amelyeket ártatlanságukban énekeltek, zengők itt az utcák, - mert bár a hétköznapi szerelmet pénzért árulják Vénusz szerencsétlen hölgyei ez utcákban, mégis gyakran jelenik meg itt a mentőkocsi, hogy gyomormosást alkalmazzanak azokon a nőkön, akik éppen a boldogtalan szerelem borzalmai elől a méreg mindenhatóságában keresnek felejtkezést. /Némelyik leány körülbelül minden hónapban megmérgezi magát, megírja ugyanazon búcsúlevelet háziasszonyához, valamint a bizonyos férfihez, akit halála okozójának tart, csak éppen a férfinév változik a levélben, olykor Bélának, máskor Ferinek hívják őt, óh, milyen régen volt, amikor még értem is meghalni akartak a nők!... csak egy volt, egy Főherceg Sándor-utcai szegény kis komorna, akinek valóban sikerült értem meghalnia, mert a mentők állomása messzire esik a Józsefvárostól./

Zengők itt az utcák, - mert költő járt bennük.

A zengés valahol már kezdődött a Király-utcában, hogy azt nem lehetett összetéveszteni: más pesti kerületek hangjaival. Ott szent Terézia temploma előtt, ahol bőrös takaró alá volt varrva, télen-nyáron az az öreg koldusasszony, aki háromkerekes székén nyilván a Victor Hugo-féle regényekből jött Pestre, - ott zengeni kezdett az élet úgynevezett örömeitől, barna és szőke kéjektől, lépések neszelésétől, amely lépések sohasem tévesztették el útjukat, - vagy talán éppen mindig eltévesztették, - a hatodik kerület girbe-gurba utcáiban.

A templom környékén, amennyiben az lehetséges volt az itteni koldusok tolakodásától, még szokásban volt randevúkat tartani a Király-utca méhkasából közelgő

bolti kiasasszonyokkal. /A sekrestye bejáratánál zavartalan lehetett a találkozás, mert a plébános úr nyugalma miatt a sekrestyés itt nagy rendet tartott./ Jöttek a Király-utcából a bolti kiasasszonyok délben is, de akkor többnyire sápadtas volt az orruk környéke az éhségtől. Siettek kis kopott szoknyácskáikban, nem igen volt olyan szó, amelynek hallatára megállottak volna. De jöttek este is, még pedig most már olyan vidámsággal, hogy az embernek Paul de Kock regényei jutottak eszébe. Masamódok szoknyácskáin fityegett még a cérnadarab. Varróleányok fújdogálták fájó ujjhegyeiket. Erre fordultak be az Andrássy-úti könyvkiadó irodák gépírónői és pénztárosnői, akiket leghamarább volt szerencsém Pestről megismerhetni. Egy darabig látszólag nem is volt egyéb teendőm, mint a Szent Teréz-templom előtt ácsorogni és onnan hazáig kísérgetni a leányokat. Néha a hold már megérintgette a városligeti fák csúcsait, amíg a Király-utca külső részébe elérkeztünk volt. No, majd lesz otthon nemulass, szinte előre hallottam egy vén, más semmire sem jó nőstény visítását, aki imádott hölgyemet bántalmazza... Nem baj, másnap újra lesbe álltam a templomnál... mindaddig csak a templomnál, amíg beljebb nem bátorkodtam hatolni a hatodik kerület belsejébe, hogy aztán soha többé ne várakozzak senkire abban a titokzatos kis utcában, amelyre a sekrestye nyílott, amely utca mindig tiszta és csendes volt, mint a papok lakásainak környéke.... (1925)

/Ady Endre éjszakái. Bp. 1948./
/59-61. l./

35.

"... AHOL MINTHA A LEVEGŐ IS MÁS LETT VOLNA."

.... Hiszen mulattak Pesten azelőtt is, még a Király utca páratlan számú oldalán is, amely pedig az Erzsébetvároshoz tartozik, de igazában ott kezdődött a világhírü Pest, amikor az ember a Király utca egyik oldaláról átjött a másik oldalra. A páros számú oldalon már a hatodik kerület határa volt, ahol mintha a levegő is más lett volna. Jobb volt az aszfalt, többször meszelték a házakat. A Király utca közepén ment végig a Budáról jött omnibusz, de a Teréz-templomig nem szállottak fel az omnibuszra mások, mint azok a régi polgárok, akik még féltek a villamostól. A Teréz-templomnál, ahol az omnibusz a hatodik kerület földjére ért: a konduktor megpederte a bajszát a kocsi belsejében levő tükörben, kürtjébe fújt a kocsis, mert a Teréz-templomtól kezdve ingyen vihetett maga mellett egy pasasért, természetesen egy szabadnapos szakácsnét, a Városligetbe. A budai öregasszonyságokat kitessékelték az omnibuszból, mert úgyse volt érvényes tovább a jegyük, és friss, fiatal emberekkel telt meg a bárka, kisasszonyok másztak fel a kanyargós létrán a társaskocsi imperiáljára, és így robogtak végig az Andrássy úton, ahonnan a Nagymező utcánál az omnibusz nyomban befordult. Egy-egy tavaszi délután annyi szép lány ült az omnibuszban, hogy akár tovább se kellett menni annak, aki feleséget keresett Pesten. ....

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/332-333. l./

36.

A SZIGETTŐL - A KIRÁLY UTCÁIG

.... A szigetről kiérve tehát darabidőre villamosvasútra ültek, amelyet bár átmeneti állapotnak tekintettek: Vilma kisasszony indítványára barátságos hangon tudakozódtak arról, hogy hol kell majd a királyutcai omnibuszra átszállani. A kalauz nyájas ember volt, vidékről származott Pestre és nyilván magának is örömet okozott, amikor eldicsekedhetett azzal, hogy mennyire kiismeri magát ebben a nagyvárosban.

Bizonyos leereszkedéssel jelentette be a társaságnak, hogy most a "Vígszínházhoz" címzett megállóhely következik. Valóban néhány rövidruhás hölgy ugrott fel ültéből, miután szemügyre vette cipőjét. "Táncolni járnak ide a fruskák", mond a kalauz, miután Kacskovics úr, új vidéki szokás szerint megkínálta a szivartárcájában barnáló Regalitászok egyikével. /Kracskovics úr, talán álmatlansága miatt is: jó viszonyban akart lenni mindenkivel./ A Berlini-téren azt mondta a kalauz: "Itt most a Nyugati vonattal érkezett vidékiek is felszállnak. Vigyázni kell velük. Vidéki ember nem szeret jegyet váltani". A Podmaniczky-utcánál a mindenttudó villamos-kondoktor arra figyelmeztette kis társaságunkat, hogy ezen a helyen szállnak le azok, akiknek a törvényszékeken van dolguk. "Lehet, hogy nem mindenki jön vissza, hogy egy régi szakaszjeggyel megint körülutazza a várost."

Az Andrássy-útnál a megkedvesített kalauz a földalatti vasútat is figyelmébe ajánlotta utasainknak. "Én a magam részéről ha szabadnapos vagyok: szívesen utazom a "földalattival". De már közelgett a Király-utca és Kacskovics úr indítványára utasaink mozgolódni kezdtek.

Minden baj nélkül jutottak utasaink a híres Király-utca sarkára, ahol az omnibusz megállni szokott hosszadalmas utazásában, amelyet Budáról Pestre végez.

És a nagykerekű, hatalmas sárga kocsi valóban már jött is a forgalmas térségen keresztül, a kocsis bátran hajtott, mintha minden járműi köteles volna respektálni az ő kocsiját. Elég izmos lovak voltak az omnibusz elé fogva, amelyek szinte maguktól lassítottak a megállóhely közelében. Utasaink helyet kaptak a bőrüléseken, amelyek ugyan szakadtak, kopottak voltak, de mégis arról tettek bizonyságot, hogy olyan korban szállítottak pasasérokat, amikor még szokásban volt az utasok kényelméről is gondoskodni. Többnyire idősebb emberek, asszonyságok foglaltak helyet az omnibuszban, akik valamely rejtelmes okból Budáról Pestre jöttek és kiszámították, hogy az omnibusszal tehetik meg legolcsóbban útjukat. Az első percekben szinte ijesztőnek látszott, amint a kocsis vakmerően megindította lovait, egyenesen a forgalmas, keskeny utca közepének tartva. Temérdek kocsi volt ebben a szűk utcában; mindenféle kocsi volt, amely a város területén feltalálható. Nagy málhás-szekerek mentek vagy jöttek, mintha itt keresnék azokat a raktárakat, ahol szállítmányuktól megszabadulnak. Minden bolt előtt kézikocsik voltak felállítva, amelyekre reggeltől-estig pakoltak, mintha egyetlen nap alatt akarna elköltözni az egész utca a helyéről. Postakocsik állongtak, amelyek

kifogyhatatlanul ontották belsejükből a csomagokat, amelyekben talán a földkerekség minden portékáját ideszállították. Citromos, narancsos, fügés ládák tornyosultak a nyitott kapus udvarokon. Megszakítás nélkül következett egyik boltajtó a másik után, mindegyikben más portékát árultak, csak a boltosok voltak egyformák, akik ernyős, puha sapkáikban itt jöttek a világra, és itt öregedtek meg. És az omnibusz úgy haladt ebben a zűrzavaros, látszólag fejvesztett utcában, mintha nem is törődne az emberekkel, akik keresztülkasul mászkálnak az úton, átbeszélgettek egyik oldalról a másikra, terheket cipeltek, kocsikat igazgattak, gyerekeket vezettek, kirakatokat nézegettek, tettek-vettek, serénykedtek, mintha ez a nap volna az utolsó, amikor a Király-utcában vásárolnak. De most, döngő döcögések után, megismerkedve a ruhásboltok, heringkereskedések, fűszeresek, vászonüzletek, udvarok látványaival, amely udvarokra, raktárokra, műhelyekre szinte meggörbedve hajoltak a vasrácsos gangok, az ablakok, mintha úgy sem lennének az emeleteken emberek, akiket szolgálni kellene: mindenkinek az utcán, a boltban, a raktárakban van helye: a királyutcai utazás után kifújta magát, az omnibusz a terézvárosi templomnál s a többi utasokkal a mi ismerőseink is leszállottak, szinte elfáradva a látnivalóktól, amelyeket e rövid pesti utazás nyújtott nekik. .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. /1930./
/45-46-49.l./

37.

A NAGYMEZŐ UTCA HAJNALBAN

.... Az Orfeum hajnali ködtengeréből kifordulva - amint az ifjúkori édes mesemondások kábulatából ébredezik az érődő férfi, - újabb csodák mutatkoznak a félszendergésben heverő utakon... Az orfeumi kaputól jobbra terül el a Nagymező-utca, mint egy hajnali álmát alvó félvilági leányzó, amely valamely farsangi éjszaka forgatagából vergődött hazáig és már ahhoz sincs ideje, hogy félig agyonnyúzott harisnyáját lehúzza lábairól.

Az orfeumi tőszomszédságban Müller Karcsi, a régi pesti sauwirthek utódja költözött be a Stefánia-útról, a víztorony mellől, hogy fiákereseknek és uraknak sört mérjen. Zenekart szerződtetett, amely hajnal öt órakor kezdte el játszani a maga bécsi valcereit. Az éjszakai dió- és mogyoróropogtatásban kitörött metszőfogaikat itt pótolták a leányok a miligyertyából készült foggal, hogy még hajnalban is tetszetősek maradhassanak. A kocsmáros városligeti ismerősei néha betoltak egy zongoraverklit a helyiségbe és - mintha a régi Pesten élnénk, parázsló práterbeli mulatság kerekedett, amelyben egyformán vettek részt hölgyek, urak és kocsisok. .... (1925)

/Ady Endre éjszakái. Bp. 1948./
/23-24. l. /

38.

TÉLI DÉLUTÁN A NAGYMEZŐ UTCÁBAN

.... A Nagymező-utcai cukrászdának édes vanilia-illata volt, rózsaszínü kisaszszonyok szolgáltak fel Ámor-gödröcskével az arcukon, a régi Pest édeskés, finomkodó, zenélőórás hangulata lebegett a Király-utca mantillos, fátylas öregasszonykái felett, akik nagyon szerettek ebben a boltban összegyűlni. Odafent a magasban Szent Teréz harangjai lengedeztek, amikor az óramutató elérte a kellő időt. (Jó óra volt az, éjjel is világított, de természetesen csak éjfélig; azután már csak olyan ember járkál az utcákon akinek mindegy: hány óra van.) Galambok is tanyáztak a toronyban, amelyek unalmukban körülrepdesték a templom fala mellett posztoló koldusokat. Szemben a Pekáry-féle régi házon még ott volt a sárkányfő, amely hosszú nyakát az utcára és egy erkély felé nyújtotta.

A Nagymező-utcán mentek végig és szerencsére nem találkoztak ismerőssel, aki esetleg nagyot csudálkozna a magából kikelt emberpáron. Az orfeum előtt mentek el és Józsiás még kétségbeesésében is láthatta, hogy a kávéházban már égnek a lámpák, a sarokasztalnál boldog, irigylésreméltó, kopasz, öreg emberek ülnek a kártyaasztal körül, akiknek bizonyára semmi bánatuk, lelki nyavajájuk nincs. Mily boldog ember lehet például Somossy úr, aki éppen a kártyát keveri! De még Blau Diogéneszt, a mokányképü vidékies kupec-külsejü börziánert is irigyelte a Józsiás úr, amint az asztmatikusan köhögött, ha nem ő húzta be a pénzt, de kéznél volt az egyiptomi cigaretta, amelynek füstjét nagy lélegzettel mellére szívta. Szenvtelen képü, felgyürt nadrágos artisták állták körül a billiárd-asztalt, míg az artistanők egy sarokban pletykáztak. A frissen borotvált arcú pincér behúzta a sárga függönyöket az ablakon.

A sárga keménykalapos és szürke, gyöngyházgombos kabátos fiakeresek, akik éjjelente a gavallérokat és szép nőket repítik, akkor sorakoztak fel lassú hajtással az állomáshelyükre. A bakon állva kormányozták lovaikat, ügyes lendítéssel dobták a fekete-sárga, ötágú koronával díszített pokrócokat a lovak hátára. Vastagtalpú, fénymázas cipőikben a letaposott hóra ugrottak és egy pohár habzó sörre befordultak a Mozsár-utcai söntésbe.

De irigyelte azokat a sápadt, de frissen fésült, ragyogó galléros férfiakat mind, akik ilyenkor késő délután ébredeznek az orfeum környékén. Ruhájuk mindig ki van vasalva, a bánat ismeretlen előttük, pincérek vagy lumpok, akik most a megszokott kávéházaikba sietnek, hogy kartársaikkal megbeszéljék az elmúlt éj eseményeit, vagy újabb kölcsönért kunyoráljanak Lefkovics vagy Hartman uraknál, e korszak híres uzsorásainál, akik csak lumpoknak adtak kölcsönt.

Ebben az időben ébred végig a Nagymező-utca és környéke a nappal lefüggönyözött ablakok megett. Fodrásznők sietnek, titokzatos táskáikkal félhomályos lépcsőkön felfelé; nagy csomaggal lépked Boskovicz, az öreg részlet-árus, de már mögötte görnyed a skatulyák terhe alatt suhanc fia, aki majd az üzletet később átveszi és ellátja cipővel, kalappal, ruhával, fehérneművel, apró, minden-

napos részletfizetésért az éj leányait, a villogó táncosnőket, az éjszaka mindenfajta virágait, akik nappal nem érnek rá a kereskedőket felkeresni. Nagy, deres szakállát fésülteti a borbélynál Munczy Lajos, a prímás, aki francia sanzónokat húz a duhaj alföldi gavallérok fülébe; tollas kalapjaikban, fénylő cipőikben, gigerli léptekkel lejtenek a Bécsből idekerült sanzonettek. Ó, mily irigyelt, távoli, boldog világ, amely a legtávolabbra esik most Józsiástól. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/166, 171-172. l./

39.

A "SOMOSY"

.... Ezt a kávéházat Somosy Károly alapította, akinek körülbelül annyit köszönhet a "kávéházak városa", mint a régi Steuereknek. Igaz, hogy ez idő tájt minden utcasarkon kávéház van és az a ritkaságos közöttük, amely éjszakára bezár - de még a temérdek éjjeli virrasztóhely mellett is szinte egyedülálló volt a maga nemében a "Somosy", mint rövidesen nevezték.

Piros fényben égtek és mégis oly előkelőséggel világítottak a Nagymező-utcára ablaktáblái, amilyen nobilisság a mai Pesten /1925-ben/ el sem képzelhető. Bársony- és damaszt-drapériák, faliszőnyegek vereslettek kifelé, habár függönyein csak bekukucskálni lehetett, mert le voltak eresztve azok nappal is, amikor itt ebédutánonként a ferblijáték állott, amely játékban Somosy úr nemegyszer elveszítette mindazt, amit előtte való éjszaka keresett. A kávéházon túl a télikert nyílott üvegtető alatt, pálmákkal, piros plüssdíványokkal megrakva és itt a legkapósabbak voltak a sarokasztalok, amelyeknél a legjobb pincérek szolgáltak ki. Szénásszekér nagyságú csillár függött le a mennyezetről, az oszlopokon villamos kandelláberek... Valahogy úgy volt szokásban, hogy az egyszerű éjjelezők, így a hírlapíró urak is, akik a maguk feketekávéja vagy üveg söre mellett hosszasabban el is üldögéltek: a külső kávéházban telepedtek meg, míg a télikertben azok foglaltak helyet, akik a cigány muzsikája mellett vigadni is szándékoztak és nem ijednek meg vala egy kisebbfajta költekezéstől /habár ez elegáns helyen nem volt szokásban, kényszeríteni a vendéget a fogyasztásra/.

Ebben az egy kávéházban érződött valóban, hogy Pesten már nagyvilági levegő van. A bécsi Ronacher, amely darab ideig az osztrák-magyar birodalomban azt a fogalmat jelentette, hogy benne mérik a legdrágább kábítószereket: ital, nő és mulatozás formájában, csakhamar veszített nevezetességéből, amikor Somosy Károly orfeumát és kávéházát megnyitotta. Valóságos nevelőhatással volt ez a mulatóhely a régi Pesten, amelynek éjszakai erkölcsei még ott duhajosodtak el a régi "Blaue Katz"-ban.

Éjfélkor nyitották meg a Télikertet, amikor a közönség kifelé tódult az orfeumi előadásról, a kastélyba való ajtók kitárultak, valamennyi lámpa felgyújtva, hogy az arany és piros színek szinte vakítottak és most már a cigányzene-

kar vette át azt az indulót, amelyet odabent az orfeumi szalonmuzsikusok éppen befejeztek. /Évekig a Hölgyzászlóalj című operettből való volt ez az induló, amelyet Rajna Ferenc, Somosy úr sógora írt./

A piros szőnyegeken valóban bálias érzésekkel lépdeltek a lábak, az urak inge és cipője fénylett, a pincérek úgy hajlongtak, udvariaskodtak, mint a táncmesterek, különösen azokkal, akik már orfeumi páholyokból megrendelték a sarokasztalokat. Igen, ezen a helyen érződött, hogy azért nyitották meg, hogy ennek a fiatalkorát élő nagyvárosnak első szerelmi csalódásait elfelejtse. Bolond ember, aki itt szomorkodik, amikor az élet úgy pereg körülötte, mint akár egy karneválon. A cigányprímás arca rózsaszínűre van festve, talán az öröm miatt, hogy mindennap Freystädtler Flóra bárónőnek muzsikálhat, aki éppen a minap ajándékozott egy piroskerekű fiákert annak a bérkocsisnak, aki darab ideig fuvarozta. - Ezüstfejű, frakkos urak tolonganak, külföldi vendégeiknek büszkén mutogatva a főváros új mulatóját. Bámészan áll egy vidékifi, amíg egy ügyes pincér valamely asztalhoz kormányozza. A pesti széltolók, ezek a mindenütt jelenlévő fiatalemberek, akiknek foglalkozását senki sem tudja: fölényeskedve, unottan járatják végig tekintetüket a hölgyeken. Ásítanak, mintha csak azt mondanák:

- Ah, mindig csak Hédidédi, Tekla, Mágnás Elza!...

Aztán tovább mennek más mulatóhelyre, hogy megint csak az előbbi jelenetet játsszák el. Reggel tán azzal a gondolattal térnek haza, hogy milyen jól mulattak az elmúlt éjszakán. .... (1925)

/Ady Endre éjszakái. Bp. 1948./
/10-11, 12-13. l./

40.

A SUGÁR ÚT "A VÁROS REMÉNYSÉGE VOLT..."

.... A Sugár út úgy feküdt Budapest testében, mint a Duna Magyarországéban. Mellette, nélküle, kívüle nem lehet elmenni senkinek. A Sugár úttal Pesten nem versenyezhetett senki; a város reménysége volt, pedig csak akkor teszi az első kapavágást Podmaniczky Frigyes, Ybl építész és Zofalh mérnök a Hermina téren, ahol az Operaházat kimérik és megraknak a kiásott földdel egy kétkerekű talyigát.

Nedves itt a föld, mert valami eldugult forrás bújkál a Hermina téren, ahol őszidőben terjedelmes mocsár kerekedik az erre tévedő pesti fiákeres mulatságára, míg tavasszal és nyáron káka és nád terem, benne fészket rak a vadmadár, vadkacsa kotyog és a békák kuruttyolnak.

Az csak természetes, hogy a betyár is itt hallgatja az éji szelet, mert tiszteletére vidékies csárda dűlöng a Hermina téren, amelyben a nyúrga Podmaniczky Frigyes megüti fejével a mestergerendát, de a szép betyárvilágnak hamarosan vége lesz itt, amikor a mocsárral együtt a duhajok kedvét is lecsapolják. Podmaniczky Frigyesnek a vadászpuskáját se kell kilőni, hogy a vadmadarak eltakarod-

janak e városi tanyájukról, a csárdás fordít egyet a süvegén, a kőmívesek és kubikosok kantinosa lesz a zsiványok orgazdájából, és egy telekre alkudozik a Sugár úton, hogy Podmaniczky Frigyesnek kedvében járjon.

Mert Frigyesünk csak azokat a pesti embereket szerette, akik a Sugár úton házakat építettek.

Itt nem lehetett akármilyen viskót emelni, sőt még az emeleteknek a számát is meghatározta Frigyes. Aki a régimódi szokások szerint olyan házat akart volna építeni ide is, mint nemrégiben a Józsefvárosban, de Budán tán manapság is szokásos: amely ház építéssel az új építő a szomszédja iránt való mélységes megvetését olyanformán bizonyítaná, hogy a szomszéd házának a hátát fordítja, vagy legalábbis a rossz illatú szemétdombokat és emésztőgödröket füstölögtetné az orra alá - az nem kapott helyet a Sugár úton. Itt békességben kellett építkezni; se háziuraknak, se házmestereknek nem adatott jog arra nézve, hogy a szomszédságnak nyomban hadat üzenjenek és döglött macskákat hajítsanak udvarába.

- Könnyű a bárónak, ő vette Magyarországon a legolcsóbb telket az Opera háza részére! - dörmögtek a Sugár úti polgárok. - Addig furfangoskodott, amíg a telket jóformán ingyen adták neki, kocsmárossal, betyárral, békával együtt. Neki nem kell törődni a szomszédjával, mert nem lesz szomszédja. De nekünk mégiscsak tudni kell, hogy milyen tűzfalat épít a szomszédunkba Harkányi vagy Haggenmacher. Hogy Táflerről ne is beszéljünk!.... (1930)

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/288-290. l. /

41.

"AZ ANDRÁSSY ÚTI SZABADSÁG..."

.... - Ha kerületenként néznénk a dolgokat, azt mondhatnánk, hogy a Belvárost voltaképpen a Terézvárosnak is nevezett hatodik kerület kezdte először fojtogatni. Olyan volt ez, mint a némely vad néptörzseknél szokásos apagyilkosság, amikor a fiatalok az öregeket elteszik az útból - mondta báró Podmaniczky, akit Budapest alapítójának is lehetne mondani, de Frigyesnek hívták, se Rémusznak, se Romulusznak.

A báró urat néhányszor volt szerencsém sétáiban elkísérni, az Erzsébet térről /ahol született/ a Belvárosig, ahol boldog ifjúságát élte; az Andrássy útra, amelyet ő épített, és Podmaniczky Frigyes e télen és nyáron egyformán kedvenc sétáiban mindig bebizonyította, hogy hű szerelmese maradt ennek a városnak még abban a korban is, amikor Budapest már régen feledte egykori jegyesét, vőlegényét, akivel az 1856. esztendő egyik nyári vasárnapján jegyezte el magát a városligeti tó partján. Akkor esküdött meg a külföldi utazásaiból hazatért ifjú Podmaniczky Frigyes, hogy életét Budapest felvirágoztatására szenteli, tanú volt az esküvésnél egy pesti komfortáblis /mert a báró kétfogatú bér-

kocsira nem ült/, a tó szigetén csinnadrattázó katonabanda és Podmaniczky Frigyes aranyból való szíve.

- Különösen a szép hölgyek lettek hűtlenek a Belvároshoz, amikor kiépült az Andrássy út, és a maguk mutogatásához megtalálták a kellő milliőt, a fenséges utat, amely bár csak egy kegyelmes úrról, a monarchia külügyéréről lett elnevezve: nyomban lepipálta a Koronaherceg utcát. A nők néha nem tesznek különbséget a rangok között, különösen olyankor nem, ha szívükkel gondolkoznak - mondá az ismert báró sétájában, mert az aforizmákat már nem írta az emlékkönyvekbe, hanem mondogatta, ami a bölcsesség jele.

- Andrássy Gyula szép férfi volt, de szerencse kellett hozzá, hogy a nők úgy megszeressék, mint ahogy Andrássyért divat volt rajongani. Ha nem lett volna ragyás és emiatt ritkás szakállú, bajszú: megérteném barátom szerencséjét a nők körül. De így azt kell hinnem, hogy a róla elnevezett utat azért hozták nyomban divatba a pesti nők, mert ezen a széles utcán teljes szépségében megmutatkozhatott minden kalap, minden bő szoknya, nem maradt rejtve egyetlen napernyő és cipősarok sem a tágas sétaúton, ami bizony a Belváros kanyargós, zsúfolt sikátoraiban, különösen a hemzsegő déli séta idején előfordulhatott. Az Andrássy út háromöles aszfaltján teljes egészében bemutatkozhatott minden delnő, akinek kifogástalan toalettje volt Pesten.

Az Andrássy úton senkinek se taposták le a sleppjét, nem állították meg vágtató paripáját /mert hiszen külön utat építettem a lovasoknak, miután arra gondoltam, hogy mily körülményes volt fiatalkoromban a Belvárosban lóháton nyargalászni/, de még a száguldó kocsi lovait se kellett megékezni azoknak a vidéki úriembereknek, akik az ország különböző tájékairól Pestre jöttek, hogy itt lóhajtó művészetüket bemutassák.

Az Andrássy út volt a nobilis úri szabadság útja, mindenki megtalálhatta a kedvét, szórakozását, vidámságát mindenkor, ugyanezért a papoknak nem emeltem itt templomot, hanem csak a művészetnek. Áthoztam a Nemzeti Színháztól az Operát és a La Traviatá-nak itt volt az első nagy sikere, hogy más operákról ne is beszéljünk. Az Andrássy úti szabadság egyszerre nagyvilágiassá tette az egész Terézvárost, amelyet az út keresztülmetszett. ....

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/330-332. l./

42.

"... SÉTÁLNI IS ELVITTE BARÁTAIT... AZ ANDRÁSSY ÚTRA..."

.... Pest hajnali mulattatója természetesen sétálni is elvitte barátait és barátnőit az Andrássy útra, amikor sétapálcájával megjelölte a különböző helyeket, házakat, emlékezetesebb boltokat. Így kezdte:

- Boldogult úrfikoromban /amely kifejezés valamely rejtelmes évszámot jelentett/ ezen a helyen a Bellvü vendéglő állott - mond az Andrássy út liget felé eső sarkán.

- Kertben, lampionok alatt ültünk itt, a cigány húzta és az ónépek /amely alatt a szegénységet értette/ bekukucskáltak a vasrácsokon. Nagyon divatos hely volt, az asszonyságok itt szellőztették legfrissebb nyári ruháikat és mutatták be kalapjaikat.

- Minden percben megállott egy fogat, amelyből a legválogatottabb uraságok, akiket abban az időben "kóser embereknek" neveztek, szállottak ki. Itt ült Lánczy Leó császárszakállával, és még akkor is gyalog járt errefelé, amikor a legelső villamosautomobilja neki volt a városban. Ide sétáltak ki Haggenmacherék Andrássy úti paolotájukból, ha nem volt éppen családi öröm készülőben a háznál, amikor svájci állampolgárság miatt Tell Vilmos honába kellett elvonulni a várandós menyecskének. Ide jártak a nevezetesebb tőzsdések, mielőtt elutaztak volna Karlsbadba, Marienbadba vagy Ischlbe. De akik itt nyaraltak a Svábhegyen vagy Margitszigeten, azok nyáron is megfordultak a Bellvüben, éppen úgy, mint a Duna-parti Hanglíban, mert nincsen olyan nagy ember akinek szüksége ne volna ismeretségekre. Kobraknak, pedig volt valaki a tőzsdén, bizony be kellett járogatni a Braunhoz, ha tippeket akart hallani.

A heti Cherami /amint Paul de Kock regényhőse nyomán nevezhetnénk még ekkor Arnold urat/ tovább vezette társaságát, és az Állatkert mellett lévő vendéglőre mutatott:

- Ezt a helyet mi, régi emberek, mindig csak Tyúkketrec néven fogjuk ismerni. Tulajdonképpen rendes embernek naponta alig lehetett máshova menni Pesten, mert a Svábhegy, Margitsziget tele volt családi népekkel, nem mindenki szereti a családi életet. A Tyúkketrecben magunkban mulatozhattunk azokkal a nőismerősökkel, akiknek nem kell nyomban hazamenni, hogy a kisgyereket tisztába tegyék, nem félnek,ha verekedés kezdődik a Tyúkketrecben, pedig az is előfordult néhányszor az eszlári pör idején. A Tyúkketrecben hajigálta az ég felé Wampetics, az egykori fiákermester a sült lőbákat, amikor záporeső mosta szét a kert publikumát. /Sok időbe került, amíg a Tyúkketrecbe fedett pavilont is építettek, mert igazában nem félt a májusi esőtől senki, sőt várva várta Magyarország népe, amely májusi eső többet szokott jelenteni a főnyereménynél./ A Tyúkketrecben hirtelen kerekedett bálok is voltak, persze nem a Buzelka vendégeivel, a szobalányokkal, mindenesekkel, hanem vidám hölgyek, jeles úrnők, szalmaözvegyek és más békebeli figurák roptak össze a lombok alatt, ha a Strauss János vagy az Ifjú Konti József keringői nagyon csiklandoztak.

Arnold úr talán még ma is a Tyúkketrecben időzne, ha nem következik be az őszidő, amely a nyári kirándulásoknak véget szokott vetni. Csörögni kezd a liget, sárga bajuszát tépi a szél a platánnak, a nyári vendéglőben csak egy-egy konok szerelmespár melengeti egymás kezét a mind keserűbbé váló sör mellett. Arnold úr a város felé irányította lépteit.

Milyen volt az Andrássy út?

- Voltaképpen még be kellene néznünk a Kéményseprőhöz, ahol a legrégibb idő óta találkája volt tavaszkor minden valamirevaló szerelmespárnak, de most már ne töltsük a drága időt ily felesleges találkozásokkal, amelyeket a gólya hoz és a gólya elvisz- mond Pest mulattatója, amint területén, az Andrássy úton /amelyről jóformán soha ki nem mozdult/ végigbandukolt. - Körülbelül az Oktogont lehetne megjelölni az Andrássy úton annak a helynek, ahol a régi Andrássy út kezdi elveszíteni mágnásos,bankáros, előkelősdi színvonalát: itt kezdődnek a kisebb lakások és magasabb boltbérek; itt zajladozik az élet a maga teréz-

városias őszinteségével, hangosságával, odőrjeivel.

- Amint a nevezetes libakereskedő boltján túlhaladtunk, már jönnek a fogorvosok, ügyvédek, ügynökök, konfekcióboltok, a csemegekereskedések, Bessenyei, a hentes, Petánovics, a vendéglős, a zsúfolásig telt kávéház, a tömött aszfaltjárda, a merengve és titokzatosan sétáló kisasszony, a kipödrött bajszú fiákeres, Vázsonyi lelkes választói, Eötvös Károly hallgatói, a festett arcú cigányprímás a kávéház teraszán, a főpincér, aki mindenkit név szerint ismer, a hordár, aki legjobban tudja elzálogosítani a rábízott hipotékát Darvasnál, a terézvárosi zálogosnál, az Andrássy úti háziúr a maga tekintélyével, a könyvkereskedés a legújabb könyvekkel, a kultúra és elegancia vágya mindenfelé, az emberek csinossága, a nők fénylő cipője a fénylő lámpások alatt, a dalszínházi előadások csodálatos közönsége, a karnagyok frakkja a vacsorázóhelyen, a fényesre vasalt kürtőkalapok és az út felett a terézvárosi templom harangjainak szava találkozik a közeli Bazilikából jövő harangok szavával.

- Itt van a valódi Andrássy út, ahol mindig tiszta az aszfalt, a kocsiút parkettjét portalanító olajjal öntözik, a rendőrnek mindig vasalt a köpenye, fehér a kesztyűje, a kocsik abroncsa piros és zajtalan gumival födött, a kávéházban zsong az élet, a vendéglőben szakadatlanul főznek, esznek, az emberek örökké mosolyognak - mond Arnold úr, amikor elfoglalta helyét az Andrássy út kellős közepén, azon a helyen, ahol hajdanában a híres betyárcsárda állott.

.... (1932)

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/325-328. l./

43.

AZ ANDRÁSSY ÚTI HÁZIURAK

.... Miután Podmaniczky Frigyes sétáiban mindig szemügyre vette az Andrássy úti házakat is, amelyeket az Operaházzal együtt ő "épített", a paloták mellett elhaladva felsorolta azoknak tulajdonosait, akiket ismert, mert hisz a telkeket ő adta el.

- Persze, a háziurak is észrevették a terézvárosi levegőt; nem árulták ugyan palackokban, mint a múlt században a margitszigeti levegőt, hanem nyomban felemelték a házbéreket, amint az Andrássy út divatba jött. A fácskák nőni kezdtek az Andrássy úton, bár nem volt törvényünk erre nézve, mint a londoniaknak, hogy felakasztják, aki egy hároméves fát kivág: lombosodott az Andrássy út. És péntek este éppen olyan szép nők sétáltak a fák alatt, mint akár szombat este, mert a zsidó lakossággal szerencsésen vegyült a keresztény lakosság, habár a nőkben akkoriban, az "én időmben", még nem tett különbséget a vallási állapot. A legszebb ruhájukat, a legbájosabb mosolyukat, a legigézőbb lépteiket vették elő, ha Andrássy úti sétára indultak. Franciaországban nem csináltak elég selymet és illatszert, hogy az a pesti nőknek elegendő lett volna, meg

meg kellett néha elégedni a hazaival is. A háziurak közben úgy srófolták a házbért, hogy félni kellett, miszerint a szépen indult Andrássy úti karrier derékban eltörik.

A báró magában nyilván kárhoztatta a háziurakat, hogy nem elégedtek meg azzal, hogy a főváros "legszebb" hölgyei sétálgattak el házaik előtt, mert a báró maga sohasem volt háziúr, még Öreg báró korában sem, amikor azt megérdemelte volna.

- Sohase tudtam megérteni Harkányit, se Táflert, se a svájci Molnárt, aki az Andrássy úti házaiért nagyobb bérösszeget kért, mint egyéb házaiért, pedig a telket itt jóformán ajándékba kapta, mint én az Operaház telkét. Örültünk, hogy valakinek kedve van építeni, a nádas, vadvizes, alföldi vadászok és haramiák tanyájához hasonló Hermina-mezőn, ahol az az épület áll, ahonnan Aidá-t énekli az olasz nő a pestiek fülébe. Srófolták a lakások árát, mintha gyémántból lettek volna az ablakok, amelyek az Andrássy útra nyíltak. Ilkey barátom, akinek a Hatvani utcán és az Újvilág utcán volt sarokháza, ahová az Operaházat építeni akarták, jogosan tett szemrehányást nekem, hogy az Andrássy út építésével apagyilkosságot követtünk el a Belváros ellen. Minden polgár, aki nem remélhetett se magyar nemességet, se báróságot, arra törekedett, hogy megszerezze azt a rangot, amit a maga erejéből megszerezhet - az Andrássy úti háziúrságot. Az Andrássy úti háziúr már különbnek érezte magát, mint akár a Váci utcában az, akinek már a nagyapja is háziúr volt a fővárosban. ....

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/333-334.l./

44.

"ÉS HA AZ ANDRÁSSY ÚTON... MEGSZÓLALNA AZ ASZFALT..."

.... Elmondta, hogy a lépések hogyan kopognak az utcán éjszaka. Vannak utcák, az Andrássy út környékén, ahol a táncosnők és egyéb könnyelmű hölgyek laknak, amely utcákban a férfiak lépései megannyi hercegi lépések. Mintha kiegyenesedne ilyen utcákban minden férfiláb és oly büszkén lépdelne, mintha esküvőjére lépdelne, és rangja fejedelmi volna. Ezekben az utcákban már előre meghódolnak a nők a közelgő lovagok léptei előtt, nincs ellenállás, nincs veszedelem, tehát a lábak kellően kiegyenesedhetnek. A leghitványabb férfiláb is azt kopogja: "Én vagyok a teremtés ura, engem vár minden hölgy az ablaknál, előttem nyílik ki minden ajtó..." És az éjszakában valóban úgy kopognak el a férfiak az utcácskákban, mint hírnevükhöz és hiúságukhoz méltó. Mindnyájan megtalálják a női alázatosságot, az asszonyi engedelmességet, a leányi hízelkedést, a hölgyek által való magasztalást, amely dolgokat odakünn az életben nélkülöznek.

Másként kopognak a férfilépések a lipótvárosi utcákon éjnek idején, és másként a Józsefvárosban. A gazdagok negyedében bizonyos tisztelete van a lépéseknek. Tisztelet az emeleten hortyogó főnök vagy igazgató iránt, akit a lel-

kiismeretes hivatalnok éjfélkor éppen úgy érez, mint nappal. Majd a gavallérok tisztelete a "saját házzal" rendelkező kisasszonyok iránt, amely házakat éjszaka lépéssel szoktak kimérni a pedáns udvarlók. Majd a szegény ifjak meghatott lépései, akik gazdag és előkelő asszonyságok szerelmét óhajtják odalent az utcán, és irigykedve gondolnak azokra a férfiakra, akik e sokat fürdő, hencegő és megközelíthetetlen úrnők vonzalmával rendelkeznek.
A "fenszterpromenád" nemcsak a vidéki muskátlis ablakok alatt szokásos, de Pesten is, ahol a díszes függönyöknek, hatszobás, urasági otthonoknak, előkelő, villamoslámpásos erkélyeknek, szobák mélyéről derengő világosságoknak, sőt a világítóudvaron át hangzó fürdővizek zuhozásának éppen úgy vannak éjjeli udvarlói, mint a bennük található nőknek, midőn az éjfélt elütötte a Bazilika órája. Remegnek léptek a Sas utcán a kartonboltok előtt, amely léptek ábrándos, keresztény ifjaké, akik a sötétben mindig azon törik a fejüket, hogyan tehetnének a magukévá egy előkelő pesti asszonyságot, akiről regényekben olvastak, vagy pedig diákszobák fűtetlen kályhájánál álmodoztak.

Csoszogtak léptek a Bálvány utcán, ahol a közömbösre nevelt, gúnyos kisasszony lakik, aki hajfürtjeit és vagyonát nem az alázatos lépteknek tartogatja. Kopogtak léptek a város minden részében, ahol hűtlen szeretők, csalfa feleségek, meghódíthatlan leányok, erényes asszonyok alusznak a bezárt ablakok mögött, és a férfiak a keserűvé vált bort könnyeikkel együtt kiöntözik az utca során. Ó, éjjel nem oly cinikusak az arcok és a lépések Pesten, mint nappal. Éjjel nem tudnak a lábak oly könnyen megfutamodni a bánat komondora elől, mint fényes délben.

- És ha az Andrássy úton egyszer megszólalna az aszfalt, és elmondaná mindazt, amit elhaladni látott! Elmondaná a nőket, akik erre lengették testeiket mint diadalmi jelvényeket, és oly gyönyörűek és megközelíthetetlenek voltak, hogy a férfiak a föld alá kívánkoztak miattuk, azt hivén, hogy valami úton-módon, a föld alatt vissza tudnak jönni a temetőből, és az Andrássy út aszfaltja alá feküdhetnek, mint azok a buja középkori vének, akik templomok küszöbe alá temettették magukat, hogy még halottaikban is fiatal nők lábszárai lépjenek felettük...

- Ha megszólalna egyszer a gyalogjáró, hogy hova és merre mentek felőle a léptek, amelyek boldogan és boldogtalanul siettek el! A nagy Opera környékéről hová szaladtak a kivágott cipők, midőn az előadásnak vége volt, az előkelő restaurációból merre igyekeztek el a lábak, a bérpaloták kapuin kiforduló léptek merre hangoztak el! Nem csoda, hogy sok férfi szeretné a vizsla szaglását, hogy végig az Andrássy úton, végig a városon utána tudna menni lábnyomoknak, amelyek neki kedvesek és mindenhatók. Nem csoda, hogy sok férfi szeretné a vizsla szaglását, hogy végig az Andrássy uton, végig a városon utána tudna menni lábnyomoknak, amelyek neki kedvesek és mindenhatók. Nem csoda, hogy az Andrássy út padjain annyi rokkant öregember ül, hiszen e tájon suhantak el ifjú éveik, és bennök a lányok, asszonyok fodrai. Nem csoda, hogy ha egy férfi a robogó kocsik alá kerül az Andrássy úton, hisz mindennap láthat erre olyan nőket, akiket az életében az egyetlennek, a mindenért kárpótolónak vél, hogy nyomban utána kell fordulni, utánafutni, visszafojtott lihegéssel igyekezni. ....

(1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/445-448. l./

45.

AZ ANDRÁSSY ÚT "... A MÁJUSI RAGYOGÁSBAN..."

.... Reggeli sétájában Rezeda úr az Andrássy útig ért, és azokon a helyeken, azok előtt a modern paloták előtt, ahol nem tudta maga előtt felidézni a régi Pestet és vele a múlt idők hangulatait, szinte lehunyt szemmel ment el. Az Andrássy út elején azonban jól kinyitotta szemét.

A májusi ragyogásban fürdöző út Bécset juttatta eszébe, ahol darab ideig boldog volt, és a Ringen karonfogva sétálgatott az ismeretlenek között.

A faburkolaton robogó kocsik között, az operai szfinxek előtt, a csinos ruházatú, gondtalan arcú járókelők mellett valóban olyan hangulatot érzett Rezeda úr, mintha egy ismeretlen, jókedvű, boldog városba tévedt volna; húsz esztendős, pénz van a zsebében, szerelem a szívében, és tegnap hallott egy dalt, amely öt percenként visszatér az emlékezetébe.

A Bajza utcáig ment, és senki sem zavarta meg jóízű hangulatában. A leveleikkel legyező fák új levegőáramlatokat hoztak az esőben megfürösztött városba, a Körönd palotái ragyogva állottak, mint a soha el nem múló gazdagság. A kitárt kapukon nem járt be a gond szürke vándorlegénye, mosolygó nők jöttek le a házak lépcsőin, hogy kesztyűiket gombolgatva tavaszi sétára induljanak. A falombokon úgy ragyogtak az esőszemek, mint a madárszemek. Mintha senkinek se volna otthon betege, szegénysége, szívtépő gondja: oly boldogan mendegéltek a sétálók az Andrássy úton. Minden szerelmes megtalálta párját, egyetlen menyasszonyt sem hagytak cserben, mindenkinek ki van fizetve a házbére.

Egyike volt azon csodálatos napoknak, amikor az ember nem látja meg a szenvedés és bánat konokul üldögélő fekete madarait a szemben jövők vállán. Az arcokat kivasalta a tettető szabólegény, a gyomrok elfelejtették a korgást, a zsebekben erszények vannak, amelyek kifogyhatatlanok. Tétovázó járásával senki sem írja fel az aszfaltra legbúsabb gondolatait, a cipősarkok hetykén kopognak, a fogatokban milliomosok nyájasan ülnek, és bizonyosan szerelmes dolgokat beszélgetnek egymás között a járókelők, hisz mindig mosolyognak.

Rezeda úr más alkalommal tán fontolóra vette volna, hogy a város leghazugabb negyedébe tévedt, ahol az illemtanároktól tanulták meg a lakosok a kellemes magaviseletet, míg bensejükben éppen úgy szenvednek, szomorkodnak, jajonganak, mint a legnyomorultabbak. Észrevette volna, hogy a nők ruházkodásának gyakran gyanús az eredetük, a férfiak éjjel a börtönre gondolnak... a szegény pesti gazdagság mutogatja itt szélhámos selymeit. De ezen a napon Rezeda úrnak jókedve volt... A kétférjes asszonyságok mellett, akik e májusi délelőttön mindkét férjüket, valamint ölebeiket is sétálni vitték, tiszteletteljes arckifejezéssel haladt el, holott tegnap még gúnyos megvetéssel nézte ezeket a mindenki által ismert pesti dámákat, akik többnyire büszkébbek voltak a szeretőjükre, mint a férjükre. Ámde ma megbocsájtás van a szívében. Bizonyosan besorozta őket azon szegény, sajnálatra méltó régi delnők közé, akik a temető-

ben így védekeznek a sírhalmukra telepedett vádaskodó emlékezet előtt: "Bocsássatok meg hogy vétkeztem, nem tehetek róla, az uram meg nem értése, ridegsége, durvasága, hidegsége kergetett, hogy egy megértő, meleg szívet keressek... Bocsássatok meg, hogy nem áldoztam fel fiatal életemet az önzésnek és szomorúságnak!" Amint a házasságtörő asszonyok évszázadok óta védekeznek. Nem haragszik a legismertebb szélhámosokra sem, akik szemérmetlen mosollyal ültek a nyitott fiákerekben. Víg és elmés gavallérok ők, a híres Zrínyi kávéház hőseinek maradékai. A mohó, erőszakos tekintetű és szemtelen magaviseletű fiatal nők, akik szerencséjüket az utcán keresik, nem mérgesítették, mint tegnapelőtt. A jó Isten árvalánykái ők, akik a negyvenes években költőket szerettek és ápoltak. Tavaszi nap volt, Rezeda úr elandalgott, boldognak szerette volna magát érezni... A világháború előtt voltak ilyen tavaszi napok Pesten, megifjodtak az emberek, midőn a városerdő vadgesztenyefái kivirágzottak; álomvárossá lett Budapest áldozócsütörtök napján, amely napon mindenki azt álmodhatta, amit akart. Öregek ifjúnak gondolták magukat, asszonyok megszépültek, ablakok fénylettek, tornyok ragyogtak... Lám, még az öreg Rezeda Kázmér úr is boldognak érezte magát. Elhatározta, hogy délután lóvasútra ül, végigutazik a budai utcákon, meghallgatja a földszintes kocsmaházak udvarairól kihangzó harmónikákat, megnézi, hogyan piroslik a bor és az emberek arca a veresterítékes asztaloknál; majd végigkocsizik a Zugligeten, amely ünnepnap délutánokon szerelmes párokkal és vak hegedűsökkel van telve, stációt tart a város legszebb mulatóhelyén, az öreg Fácánnál, és végiggondol régi ifjúságán. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/218-220. l./

46.

AZ ANDRÁSSY ÚT ÉS MELLÉKUTCÁINAK "SZAGA".

.... - Általában Budapest minden kerületének, talán minden utcájának más és más szaga van- folytatta -. Párizsban járt finom emberek szaglási emlékeikben a "Metro-szagot", a metropolis-illatot hozzák magukkal és erről ábrándoznak. Véleményem szerint a Budapesten megforduló előkelő idegenek leginkább az Andrássy út szagára emlékeznek. Arra a kátrányos, parkettos szagra, amely különösen az Operaház környékén jellemzi ezt a várost. Én legalább ha valamikor elkerülnék Pestről: mindig ezt a szagát érezném a városnak. Felbontják a fakockákat és bekátrányozzák - mond Rezeda úr egy idegenvezető ékesszólásával.

- Persze, az Andrássy út mellékutcái, amelyek tagadhatatlanul a fővárost jelentik, egészen más szagúak. A szépnevű Vasvári Pál utca, a titokzatos Szerecsen utca, másik oldalon a boldogtalan nők Ó utcája nem arravaló szagúak, hogy emlékbe eltegye őket, aki Pestről valamely okból messzire bujdosott. Például boldogtalan, nem viszonzott szerelem miatt.

- Persze, nem az Andrássy út minden mellékutcája ereszt magából svábbogarakat, patkányokat, amelyek a lakók túlzsúfoltsága miatt a házakban már nem kapnak helyet. A Köröndön túl, ahol a földalatti villamos ürül, de annál többen ülnek az omnibusz imperiálján, ahol a Nagy János, Kis János, Benczúr Gyuszi utcák kezdődnek, ahol Lendvay, a színész jár éjszaka Lendvay-köpenyben a virágzó hársak alatt: ahol Bulyovszky Gyula, ez a hajdani versíró és Bulyovszky Lilla, a gazdag Lilla férje éldegélt felesége jóvoltából, amíg a pálinka megölte: ott megint más világ van. Kertek, pasztellképek, a nagy Pesttől merőben idegen városrész illatait hozza el magával az ide vetődött idegen. Sohasem öntenek ki semmit a házak elé, csak kristálykorsóból csordítják halkan a vizet az idetévedt vadnövényekre is. Hát még a Bulyovszkyakra, akik itt úgy élnek, mint a légyevő növények a kertben, várják az aranylegyet, amelyet elnyelhessenek. Mindenki jókat álmodik ebben az utcában. A szegényszagú koldusálmok nem találnak ide. Csak a jószag. .... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957./
/41, 42, 43. l./

47.

PESTI ÚRI-LAKÁS AZ ANDRÁSSY ÚTON

.... Az úrnő az Andrássy-út környékén egy villa vasból kovácsolt ajtajára tette a kezét, amely ajtó mögött a járókelők véleménye szerint a boldogság lakik. A kapu halkan nyikorgott, aztán becsapódott. Ben azt gondolta magában, hogy fogoly és szemével a magas kerítést méregette.

A lépcsőház a kertre nyílott, amely kert még tele volt különböző színű őszi virágokkal. Piros, lila, sárga virágok üdvözölték a látogatót. A háttérben sárgult nagy fa teregette szét gyönyörű szoknyáját. Zöldhajú, leheletlombozatú fenyő állott a sarokban, amely korántsem hasonlított már a viharos hegyeken lakó hatalmas testvéreihez, elfonnyadt, elfinomodott, mint a szép parasztlányok, akik huzamosabb ideig szobalányok Pesten. Enyhén, lágyan kanyarogtak a kerti utak, mintha gondjuk lett volna rá, hogy a ház lakói ne fejtsenek ki nagy fáradtságot, ha a kert különböző pontjait megközelítik. Hosszúszőrű fehér kutya őrízte a gazdag emberek otthonát.

Bíborpiros szőnyeg futott fel a lépcsőkön, öreg inas állott az előszobában és egy középső teremből jobbra-balra nyíltak a szobák. A szokásos pesti úri-lakás volt, amilyenben többezer ember is lakik Budapesten, ... (1922)

/Őszi versenyek. Gyoma. 1946./
/95-96. l./

48.

A PRÓFÉTA UTCA...

.... Az utcák között éppen olyan különbségek vannak, mint az emberek között. Vannak szerencsés, ám vannak szerencsétlen utcák is, amelyeken végigmenni ugyanolyan veszedelmes, mint akár holdfényben a háztető gerincén sétálni. Én például mindig nagyon csodálkoztam magamban, amikor ép bőrrel kerültem ki a Próféta utcából - mond egy úriember /a "Péntek" asztaltársaságnál./

- A Próféta utca a Szent Terézről nevezett templom háta mögött van; a régi Pest hűvös, merengő utcái közül való, amikor a háziuraknak még joguk volt a magisztrátus megkérdezése nélkül is házat építeni - kezdte a "Péntek" asztaltársaság nagyrabecsült tagja, mégpedig általános figyelem között. - Ezen a tájon, a torony árnyékában volt valamely kellemetes ódonság, tisztaság, hűvösség, ami eszébe juttatta a járókelőknek, hogy nem illik kiáltozni, birkózni, kurjongatni, ismeretlen ebeket egymásra uszítani, verekedő embereket heccelni, a boltok vasredőnyeit bottal ütögetni... És más hasonló dolgok sem fordulnak elő a Próféta utcában az én időmben. És mégis: mikor erre vitt az utam, háromszor is megforgattam tenyeremben a farkasfogat, a Szent Antalkát és mindazokat a csodatévő tárgyacskákat, amelyek a háború előtt annyi sokszor segítettek a pestieken. Ebben az utcában ugyanis valamely igen nagy ellenségem lakott, akinek nevét, lényét, sőt még nemiségét se tudtam meg biztosan, éppen úgy lehetett férfi, mint akár nő. Ez bocsátotta rám a különböző viszontagságokat, amelyek a Próféta utcában értek.

Rendszerint akkor rohantak végig tűzoltó-kocsik az utcában, mikor én éppen az út közepén akartam átmenni. Egy másodperc múlva eltaposnak a tüzoltók lovai, mert persze alattomos görcs költözött a lábomba. Sohase emlékeztem, hogyan jutottam át a túlsó oldalra. Hogy ott újabb viszontagságok fogadjanak. Valamely hűvös és sötét kapu alól éppen akkor menekedett kifelé valamely tolvaj, akit az egész ház lakossága üldözőbe vett. A tolvaj nyakába kapta lábait, és a ház valamennyi lakója rajtam gázolt át. Megismerkedtem házmesterek lökdösésével, termetes szakácsnők tenyereivel, vihláncoló gyerekekkel, akik a tolvaj után futamodva: nekem jöttek, felborítottak, sőt néha még azzal is meggyanusítottak, hogy a tolvaj nekem adta át az ellopott tárgyakat.

Ugyancsak ez idő tájt, mikor a Próféta utcában dolgom volt, valakinek eszébe jutott, hogy a virágos cserepeit az ablakban megöntözze, ugyanakkor nekem a nyakamba zúdított valamelyest a folyadékból, mintha reám is gondolt volna. A háztetőn mindig akkor mászkáltak a cserepezők, amikor én arra jártam, és a cserepezők kétségbeesett kiáltozásokkal figyelmeztették a járókelőket, de persze már csak azután, hogy a köveket ledobták a tetőről.

És a földszintes ablakok az én megérkezésemkor kinyíltak, hogy onnan, bévülről: épületes családi veszekedéseket hallhassak, mintha nekem nem lett volna még részem benne. Hiába indítványoztam a perpatvarkodó családnak, hogy tegyék

be az ablakot. Nem. Ők azt akarták, hogy veszekedésükből mások is okuljanak, ugyanezért még alaposabban láttak neki mondanivalóiknak.

... Bár, mint már előbb is említettem, az utca egyébként egyike volt a főváros legcsendesebb utcáinak. A sétára vitt ebecskéket sohasem uszították egymásnak. .... (1928)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A Próféta utca. Bp. 1965./
/322-323-325. l./

49.

"... A SZÍV UTCÁBAN ... A SZEGÉNYSÉG RABJAI ÉLTEK..."

.... A meggyilkolt Szerénke lakása a Szív utcában volt, mégpedig azon a tájon /a Podmaniczky utca felé/, ahol a kispolgárság lakta a bérkaszárnyákat, amelyeket még az "első hódítók" építettek, akiknek először jutott eszébe háza építeni Pesten.

A nyolcvanas években Budapesten épült sok bérház, amely oly hasonlatos volt egymáshoz, mintha valamennyit ugyanazon kőműves és ugyanazon vállalkozó építette volna. A jelszó e házépítéseknél az volt, hogy minél gyorsabban és minél olcsóbban épüljön fel a ház. A meggazdagodott pálinkamérők, nyugalombavonult tejkereskedők, lábukat letalpalt ügynökök és mindig a törvénykönyv borotvaélén járó fiskálisok: legjobb napjukon azt álmodták, hogy pesti háziurak. A háziuraság nagy rang volt a városban, korlátlan ura lakóknak, zsarnoka a hatóságnak, a földkerekség legönérzetesebb polgársága, amely joggal gondolhatta, hogy az ő kedvéért van Budapest. A régi pesti háziúr vastag aranyláncot hordott a hasán, a városi bundát az ő kedvéért találták ki a szűcsök, mindenki előre köszönt neki az utcában, szegény atyafiai messzi vidékeken is hivalkodva emlegették. A kispolgári életnek álmaiban úgy tündökölt a háziuraság, mint a káplánok gondolnak a püspöksüvegre, hivatalnokok a tanácsosságra, hadnagyok a generális vöröscsíkos nadrágjára. Aki háziúr lett Budapesten: azzal már nem történhetett nagyobb baj, enni-innivalója és köztisztelete élete végéig biztosítva... Talán még a halál is kíméli a pesti háziurat... - Így született meg Budapestnek sok földből kinőtt városrésze, amelyekre azokat a művészietlen, nyomorúságos, kegyetlen bérházakat építették, ahol a szegény lakó élete végéig a város legutolsójának érezte magát.

Ahol az udvari lakásokban görnyedt a gond, savanyodott a szegénység, a köhögő gyermeket a káromkodó házmesterrel ijesztgették, az asszonyokat legfeljebb a mindennapi pletyka mulattatta a vasrácsos folyosókon, a férfiak a korcsmába és kávéházba menekültek a szörnyű otthon elől. A szegénység rabjai éltek itt, akik számon tartották, hogy mit főznek a konyhákon, megfigyelték a házaspárok jól hallatszó pörlekedését, a lányok erkölcsét és a családok vasárnapi kirándulásait a bús Városligetbe. Egy-egy sötét szatócsbolt gondoskodott arról, hogy a lakók emlékezzenek arra, hogy a hagymás halak ideje elkövetkezett, míg nyá-

ron ecetszagot leheltek ugyanott az ugorkásüvegek. És miután mindenki hitelben élt e házakban, a szatócsbolt hőmérője nyomban jelezte, hogy ki mulasztotta el számláját kifizetni. A függönyösablakú borbélyboltban a férfiak kipedertették bajuszukat, pomádéztatták hajukat, de ezt inkább azért tették, hogy ne fizessék hiába a fodrászt elsején. A mészáros és a hentes zsíros könyvei felett számolt, a korcsmáros krétával dolgozott, a szabó az elmaradt részletek után szaladgált, a járásbírósági szolga mindenap megjelent a házban. A lakók csüggedt életében némi jelentősége volt annak a körülménynek, hogy nem nagyon messzire laknak az Andrássy úttól, ahol vasárnaponkint a kocsikorzó felett lehet irigykedni. "Szobaurat" tartottak minden lakásban, aki megvigasztalta a fiatal háziasszonyt, szeretkezett a kisasszonnyal. A legtöbb pesti szerelemnek története a szobaúr körül játszódott le. A szobaúr elköltözött, a szerelemnek vége lett.

Ezeknek a házaknak a kapujában mindig szél van valamely láthatatlan ablakon át, amelyet senkinek sem jut eszébe beüvegezni; a lakók névsorában sok az özvegyasszony a falitáblán; nevek tünedeznek fel, amelyekről az ember előre sejti, hogy valamely vén hálókabátot vagy kijárt papucsot jelentenek; a kanálist mindig javítják, a vízvezeték folyton zúg, a gázóra hibás, az emeleti folyosók mentén mezítlábas nők álldogálnak, hogy a levélhordó látja a térdüket, az erkélyek alatt megálldogálnak az öregurak, amint odafent a nők alacsony székeken üldögélnek, és önfeledve varrogatnak; a szélkakas a tetőn elszokott attól, hogy valaki megnézze a szél irányát, és a kéményekből olyan keserű füst áramlik, mintha elhibázott múltjukkal fűtenének a lakók. Csodálatos, hogy nem felejtenek el dalolni az ilyen házakban!

- Én mindig mondtam Szerénkának, hagyja itt ezt az átkozott utcát, a szatócsok, kishivatalnokok, az irigy szegények utcáját, ahol mindennap a szájába néznek: mit evett; minden új harisnyáját száz gyűlölködő szem figyeli; minden kacagását, amely kihallatszik, száz átok kíséri. Én ismerem a szegény embert, ismerem a szegény ember feleségét, lányát, házatáját. Irigyebb, gonoszabb, kárörvendőbb fajta nincs a világon, mint a pesti szegény ember. Az minden jó cipő után, amely az orra előtt elmegyen, azt mondja: "Törd ki a nyakad!" Minden jól szabott szoknya után átkot mond: "Bár megégnél!" Minden új kalap álmatlanná teszi, minden boldog mosolygás /a más arcán/ elkeseríti a szájaízét. Mondtam neki, de nem hallgatott rám... hagyja itt ezt a városrészt, ahol úgyis megátkozzák, ha mindenét széjjelosztja a szegények között, ahol úgyis követ dobnak utána, amikor kocsijából kiszáll. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/375-377., 398-399. l./

50.

"A RÉGI VÁROSLIGETI SZÍNKÖR..."

.... A régi városligeti színkör fából volt s Feld Zsigmond szerette színháznak nevezni intézetét akkoriban. Színkör volt a neve a bódénak, nyáron estenden nyitva voltak az ablakok és a környék népe csoportba verődve hallgatta a nagy fák alatt a csengő színházi muzsikát.

Szép világ volt itt. Bizonyára sokan gondolunk meghatottsággal a ligeti arénára, ifjúságunkra, egy elmerült szép szigetre, amely nyomtalanul eltűnt a tengerben. A forradalmár ifjú hírlapírók, akik már Sardoura, Dumasra és Csiky Gergelyre esküdtek a színjátszás terén, nyaranta Feld színkörében vagy az intézet környékén adtak találkát.

De térjünk vissza a kedves forradalmi párthoz, pirosszegfűs, lármás zsidó fiúkhoz, nagyhajú volontair-újságírókhoz, akik elvből gazembernek neveztek mindenkit, akivel személyes ismeretségük nem vala s szegény Csongory Marynak vadul tapsoltak, mert finom és szomorú mosolygás volt az arcán és szűzies, fehér szalagból volt a harisnyakötője, mint a halott zárdanövendékeké. Tótágast álló, bohó francia operettek és burleszk, idegbénítóan ostoba, de víg s ifjúságunkat mulattató komédiák váltották ki a tetszést a padsorokból. Sziklai C. női ruhában táncolt és a színésznők, ifjú, rózsaszínű, piszén mosolygó kis báránykák, szűk nadrágocskát szerettek a színpadra ölteni,akár volt erre ok, akár nem. Az udvaron cigarettafüst és narancsillat. A kámea-arcú Feld Irén a szent papnők hosszú lépteivel sietett át a tájon. A dráma most messze költözött s az esős évszak beállta előtt nem lehet Nórában játszani. Az aréna eresze alatt korán májusban elhelyezkedtek a párok, az ifjú hírlapíró urak télire kőszínházba való szerződést ígértek a leánykáknak, akik még csak tegnap lépték át egy házmesterlakás küszöbét, vagy a ligeti fák alól jöttek, hol vizet vagy virágot árultak poros vasárnapi estéken, s talán akkor szerettek először. Báttaszéki szerkesztő szürke cilinder-kalapja pontosan fölbukkant az esthomályban, mert híres volt arról, hogy a Charley nénjét ötvenszer, Goldstein Számit hatvanszor és Háromláb kapitányt olvasatlanul nézte végig a faszínházban.

Május volt, a fő- és segédszemélyzet már megtartotta esküvőjét a liget öreg nyárfái alatt, a nagydob puffogása a Stafánia-útig is elhallatszott, ahol szerelmesek szívják egymás ajkáról a május illatát, a lámpások gyönyörűen ragyogtak a színházban, a szezon korán megkezdődött, a tavasz, mint egy ifjú, csinos virágáruslányka bolyongott a színkör tájékán és a színésznők vesszőkosarait az esti előadáshoz már lovagias ligeti csirkefogók cipelték a lakásukról a színház öltözőjébe. Csongory kisasszony szobalányának három hintás tette a szépet. Meglássátok, ebből még baj lesz. A legények vérbenforgó szemmel kapdosták el egymás kezéből a ruháskosarat. Az öreg főrend ezüst fejével gyakran megjelent az első számú páholyban, megdicsérte a színdarabokat, míg a túlsó oldalról a híres Adonisz, szép lovairól és aranyos hintójáról ismert lovag szegezte tábori

látcsövét a színpadi csatamezőre. A hírlapírók már elhelyezkedtek és a középső soroknál alattomos nevetése bugyborékolt fölfelé a színészhölgyeknek, akik az estén nem vettek részt az előadásban. A parókás karnagy hátat fordított a színpadnak, amint a fölvonásközi zenét elvégezte embereivel /a Gasparonéból játszván/, a nagybőgős titkon fölhajtott söréből s egy szőke, szemüveges fiatal zenész már harmadszor olvasott végig egy gyűrött levelet. Vajjon ki küldte a levelet? Örömről volt szó benne vagy boldogtalanságról?

A páholyok elején, hol a zizegő piros színlap, apró, szűzlány kebeléhez hasonló narancsok, aranyos pohárban színes virágbokrétával diszített cukorkásdobozok, jószagú fehér kesztyűk, mintha női karoknak a befelé eső részéből volnának szabva, a marabú legyező mint lengő tollbokréta azoknak a férfiaknak temetési lováról, akik nők miatt haltak meg, mindenféle illatok, kifésült, púderrel meghintett női frizurák, az esti világosságban fölhevültnek látszó női arcok, csillogó szemek és friss fehér blúzok gyűléseztek. .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/29, 30, 32-33-34.l./

51.

"... A STEFÁNIA ÚTON ÉS KÖRNYÉKÉN..."

.... Ben egy krajcár nélkül kódorgott Pesten és a délelőttjeit rendesen a Stefánia úton és környékén töltötte, ahol szép időben a város dologtalanjai találkoznak. Tavasszal és kora ősszel, amikor a mellékutak padjain vereskarikás szemű, éjszakázó, szégyenlős hontalanok tanyáznak, a napsugárban mosdatlan kezüket nézegetik azok az emberek, akik egész életükön át valamely különös okból csavarognak a Népligettől a Gellérthegyig keresztül-kasul a városon, szemügyre veszik a Kerepesi úti kirakatokat, hosszan álldogálnak a sérvkötős bolti ablaka előtt, nézegetik a fogatokat a Stefánia-úton és a zöldelő, vagy ősztől pirosló fákat az Iparcsarnok környékén. Ben szemérmesen húzódott meg azon a mellékúton, amely a ligetből az Erzsébet királyné útjára nyílik.

A nő a ligetnek abba a részébe irányította lépteit, ahol a tó van és az elhagyott híd a Vajda-Hunyad vára alatt. A hídon megállott és elgondolkozva nézett a vízbe, amelynek felszíne tele volt hervadt levelekkel. A víg csónakosok, akik nyáridőben ellepik a tavat és boldogságot mímelnek a parti ácsorgók előtt: elvándoroltak. Semerről nem hangzott énekszó, a fák száradó levelei háborítatlanul lepték el a vizet, az ősz öreganyóka módján gunnyasztott az elhagyott partokon. A várban, a lovagtornyok alatt, ódonságot utánzó boltívek között, keskeny udvarokon csend volt. Hunyadi János középkori várának másolata a pesti városligetben éppen olyan szomorú hely volt e percben, mint akár a valódi vajdahunyadi vár az erdélyi hegyek között. A csőrükben gyűrűt tartó kőhollókhoz nem csatlakoztak eleven társak. Egyetlen alak volt látható messzi és közel: a Névtelen

jegyző barátcsuklyával eltakart feje a vár udvarán. Anonymus bronz figurája csendesen szendergett. .... (1922)

/Őszi versenyek. Gyoma. 1946./
/15-16, 29-30. l./

52.

ŐSZI REGGEL A MÚZEUM KERTBEN

.... Az őszi reggel úgy ébred a nagyváros felett, mintha a szomorúság maga ereszkednék le a magas tetőkre. Felhők járnak az égen, és a szél süvöltözik az utcasarkokon. Később az eső is megeredt e reggelen, és bánatosan hullott a magasságból. Mindenfelé ködök és párák szállnak. Mintha az egész város felett egy nagy szürke esernyő volna kinyitva, amelynek millió likacsán befoly a víz, és lehull az aszfaltra, mérgesíti az embereket, akik pedig anélkül is elég kedvetlenül néznek a szürke világba.

A Sándor-főherceg utcában is ködös, szomorú a világ. A Múzeum kert fáin ázott, kopott verebek húzódnak meg a tar gallyakon, és a sétányokon alig jár valaki. Vizes és sáros minden. A fű már elkopott rég, és a november köde járkál a nagy fák között. A ködben úszik a múzeum komoly épülete, és mintha ködből ballagna elő mankós botjával a hadastyán, aki kék sapkájával a kertre felügyel. Lompos bonne-ok sietnek keresztül a kerten, kezükön apró gyerekekkel, diákok mennek sebesen könyveikkel, a Kálvin téren rekedten veri el az óra a háromfertály nyolcat. Vénasszonyok - ó, hogy vénasszonyokkal mindenütt találkozunk - lépegetnek csendesen, elgondolkozva a fák alatt, lehajtják kendőbe burkolt fejüket, amint a vizes, kopaszodó fák alatt mennek a sáros utakba beletiport leveleken, mintha a nyarat keresnék itt az őszben e megvénült nimfái az illatos mezőknek.

Öreg szemeikkel hunyorgatva nézegetnek: nincs, nincs meg a nyár, hiába keresik - és csendesen odébbtipegnek a fák alatt. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/105-106. l./

53.

ESTE A RÁKÓCZI ÚTON, ÉS A JÓZSEF KÖRÚTON

.... Gyöngyvirág a fal mellett mendegélt a kivilágított Belvároson át.

Az utcákat már ellepték a díszes uraságok, úrnők, akik illatozva, frissen, mintha ma kezdődne az élet, a Váci-utca felé siettek fénylő cipőkben. Betanult, de újnak látszó mosolyok az arcokon. A szemek villámlottak, mintha mindenki megifjodott volna lámpagyújtáskor. A nők arca fehér volt, szenvedélytelen és mozdulatlan a szájuk, a kirakatok lámpásai csupa álorcát világítottak meg. Ugyan kinek jutott volna eszébe Gyöngyvirágot megkérdezni, hová megy a kis csomaggal szíve felett?

Gyöngyvirág erősen a szívéhez szorította Sándort és gyorsan ment végig a Rákóczi-úton.

Akkor még nem volt háború, tehát gyönyörű fogatok közlekedtek, mintha csupa gazdag ember lakna a városban; az öregebb fiakerosok oly tekintélyes urak, mint manapság a bankigazgatók, a fiatal kocsisok megannyi nőhódító gavallérok, akik nem egy kiváló pesti bárónő kegyével dicsekedhetnének; magánfogatokon csak az urak jártak, akik barátnőt tartottak.

Esténkint olyan volt Pest, mint kis Páris vagy Bukarest. Mindenki az utcára tódult és minden nyilvános helyiséget pazarul kivilágítottak. Világosabb volt itt az este, mint nappal. A kereskedők és az orfeumosok a feleségük térdén is lámpást helyeztek el, hogy minél nagyobb legyen a fény, a feltűnőség.

Feltartott orral mentek a gavallérok, a nők nyakig harisnyát viseltek.

Ah, Pest, szépláhú nők városa. Szegény pesti gavallér, Hirsch Jóska, naphosszat ácsoroghatott a cipőboltok kirakata előtt és gyakran a külvárosig elkísért egy pár formás női lábat. Gyűjteménye volt az emlékbe szerzett női cipőkből és soha sem emlékezett a kedvese arcára, csupán a lábára.

A susztereknek jó dolguk volt, mert csupa szép női láb került a kezükbe. A szoknyafodrok illatosan emelkedtek fel cipővásárlás közben. Minden második bolt cipőkereskedés vagy mozi volt. A nők olyan szagúak voltak Pesten, mint a japáni narancsok.

A Rákóczi-út telve volt kéteshírű nőkkel, akik azonban oly csinosak és fiatalok voltak, hogy Berlinben hercegnők lehetnének. Az Emke kávéház körül nyársat nyelt főhadnagyok és ál-vidékiek tartottak szemlét a nők fölött. A kávéházi ablakoknál kiöltözködött légyottoslányok forgatták a képeslapokat. Mindenki csinos, érdekes és tisztaarcú volt a városban. Selyemharisnyát viseltek a gyermeklányok és az őszhajú asszonyok sok műértőre akadtak. Boldog város volt ez a nőkultuszában. Remegett a férfiak pillantása, oly szépek voltak a nők; a feketék, mintha mind Sevillából jöttek volna; a szőkéknek napkelet meséi bujkáltak a hajfürtjeik között, mint a szentjános bogarak a nyári réten.

Gyöngyvirág e magával elfoglalt városban szaporán tette a lépéseit. Csupán attól félt, hogy a gyermek sírni kezd a karjában és szegényke azt vélte, hogy a

járókelők akkor megállnak és abbahagyják tennivalóikat. Nem; Sándor bömbölhetett volna oroszlánhangon. Senki sem veszi vala észre a városban.

Már a Nemzeti Színházhoz ért Gyöngyvirág. Itt mindig meg szokott állani a sarkon, hogy a színlapot elolvassa és a kiskapun ki és bejárogató színészeket és színésznőket szemügyre vegye. Olyanok voltak ezek az emberek, mintha a másvilágról jöttek volna. Még a jelentéktelen színésznőkön is volt egy ruhadarab vagy egy szalag, amely megkülönböztette őket a polgári nőktől. A cipőjük zsinórját is másképpen kötötték.

- Tud ön francia kötést? - kérdezte a művésznő a gavallértól, aki a kapu alatt letérdepelt, hogy a felbomlott szalagot helyreigazítsa.

Gyöngyvirág szinte megfeledkezett megbízásáról, amint elbámészkodott a Nemzeti Színház környékén.

A színlap a Nóra előadását jelentette. A magyar címer oly ünnepiesen foglalt helyet a színi cédulán, mint egy báli meghívón a házigazda monogrammja. A budai nyomdász betűi mindig ugyanazok voltak. Már a színlapról is észrevehető volt, hogy az ősi dolgokat tisztelték itt, mint a Globe-színházban Shakespearet.

Éppen jött Márkus.

Hajlékonyan, üdén, illatosan, mint a legelegánsabb úrihölgy a városban. Ilyenek lehettek azok a nők, akikért boldogan meghaltak a férfiak az érzelmes világban.

A József-körút felé folytatta vándorlását, Pongyi Izaura gyermekével. Ekkor már reménytelenül besötétedett, a kávéházak és mozik ellenben úgy világítottak, mint a tündérkastélyok. Víg józsefvárosi lányok jöttek, akik kandi pillantást vetettek a kis babára. Suszterinasok futottak és meglökdösték a kis mamát. Egy szőke , hetyke katona átható pillantást vetett a cselédkére. Egy mosóné külsejű asszonyság mindenáron szóba akart elegyedni a Bérkocsis-utca tájékán. Egy keleti arcú úrinő imbolyogva ment egy darabig Gyöngyvirág után; bizonyosan azt sajnálta, hogy neki nincs gyereke. Egy ragyás képű hordár vastag fekete bajuszát a gyermekhez dörzsölte:

- Kis baba! - kiáltotta, mintha még soha sem látott volna pólyás gyermeket.

Elhagyta a Baross-utcát, ahol a villamosok gyorsan mennek és mégis mindenki Gyöngyvirágot nézi. Keresztülvágott az Üllői-úton, ahol öreg polgárok köhögnek a klinika környékén és falusi kocsik görbén hajtanak a messziség felé. Hová, merre mennek estefelé az emberek, hogy éjszakára eltűnnek az utcáról? És akinek nincs ágya ebben a nagy városban, az hová hajtja le bús fejét?

Sötét este volt, de úgy érezte, hogy mindenki látja a városban, amint befordul a Tűzoltó-utcába.

Ezután úgy történt minden, mintha csak álmodta volna az eseményeket. A hosszú kőfal, amely a gyermekek kertjét övezi, a végtelenbe látszott nyúlni, mintha elválasztaná az életet a haláltól. Egy vasrácson át fehér márványszobor világított. Bizonyosan ez a szobor vigyáz napközben a gyerekekre. Ezentúl Sándorra is ügyelhet. Az ablakokon tiszta függönyök látszottak és a ház olyan volt, mintha mindennap megmosdatnák, korán reggel, mikor a gyermekek nem akarnak mosakodni.

Fényes kilincsű üvegajtó előtt állt meg Gyöngyvirág. Odabent az előcsarnokban iskolás rendességgel égtek a lámpások. Az utca néptelen volt.

Most hirtelen kanyarított egyet a kendőn. Sándort gyors mozdulattal a küszöbre fektette. Úgy szerette volna még utoljára megcsókolni... De sietni kellett. Halkan megnyomta a villamoscsengő gombját és futásnak eredt. .... (1918)

/Bukfenc. Bp. 1918./
/78-83. l./

54.

A TIHANY KÁVÉHÁZ A KEREPESI ÚTON

.... A Tihany kávéházba, bár csak délelőttre járt az idő: már olyan nyugodtan lépett be Regényi, mintha tegnap fordult volna meg utoljára a körbenforgó ajtó körül, amellyel Balatoni úr, a Tihany kávéház tulajdonosa, nevezetessé és modernné akarta tenni üzletét a fővárosban.

A kávéház voltaképpen egy nagy oszlopos teremből állott a Kerepesi úton, és már piros szőnyegek virítottak ablakaiban, amelyek mindig a tél beköszöntését jelentették Pesten. A kávéház első részében újságaikat olvasgató tanárok, írók, dologtalan ügyvédek, rendelőóráikra váró orvosok, bizonytalan foglalkozású ügynökök üldögéltek az asztaloknál. Néha eltávozott közülük egyik-másik a szomszédos borbélyhoz, vagy kisebb sétát tett a látnivalós Kerepesi úton, ahol általában unalmas és hosszú volt a délelőtt. A darab időre eltávozott foglalkozás nélküli úriemberek tehát megint csak visszatértek a kávéházba, ahol tovább forgatták céltalanul a reggeli újságokat, vagy megbeszélték ama fantasztikus politikai meggyőződéseket, amelyeket titkon magában táplál minden kávéházi, tehát állás nélküli ember. Ha nagyon szomorú volt a külpolitikai láthatár: a Tihany kávéház vendége a kávés jóvoltából elnézegethette azokat a képeket, amelyek a falak fehér porcelántégláira festve a balatoni tó tájképeit ábrázolták. Zöld vagy kék volt a tó, vitorlások lengedeztek tükrén, vagy hableányok: valami tennivalója csak volt a kávéházi vendég szemének azonkívül is, minthogy a kávéház ablaka előtt ácsorgó hordár veres sapkáját nézze.

Itt szokott üldögélni reménytelenül Rezeda Kázmér hírlapíró úr, amikor új és még újabb hetilapok elindításán törte a fejét, és a társaságából ritkán hiányzott Bonifác Béla, a kistermetű nihilista költő, aki ugyancsak segítségére volt Rezeda Kázmérnak az ábrándozásokban.

Általában az állás nélküli hírlapírók szerették ezt a kávéházat, mert nyomban megtudhatták, hogy miről kell álmodozni, mikor céltalanul forgatták az újságokat, anélkül, hogy saját műveiket megpillanthatták volna.

Regényi úrnak azonban jóformán semmi köze se volt a kávéháznak nappali részéhez, ahol bizonyos órákban még a lámpások is kialudtak, ha odakünn erősen sütött a déli nap. Regényi úr, mint valami utcán, szokott végigmenni az asztalok között, ahol találkozhatott ugyan ismerősökkel, de végeredményben ezek az ismerősök csak közömbös látogatók lehettek, akiket hol "doktor úrnak", hol "tanár úrnak" titulált, amint köszöngetett /lehetőleg mindenkit megelőzve köszönésével/.

A kávéház végében, ahol a terjedelmes "kassza" likőrös üvegeivel és unatkozó kaszírnőjével csaknem a világ végét jelentette, amely után már csak olyan hely következik, ahová avatatlan ember úgysem teheti a lábát, a konyha, kamra, tűzilegény és más kávéházi tárgy, személy, a kávéház végében volt otthon Regényi úr, amint sapkáját egy fogasra akasztotta, és kézdörzsölgetve helyet foglalt egy oszlop alatt a bársonypamlagon, mintha hat hónap óta mindig itt ült volna:

- Hol van a kávém, Károly? - kérdezte, amikor a nyurga, szőke pincér vasalt frakkjából álmélkodva nézett a váratlan vendégre. .... (1930)

/A kékszalag hőse. Bp. 1964./
/182-183. l./

55.

"... A HULLASZÁLLÍTÓ KOCSI BEFELÉ INDULT AZ ÜLLŐI ÚTON."

.... S már javában esteledett, midőn a hullaszállító kocsi befelé indult az Üllői úton. A házmesterek és családtagjaik a házak előtt üldögéltek mindenféle székeken, padocskákon, ládácskákon. A pékboltból a kovász keserves szaga áramlott. A henteseknél zöldpaprika, retek és hagyma állott kosarakban az ajtó mellett, míg odabentről jószagúan nézegettek kifelé a meleg húsok, frissen főtt sonkák, kolbászok, amelyek vacsorául szolgáltak a városrésznek. Nyári este volt, és a poros utcai fákra már napok óta nem hullott egyéb, mint az a víz, amelyet éjszaka a nők kiöntenek az ablakból, ha hűtlen szerelmesük véletlenül arra bandukol. Ingújjban, slafrokban, félig meztelenül várta a lakosság a gázlámpák gyújtását. A lányok mezítelen lábukra vonták a félcipőt, és karonfogva lépkedtek a város felé, hogy néhány új dalt meghallgassanak, melyet hajkenőcsöt verejtékezve von a csinos cigányprímás a sarki kávéházban. A házmesternék lötyögő, hatalmas kebleiket legyezgették zsebkendőikkel, szétterpeszkedtek a kis lócákon, hogy izzadságuknak szaga betöltötte az utcát. Pállott, keserű emberszag áramlott a nyitott ablakokból. A kofák már meggyújtogatták kis lámpásaikat, amelyek mellett késő estig árulják a cseresznyét, retket, zöldséget. Egy kis kocsmából vígan hangzott a harmonika, seres hordóba verték a csapot, hazatérő bérkocsisok tartottak pihenőt a söntésben, míg az udvar zöldkerítéses, folyondáros, piros boros, fehérabroszos zöldjébe fehérruhás nők és gigerlikalapos fiatalemberek léptek be karonfogva. Élnivágyás, meleg kacaj, /mint nyári eső pergése/, termékenység és nagy adag bujaság lappangott a pesti utcák felett a gázlángok pirossárga fényeiben. A nők fehér blúza úgy suhant be a kapu alatt, mint a hívogatás. A papucsos, mord, borízű házmester szemhunyorgatva tartotta markát a kígyó módjára sikló kék bankónak, hogy bármely ártatlan lánynak a ház lakói közül csapdát állítson. Kipödrött, festett bajszú, bikavörös arcú, kőráncos arculatú, remegő lábszárú öreg urak suhantak vézna kis munkáslányok nyomában, hamis

fogsorok között szürcsölték barna nagy nyelvüket, orruk felduzzadt a rongyos szoknyácska körül imbolygó liliomillattól. Nagy spanyolzsidó asszonyszemek villantak rejtélyesen a homályban, míg kis hervadt, elnyúzott asszonyok rongyos, mocskos könykeikkel sóváran álldogáltak a cukrosbolt kirakatánál. A női fülekben babiloni kihívósággal fénylett, vakított a gyémánt, félig lecsúszott a hattyúprém a színházba sietö asszonyok rizsporozott nyakáról, zefír, tarlatán, selyem, ponzsi libegett hűvös és érzéketlen női lábszárak felett, míg érzelgős, gyenge, jószívű fiatal nők marólúgot kevertek, gyufát oldottak boldogtalan udvari lakásokban. Szemét és drágakő, rongy és bíbor hentergett a pesti utcán, hintójában királynő módra ült a kokott, a háztulajdonosné terpeszkedett a batár parázna párnáin, míg a heptikás varróleány, setét szobáknak elátkozott ifjú mosónője, lépcsőházban született, kutyaólak lakói, cselédek, munkásnők, szerencsétlen rongyosak, magzatokat hordtak szívük alatt, akikről senki sem tudhatta előre, hogy püspökök vagy rablógyilkosok lesznek egykor. Olcsó esti órák Pesten! Vajudik a hamuszemű gond, az ütőér lüktetésével ömlő szerelemféltés, a megaláztatás kis házikóba, a magányba búvik, a harag és a gyűlölet párolog, mint a nyershús, a megbántás fogát szívja, és a bosszú hullákból piramisokat állít a képzelet vásznán. Míg a cédaság átlátszó szoknyában jár-kel és térdeit vígan mutogatja. A Senki-szigetére vágyakozók, a regénykönyvek szénaboglyás sűrűségében búvók, a kamaszhangú diákok, félbolond kisasszonyok, megzavarodott, a kultúra pezsgőjétől és a gyilkos irodalomtól halálra mérgezett úri kisasszonykák, a színészekért és a színésznőkért rajongó műveletlenek, a politikától és a korrupciótól megmételyezett aljasok, embertelen húsbálványok, rosszul emésztő svindler vének, ifjú elvetemedettek, embertelenek, gyalázatosak, tolvajok és nagyképűek - emberek: ott hullámzottak az esti Pesten, ahol a hullaszállító fekete kocsi két fekélyes gebéjével elgörgött. A sarki kávéháznál, a "kertben", fehérnadrágos gavallérok és lovagok ittak üvegből bort, és ocsmány hangon tárgyalták a józsefvárosi nők vonzalmának részleteit, amelyeknek színhelye a délutáni legénylakásuk volt; Rigó Jancsi pályájától megkergült cigányprímás, ez a kiviaszkolt bajszú körúti trubadúr vonta Budapest szentimentális dalait, és az urak buzgón ittak sört, pomádé és arcfestékízű pezsgőt, hatalmaskodtak kucséberrel, virágárusnővel, bérkocsissal, álmodozó szegény diákkal, és a nők frufruval, huncutkával, frissen vasalt alsószoknyában elképedve s elandalodva hallgatták ama históriákat, amelyeket az osztrák főhadnagyok elmondani tudtak mulattatásukra. A főpincér és a kávés nyájas mosollyal járt az úrrátett vendégek között, és némi hasznot igyekeztek szerezni e nagyvilágias gavallérokon, akik sehogy sem kedvelték a fizetés percét. Elvonult a kocsi az E.-kávéház előtt, ahol olyan bolondul zeng a cigány muzsikája, mintha mindig ez volna az utolsó éjszaka. Szemek és lelkek mámorosodnak meg a daloktól, amelyekre másnap émelygve gondolnak vissza az emlékező tehetségek. Éjfél felé rossz szaguk lesz a nőknek, mintha a vízvezeték felmondta volna a szolgálatot a városban. Zsebmetsző mosollyal áll a prímás kiválasztott helyén, amíg az öreg cigányok a sarkokban, mint vén bábák, tanácsokkal látják el a zenekar tagjait. Nem várt rád nagy jövő e kávéházakban, ha gyűrű, óra, nyakkendőtű nélkül mutatkoztál a cigányok és a nők horizontján. Polgári szolídsággal jegyzett fekete táblára karambol számjegyeket a nevetgélő ékszerügynök, míg a pincér titokzatos jeladással bevitte őt az úgynevezett "szeparéba" vagy konyhába. A cigány jókedvűen vonta a nótát strucctollas női kalapnak vagy utazóbundának, amely a fogason függött.

Szemet húnyt a kontrás, midőn a hölgyek az asztal tetején táncoltak. Pincérek és kávések ajkán örökös mosoly. Gyilkosok írták naponta nevüket a hölgyek legyezőire, az eltöltött szép órák emlékére. S a kocsi tovább ment, a New-York kávéháznál robogott el, ahol újságírók, színészek, színésznők tanyáztak, boldogan hemperegtek, megbódultak egymás dicsőségétől és okoskodtak, hogyan lehetne nevüket kinyomtatni a másnapi újságba. Félkegyelmű, hóbortos, hírnévre vágyakozó, sivár lelkű, sokszor használt nevű nők és aljas férfiak cinikus, romlott, haszontalan férfiak üldögéltek itt a napnak minden órájában, szíveket rajzoltak a márványasztalra, és adósak maradtak a pincérnek, hangosan beszéltek arról, amit napközben véletlenül olvastak és óvakodtak fehér nadrágjukat összegyűrni. Színházból jöttek és színházba mentek. Az öngyilkosok revolverüket nem halántékuknak szögezték, hanem a pöcegödörnek. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/60-64. l./

56.

"ÚTJA A BAKÁTS TÉRRE VEZETTE."

.... Útja a Bakáts térre vezette. Ezen a téren, ahol lépcsőkben emelkedik és esik a gyalogjáró, évek óta épülnek házak, amelyeket ismét lebontanak, az erkélyeken alsó szoknya nélkül üldögélnek a napsütésben unatkozó nők, hogy a járó-kelőknek érdemes legyen más alkalommal is ezt az utat választani, terhes nők ácsorognak a bába-ház előtt, miközben elgondolkozva nézelődnek a távolba, nagyranőtt szemmel, ferde, suta testtartással, eddigi életüktől megtisztultan, vágytalanul, messiást remélve mindegyik a szíve alatt, és itt áll pirosan és mereven a templom, új, mint a hirtelen meggazdagodott emberek bútorzata, szigorú és hideg, zajos és zsúfolt. Néhány lépésnyire van ide a vásárcsarnok, mintha mostohatestvére volna ennek a mészárosszínű egyháznak. Feltűnő, hogy a birkahús vagy a borjúcomb kilójának ára nincs valamely fekete táblára kiírva.

Ezen a napon már fehér ruhában jártak a lányok a Ferencvárosban. Mert pünkösdkor kezdik, Úrnapján folytatják, Péter-Pálra ismerős lesz minden kisasszonynak a fehér cipője és ruhája a kerületben. Talán sehol olyan nagy reménnyel nem járnak a lábak a fehér harisnyákban és cipőkben, mint a Bakáts téren. A cipőtalp még fehér némely részen, a ruhának olyan jó szaga van, mint általában az ájtatoskodó keresztény hölgyeknek. Virágharmat cseppent a szemekbe, a hajszálak üdék és reggel-frissek, az arcokon nyoma sincs a bánatnak, haragnak, szegénységnek. Ünnepnap van. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/27-28. l. /

57.

A HULLAHÁZ

.... A hóeséssen át egy piros téglás épület világított fénylő ablakokkal. A kavargó hóban úgy tűnt fel a ház, mint valamely kastély, vagy egy jól fűtött mulatóhely, ahol az éjnek minden órájában vendégeket várnak. Vasrácsos kapun griffmadarak, mesebeli szörnyek aludtak, mintha megúnták volna az örökös forgalmat. Ünnepélyes csend áradt a sötét udvarról, mintha lelkek üldögélnének odabent a háttérben, akik a reggelt várják, hogy besurranhassanak a ház belsejébe, ahol a hozzájuk tartozó test fekszik. Nyilván előbb értek ide a testek, mint a lelkek, hisz a testeket kocsin hozták, míg a lelkeknek óvakodva kellett jönni mellékutcákon, hogy útközben ne találkozzanak ismerősökkel, akik esetleg megszólítják őket akkor is, midőn már halottak és nem szabad felelni a kérdésekre. A lalkek suttyomban tartózkodnak itt; a hullaház őrei nem szeretik azokat a vendégeket, akik iktatás és szám nélkül tartózkodnak a házban. Ki tudhatná, hogy nincs-e a vendégek között valamely gonosz lélek, aki éjféltájban megrázná az iroda csengettyűjét, - csupán pajkosságból - mintha a pincéből szólalna meg a csengő, hogy az őrök azt hihessék, hogy egy halott ád életjelt magáról. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/139. l./

58.

UTAZÁS MENTŐKOCSIVAL AZ ANDRÁSSY ÚTTÓL A FERENCVÁROSIG

.... Aki jól ismeri a fővárost, az a mentőkocsiban fekve is körülbelül megítélheti, hogy mely részében Pestnek gurulnak vele a kerekek. Ívlámpák fehérlenek, a kerekek fakockákon táncolnak, csevegés, lárma, rikoltás hangzik, mint a majmok szigetén: ez az Andrássy út este. Automobil zúg és oly kihívó hangot ád, mint akár ízléstelen tulajdonosa. Bukdácsol az omnibusz, mint a Paul de Kock regényeiben, s ugyanazok a vidám masamód-kisasszonyok, boltilányok, kereskedősegédek utaznak rajta a liget irányába, akiknek vászonszoknyájáról, tréfáiról, elmésségéről, szeretkezéséről annyi könyvet írt a pajkos regényíró. Tarkabarka emberek olyan hetykén üldögélnek a vágtató bérkocsiban, mintha csak az volna a szórakozásuk, hogy lenézzék a gyalogjárókat. A régi Andrássy út iparlovagjai, kokottjai megöregedve és göthösen üldögélnek a padokon, és gondolkoz-

nak azon, hogy milyen más volt minden az Andrássy úton az ő idejükben.

Azután, mintha hirtelen elülne a pompa, fény és élet, amint a város e fénylő folyóján átevezett a mentőkocsi. A körútak goromba, káromkodó, lökdösődő kövezetén nyargalnak a lovak. Itt már sötétebb, komorabb a táj. Legfeljebb a New York kávéháznál fogadja némi mozgalom az utazót. A tömérdek fénylő, útonálló lámpások alatt azok a pesti fiatalemberek és nők üldögélnek, akik nem egyszer követnek el öngyilkosságot, hogy nevüket nyomtatva olvassák az újságban. Színészek és írók, akikről azt írja Carlyle, hogy szívesen felülnének a kétkerekű kocsira, amely a vesztőhelyre viszi őket, ha ezzel némi feltűnőséget okozhatnának a városban. Itt bizony irigykedve néznek minden mentőkocsi után. Ismét megelőzte őket valaki a hírnév útján.

Aztán mind setétebbek, néptelenebbek az utak, a Józsefvároson át utaznak hőseink, ahol a pékek és húsvágók ingujjban könyökölnek az ablakba és leköpködnek a tintanyalókra. Csak a mellékutcákból hangzik némely vígság, mert itt találhatók azok a vadszőlős udvarok, ahol már valódi bort mérnek a lakosság örömére, s éjfél felé mindenkinek eszébe jut a dal, amelyet elfelejtett.

De átrobog a kocsi az Üllői úton is /amelyet a régi pestiek üllei-nek ejtenek ki/, élesztőszaga van itt a városrésznek, mintha a lebontott szeszgyár itt hagyta volna a szagát, és mint egy idegen, ellenséges, a város többi részével megvető viszonyban élő városrész kezdődik, a Ferencváros. Ez az a hely, ahol legrosszabb dolga van az adóságcsinálónak, mert nemcsak megvetik, hanem meg is ütlegelik a becsapott hitelezők. A nőknek vastag lábszáruk van, mert a piac jó. És a házaspárok olyan jól tápláltak, kerekre hízottak, hogy az ember elgondolkozik, hogyan ölelik meg egymást ezek a párok, ha kedvük szottyan erre. - Itt már mindenki javában aludt. Sőt Soroksár felől megindultak azok a nyikorgó, zöldséggel, tyúkkal, kenyérrel megrakott falusi szekerek, amelyek éjféltájban lassú lépésben vonulnak a vásárcsarnok felé, és tanyák, kertek, falvak jó szagát hozzák be naponként a Ferencvárosba. Itt vannak azok a kis mellékutcák, amelyeknek harmadik emeletén nagy szegénységben meghúzódnak a könyvcsináló emberek, akik tehetségüknél fogva nem kaptak helyet Pesten, korán megházasodtak, gyereket fabrikáltak egy cseléddel, és papucsban ülnek háromlábú asztalnál, fejük lehorgasztva, soha sincs egy forintjuk sem... Ámde néha mégis szert tesznek némi pénzmagra /miután reggeltől estig' rohannak a városban fel és alá, kopott ruhájukat, borzas cipőjüket, rossz kalapjukat rejtegetve a falak mellett és legalázatosabban kopogtatva kutyafejű szerkesztők és tudatlan könyvárusok ajtaján a kezükben tartott papírcsomaggal, amelyre álmaikat feljegyezték/, elgurult hozzájuk néhány tallér a dúsgazdag városból, mintha csak kíváncsiságból jöttek volna, mint a módos zsidóasszonyok, midőn utolsó szeretőjük is elhagyta, meglátogatják a házmester beteg gyermekét.

A fogat a Bakáts térre érkezett, ahol harangozás és gyermeksírás hangzik a nap minden órájában. A harangozást a plébános rendezteti, hogy a városrész lakói sohase felejtsék el keresztény vallásukat, míg a gyereksírásért azok a jövevények felelősek, akik mindenféle útlevél és vámvizsgálat nélkül érkeznek e tájra egy messzi idegen országból, és fogalmuk sincs az itteni hivatalos órákról. A szülészet' klinika cifra épülete /mely leginkább egy keresztelői tortához hasonlít/ éjjel-nappal várja a város különböző részeiből érkező asszonyokat, akik megdagadva és csomagokkal érkeznek erre az állomásra, hogy itt életük legnehezebb óráját átéljék. A fehérkabátos doktorok, a fürge bábaasszonyok itt

megannyi közvetítői az életnek. Bármilyen rossz volt a termés az országban, pang az üzleti élet, a kereskedők jajgatnak, a legjelesebb ügynökök már csak a Dohány utcai zsidótemplomban bíznak: itt éjjel-nappal forgalom van. Sohasem látott kis kezek, arcok emelkednek fel az ismeretlenségből, úszómozdulattal lépnek ki a napvilágba, vörösen, izzadtan a kiállott fáradalmaktól, vékony hangjukon kiáltozva, izgalmat, könnyt, szenvedést okozva: mind megannyi csodálatos meglepetés. Hosszú fejjel, csapzottan, szinte aléltan küzdik ki magukat a levegőre; mindegy nekik, hány óra van, éj vagy napvilág, egy másodperccel sem jönnek hamarább vagy később, mint idejük elérkezett, és oly hallatlan erőszakosak, hogy érkezésükkor megállni látszik az egész világ rendje, csak az ő sírásuk, csak az ő jelenlétük tölti be a földet kelettől nyugatig. Ebben a babagyárban reggeltől reggelig rázzák azt a nagy szitát, amelyen át az élet új lisztjét a földre eresztgetik. Az óra kongat az éjjeli tér sötét tornyában, a házmester nyitja a kaput, doktor és bábaasszony készen áll, sugárzik a villanyfény, halkan visszafojtottan jajgat a szenvedés, majd őrjöngő jajkiáltások hangzanak, a papucsok szünet nélkül csoszognak a folyosókon, lépcsőkön, éber nőszemélyek vigyáznak más nőkre, mint arkangyalok, tej- és asszonytest szaggal van teli a ház, a vízvezeték úgy dolgozik, mint egy fáradhatatlan bajnok... és a nagy szitán át szakadatlanul hull lefelé az élet az ismeretlenségből, a jövő, a következő esztendők, a mostani élők által már többé nem látható élet... Azok jönnek itt napvilágra, akik elfelejtik a mostani neveket, embereket, tényeket, világrendeket. Akik elolvashatják, hogy mi történt azután az élet regényében, amelyet mi akkor hagytunk félbe, amikor a legérdekesebb volt - mindig a legérdekesebb, mikor halni kell -, és sohasem tudhatjuk meg, hogy mi következik a legújabb folytatásban.

Kis lelkek bújnak elő ebben a kivilágított házban, akik a mi halotti torunkon vigadnak, meglátogatják a temetőt tavasszal, és leülnek a zöld pázsitra, hogy oly dolgokról beszéljenek, amelyekhez mi nem tudnánk hozzászólni. Az új nemzedék érkezik ezen a stáción, amelyet mi legfeljebb a fal mellé lapulva, télzordonan, görnyedten, kialvadt szívvel és erőtlenül láthatunk Pesten, ha a sors avval jutalmaz meg, hogy hosszú csendes öregséget éljünk, mint az utolsó öreg negyvennyolcas honvédek... Mire ezek a kis vörös testek megnövekednek és lélekkel, érzelemmel megtelnek: akkorára tán megnőnek a fák a Bakáts téren. ....

(1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/194-201. l. /

III.

"URAKKAL ÉS KOKOTTOKKAL ISMERKEDTEM MEG..."

A Krúdy regényeiben mozgó figurák az író életének szereplői, éppen ezért a Ferenc-József-i kor társadalmának egy részét képviselik. Ismeretesek a Krúdy életformájából adódó színterek (az irodalom világa: szerkesztőségek és az írók kávéházai, az éjszakai élet: orfeumok, mulatók, kocsmák, szállodák, éttermek, kártyaszobák, a versenypálya: a lófuttatás helye), ahol találkozott legtöbbet szerepeltetett alakjaival; az élet perifériáira szorult megalázottakkal, letört egzisztenciájú írókkal, hírlapírókkal. Sokat tartózkodik a félvilági nők "szalon"-jaiban, nyilvánosházakban, közelről látja tehát az "utca primadonnái"-nak életét. Rájuk vonatkozó szemelvényeket A Pest-budai széphölgyek története c. fejezetben találhatunk. Mikor 18 évesen Pestre érkezett, hamarosan a Józsefvárosban telepedett meg. Itt szerezte élményeit - a józsefvárosi, ferencvárosi hentesekekel, boltosokkal kiskocsmák vendégeivel való találkozásaikor - a pesti kispolgár alakjának megformálásához.

A regényeiből kiválasztott 36 jellemképet úgy csoportosítottuk, hogy legfelül, ill. legelől találhatók a századelő társadalmából azok, akik ennek az időszaknak lehetőségeit élvezték, ismerték az "élet édességét", - az uralkodó osztály egyes rétegeinek képviselői. Utánuk következnek a ranglétra alacsonyabb fokán elhelyezkedő polgári, kispolgári figurák, majd azok, akiknek "társadalmi rangja tisztázhatatlan".

Sokszínű kép tárul elénk az uralkodó osztályhoz sorolható alakok jellemzését olvasva. Krúdy számtalan, pesti élettel kapcsolatos megjegyzésében utal arra, hogy Pesten mindenki a szerencsét kergeti "aranyásó módjára mindenki a könnyű pénzszerzésen töri a fejét." Természetes, hogy a város tele van kalandorral, svindlerrel, hamiskártyással. Az ifjú Krúdy közelről is láthatta egy karrier tetőpontját, majd megsemmisülését. Csávolszky Lajos, az Egyetértés képviselő-főszerkesztője egy időben négy fekete lovas hintóval járt, különféle üzleteiből nagy vagyont kapart össze, míg egy szép napon összeomlott minden, elúszott a hirtelen szerzett gazdagság. Fiatalkori regényének Az aranybányának hősét, Csobánc Péter képviselőt róla mintázta Krúdy. Talán a romantikus elemek ártanak az alak életteliségének, de még így is sok tipikus, a korra utaló tulajdonságot találunk a szerencsevadász képviselő alakjában. (Különösen hiteles fokról-fokra bekövetkező züllésének, majd a katasztrófa utáni gyáva, férfiatlan viselkedésének bemutatása.) Ugyancsak saját tapasztalatai alapján eleveníti meg több regényében egyik legkedvesebb alakját, Alvinczy Eduárd-ot. Közismert, hogy "a fejedelem" eredetije Szemere Miklós, a dúsgazdag nagyúr, az író jóakarója és pártfogója volt. Krúdy vallomásaiban azt írja, hogy "ennek a korszaknak bálványai olyan emberek voltak, akik könnyűszerrel, játszva jutottak nagy vagyonhoz, mert hisz mindenkinek az volt a vágya... Szemere Miklós, a könnyűkezű gavallér bármely nő szerelmét megnyerhette volna a városban..."

Valóban Szemere életútja megfelelt a "korunk hőse" kívánalmainak, mert pénzét, gazdagságából származó tekintélyét kártyán és lóversenyen szerezte. Különcségei fokozták titokzatosságát, a barátainak, ismerőseinek, csodálóinak rendezett lakomái, osztogatott ajándékai, a mindenfajta kérelmezőnek juttatott adományok népszerűséget hoztak neki. A Monarchia egyik legismertebb alakja volt. Ebben a felemás, ellentmondásos világban is az egyik legkülönösebb figura, akinek tettei, furcsaságai állandó beszédtémája a kisembereknek, arisztokratáknak egyaránt. Krúdy maga sem tudta objektívan, kívülről ábrázolni. Vallomásaiban így jellemzi: "Tetőtől talpig úr és lovag, szerencsejátékos és érzelmes férfiú." Szemere Miklós jellemének kettősségét nem egyforma intenzitással rajzolja meg. A hazárdőr, a gőgtől elvakult mágnásszélhámos jellemvonásait ritkábban és indulat nélkül jeleníti meg, kirívó bolondériáit viszont nem is titkolt rokonszenvvel írja le. Elfogultságára A vörös postakocsi című, 1918-as cikkében maga ad magyarázatot: "Alvinczy Eduárd barátsága révén többet megtanultam az akkori pesti életből, mint mások a városban. Urakkal és kokottokkal ismerkedtem meg, a szegénységet s a gazdagságot közelről láttam, az erény és arany birkózását figyeltem..." A mozgalmas, érdekes élet után szenvedélyesen áhítózó írót titkok, sorsok, élmények megismeréséhez, átéléséhez segítette hozzá a "szerencselovag" barátsága, és ez művészetét gazdagította.

A kiválasztott részlet - A vörös postakocsi-ból /1913/- azért került be a sok hasonló közül a gyűjteménybe, mert talán a legösszefüggőbb képet adja Alvinczy Eduárd gondolkodásáról, életstílusáról.

Az uralkodó osztály egy-egy típusát jelenítik meg a Podmaniczky Frigyessel, az öreg Csobánccal, a bukott dzsentrivel, Pista úrral, az adókivető bizottság elnökével foglalkozó szemelvények. Különösen "Falstaff Pista" viselkedése a "Bécs városá"-hoz címzett vendéglőben árul el jellemző vonásokat a korabeli életből. Vérbő alakokat mutat be számunkra. A semmittevő pesti gavallérok "akiknek a vasaltkabát viselésén kívül semmiféle foglalkozásuk nem volt a világon", stílszerű keretet adnak az ostoba, gőgös, hatalmaskodó elnöknek.

Viszonylag rövid, de tipikus és éles a kép, melyet a katonatisztek legnépszerűbbikéről, a főhadnagyokról fest. Valósághű a gazdag, öreg kereskedők leírása is. Az írók proletárjai, a könyvkiadók "rabszolgái" műveinek állandóan visszatérő szereplői. Ebben a válogatásban a "Szerkesztő" alakja, azonkívül az álmoskönyv és a szerelmi levelező szerzői képviselik ezt a betűből élő, de az irodalmi életből kitaszított, veszendő réteget.

Az Asszonyságok díjá-nak temetésrendezőjét második feleségének apjáról mintázta, de megfigyelőerejét, személyes tapasztalatainak hatását bizonyítja a Párizsi utcai suszter bemutatása is - a velőscsont-evés segítségével.

A Krúdy regényeiben mozgó alakok többsége azokból kerül ki "akik a társadalmon kívül bitangolnak". Ady írja ezt A vörös postakocsi-ról 1913-ban megjelent bírálatában. Miért foglalkoztatja annyira Krúdyt e társadalom perifériáján bukdácsoló emberek sorsa? Miért hajlik föléjük annyi melegséggel, miért kelti életre őket annyi finom megfigyelést tükröző leírásban? Találóak Ady kritikájának megállapításai: "Azokról és úgy, akikről és ahogy Krúdy ír, csak az írhat, akinek társadalmi rangja tisztázhatatlan és állandóan a napidíjas és az Úristen között lebegő. " Krúdy bohém életmódjának, éjszakáinak állandó kisérői voltak: a kocsmáros, a pincér, a csapos, a hordár, a trafikos, a vendéglők, kávéházak, mulatók sokarcú közönsége, a szerelem éjszakai lányai, a zsoké, a bukméker, a

lóversenyek látogatói. - A régi Magyarország elitjének, gazdag polgárainak szórakozását biztosító, belőlük, általuk élő; tulajdonképpen a házi személyzet feladatát házon kívül ellátó szolgahad. Krúdy jól ismeri őket és rendszeres találkozsaik következtében olyan emlékezetes figurákkal ajándékoz meg bennünket, amelyek nélkül csonkák és hiányosak lennének a századelő társadalmára, mindennapjaira vonatkozó ismereteink. Észreveszi kiszolgáltatottságukat és együttérzéssel ábrázolja. Gondoljunk csak az öregedő pincér többször felbukkanó alakjára! Hogyan ismeri titkos fájdalmaikat, lidérces álmaikat: az öregséggel járó "facérságot": "... a mi pályánkon nem szeretnek ötven éven felüli embereket alkalmazni" - mondja Fridolin A pincér álmá-ban. Hogy sajnáljuk az Öreg-pincért, a Bécs városához címzett fogadóban, aki tehetetlenül tűri, mert tűrnie kell, Pista úr és társasága körmönfont, tudatos gonoszkodásait. De belülről láttatja az író a szolgálatkész, mulatságos hordárt, vagy akár a temetésrendező segédjét, a "halálmadarat", vagy Bent, az elcsapott zsokét, vagy Stranszkit, a magányos üvegkereskedőt a "Bécs városához" címzett vendéglőből. A megértés, amellyel feléjük fordul, ahogy belső rezdüléseiket ismeri, valóban azzal is magyarázható, amit Ady oly világosan meglátott: Krúdy sokszor élt "napidíjas"-ként, érzékenyen reagált tehát a gondokkal küzdő, létért harcoló emberek sorsára, amely sokszor hasonlított az övéhez.

A társadalom, amelyben Krúdy élt, termelte a munka nélkül megélni vágyókat, az ügynököket, hamiskártyásokat, a mindenfajta szélhámosokat. Az írónak ilyenekkel is sokszor volt alkalma ismeretséget kötni. A kártyaszenvedély vámszedője, Zöld úr a bankadó, azután a kisebb stílű svindler, Fonnyadi, és a pesti éjszaka sajátságos alakja, Arnold úr, "Pest hajnali mulattatója", hogy csak néhányat említsünk a szemelvények figurái közül.

Az alakok sorát az író által szinte naponta megfigyelt, a Teréz templom körül elhelyezkedő koldusok hátborzongató leírása zárja le.

1.

CSOBÁNC PÉTER KÉPVISELŐ

.... Csobánc Péter képviselő úr pedig gyors lépésekben indult meg az ösvényen, amit karriernek neveznek.

Még az is szerencséjére szolgált, hogy az újságok keményen megtámadták a választását, és puskaporszag volt a levegőben: kormányválság küszöbén jött meg az ifjú honatya. A figyelmet magára tudta irányítani hamarosan. Megvagdalt egy szerkesztőt, egy másiknak golyót küldött a lábszárába, és mintha a vakmerőség ördögei bújtak volna belé, az első hét hétben elmondván szűzbeszédét egy

viharosnak ígérkező ülésen /telt, mosolygó karzat, kihegyezett ceruzájú reporterek, aggodalmas honatyai arcok/, elragadta-e heve, avagy szándékosan tette-e, maga sem tudta bizonyosan hogy történt, kemény szavakkal mondott kritikát a kormány fölött, amelyiknek lobogója alatt és pénzén a képviselők közé megválasztották- mintha otthon ült volna falujában valamelyik hosszú boroskancsós, téli estvén, amikor az intelligencia elunván a durákozást, a politikára adja a fejét, és mindenki azt az átkos kormányt emlegeti szitkozódva.

Péterből egy csapásra híres ember lett. A kormány ugyan önélküle is megbukott volna, de a nagy eseményeket messziről szemlélő publikumot félrevezette szereplésével. Az ellenzékhez csatlakozott, de azon a napon, mikor az új kabinet bevonult a Házba, Péter ismét visszament a kormánypártba; itt szívesen üdvözölték őt, mert már féltek tőle. A sajtó is tartózkodva emlegette politikai szereplésének inkorrekt voltát, mert a szerkesztők elvégre nem akarják magukat mindennap összevagdaltatni és agyonlövetni.

Péter úgy érezte, hogy útban van a siker felé. Komolyan vették mindenütt, és otthon sokszor órákig eltűnődött a tükör előtt, hogy mi is van rajta tulajdonképpen olyasvalami, ami kiválóvá teszi őt. Tudta, hogy nem rendkívüli ember, csak a körülmények tolták előtérbe. És szinte beteges ijedség vett erőt rajta néha, ha elgondolta, hogy egyszer megismerik őt mindenütt, és elmúlik a tisztelet és nagyrabecsülés, amiben mostan szinte úszott. Azért igyekezett mindenhol barátokat szerezni. Senkit sem nézett le, és mindenkit taksált annyira, mint önmagát. Igyekezett szavakkal és udvariasságokkal lekötelezni maga körül az embereket, mert tudta, hogy egyébbel úgysem szerezhet barátokat.

Keserű időre ébredt Csobánc akkor, midőn egy szép napon úgy tapasztalta, hogy fülig el van adósodva. A társaságos élet, amit folytatott, sok pénzbe került, neki pedig a képviselői fizetésén kívül nem volt egyebe. Márpedig tudnivaló, hogy az szörnyen kevés.

Magyarországon tekintélyes magánvagyon nélkül nemigen lehet országgyűlési képviselő az ember, vagy ha mégis azzá lesz, akkor nagyon visszavonultan és beosztóan kell élnie. Csobánc pedig éppen az ellenkezőjét tette.

Az volt a reménysége mindig, hogy majd valami olyan állással kínálják meg, aminek jövedelmezősége még a képviselői fizetését is felülmúlja. Bankigazgatóságra vagy egyéb ilyen állásra gondolt, és ugyanezért sűrűn megfordult a lipótvárosi társaságokban, és a Házban nagy készülődéssel szólt hozzá a pénzügyi és közgazdasági kérdésekhez. Hamarosan be kellett azonban látnia, hogy a bankok és pénzintézetek sokkal óvatosabbak, semhogy könnyűszerrel be lehetne venni őket. Látta azt is, hogy igen nagy szolgálatok árán jutnak csak a legbefolyásosabb és így a leghasznavehetőbb emberek olyan állásokba, amik kevés munkával és nagy jövedelemmel dotálvák.

Csobánc letett tehát a reménységről, és ha voltak kétségbeesett napjai, amikor úgy látta, hogy gyönyörűen induló karrierjét majd szegénysége akasztja meg, akkor nem tudott egyébre támaszkodni, mint szerencséjére, ami őt tenyerén hordozta. Ez a szerencse nem is csalta meg őt. Sőt nagyon bőkezű volt irányában. Elébe hozott egy még mindig szép, nemes jó asszonyt, akinek nagy vagyona, nagy jósága és főként nagy szíve volt, amibe a Csobánc képe hamarosan beleférkőzött.

De pénzre is volt szüksége az ifjú férjjelöltnek, és ezt nem kérhette Franciskától. A sors megismertette Barker úrral, a Valter titkárjával, éppen akkor, midőn egyszer egy kritikus helyzetében pénzt hajszolt a városban. Végső szükségében egy kisebb szövetkezethez fordult, amelyiknek Barker úr volt az elnöke. A kis szövetkezet rémséges uzsorakamatokkal dolgozott, de mindig a törvény határain belül - és most, amikor pénzre volt szüksége, ismét Barker úrra gondolt. Csobánc elfogadta a pár száz forintnyi kölcsönt, és miután Barker úr váltót semmiképpen sem akart elfogadni /"én gentleman vagyok, uram"/, a névjegyének a hátára ráírta az összeget és azt a szót, hogy: "jó."

Csobáncnak nem sok fáradságába került komoly pénzügyi kapacitássá lenni, amikor a Mercur élére állott. A dús és gazdag aranybányákról ugyan senkinek sem volt biztos tudomása, mindenkit megnyugtatott azonban, hogy tömérdek szép és nagy neveket tudott összegyűjteni Barker úr, akiket, mint bolygókat a nap körül, elhelyezett a Csobánc neve körül a prospektusokon és egyéb nyomtatványokon.

Csobánc Péter sietve ment a nyári éjjelben, felgyűrte a felöltője gallérját, és kalapját szemébe húzta. Egyszerre a villamosvasút sínjein találta magát, körülnézett, lombos nagy fák látszottak előtte, amik az utcát szegélyezték, a Király utcai fasorban volt.

Nyugodtabban lélegzett, itt már nem ismeri fel senki e késő éjjeli órában. A csendes villák és kertiházak között gyorsan ment. Néha megijedve nézett hátra, mintha követné valaki... Sebesen ment, és a városerdő elhagyott vidéke láttára a hideg futott a testén keresztül: eszébe jutott, hogy ide járnak az öngyilkosok, és itten búcsúznak el a világtól, ahol faág is van elég, amire felköthetik magukat, és bokor is van sok, amelyik mögé meghúzódva golyót röpíthetnek agyukba, és végvonaglásukban senki sem háborgatja őket. Nemrégiben egy híres bankár himbálódzó holttestére akadt hajnalban a rendőri járat. A nevezetes férfiú felkötötte magát, mert va-bankot játszott a börzével... Tulajdonképpen ő is va-bankot játszott. Vesztett - és most fizetnie kellene. A bankár becsülettel fizetett, felkötötte magát. Egy pillanatig kedvet érzett ahhoz, hogy követi példáját, de a következő percben megdöbbentette a gondolat, és undor szállta meg, hogy lógni fog a levegőben, és a szemei kidüllednek, himbálódzó talpa alatt pedig továbbra élni, mulatni fog az a szép világ, amit botorul elhagyott. Szeretett élni; jobban, mint valaha, és legfőképpen pezsgőre vágyakozott, sok-sok aranyszínű nedvre, amit a torkába önthetne... Ej, hol lehet itt pezsgőt inni?... A korcsmák be vannak zárva ezen a tájon, éjfél elmúlt, és mindjárt reggel lesz; hol lehetne pezsgőt inni?...

Kocsi közeledett az úton. Intett neki és beleugrott.

- Hajtson előre, sebesen! - mondta rekedt hangon.

A kocsi mozgása kissé lecsillapította. Már csaknem reggel volt és az utcákon alig járt úrinép. Munkások siettek dologba, kerekek nyikorogtak, a pékek kosaraikkal billegtek. A városerdő fái alatt azonban már látott biciklistákat és koránkelő sétálókat; megállította a kocsit, és megparancsolta, hogy a kocsis húzza fel a hintó bőrfedelét, azután hajtson, amerre akar, kint a ligeti utakon. Sápadtan, kimerülten, elkékült ajakkal szívta a nyári reggel friss levegőjét, a szája keserű volt, és ijesztő tüzes karikák táncoltak a szeme előtt. Már több nap óta nem

aludt... Utazott, most meg lumpolt; aludni most már úgysem lehet, céltalan a pihenés... Hirtelen, mint a szívébe fúródó nyíl, járta át valóját az a gondolat, hogy üldözik tán már; kiadták ellene az elfogatási parancsot, mert valakit csak muszáj elfogni. Oly intenzív volt benne ez a gondolat, hogy remegő kezével a pisztolyhoz kapott. Elfogatni nem engedi magát... De ugyanakkor eszébe jutott az is, hogy országgyülési képviselőt a Ház megkérdezése nélkül elfogni nem lehet, abba pedig beletelik néhány nap, míg a t.Ház kiadja őt.

Erre megrázta a fejét. Ostobaság, hogy ilyenekkel foglalkozom. Jobb volna megtudni, hogy mi történt tegnap óta, tudják-e már az emberek, hogy a levegőbe repült a sziklákra épített vár, a bányászok tizenkét nap múlva azzal jöttek ki a "Magyar föld kincsé"-nek elnevezett aranybányából, hogy ottan egy szemernyi arany nincsen, és csalás volt minden, pompásan kieszelt csalás.

Hirtelen felugrott.

- Hol járunk? - kiáltotta.

- A Zuglói úton - felelt a kocsis.

Csobánc megparancsolta neki, hogy forduljon vissza, a városba hajtson az Andrássy úton... Sebesen hajtson. Megy oda, ahová még elmehet, az egyhez, az utolsóhoz, aki megmaradt. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/96-97, 98-101, 121, 207, 351-355. l./

2.

ALVINCZI EDUÁRD

A vörös postakocsi tulajdonosa, Alvinczi Eduárd Magyarország egyik legrégibb családfájára tekinthetett vissza. Alvinczi de genere Gut-Keled, Nagy Lajos temesvári bánusának és régi nádorispánoknak maradéka, a legbüszkébb ember volt Budapesten. Büszke volt honfoglaló ősére, aki vezéri tollat viselt a süvege mellett és büszke volt arra, hogy ha megint királyt választana a nemzet Rákos mezején, származásánál fogva neki volna jussa a királyi koronához. Alvinczi Eduárd fiatal éveiben természetesen Oxfordban evezett, majd a párisi osztrák-magyar követséghez került. Harminchárom ősét vonultatta föl a kamarási próbához, holott kevesebb is elegendő lett volna. Harminchárom régi zászlósúr és várkapitány ment Bécsbe az udvarmesteri hivatalhoz, hogy a párisi attasé diplomata-frakkjára rákerüljön a két kamarási gomb. /Alvinczi úr bizonyosan úgy látta álmában, hogy Miklós, a temesvári bán a buzogányával megdöngeti a Burg kapuját: "Nem kérni jöttünk, hanem jogunkat követelni!"/ Rómában egy csodálatos olasz grófnő szeretett bele a kirgiz tatárkánok unokájába, a szerelem azonban rossz kabalának bizonyult, a "nemesek klubjában" egyetlen éjszaka elveszítette azt a százezer forintot, amelyet nagyasszony-anyja levendulaszagú ruhásszekrényében tartogatott arra az esetre, ha valami baj támad a ház körül. A nagyszerű

asszony egyetlen könnycseppet sem ejtett, nyugodtan küldte el fiának a százezer pengőt, amely abban az időben rengeteg vagyonnak felelt meg: három vármegyét lehetett volna rajta venni. "Fiam, most már nincs több pénzünk." Csupán ennyit írt. Alvinczi Eduárd az olasz grófnő keze helyett tehát ismét hindu bálványát vette kezébe, amelyet mindig magával hordozott. Szentpétervárra helyeztette magát. Ámor azonban nyomon követte az ifjú diplomát s a szép szomorú orosz táncosnő álmodozó szemét Eduárdunkra vetette. A táncosnőt a francia követ is imádta, szekundánsok ültek össze a Traveller's Klubban és a Travellerben mindjárt meg is vívták a párbajt az urak, csupán selyeminget hozattak lakásaikról. Hazajött Budapestre, megelégelte a diplomatáskodást. A régi Arany Sas-fogadóban szállott meg, ahol már egyetemi hallgató korában is lakott: akkor egy szobában, most kettőben, mert a legényének is ott kellett aludni és éjjel levetkőztetni, lábát, kezét megdörzsölni, betakarni és jó éjszakát mondani, mint otthon Unghban, az ősi házban, ahol a föld, a mező és a patak az első foglalásból maradhatott meg az Alvinczíak kezén. Az unghi berkek zúgnak, rejtőzködő kuruc, bujdosó honvéd járja, a határszéli hegyek mint havas kísértetek állanak a tájon... Be nagy kár, hogy az Arany Sasban nem lehetett falusi komondort tartani, amely Alvinczi Eduárdnak éjjel ugatott volna.

Szilveszter öreg író néhány nap múlva kopogtatott az Arany Sasban.

Szilveszter olyan öreg író volt, aki még lúdtollal Sylvesternek írta a nevét és azért a legbüszkébb, hogy az öngyilkos Balázs Sándor reá testálta a köpenyegét. A folyosón először János inast fogta el, aki kurtanemes őseire éppen olyan gőgös volt, mint Alvinczi Zrínyi Ilonára.

- Fölébredt a fejedelem?

- Tessék köhögni az ajtó előtt. Tekintetes urat a köhögéséről ismerjük.

Szilveszter köhögött, mire bévülről egy fáradt, egykedvű "Na" hangzott, amely azonban annyi erőfeszítésébe látszott kerülni a hang tulajdonosának, mintha hosszú szónoklatot mondana.

- Sire, jó reggelt jöttem kívánni, - mondta Szilveszter.

Alvinczi az ágy szélén ült, mindig az ágy szélén ült, mióta Pétervárt elhagyta, a lábán papucs, vörös Garibaldi-ing fölött selyemkaftán, amilyent a napkeleti urak viselnek. A fején kerek, fehér kalap, amely alól figyelmesen, de bizonyos mélabúval tekintgetett elő fekete szeme. A pusztai lovasnak van ilyen tekintete, midőn a ködben, felhőben fürdő messziség felé néz. Alvinczi keletre nézett, ahol ősapja király volt. Francia újságok hevertek a lábánál. Szilveszter fölemelte a "Gil Blas"-t.

- Ma este egy Gil Blas című jelenetet játszanak madame Louisenál. Én írtam.

A fejedelem unottan nézett szattyánpapucsára.

- Kis jelenet, - ismételte Szilveszter.

- Igen rövid, - tódította később.

Alvinczi fölemelte a fejét. Büszke pillantást vetett Szilveszterre.

- Nos?

- Sire! Ne haragudj. Szeretném, ha megnéznéd.

Alvinczi fölállott, vállat vont, keresztülment a szobán és elgondolkozva nézett a sarokban álló porcellánkályha tüzébe.

A porcellán hófehérségéből élénk pirossággal tündököltek a lángok. Alvinczi egy-egy darab fát vett föl, amelyet az unghi erdőkből hozatott, amely fával az

ősei tüzeltek s a tűzre tette. Megdörzsölte igen finom, de erőteljes kezét. Végignézett karcsú ujjain, amelyek a kardot, kantárt szívesebben fogják, mint a nők kezét. Azután a selyemköpeny zsebébe nyúlt és néhány aranypénzt vett elő. A tenyerébe fektette az aranyakat s halkan, unottan megszólalt:

- Az angol a legszolidabb náció. Böf-je éppen olyan jó, mint pénze. Az angol arany a legjobb arany. Valóban annyit ér, mint amennyi a névértéke. Tessék, Szilveszter, próbáld meg!

Néhány Viktoria császárnő arcával ékesített tallért nyújtott át az öreg írónak. Az aranyak eszkamotöri gyorsasággal tűntek el Szilveszter piros mellénye tájékán.

- Már este van! - mondta halkan, mert észre sem vette, hogy Szilveszter elhagyta a szobát.

Katonás komolysággal lépett be a legény.

- Mi újság, János?

- Öltözködjünk, nagyjó uram. A vacsorát már megrendeltem a kaszinóban.

Alvinczi tunyán kinyújtotta a lábát s féloldalra dőlt, mintha az öltözködés idejét halogatná.

- Mit rendeltünk mára, János?

- Jeges dinnyét, lengyel levest, pulykát és marhahúst szószban. A salátát nagyuram csinálja. Boldváné csörögét süt.

- Csöröge! Emlékszik, János, a nagyapáméknál volt egy főzőasszony otthon, Unghban. Milyen nagyszerű csörögét sütött. Az öregek jól ettek!

A fejedelem a múltba nézett.

A legény a gumikádat fölállította a szoba közepén, meleg vizet hozott. Alvinczi törökösen maga alá húzott lábbal ült. Egyszerre leugrott az ágyról és valamely gondolatot jegyzett föl hosszú, szálkás betűkkel egy könyvbe. Egy évszám volt s egy név. Azután engedte, hogy a legénye felöltöztesse.

A szemét s arcát nagyító tükörben alaposan megvizsgálta, szénaillatot frecscsentett a szmokingja selymére, formás cipőjében többször megpróbálta a lábát, az ágyon heverő erszényt, újságokat a zsebeibe gyűrte, hogy megdagadt tőle a szmoking . Rövid, vassal bélelt somfabotot vett a kezébe és a hóna alá pezsgős palackot tett, amely olyan réginek és nemesnek látszott, mint az apátság misés-könyve. A velszi herceg pincéjéből való volt. Hatalmas utazótáska-nagyságú szivartárcáját különböző dobozokból való szivarokkal rakta meg olyan gondossággal, mint a gyógyszerész készíti csodaszerét. A bíbornoki övekkel diszített csodaszivarok, amelyek a kubai köztársaság elnökének kézjegyével voltak ellátva, olyan bőséggel hevertek szanaszéjjel skatulyáikban a szobában, mintha Alvinczi úr volna a legelső dohánytermelő Habanában. "Alvinczi szivarja." Fogalom volt Budapesten. A legdrágábbat, a legjobbat, a legnemesebb szivart jelentette.

... Azután egy csomó elintézetlen levelet fölnyalábolt s a belső zsebébe dugta, miután gumiszalaggal átkötötte. Éjszaka, a kaszinó pamlagján heverészve /miután szokásos ezerforintos bankjegyét az ebéd kifizetésére fölváltotta s a komornyik ezüst tálcán fölszolgálta a visszajáró pénzt/, Alvinczi úr előveszi újságjait, leveleit. A széles bőrkanapé megtelik levelekkel, sürgönyökkel. Arany ceruzájával megjegyzéseket ír a levelek sarkára, útmutatásul Szilvesztternek a holnap írandó válaszhoz. Az éjszaka hosszú s ugyanezért Carlyle kötetét is hóna alá csúsztatja. Azt a kötetet, amelyben a dárdák éjszakájáról s a nők forradalmáról van szó.

- Ha csak reggel jönnék haza, ötven pengőt kap tőlem, János! - mondja nagyuras szeszéllyel és a túlfűtött, szivarszagú, melegvíz- és szénaillatos szobában, amilyen kabinetben Richelieu herceg tanulmányozhatta a fontos állami iratokat, átveszik birodalmukat a fogadó szobaleányai. A vértelenarcú szobaasszony fehér kötényében, szelíd, asszonyos frizurás fejével nesztelen léptekkel jön végig a piros szőnyegen. "Kezét csókolom"-ot mond s halkan csörgő kulcsaival eltűnik.

A fejedelem megáll, mosolyog, - talán Daudet pápája mosolygott így Avignonban a táncos provencei nők után - s fáradtan mondja:

- János, öt aranyat kap tőlem, ha ezt a szent-asszonyt elcsábítja! Öt Viktória-fontot!

Így szól az inashoz, aki a borospalackot utána viszi.

Még egy másodpercnyi élénkség, a szemben elragadó mosoly jelenik meg.

- Szilveszter, - tódítja fáradt, de kissé fölcsendülő hangon, - tíz aranyat kap Szilveszter úr ugyanezért. Megmondhatja neki.

A szivar- és parfümszagú kocsi belsejében - amely egész nap a fogadó előtt ácsorog hosszulábú orosz lovaival - olyanformán helyezkedik el, mintha nagyon messzi útra indulna. A kabátba beburkolózik, a puha kalapot homlokára húzza. Lábánál elhelyezi a borosüvegeket, amelynek sárga gyöngyeit vacsorája mellé kristálypohárba önti.

- Jó éjszakát, János.

A kocsi ajtaja bezáródik. A lovak lassú ügetéssel indulnak el a kaszinó felé, amely ötven lépésnyire fekszik az Arany Sastól. (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/45-47-48, 50-52. l./

3.

PODMANICZKY FRIGYES

.... Azt lehetne mondani, hogy az utolsó népszerű ember, akit extravágáns ruhái miatt minden ember ismert a régi fővárosban, akit puritán, szemérmetes, sohasem előretolakodó magaviselete miatt mindenki tisztelt, akinek csak volt valami köze a világhoz: az utolsó népszerű ember Pesten "a kockás báró" volt. Ha voltak is ellenségei: még azok se tudtak kisütni felőle olyasmit, amiért a bárónak le kellett volna szokni mindennapi Kerepesi úti sétájáról, míg bizony a gyilkos politika sok jó hazafit kényszerített szégyenkező arccal a mellékutcába. Frigyes báró déltájban úgy jelent meg a Kerepesi úton, mint egy várva várt pesti tünemény, akinek talán már írótársai is megbocsátották, hogy valamikor sikerei voltak a regényeivel. Az utcai közönség pedig; amely még nagyon tudta az illedelmet a pesti járdán: olyanformán nyitott utat a szegfűs, tarka ruhás öregűrnak, ahogyan csak azoknak szokott, akik még soha életükben abcugot nem

kaptak. A lóvasút minden különösebb felszólítás nélkül megállott a Kerepesi út és a Hatvani utca találkozásánál, a bérkocsisok, akiknek gorombaságáról annyi mindent tudtak az élclapok, lassítottak, a vidéki ökörcsordákat, amelyeket akkoriban nagyon szerettek végighajtani a Kerepesi úton, a lovas rendőr állította meg a pusztai kíséretükkel: amíg Frigyes báró az úttesten átkelt apró, sohasem siető lépteivel. A kecskék és a virágboltosnék kipillogtak az üzleteikből: milyen toalettben van Podmaniczky. A Griffben meghúzták a nagy csengőt, amely csak a csomagokkal érkezett vendégnek járt ki. És ebédelni mentek azok is, akik még nem voltak éhesek, mert a báró sétája jelentette a delet. .... (1927)

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/34-35. l./

4.

AZ ÖREG CSOBÁNC

.... Az öreg Csobánc ittmaradt, és kis hónapos szobájában, a budai korcsmák környékén csendesen és nyugodalmasan éldegélt az öregúr, szinte ismeretlenül. Furcsa kis öregember volt, bozontos szemöldökkel, kemény sasorral és villogó, tüzes szemmel: magyar-fajta, akiről messziről leérzett a százesztendős familia dohos tradicióival és félszegségeivel. A minisztériumok és un. "protekciós" hivatalok környékén nagyszámmal látni az ilyen öregeskedő urakat, akik oly pedáns bürokratákká vedlettek az idő folyamán, mintha már kora ifjúságuktól az íróasztal mellett görnyedeztek volna. A régi lángból, tűzből semmit sem hoztak idáig magukkal, és alázatosak, szerények, hízelkedők. Megnyugodtak sorsukban, és elfeledték a múltat virtusaival és holdjaival. Már semmit sem akarnak, csak nyugodalmasan élni és meghalni, és főként soha még csak összeütközésbe sem kerülni a világgal. Nincsenek dzsentriskedő allűrjeik, sőt némelyek annyira demokratákká vedlettek a világrend kedvéért, hogy még a y-t is egyszerű i-betűvel helyettesítik a nevök végén. Sok ősi név rejtőzködik a minisztériumok és egyéb hivatalok lajstromjaiban az új nevek között, és semmiben sem különbözik viselőjük sem az új emberektől; legfeljebb tán abban, hogy szerényebbek és alázatosabbak a régi nevek az újaknál. Az öreg Csobánc szinte aggodalmasan kerülte el azokat a helyeket, ahol tán olyan emberekkel is találkozhatott volna, akik ráismernek és megkérdik elúszott holdjai felől. Ismeretlenül és csendesen akart élni, és tökéletes szürke ember óhajtott maradni, akit senki sem lát meg, akit senki észre nem vesz, és főként senki sem botlik belé. Vérének tüzessége elmúlott, és meghígult benne minden. Jól van úgy, ahogy van, és egy keleti bölcs álmosságával nyugodott meg a helyzetében. Elmúlt minden, és az is el fog múlni, ami most van. Még annak sem örült valami nagyon, amikor hírét vette, hogy a fiát képviselőnek választották meg. Csak azt nem tudta megérteni semmiképpen, hogy azt a "nagy szamarat", ahogy magában Pétert nevezte, miképp tudták megválasztani. "Mégiscsak változott a világ valamicskét" - gondolkozott aztán, és csudálkozásában elment abba a kis hegyoldali korcsmába, ahol néhány hozzája hasonló emberrel összejönni szokott.

Négyen jártak egy asztalhoz, mind a négyen öregeskedő emberek. A szél sodorta őket össze, és olyan is volt az a társaság, amilyent csak a szél sodorhat össze, ennek a szomorú országnak a tájairól.

A társaság a Bukottak neve alatt gyülekezett, ahol az ötödik bukott az öreg Csobánc Mihály úr. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/92-95. l./

5.

AZ ADÓKIVETŐ BIZOTTSÁG ELNÖKE

.... Illusztris társaság érkezett, amelyet talán még Vájsz, a vendéglős se várt ezen a napon, mert a kalendárium nem mutatott olyan "hivatalos" lumpidőt, amikor ez a társaság valamely ceremóniális okból ébren szokta tölteni az éjszakát, de még a rákövetkező nappalt is. Csak a farsang végére eső Dorottya-napot mutatta a kalendárium, amolyan "félhivatalos" lumpolási időt, amelyet leginkább családi körben szoktak megünnepelni. A "durchmarsnak" tehát látszólag nem volt értelme, de egy bámulatosan dörgő, szinte emberfeletti hang /amely karriert jelentett Magyarországon/, már a küszöbön igazolta magát:

- Dorottyának hívták a legjobb gazdasszonyomat, az ő emlékezetére vagyunk itt, Vájsz úr, - mondta most félig tréfásan, félig komoly hangsúllyal az úriember, aki a bevonuló vendégek élén haladt. Legalább szözötven kilós férfiúnak látszott, - node volt is megfelelő termete ehhez a rengeteg teherhez. Bármely részében járhatott az Andrássy-útnak, mindenütt egy fejjel magasodott ki az embertömegből.

Ősz arca volt, mint a vidám télnek.

Bölcsesség, részegség, kajánság és jámborság váltakozott ezen az arcon, ilyen lehetett volna Shakespeare Falstaffja, ha történetesen Pesten születik és öregségére királyi tanácsosnak és "adóbizottsági" elnöknek nevezik ki a fővárosban, a hatodik kerületben, Ferenc József idejében.

- Én félig-meddig "hivatalosan" is éjszakázom, mert szemmel kell tartanom a polgároknak a költekezését, akiknek van pénzük mindenféle haszontalanságra, de adót nem akarnak fizetni, - szokta volt mondogatni a nagykedvű Pista úr /akit az egész városban így neveztek/, de hát mi már csak maradjunk meg annál az első szavánál, hogy régi gazdasszonya, Dorottya kedvéért folytatta a nagyérzelmű férfiú másnap is az éjszakát.

A szomszédos vendégszobába, a konyha közelébe ezalatt gyülekezett Pista úr társasága, amely állandóan vele, nyomában, mellette szokott járni. Vannak olyan emberek, akiknek mindig ott vannak a követőik, mint a bolygó csillagoknak apró bolygói. A Terézvárosban, ahol Falstaff Pista az adókivető bizottság elnöki tisztét töltötte be: a nagyhatalmú férfiú nem tehetett egy lépést sem, hogy társaságát ne keresték volna gavallérok, akik Falstaff úr népszerűségében vagy népszerűtlenségében akartak sütkérezni. Így kísérik a híres tenoristákat, a nagyon erős

embereket, de a nagyon gonoszokat is. Pista úr társaságában éjszakánkint azok a pesti gavallérok jártak, akiknek a vasaltkabátviselésén kívül semmiféle foglalkozásuk nem volt a világon, akik ugyan az öreg Dumas testőreivel tartottak atyafiságot, de Pista úrtól minden goromba neveletlenséget eltűrtek, hogy a kocsmárosok, vendéglősök, kávéfőzők, mulatóhely-tulajdonosok előtt a Terézvárosban az adók legfőbb atyaúristenének a társaságában mutatkozhassanak.

A vendégszobában pedig ezalatt, miután az "éjszaka lovagjai" félig-meddig győzedelmeskedtek a makacs vendéglősön: a söröshordó valóban a küszöbön állott és a gavallérok egymásután járultak a helyhez, hogy poharaikat megtöltsék, a vendégszobában az Öregpincért vették munkába az elbizakodott uraságok. /Ugyan kinek ne volna kedvére megtáncoltatni egy szolgálatkész öreg embert, aki a sors kiszámíthatatlansága következtében a "Bécs városához" címezett vendéglőbe került és ott a vendégnélküli, hosszú délutánokon, valamely homályos sarokban arról álmodott suttyomban, hogy nagyúri vendégek érkeztek a "házhoz", akiket fiatalkorában kiszolgált, - eljött a velszi herceg Pestre, vagy legalább is a fia, hogy átnyújtsa azt a melltűt, amelyet valaha az Öregpincérnek a Kékmacskában ígértek, ha a vendégeket figyelmesen kiszolgálta!/

Az elnök, miután azt vélte, hogy közmegelégedésre intézte el a goromba kocsmárossal való összeütközést, megingatta magát a tölgyfából készült széken és a pincér kérdezősködésére így felelt:

- "Zikkelner", maga talán nem ismer engem, hogy olyanformán akar velem elbánni, mint valami zónás atyafival? Barátom, a "parasztfogdosás" Thaisz főkapitány alatt volt divatban Pesten, azóta nem járnak a kellnerek fiákeron a lóversenytérre. Nem, barátom, a kellner már nem azon töri a fejét, hogyan előzze meg a Stefánián Aczél Béla báró hintóját. "Zikellner", haptákban kell állni és megvárni a vendég parancsolatait.

Az Öregpincér már évek óta ismerte Pista úr erkölcsprédikációit, amelyeket a hatodik kerületben a vendéglői és kávéházi "alkalmazottaknak" szokott mondani. Fanyaran mosolygott az öregúr zsébelődésén, mire az hirtelen lecsapta az étlapot:

- "Zikellner", maga nevet, barátom, amikor én beszélek? Hát még egyszer tudomására adom, hogy már vége annak az időnek, amikor a kellnerek voltak a legnagyobb urak a városban, nincsenek már Freystädtler Flórák, Karola Ceciliák, Berger Málcsik, akik a pénzüket a kivasalt kellnerekre költötték. "Zikellner", hol vannak a maga gyűrűi, amelyeket a nőktől ajándékba kapott? Mért nincs fodrozva a haja? Mikor borotválkozott utoljára? Hiszen már köszönni se tud jóformán! Egyenesen, összecsapott bokával állani és csak a fejet meghajtani!

És Pista úr, amit a mulatságok programmjából sohase múlasztott el: felállott helyéről, mintha egy télikabátokkal megrakott ruhafogas emelkedne fel és néhány percig azzal foglalkozott, hogy az illedelmes köszönésre megtanítsa az Öregpincért. Aztán bágyadtan visszahanyatlott elnöki székébe és így szólt:

- Ferenc József idejében ez így volt, azóta felborult minden rend a világon. Hozzon nekem egy pájslit... elég egyelőre kisporció is, majd meglátjuk, hogy mit tud az a pájsli. Mondja meg a "gnédigének", hogy nekem kell a pájsli. Bő lében legyen, hogy kanállal is lehessen fogyasztani, mert ez a pájsli első titka. Második titka, hogy apróra, körömnagyságú szeletekre legyen vágva a tüdő, mert akkor fő puhára az étel. A harmadik titok, hogy ne csak egy fertálynyi

citromot adjanak az ételhez, mint a modern vendéglőkben, hanem egy felében vágott citromot. Nem szeretem az olyan vendéglőket, ahol mindent hosszadalmasan kell magyarázni.

/Pedig talán csak ezt szerette Pista úr./

A "kiokosított" pincér egy lépéssel hátrált, a konyhába nyíló tolóablakhoz. Azt megkocogtatta körmével:

- Kisporció savanyútüdő, - mondta és a kocsmárosné már kiadta a tálkát az ablakon.

- Hm, - mondta Pista úr borongós arccal miután semmi kifogásolnivalót nem talált sem az ételen, amelyet elébe helyeztek, sem a nagyterjedelmű asztalkendőn, amelyet rövid, egyenesen álló gallérjába nyomkodott, s amely kendőt a nyakán hátul alaposan megcsomózott, hogy elvesse a gondját. Még az evőeszközöket nézegette egy darab ideig oly figyelemmel, mint a mérnökök müszereiket és könnyed mozdulattal vette kezébe a kanalat, mint egy legyezőt.

A látszólagosan megjuhászodott elnök azonban még nem végzett az Öregpincérrel, bár látszólagosan nem volt más gondja, mint a savanyútüdőre simult tükörtojást a hegyezett füllel hallgatózó babérlevéllel, valamint az itt-ott úszkáló mócsingos darabokkal összeegyeztetni, miután kanalával néhány szabályszerű kört írt le az ételben. Mindentlátó kék szemeit végigfutamodtatta az asztalra állított süteményes, fonott kosarakon. Nagy kezével bizonytalankodva nyúlkált egyik kosárból a másikba, miközben a sóskifliket, császárzsemlyéket, vizeszsemlyéket, kenyérdarabokat megropogtatta és minden ropogtatás után elborultabban csóválta a fejét.

- "Zikellner", - kiáltott fel végre - én tudom, hogy a forradalmak mindig a pékek miatt törnek ki. De én nem vagyok nihilista, se anarchista, se bolsevista, engem nem kergetnek forradalomba a pékek, még ha sikerült is nekik megölni az öreg Ferenc Józsefet. Érti? Én tudom, hogy a pékek milyen gézenguzok, van velük elég dolgom a hivatalomban, valamennyit felakasztanám... Hozza ide a kenyeret és hadd vágok magamnak belőle egy darabot.

A "Bécs városához" címzett vendéglőben a kenyér megtisztelő helyen állott, még pedig a pohárszék orgonája alatt, hófehér vágódeszkán, piroscsíkos abroszszal leterítve, mint az áldozati bárány, amelyet mindennap ünnepélyesen bemutatnak. Felső ujjízületével szokta itt kimérni a vendéglős személyesen, hogy milyen darabokat vágjon le a vendégeinek. Ősi szokás volt ez. A söntésben tartózkodó Vájsz csaknem eszét veszítette, amikor az elnök újabb kívánságáról értesült az Öregpincér útján.

- Nem, inkább meghalok, - mondogatta Vájsz, amikor félig-meddig magához tért és homlokáról letörölte a verejtéket.

Az elnöknek ez a kívánsága túlment minden kocsmárosfantázián... Reménytelenül hordozta körül vérbeborult tekintetét a "Bécs városában" időző vendégeken. A művirágkészítő már elkotródott, közömbös emberek üldögéltek söröspoharaik mellett, akik Isten tudná, milyen okból vetődtek be a mai délelőttön a sörház bolthajtásai alá. /Vájsz sohasem kérdezte meg, hogy mely okból isznak vendégei korsóból vagy pohárból sört: bizonyosan mindennek megvolt a maga oka./ Ám könnyes, elkényszeredett tekintete ekkor találkozott Kacskovics úr nyugodt, bátorító, megértő tekintetével, - mint ahogy a keresztre feszített vértanúnak jól esik a részvét. Kacskovics úr valamely titokzatos okból alig észrevehetően biccentett fejével, Vájsz úr, mintha lidércnyomástól szabadult volna meg: visszatérőben lévő nyugalommal így szólt az Öregpincérhez:

- Vigye oda a nagyságos úrnak az egész kenyeret és hagyja ott az asztalán.

A pincér így cselekedett, az elnök úr szemügyre vette a hosszú kenyérvágó késsel és friss szalvétában megérkezett kenyeret, megforgatta: vajjon elég feketére sült-e a kenyér feneke; megszagolta: mennyi köménymag van benne; mennyi krumpli és mennyi élesztő és mennyi rozs használódott fel a kenyérhez...

- Nincs már igazi "sercli" a világon, - mondotta, amikor a kenyér végét kiszemelte arra a célra, hogy véle magát megjutalmazza. - Hol van az a világ, amikor Ferenc Józsefnek külön dagasztottak, sütöttek kenyeret Pesten a pékek? Amikor titkosrendőrök ügyeltek arra, hogy a péklegények se a fülüket, se a lábujjukat ne vakargassák a műhelyben? Kampec. Bolond mindenki, aki túlélte Ferenc Józsefet. .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/61-62, 64, 71-74, 75-78.l./

6.

AZ EZREDES

.... Az ezredesnek aznap agyon kellett lőni egy embert, a Kaszinó megbizatásából, miután a velszi herceg látogatásáról elnevezett Angol-szobában így döntöttek az urak.

Az ezredes, aki legfeljebb annyit szokott gondolkozni az élet és halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban, fertelmesen megéhezett, és olyan gusztusok vettek rajta erőt, mint az asszonyokon szokott bizonyos állapotokban.

- Végül még meszet eszem! - morfondírozott magában az ezredes.

Civilben volt, bő esőköpenyeg volt rajta, kanárisárga cipője nyikorgott, boternyőt vitt a kezében, benézegetett a csukott fiákerekbe, mert azt hitte, hogy álruhájában onnan nem ismeri fel őt senki, amint a párbaj előtt némi bolyongást tett az esős városban. Ezt az órát úgy sem mondja el soha senkinek, azért bizonyos habozás után, körültekingetés, gyanakodások után végül csak elszánta magát, és beugrott egy külvárosi hentesüzletbe. Őszülő bajszának egykedvűen köszönt a hentesné - az a mindenkori hentesné, a maga zsiradékos ruhájában, fehér kötényében, könyökig feltűrt ruhájú, pállott karjaival. Az ujján a karikagyűrű már elég mélyen be volt nőve, tehát régi háziasszonynak számított, mint ahogy a faderekakban is elmélyednek a tavaszok jeggyűrűi. A tepertő éppen frissiben párolgott, szagoskodott, ingerkedett a hentesné apró orra előtt, és az ezredes a tepertős tálra mutatott.

- Egy fél kilóval - mondja az ezredes.

- Az sok lesz, uram - szólalt meg most az asszony olyan intelligens hangon, hogy az ezredes meghökkent. - Ebből a tepertőből elegendő néhány dekával is, így uzsonna idején. Különben nem állnék jót gyomra állapotáért. Nem könnyű étel.

- Adjon tehát húsz krajcár árut - felete mogorván az ezredes, aki nem szerette maga körül az okoskodásokat. A hentesné verseskönyvet vett elő, amelyből kiszakított néhány lapot, hogy staniclit formáljon belőlük.

A hentesné még kiválogatott néhány húsos zöldpaprikát is egy kosárból, nagy darab barna kenyeret szelt le. - Csak tessék eltenni - mondá jólelkűen, mialatt a papirosba burkolt csomagokat átnyújtotta az ezredesnek, hogy az esőköpenye belsejében elhelyezze azokat. Az ezredes maga sem tudta, miért engedelmeskedett ennek a sohase látott asszonyszemélynek.

- Aztán miféle korcsmában lehetne ezt elfogyasztani? - kérdezte bizonyos leereszkedéssel.

- Itt van a közelben az Arabs Szürkéhez címzett korcsma. Egy simli meg egy cigány van a cégérébe festve. Csak tessék nyugodtan odamenni: ott adnak sót is, bort is - mondta a hentesné, és már elgondolkozva nézett ki a nyitott ajtón, mintha újabb vevőket várna.

Az ezredes vadászkalapjához emelte a két ujját, aztán boternyőjét lóbálva kiment a hentesboltból, s alig vette észre, hogy már odabent is ül az Arabs Szürkéhez címzett kiskorcsmában..... (1928)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Bp. 1965./
/286-287-288. l./

7.

A FŐHADNAGYOK

.... A tiszt cigarettát sodort, ezüsttárcából, hosszúszálú, sárga dohányból, műgonddal, fontoskodva, amint ezt őfelsége délceg főhadnagyai tudták a háború előtt, midőn valóban nem volt még más teendőjük, mint cigarettát sodorni, szerelmes leveleket írni, dalokat megtanulni... Ó, milyen boldog ember volt egy délceg főhadnagy, amikor az összes fodrászati szerek felhasználása után illatozva és ragyogva a borbély boltjából az utcára lépett! Ó, mily irigyelt férfiak voltak a főhadnagyok Ferenc József uralkodása idejében, amikor a József- és Ferencvárosban érettük rajongott minden fiatal hölgy, ajándékba kapott gyűrűt, karperecet viseltek kezükön, amelyek úgy csillogtak-villogtak, mint az emlékezeti szerelmek. Regények és színdarabok hősei voltak, párbajokat vívtak és valóban megtörtént, hogy az elszédült polgárasszonyka besurrant a kaszárnya környékén egy józsefvárosi ízléssel berendezett, fehér függönyös, purzicsán-dohányszagú hónapos szobába, ahol a főhadnagy éppen a délutáni álmát aludta. Ők voltak a legjobb valcertáncosok, ők dúdolgatták a legújabb sánzonokat, üres erszénnyel is a legnagyobb gavallérok voltak és jólfésült fejük mindig tetszetős látványosság volt a körúti kávéház sarokablakánál. Hófehér foguk villogott, tudatlan szájuk fecsegett, meghaltak a becsületért, de amíg éltek fuldokoltak a piszkos adósságokban. Herczeg és Pekár regényeiben és elbeszéléseiben olyan kultuszt űzött a főhadnagyokból, hogy nem is számított valóban szerelmi lovagnak az, akinek a két-csillag

hiányzott a gallérjáról. Hosszúnapkor, amikor a bőjtölő zsidónők legszebb ruháikban hullámzanak Pest utcáin és egy őszi napra hasonlatossá teszik a várost a varsói és lembergi szombatokhoz: a főhadnagyok tüzesen vetették magukat Hebron rózsái után és az éjsötétszemű nők pillantása szívesen megakadt a búzavirágkék kabátokon, amíg másnap ismét elkezdődött észrevétlen életük a királyutcai bérkaszárnyákban, a dobutcai sötét boltocskákban. .... (1922)

/Őszi versenyek. Gyoma. 1946./
/34-36.l./

8.

A KERESKEDŐK

.... Férjeim tőzsérek, kereskedők, vállalkozók, akik az üzleti szavakon kívül egyebet sohasem mondanak ebéd és vacsora felett. Férjeim barátai ugyancsak az üzleti világból kerültek és meglehetősen nehéz helyzetben voltam, midőn férjeim barátait bizonyos üzleti előnyök elérése végett, le kellett vennem a lábukról. Szállítottunk fát, építettünk kaszárnyát, kereskedtünk gépekkel, vállaltunk vasútépítést. Mindehhez szükség volt jóbarátokra, akiket nekem kellett megszerezni a cégnek. Így bizony előfordult, hogy magaviseletemben olykor vakmerőbbnek kellett lenni egy utcai táncosnőnél. Jöttek bécsi, berlini kerekedők házunkhoz, akiknek lábát az ebédlőasztal alatt tapogattam lábammal, hogy kedvező véleménnyel legyenek férjeimről. Ezek a gazdag, öreg kereskedők meglehetős romlott erkölcsű férfiak. Európa minden városában megtalálják a gyönyört, a mulatóhelyek az ő kedvükért vannak építve, a legszebb énekesnők ülnek az ölükbe, kövér erszényük megszerzi számukra a kéjes szerelem minden változatosságát az angol csatornától Konstantinápolyig. .... (1922)

/Őszi versenyek. Gyoma. 1946./
/48-50.l./

9.

A "SZERKESZTŐ"

.... Valahol a vidám barangolások közben az egész társaság megcsípte valamely sarokasztalnál a "Szerkesztőt", aki cigányzenés, mulatozó, párfőmös tánchelyeken, korhelykedőktől zsongó kocsmákban, női kacajtól fülledt éjféli kávéházakban tudott csak istenigazában dolgozni, Shakespeare műveit fordítgatta angolból magyarra, most éppen a Szonetteknél tartott.

Nem a teátrálisság kedvéért kell felemlíteni, hogy az Esperes vitatkozótársa sovány, kovászképű, kapaután ültetett bajszú , surolókeféhez hasonlatos hajzatú úriember volt, akinek akkor is olyan ódon könyvszaga lett volna, mint egy antikváriusnak, ha nem hordoz hóna alatt állandóan ócska könyveket.

Betegesen sápadt ruházata volt, amelynek igazi színére talán már senki se emlékezett Budapesten. Vannak olyan emberek, akik gyermekkoruk óta megszokják az úgynevezett praktikusszínű ruhák viseletét, amely ruhákon sem gyűrődöttség, sem keféletlenség "nem látszik meg"; a foltok elbújnak a porréteg alatt, amely az ilyen ruhákat apránkint belepi. Ha megmondjuk a "Szerkesztő" ruhájáról még azt a titkot, hogy a kabátja gallérjának bélésében varrótűk voltak elrejtve, amelyekkel a fogyatkozásokat, gombhiányokat, meglepő szakadásokat nyomban helyrehozhatta: körülbelül minden élményét elmondtuk a "Szerkesztő" köntösének. S kaucsukmanzsettái voltak, mégpedig tarkaszínűek, amelyek fel és alá vándoroltak csuklóján, anélkül, hogy ingéből egy darabka is látszott volna. Heveskedve magyarázott az Esperesnek, nyilván abból a szempontból, hogy a tétova pincérnek ne jusson eszébe megzavarni őt. .... (1930)

/Boldogult urfi koromban... Bp. 1930./
/91, 92, 93.l./

10.

"... A KÖNYVKIADÓK LEGUTOLSÓ RABSZOLGÁI..."

.... A Józsefváros felé tartott, ahol piszkos üvegablakú irodákban, ódon kis nyomdákban, földszintes házakban a könyvkiadók legutolsó rabszolgái, a naptár szerkesztők, a hetilap-írók, a kis élclapszerkesztők tanyáztak. Az Ősz utcában állott Virág Kálmán és Neje könyvkiadó és nyomdaintézete, egy ódon földszintes ház, amelynek udvarán sötétablakú, nyomdában sápadt emberek hajoltak a betűszekrények fölé.

Józsiás úr kidüllesztett mellel lépett be a kapun. Az üvegfallal elrekesztett irodákban görnyedt fejek emelkedtek fel és üdvözölték Józsiás urat. Aztán tovább percegtek a tollak a nagy könyvek felett. Ki tudná, mit és kinek írnak itt a fáradt hivatalnokok.

Virág Kálmán, a cég egykori megalapítója, már nem volt az élők sorában. Ellenben élt Neje, aki a gyászév letelte után férjhez ment egy feketebajszú fiatalemberhez, aki odáig csak egyszerű korrektorként működött a nyomdairoda egy gázlángja alatt. Rengeteg betűt és szót javított ki a nedves papirosokon, míg végre elérkezett ideje, midőn szegény sorsára írta föl a deleatur jegyet; a gazdag özvegy férjéül választotta a feketebajszút, aki helyét a sistergő gázláng alatt átadta egy másik színtelen urnak. Ő maga a főnöki iroda karosszékébe telepedett.

A cég tovább folytatta eddigi működését, a betűszedők és hivatalnokok tovább vénültek, nadrágok elkoptak a papírhulladékkal bélelt írószékeken, tüdők elkorhadtak az ólomszekrények felett, lenge irodakisasszonyok terjedelmes családanyák lettek, kalendáriumok elrongyolódtak és újakat nyomtattak helyettük, álmoskönyvek

elzsírosodtak az örökös forgatástól, de a Virág Kálmán és Neje cég mindig gondoskodott arról, hogy a legújabb álmoskönyvek álljanak a vevők rendelkezésére. Csak éppen az öreg cégfőnököt cserélte fel egy fiatal férfi.

Józsiás úr bizonyos leereszkedéssel köszöntötte itt a különböző szerkesztőket, Brincai urat, egy billiárdgolyófejű, tüskés, nagybajuszú, pápaszemes emberkét, aki nagyon önérzetesen szerkesztette itt álmoskönyveit. Írt nagy egyiptomi, kis egyiptomi, magyar nép okulására, gazdák előrelátására, szerelmesek tanácsadására való álmoskönyveket. A szerkesztés igen egyszerű volt, olló és ragasztó-ostya kellett hozzá; Brincai úr önmagát plagizálta. Törölte a szerelmesek álmoskönyvéből azokat az álmokat, amelyek a hideg időjárásra vagy a birka-hullásra vonatkoznak. Gyakori mondása volt, hogy annyi kiadást Jókai sem ér meg a regényeivel, amennyit ő az álmoskönyveivel. Brincai úr másik foglalkozása volt a pohárköszöntők könyvének szerkesztése. Nagy tudomány volt ez a régi Magyarországon, mert az olvasók elvárták, hogy különböző alkalmakra megfelelő pohárköszöntővel szolgáljon Virág Kálmán és Neje. (Brincai úrnak a neve sohasem szerepelt a könyvek fedelén; ő megelégedett a névtelen dicsőséggel.) Akármilyen szomjas volt Bricai úr: írnia kellett a jegyesek, a násznagyok, a halotti torosok, a Lajos-napok örök pohárköszöntőit. A születésnapi toasztokat többnyire versben szerkesztette. Bizony megszomjazott, amikor a józsefvárosi plébánián a harangozónak eszébe jutott meglódítani az esti harangot. Sietett kis korcsmájába, a nem messzire fekvő Ivkoffhoz, ahol rendszerint "gyalog-tojást", vöröshagymás, ecetes kolbászt és számos "fröccsentéseket" vacsorázott. Asztaltársaságának, két nyugalmazott könyvárusnak ilyenkor becsmérlő szavakkal emlegetett egy bizonyos Mélyacsai nevezetűt, aki ugyancsak a magyar nép számára való pohárköszöntőket (szép hegedűszóban) próbál írogatni Méhneréknél, de "aki beveszi, az megveszi".

Brincai úr asztalánál, szemközt a kopasz férfiúval egy sörényes, ősz, szórakozott képű férfiú törölgette a tollat hajába. Vereskarikás szemei voltak, mintha egész éjjel keserves sírással töltötte volna idejét. Arca rendkívüli fáradtságot fejezett ki, mintha minden egyes ráncért, amelyet sikerült arcára felrakni: súlyos testi munkát kellett volna végeznie. Álla, amely jobb időket látott büszkeséggel nyúlt előre, hetenként egyszer most is rózsaszínű volt a firss borotválástól. Lavalliér-nyakkendője gondosan volt kötve, de látszott, hogy a kéz, amely a nyakkendőt köti, már remeg. Ötven esztendő előtti divatos mellényei voltak: kézzel hímzett, nefelejtses, búzavirágos mellények, amelyek hímzésénél többnyire álmaikat és reményeiket sírták el az akkori nők. Elseje után darab ideig egy gyermeköklönyi nagyságú karneol-gombot hordott ingében. Egyébként nadrágján, amellyel a széket érintette, könyökén és mellén, amellyel az iróasztalhoz ért: mindenféle tarka női ruhákból való "védőket" viselt; e ruhadarabokat őrizte ily gondossággal a korai elkopástól. Mindenkihez igen alázatos és udvarias volt. Szerelemvölgyinek hívták napjainkban - régebben valószínüleg más neve volt - és a Virág Kálmán és Neje cég szerelmi könyveit szerkesztette ő, a különböző szerelmi levelezőket, a szerelmesek tanácsadóját és a szerelmesek naptárát. Egész nap egyhangúan, szótlanul végezte dolgát, fejét ritkán emelte fel munkájából, sőt olykor, ha megfeledkezett magáról, látható passzióval és gondos kaligrafiával írta a jegyeseknek való levél-mintákat (amíg Brincai úr epésen megjegyezte, hogy a nagy szorgalomnak majd előbb-utóbb rossz következménye lesz, a főnök leszállítja a kolléga fizetését, vagy talán el is bocsátja.) Szerelemhegyi úr alázatos és ijedt pillantást vetett a főnöki iroda felé és igyekezett hivatalos

arcot ölteni, összeráncolva homlokát, midőn a menyasszony válaszát a vőlegényhez írogatta. Az esti harangszót ő is nagy sóhajtással üdvözölte. Rendszerint egy feketehajú kisasszony várta őt a kapunál, akivel mindennap úgy üdvözölték egymást, mintha véletlenül találkoznának. A józsefvárosi hentesboltoknak vették útjukat és leghűségesebb szemlélői voltak a csemegések kirakatainak. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/58-61.l./

11.

A BUDAI ÖREGURACSKA

.... Említettük már, hogy az "Arany kalapács" szomszédságában álló régi házat a "Vadember"-nek hívták és a két háztető szélkakasai a legjobb barátságot tartották fenn egymás között. A "Vadember" hajdanában korcsma volt, és a falán még most is látható volt egy primitív, fából való faragvány, amely hajdanában a vadembert jelképezte. Bár ötven esztendő előtt mehetett el innen az utolsó vendég, a ház környékén még most is volt valami a sörházak ismerős szagából, és a kapitány a szomszédban nemegyszer kiáltott föl a pompás pörköltszagra, amelyet a "Vadember" felől lengedezni vélt. A korcsma eltűnt innen, de a szaga megmaradt. Mintha a falak itták volna magukba a sört és a bort, és az ódon kapubejárat alól mindjárt felhangzik a citera pengése. A földszinti szobában még ott a falon a budai városbíró bormérő engedélye, és a szőlőlevél formájú figurák sűrűn feltalálhatók a ház minden részében. Az ódon lépcső, amely a ház emeletére vezet, kitaposott köveivel, groteszk faragványaival és örökmécsével cseppet sem tagadja le korát. Az udvar sarkában egy csomó esőmarta hordódonga hever, míg a csengettyű a kapu fölött éppen olyan rekedt hangon szólal meg manapság, mint hajdanában, amikor a budai polgárok még sűrűn nyitogatták a "Vadember" ajtaját.

Maga a "Vadember" - akit a környéken így neveztek - egy összeszáradt, beteges öreguracska volt, aki kétszínű, rézpitykés kabátban ment el vasárnaponként a misére, és a nyakára hétrét csavarta a fekete kendőt. Köhögve, csendesen lépegetett a falak mellett az imádságoskönyvvel a hóna alatt, és miután az utolsó ismerőse körülbelül húsz esztendő előtt halt meg, senkivel sem beszélt már esztendők óta. Mondják, hogy lenn a Vízivárosban él még egy másik öreguracska, aki ismeri személyesen a "Vadember"-t, de az út meredek, a távolság nagy már, s így sohasem találkozhatnak egymással. Kümmel - ez volt a "Vadember" neve - naphosszat nem mutatkozott az ablaknál. Senki sem tudta, mit csinál, mivel foglalkozik. Bükkfalvi kapitány, amikor szomszédja lett, ünnepélyes látogatást tett nála, annál is inkább, mert az öreg Kümmel úr szerepelt egyik tanúként azon a végrendeleten, amelynek révén az övé lett az "Arany kalapács". Az öreguracska egy karosszékben ült, és régi, megsárgult újságok hevertek körülötte. Nyájasan üdvözölte vendégét, táblabírós latinsággal szólította

meg, de a kapitány nem értette meg, tehát magyarra fordította a szót.

- Azt hiszem, nem lesz sok bajunk egymással, kedves szomszéd úr, én nagyon csöndes ember vagyok, és már senkinek sem vétek. Lássa, kapitány úr - folytatta csöndes bizalmatlansággal -, én így töltöm a napjaimat: olvasom a régi hírlapokban azokat a régi eseményeket, amelyeket még magam is átéltem, amikor még én is voltam valaki... Ej, de hagyjuk. Ön még messzire van attól az időtől, amikor az ember visszakívánni szokta az ifjúságát, amit egyébként én se nagyon kívánok vissza. Másféle hírlapot, mint régit, nem szoktam olvasni, mert nem történhetik már semmi a világon, ami engem érdekelhetne. Nem ismerem azokat az embereket, akik manapság szerepelnek. Egyszerűen nem ismerem őket. Ez az, amiért nem érdekelnek. Bezzeg, amikor még aktív voltam... Ej, de hagyjuk.

A diplomaták szertartásosságával hajolt meg a kapitány előtt, és egészen a kapuig kísérte. A kapitány, amennyire körülnézhetett a házban: egy olyan öregember lakhelyének ítélte azt, ahol már esztendők vagy talán évtizedek óta nem változott semmi. A falakon csupa olyan arcképek, amelyek az ötven esztendő előtti divatot mutatják, nagy könyvszekrények és vastag szőnyegek mindenfelé. Így élnek azok az emberek, akik már nem akarnak elmenni hazulról többé.

A kapu bezáródott a vendég mögött, és a százados, midőn hazafelé tartott, lassan gondolkozgatva megállapította magában, hogy az ő szomszédja is azok közé a furcsa öregurak közé tartozik, akik Budán elrejtőzve éldegélnek, és oly nesztelenül, zajtalanul élik napjaikat, hogy jóformán észre sem venni őket. Még visszanézett a bezárt kapujú, leeresztett zsalugáteres, régi házra, amely olyan csendesen állt ott a hegyoldalban, mintha lakatlan volna. .... (1909)

/Régi szélkakasok között. Bp. 1960./
/384-387. l./

12.

EGY BUDAI SZŐLŐSGAZDA

.... Krónprinc Irma egy budai szőlősgazdának volt a leánya és a nagyralátó familia sokszor ugyancsak szégyenkezett az öregember miatt, midőn ujjasban, kapával a vállán törölgette a verejtéket homlokáról házának kapuja előtt, míg felesége és leánya gyors, csinos pesti bérkocsin a Stefánia-útról Budára hazarobogott. Vörösképű, hallgatag budai polgár volt, olyan familiából, amelynek már a nagyapái is szőlősgazdák voltak. A bort tisztelte és szerette egyedül a világi életből, olyan nagyra tartotta, hogy még önmagától is sajnálta; ünnepnaponként megivott egy kis üveg sashegyit s ilyenkor meglehetős elégedett volt sorsával.

Krónprinc Ferdinánd arca olyan színű volt, mint a karmazsin-posztó, míg a haja színe szalmasárga, mint az angolszászoké, akik erdőkben laktak és megijesztették a normanokat. Világossárga volt az öregember szakálla, pedig már jóval elmúlt hatvan éves. Az ujjasa zsebéből sohasem hiányoztak azok a kis

zöld üvegecskék, amelyekben különböző borminták voltak. Volt valódi sashegyi bora, amelyet a napsugárban vagy árnyékban kémlelve vizsgált, mint a festőművész a színhatásokat. Hosszú bőrkötényben járt odahaza is, mint a pincéjében és mogorván tért ki a ház látogatói elől. Hordókat kalapált, borosedényeket reperált az udvaron, szűrőket és lopókat vizsgált. .... (1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/35-36. l. /

13.

A PÁRIZSI UTCAI SUSZTER

Ki volt az a vendég, aki a "tányérhúst" rendelte?

Szortiment körülbelül mindenkit ismert a Belvárosban, ráeszmélt tehát a Párizsi utcai suszterre is, aki mindig csak azt nézegette a kalendáriumban, hogy mikor következnek azok a napok, amikor a magyarok nemzeti ünnepeiket szokták tartani. Természetesen Szent István királyunkat tartotta a legnagyobb becsületben a Párizsi utcai suszter, mert ezen a napon minden valamirevaló úriember díszruhájába öltözködik, és a díszruhájához megfelelő lábtyűt von fel. /A királykoronázás évfordulóját is számontartotta suszterünk, de csizma szempontjából nem rajongott érte úgy, mint István napjáért./ Sodrott, deres bajuszú, termetes céhmester külsejű ember volt a Párizsi utcai suszter, aki mindig olyan komolyan nézett maga elé, mintha valamely bárónak a lábáról kellene mértéket vennie /természetesen papírszalagocskákkal/, a két tenyerét gyakran összedörzsölgette, mintha kézfogásra készülődne valamely rangbeli szeretőjével. A Párizsi utcai suszter igen rendben levő dolognak tartotta /alig észrevehetően biccentett a fejével/, amikor az álmos pincér egy... darab csontos marhahúst tett elébe.

És a suszter, meg kell adni, tudta a módját, hogyan kell az ilyen királyi koncot elfogyasztani, ha véletlenül hozzájut a vendég.

Mindenekelőtt szalvétát tett a nyakába, amelyet a gallérja mögött csokorra kötött. A sót, paprikát, sőt a mustárosüveget is kezeügyébe kerítette, habár látszólag ez utóbbira nemigen lehet szüksége ama tálnyi ecetes torma miatt, amelyet az álmos pincér a marhahús mellé szolgált. Hát a sóval nem is takarékoskodott a Párizsi utcai suszter. Megsózta elsősorban a húskölöncöt félig befödő zöldségneműeket, külön figyelmet szentelve a levesben főtt krumpliknak, sárgarépáknak, zellereknek és kelkáposztagerezdeknek, amelyeknek a háromlábú székecskéiken üldögélő vargák mindig lelkes hívei voltak. Megsózta a húst, mialatt megfordította, hogy alulról is szemügyre vehesse éhes szemeivel, mint ahogy egy nőszemélyt szokás megnézni tetőtől talpig. És megsózta az ecetes tormát is.

Mire a suszter bal kezébe kapva a villát, beledöfte azt a húsba, hogy szinte fröccsent, majd késével apró darabokra kezdi vagdalni a húst... a suszter

váratlanul a kanalat vette, és megmártotta a tálban maradt levesben. Szörpölte a forró levest, amely nyilván égette a száját, de újra és újra a levesnek látott /miután egy késhegynyi paprikát szórt bele/, szemét lehúnyta a fájdalomtól vagy gyönyörűségtől...
Szortiment úr félszemmel a Párizsi utcai susztert leste. Az pedig most nyúlt a késhegyével az ecetes tormába, és egy kisebb boglyával vévén a bőséges tormából, egy kiválasztott - félig zsíros, félig inas húsdarabra helyezvén azt, a húst a villával a kés lapján balanszíroztatva szájába vette, és állkapcsával csak egyetlen, de annál megelégedettebb mozdulatot tett, mintha malomkő mozdult volna a szájában, és már kése megint az ecetes torma felé közelgett, mire baljával kenyeret tört, amelyet az asztalhoz szorított.
... a húsról azt kezdte észrevenni, hogy az "szálkás", szóval nem az igazi, semmiesetre sem olyan, mint a Párizsi utcai suszteré, aki éppen ebben a percben tartott étkezése amaz időpontjánál, amikor a maradékokat kezdte összeszedegetni a tányérból és a tálból, hol kanállal merítvén ki a maradék leveskét a kenyérdarabkával összekormányzott zöldségekkel, hol meg késével elfogdosva egy húscafatot, amely késén himbálódzva vonult a szörcsögésre nyitott száj felé. Azt mondják, hogy tulajdonképpen ezek az ételmaradékok hízlalják valóban az embert. - Milyen nagyszerű lehetett az a hús, amelynek még roncsait is ilyen passzióval fogyasztotta a Párizsi utcai suszter.

A suszter észrevette, hogy a maradék csont voltaképpen két darabból áll, mint akár az emberek könyöke, amely csontokat izmok és inak fűznek össze. A suszter két markába kapta a csontot, és bizonyos erőfeszítéssel eltörte azt, akkor aztán villát, kést, kanalat elsöpörve maga mellől: rágni kezdte a fogaival a csontot, mégpedig olyanformán, hogy még a haldokló is visszamaradt volna e világban arra az időre, amíg a suszter a csontok lerágásával elkészül. Meg kell adni, hatalmasan dolgoztak a fogai, húzta, szívta, szopogatta, körmeivel farigcsálta a csontot, hogy Szortiment úrnak nyomban elment a kedve a húsevéstől; csontot szeretett volna enni ő is, bár többé nem bízott úgy fogaiban, mint hajdanában.....

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Böske, vagy a szerkesztőség pesztonkája. Bp. 1965./

/97-98, 99-100, 103. l./

14.

FERENCVÁROSI POLGÁROK

.... A falakról régi Lindmayerek, Schützök, Jetschglik nézegettek alá, akik valamikor Budáról, a Csúcshegyről vagy a Cimbalom utcából költözködtek a Ferencvárosba, és itt a maguk budai erkölcsei szerint éltek. Színes fotografiája, esetleg nagyított alakú, festő által rajzolt képe volt a családapáknak és családanyáknak. Kövér emberek, aranyláncos asszonyok, szakállas, bajuszos, nyomatékos,

komoly polgárok; egy se maradt adós, amikor a temetőbe kísérték; a számlákat, amelyeket kifizettek, a szerződéseket, amelyeket megtartottak, még manapság is meg lehet találni; egyik a disznóhúst és a kolbászt szerette, másik a kakaslevest és a gyönge csibét, harmadiknak mindig pirospókhálós volt a szeme a boritaltól, amelyet bőven öntözött magába, mikor a szolgálók térdkalácsát megunta. A maguk idejében elvégezték azokat a titokteljes dolgokat, amelyekről sohasem beszéltek, szerettek, játszottak, ölelkeztek, éjjel lámpával mentek végig a folyosón, ha aludni nem tudtak és bekandikáltak a kulcslyukon, ahol a sógorné pendelyben bolhát keresett, hajnalban ki- és betakargatták a növekedő gyermekeket, a lányok gömbölyödtek vagy megnyúltak, a fiúk tótágast álltak álmukban, a diótörő őszi estéken mind tovább melegedtek a kályhánál és lepittyedt ajakkal gondoltak ifjúságukra, húsvéti misékre, lányok málnaillatára, meghalt barátokra, ablakokra, amelyek mögött lánpás égett Budán vagy a Mester utcában; észrevétlenül fejükön maradt a sapka, midőn a hideg idő beköszöntött, vénasszony nézett ki a zúzmarás ablakon, a csizmának bőre mind szárazabb lett, kamrácskáikban soká üldögéltek, és százszor elolvasták a régi élclapokat, divatképek aláírásait, amelyekkel a deszkafal be volt ragasztva, megnőtt a szemöldökük, amelyet félelmetesen vontak össze, ha a gyermekek későn jöttek haza a tánciskolából, őszi délutánokon, amíg odakünn vecsernyére harangoztak és a háztetők felett álldogálni látszott a délután: elővették fiatalkori arcképeiket, midőn kéményseprő-jelmezben, mint egy tréfás zenekar tagjai, vagy vadászpuskával állottak a fotografus csöve elé... Estére dominót raktak kezekkel, amelyek megráncosodtak az asztal túlsó oldalán.

Ők voltak a lakodalmi vendégek; részben még eleven szalonkabátot, legyezőt, öreg csipkét lebegtettek, részben a falra könyököltek nagy némasággal. Ők még olyan házakban laktak, amelyeknek udvarán hajnalban a kakas kukorékolt. És ha éjszaka bérkocsi döcögött el az ablakaik alatt, felébredtek: vajon ki halódik az utcában? A Ferencváros zegzugos utcácskáiban, ócska bútoraik s régi emlékeik között éldegéltek jövedelmeikből, amelyeket örököltek s megtartottak, az asszonyoknak megkérgesedett a talpuk a mezítláb való járkálástól, hajnalban a tejeskocsik felkeltése körül, a hentesüzletnél a legények ellenőrzésénél, az ujjuk vége megkeményedett az aprópénz számolástól, a dugdosott, kuporgatott bankótól még az ingük is szagos lett, csak nevezetes estéken vették elő ékszereiket, megnézegették, megméregették őket, alig viselték, vásznat, gyógyfüvet, szövetet gyűjtöttek, sohasem tudtak megbolondulni istenigazában, hogy kövér combjukhoz verset írt volna egy trubadúr. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/42-44. l./

15.

CZIFRA JÁNOS, A TEMETÉSRENDEZŐ

.... Czifra János - ez volt a temetésrendező neve - huszonöt év alatt megismerkedett a halállal, eltemetett vagy tízezer pesti embert, gyermeket, asszonyt, öreget, nem volt neki újdonság a sírás, jajveszékelés, kétségbeesés, és ugyanezért meglehetős nyugalomra tett szert az élet különböző változataiban. Bár nem volt lángész, hosszú működése alatt megtanulta, hogy az életet és a halált egy kis mezsgye választja el, tehát nemigen érdemes sokat törődni az élet aprólékosságaival. Igen tisztességes ember volt, adóját pontosan fizette, adósságai nem voltak, elég jót tett a szegényekkel, tudomása szerint nagyobb bűn nem nyomta a lelkiismeretét, a legnyugodtabban szívta szivarját egész Budapesten, órákig elüldögélt a széken, anélkül hogy megmozdult volna, még az ablakon is ritkán nézett ki, az üzlete nyugodalmasan, rendületlenül állott, mint akár a papok, bábák, orvosok üzlete, időjárás nem zavarta, gond nem szomorgatta, a másvilággal keveset törődött, mert hitte, hogy az nincs, bort mértékletesen ivott, korán lefeküdt, álmatlanság sohasem gyötörte, emlékezete szerint beteg sem volt, havonként egyszer színházba ment, megnézett valamely "bolondságot", amelyet nyomban elfelejtett, politika nem érdekelte, az ételben nem volt válogatós, nagyravágyást nem ismert, csöndeskén, lassacskán, zajtalanul élt, éldegélt, észre sem vette, hogy kartársai, a többi temetésrendezők bizonyos tisztelettel, nagyrabecsüléssel övezték. Úgy élt, mint ama polgár, akit öregségében általános részvét a köztisztelet között kísérnek utolsó útjára; a temetést rendezi a Ciprusz temetkezési vál at.

Igaz, hog a Halál megbízottja volt e földön, és bizonyosan többet tudott a létről és a másvilágról már mesterségénél fogva: ámde eddig szívesen, üzleti előzékenységgel segített a papoknak a maguk ceremóniás teendőinél. Temetésrendező létére bizonyos rokonságot érzett a kerületi plébániákkal, rendkívül meghatott arcot vágott minden egyházi funkciónál, elsőnek térdepelt le, ha a szertartás így rendelte, verte mellét, fejét lehajtotta, segített a kántornak a kellő helyeken. Egyszóval: ismerte a dolgokat, egykönnyen nem jött zavarba sem a rekviemen, sem a temetésen. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/12-13., 29.l./

16.

STRANSZKI, AZ ÖREG ÜVEGKERESKEDŐ

.... A léghuzam végigfutamodik a kocsma levegőjében, pedig csak Stranszki úr jött meg mindennapi korsó söréért és királyutcai öreg kereskedő módjára elhelyezkedett megszokott asztalánál. Tenyerével akkor is lesöpörte az abroszt maga előtt, ha egyetlen morzsa se volt előtte, a sótartót és paprikatartót akkor is megváltoztatta helyzetében, ha az a legszabályszerűbben volt elhelyezve, alattomosan figyelt, hogy merről áradna valamely "léghuzat", maga elé készítette tokba zárt szemüvegét és esti lapját, mielőtt végleg elhelyezkedett volna. Vérfagyasztó pedantériával próbálgatta a tölgyfaszéket: vajjon nem szakad-e le alatta? Üvegkereskedése volt ebben az utcában és 18** ban, amikor a jogászok tüntettek Pesten, megfogadta, hogy már alkonyattal bezárja az üzletét.

A legjobb akarattal se mondhatok többet Stranszki úrról; talán még azt említhetném meg, hogy "különszabású" korsóban szállították elébe sörét, hiszen üvegkereskedő volt. A csapos tette elébe a sört, egy "magyarka" cigarettát kapván minden alkalommal jutalmul, amely cigarettát a csapos természetesen a füle mellé tűzött. A törzsvendég egy darabig farkasszemet nézett a sörrel, mintha valamely titokzatos kérdéseket tenne fel.

Stranszki most itt ült megöregedetten, mint egy régi főkönyv, számonkérte mindennapi sörét és a második korsónál rendszerint felhajtotta a mellette álló széket, az asztalhoz döntvén azt, amely jeladás az egész kerek világon azt jelenti, hogy vendéget vár az üvegkereskedő... De most még az első korsónál tartunk, sőt Stranszki meg sem kóstolta sörét, ellenben kezével simogatni, egyengeti, vasalgatni kezdte az estilapot, mintha azzal fenyegetné a sört, hogy újságolvasásba mélyed, mielőtt megkóstolná...

Üvegkereskedő volt és valószínüleg féltékeny természetű, bár ezt sohasem mutatta abban a bolthelységben, ahol a plafónra akasztott függőlámpák csörögtek, zúgtak, csilingeltek felette, kőolajhoz /petróleumhoz/ való függőlámpák, söréttel töltött nehezékekkel, porcellánból vagy bronzból való lámpaernyőkkel, cifra láncokkal, habár a városban már senki sem vásárolt ilyen függőlámpákat. Megfogta, megemelte a söröskorsót és lassan szájához vonta, hogy ugyanarról a helyről, a pohár fülével egyirányba eső helyről igyon a söröskorsóból, ahonnan már tizenöt esztendő óta ivott... "No, Csicsóné!" mond szokás szerint, mintha élete párjával diskurálna. Jót húzott a söröskorsóból, szinte félig ürítvén a korsót, mert a sörivásnál mégis csak az első korty a legfontosabb. "No, Csicsóné!" - mond, "de most már elég legyen egy darabig." És elsimította az estilapot, hogy azt végigolvassa mindaddig, ahol a nyomda neve bezárta az utolsó sort.

Ha tán a kocsmárosnak vagy a kocsmárosnénak nem tetszene Stranszki sörözése: csak tessék szólni, csak tessék valamely megjegyzést tenni: másnap már százszámra akad kocsma, ahol az embert szívesen látják. És mégis, mégis az történt, hogy a konok törzsvendég megérkeztével, letelepülésével, elfogyasztott

sörével vége lett a kedélyességnek a "Bécs városához" címzett vendégfogadóban.

Stranszki megitta a jókedvét mindenkinek. Ő volt a végzet embere. Ő volt a balsors, a bánat, a kiábrándulás. Okozója mindennek, ami ezután még történt.

Stranszki, a konok nyárspolgár, még mindíg árasztotta maga körül a kiábrándító hideg légáramlást.

Nincs senki, aki mondaná: " Menj már Stranszki, a te életed amúgyis napról-napra félelmetesebb lesz, bármiként menekülsz lámpagyújtáskor a kocsmába. Inkább aludni kellene egyet a kanapén, amint délután szokott aludni minden rendes ember, aki ád valamit az életére. Csak a fenének van kedve mindig az estilappal törődni, az ilyen embert előbb-utóbb felakasztják. Menj, Stranszki, aludj egyet a kanapén, a délutáni álom is lehet kellemetes, ha az embernek tiszta a lelkiismerete, ha rendben van a gyomra, kedves a kedve. Elismerem, Stranszki, hogy az ebéded, amelyet az üvegesinas olyanféle szerkezetben szállít a közeli vendéglőből, amilyen szerkezetből szegény szobafogságra ítélt katonatisztek szoktak enni: elismerem, Stranszki, hogy ez az ebéd nem változatos. A húsdarabot marhából, sertésből vagy borjúból a változatosság kedvéért egyszer a levesben főzik meg, máskor a lencsében, paszulyban, kelkáposztában. Az embernek elmehet egy kicsit a kedve az élettől, amikor az aranysárgás, sáfrányos, hosszútésztás levesekre gondol, amelyeket rokonai körében szokott felkanalazni vasárnaponkint. Stranszki igen jól tudja, hogy ezeket a rokoni leveseket azért szűrik az asszonyok ilyen aranysárgára, mert Stranszki mégiscsak felfordul egyszer, végrendelettel vagy végrendelet nélkül, addig is itt vannak a születésnapok, karácsonyok, névnapok, amikor Stranszki leakaszt egy-egy függőlámpást a mennyezetről és sajátkezűleg megtörli azt a portól és piszoktól, hogy a rokonoknak ajándékba küldje... Dehát nincs mindig vasárnap, se névnap, se karácsony. Igazad van, gazember volt, aki az évfordulókat kitalálta. Többnyire az üzletben kell maradni déli harangszókor, mert mégis csak figyelik az embert a szomszédok, a konkurencia, s mindig beállíthat egy vidéki vevő, akinek függőlámpára van szüksége ott a messzi pusztán, ahol még családi körben szeretnek élni az emberek. Egy régi kereskedőhöz nagyon illik az, ha üzletébe hozatja az ebédjét, a tészta rendszerint jéghideg, mire rákerülne a sor, dehát ott van az üvegesinas, aki segít a főnöknek. Igaz, hogy megsavanyodik a kenyér a fiókban, élettelen színe lesz a sónak, paprikának a tartóiban, az asztalkendő előbb-utóbb olyanná válik, mint egy piszkos törülköző, ételszaga lesz a legszebb lámpaernyőnek, amelyen angyalkák szálldosnak. De mégis ott kell maradni az üzletben, még ha két krajcár árú ecetet is kell hozatni a lencséhez, hogy annak valamely íze legyen. Teljesen igazad van, Stranszki, ha üzletzárás után a sörházba menekülsz, hiábavaló vevő, kölcsönkérő szomszéd, haszontalan üvegesinas miatt, - de azért még sincs igazad. A kocsmalevegő a legártalmasabb, pláne az ilyen sörházakban, ahol nem sepregetnek, szellőztetnek, takarítanak eleget, mert mindig akad egy vendég, aki a sepregetés ellen tiltakozzon. Bár a csapos személyesen hozza sörödet: mégse láthatsz pontosan a söntésasztal alá, hogy mikor kevernek maradék sört a csapolt sörödbe, mert a csaposoknak már a világ fennállása óta ez a szokásuk. Hát a pékért tán tűzbe tennéd a kezed? Egy pékért, egy pesti pékért, akinek az a legnagyobb ambíciója, hogy a tegnapi süteményét eladja?... Menj már, Stranszki, az esti sörözéseiddel, ezekkel a hasnövesztő szerekkel, amelyek előbb-utóbb okozói lesznek mindenféle betegségnek. A "sörhas" így keletkezik, amely "sörhassal" aztán szaladgálhat a beteg

a doktorok nyakára. Menj, Stranszki az örökös újságolvasásoddal. Mi közöd van végeredményben a politikához? Bikával akarsz álmodni mindenáron? Menj sétálni esténként, Stranszki, mégpedig mindig abba az irányba, amerről a harangokat hallod. Nem kerülhetsz rossz helyre, ha a harangok után mégy, mendegélsz, ballagsz, nézelődöl és az életeden gondolkozol. Hány esztendő lehet még az ilyen ember élete, mint a tied? Egy, kettő, három... És ezt a rövid időt is kocsmában akarod eltölteni?" - Nem akadt senki, aki mindezt elmondta volna a konok törzsvendégnek, aki mind elszántabban ült söröskorsója mellett, mintha eltökélt szándéka volna, hogy nem mozdul helyéről mindaddig, amíg mindennek nem jár a végére. .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/275-279, 298-302. l./

17.

"MAKÁCS GAZDA", A KOCSMÁROS

.... Makács vastag, vörösképű ember, akinek a haja már őszbe csavarodott, nemkülönben lelógó mogorva bajusza is; kezét kék köténye mögé dugva a söntésben álldogál, és apró, szurokszínű szemei mintha nagyon elmerengnének, fejét is félrehajtja: úgy tekint ki az utcára. Az ember azt gondolná felőle, hogy ez a vastaghátú, vörös kocsmáros lustaságában nyomban elalszik, és semmire sem figyel. Pedig Makács gazda mindent lát és hall. Ez az ember titkosrendőrnek született, közönyös, álmos arcával, hiúzfüleivel és mérhetetlen kíváncsiságával. Vannak olyan emberek, akik egész életükben folyton azon törik a fejüket, hogyan fürkészhetnének ki valami titkot, amit aztán őriznének, mint a karbunkulust, hogy rajtuk kívül senki meg ne tudja; mert a titok, ha nyilvános lesz, elveszti értékét. Makács gazda olyan ember volt, aki mindig leskelődött, hallgatózott, figyelt, tapasztalt, bár arra semmi különösebb oka nem volt. "Jó tudni mindent" - mondotta néha a söntésben elmerengve, hiúzfüleivel az asztaloknál üldögélő fiákeresek beszédét hallgatva. Ebbe a fekete, odvas kis kocsmába a fiákeresen kívül alig téved be valaki. Azok idejártak a szomszédos állomásról, mert Makács gazda jó bort mért. Az ajtó fölött fekete pléhtábla hirdette, hogy a bormérés a "Jókedvű kétfogatú"-hoz van címezve, de a betűket és felette az ostorát vígan pattogató, cilinderes bérkocsist annyira megfeketítette az idő, hogy látni is alig lehetett valamit a felírásból. A kocsmában különben minden fekete volt az időtől, és a sötétes söntésből csak Makács gazda vörös, kövér arca világított. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/18-19. l./

18.

A VENDÉGLŐS, A CSAPOS ÉS AZ ÖREG PINCÉR

.... Néhány lépést mentek a Király-utcában; a cipőkereskedés kirakatából ragyogtak a lakkcipők, a kalaposnék, a fűzőkészítőnék háziasan, fehér zubbonyokban, de fodrászkéztől alkotott frizurában állongtak boltjuk küszöbén, jókedvük volt, pedig vevő se látszott a boltban. "Nem kell félteni őket, ebben az utcában mindent eladnak", dörmögte Kacskovics úr, amikor vendégeit bekormányozta egy nyitott kapualjba, amelynek kövezete domború volt, mert pince húzódott alatta. Az udvaron ugyancsak ládákat szegeltek vagy bontogattak, mint minden királyutcai udvarban, de a forgács, a gyanta szagán át már érezhető volt egy másik illat is, amelyet kocsmaillatnak neveznek a hozzáértők. Valahol kocsmának kellett lenni a házban, mert a kocsmai pörköltnek van olyan hatalma, hogy mindenféle más szaggal megbirkózzék. Csinálhatnak a szardíniás, datolyás, füges dobozok amit akarnak, de a déli fertályórákban a pörköltszag az úr minden udvaron, ahol kocsma van.

Az udvarra egy kopott, az időtől immár reszketeg üvegajtó nyílott.

- A törzsvendégek bejárata, - mondta Kacskovics és a sörház belsejére igazította társaságát.

Mindjárt nyilvánvaló volt, hogy ezen az ajtón csak azok szoktak bejárni, akiknek bizonyos jussuk van hozzá, mert a kékkötényes sörmérő és legényei, a legkopottabb és legöregebb pincérek barátságosan néztek az udvari ajtó felé, habár a barátságosság nem volt természetük. Nem, sehogyan sem vidultak fel, ha az utcai ajtó felől benyomakodott valamely idegen arc, amely nyilván először mutatkozott e helyen. De Kacskovics urat szemlátomást ismerték. A vendéglős megtörölte kezét kötényébe, amikor régimódiasan kezet fogott vendégével.

- Én vesevelőt ettem reggelire, - mondta, mielőtt a vendég megkérdezte volna.

- Mi is azt eszünk, Vájsz úr, - felelt a középkorú úriember. - És a sörrel hogy állunk?

- Rendes porciómat már megittam, - szólt a kékszemű, szőke, szélesvállú vendéglős, mintha egy német lugasból lépne elő. - Nekem mondhatnak a doktor urak, amit akarnak, délelőtt nem lehet mást inni, mint sört. Ha valami gusztust csinál az élethez, az mégis a frissen csapolt sör. Úgy bizony uraim.

És figyelmessége jeléül egy füleskorsóban sajátkezűleg csapolt a középkorú úriember részére, a világosság felé tartotta a habzó sört, mielőtt az asztalra tette volna. ....

Jó, régi vendéglőnek látszott ez a hely, barna fatáblák fedték benne a falakat embermagasságnyira és a fogasok is fából voltak. Nehéz bőrrel párnázott székek, pamlagok sorakoztak az asztalok mellett, amelyek olyan nagyok voltak, mintha egész családoknak készültek volna. Annak az asztalnak a lábai, amelynél a középkorú úriember társaságával helyet foglalt, a padlóhoz voltak erősítve. Ez a vendéglőscsalád asztala mellett volt, ahonnan könnyűszerrel figyelni

lehetett: a söröshordója mellett összefont karral állongó csaposlegényt, aki nem igen szenvedhetett valamely lelkibántalomban, mert bajusza szabályszerűen volt pederve, halántéka mellett haja előre kefélve, szőkés hajzata pomádésan megfésülve, tarka inge könyökön felül szabályosan, vasalt fehérneműként felgyűrve; jobbkarjában kéken L.F. betűk tetoválva, miután éppen Ludvig Franznak hívták. Nem csalódhatott senki, aki a "Bécs városához" címzett sörház csaposát valahonnan fotográfia után ismerte.

Nem lehet akárki vendéglős "Bécs városá"-ban. Vájsz úr, a mostani vendéglős fiatal korában sörfőzőlegény volt az öreg Dreher Antal sörgyárában. Igen rendesen viselkedett, munkája ellen senkinek kifogása nem volt, de jött a szerelem, amely a sörfőzőlegényt is elkapja. A szerelemmel mindenféle kívánságok járnak és Vájsz úrnak eszébe jutott, hogy kocsmát nyit Pesten, ahol azt a sört méri, amelyet Svechátban segített főzni. Esküvője előtt jelentkezett gazdájánál, hogy ő elmegy Pestre és svecháti sört mér. "Svecháter Lager-Biert", mint abban az időben nevezték. Nászajándékul azt kérte gazdájától, hogy ő legyen az egyetlen pesti vendéglős, aki ezt a sört mérheti. Miután a svecháti sörnek amúgy se volt nagy népszerűsége Pesten, a sörfőző beleegyezett munkása kérelmébe, azóta mér Vájsz egymagában olyan sört Pesten, amely másutt nem kapható. A sors megjutalmazta a sörfőzőlegény hűségét és Vájsz úr manapság tekintélyes adófizetője a városnegyednek /mert valahogy úgy vagyunk manapság is, hogy a tekintélyességet az egyenes adó után osztogatják/.

Miután a középkorú úriember ilyenformán megdicsérte a kékköténes kocsmárost vendégei előtt, időszerűnek látta, hogy az Öregpincérnél a vesevelő után érdeklődjék.

- Csak tessék rámbízni. Nálunk a konyhából nem adnak ki semmit, amit esetleg visszautasítson a vendég. Mi tudjuk, hogy a vesének nem szabad kéménynek lenni, mert bizonyos életkorban nem lehet élvezni. Az "Asszony" kinézett a konyhaablakon, hogy lássa, kinek kell a vese velővel. Most már tessék rámbízni a dolgot.

Az Öregpincér, miután a gazda a csapossal elegyedett némi megbeszélésbe, felhasználta az alkalmat és mintha csak véletlenül tenné, egy sarokba ment, ahol a deszkafal kis kiugró párkányzatára háromdecis pohár volt a részére elrejtve. Titkon, de szertartásosan hörpintett a borospohárból, valamely krákogásfélét is hallatott, mint ezt már a régi borivók szokták, akik csak kis kortyokban nyelték boraikat, de az apró kortyokat is megbecsülték. Vájsz úr, a vendéglős ugyanakkor a csapos bádogasztalánál kóstolt meg valamely borfélét, amelynek élvezete után hangosan csettintett nyelvével, mintha ennél a bornál jobbat sohase ivott volna életében.

Ám ugyanekkor a legbelsőbb szobába nyíló ablak felől rövid, parancsoló csengetés hallatszott, a tolóablak is megzörrent, mintha a szakácsné tenné rá a pontot befejezett művére. Az Öregpincér otthagyta a poharát a sötét sarokban, mint egy régi ballerina perdült elő, mintha eddig magában dúdolgatta volna a taktust, amint az öreg táncosnők a hátulsó sorban szokták, hogy nyomban beugorhassanak a karmester intésére. A kellner olyan melodikusan, ringatózva tudott megjelenni a konyha ablaka előtt, mintha nem is tartott volna stációt, amióta innen utoljára elment. "Kezétcsókolom", mondta és szalvétáját úgy helyezte el balkarján, mint a mesebeli "terülj kendőcskémet", amely a konyhai csengettyű ütésére a földkerekség legfinomabb falatjaival telik meg.

A "Bécs városához" címzett vendéglőben becsületes porciókat adtak, a pincér karja valóban megtelt a "három adag vesevelővel", amelynek hagymás, borsos, paprikás párolgása, végigvonulása, az asztalon való elhelyeztetése bizonyára azt a holt vendéget is felébresztette volna, amely holt vendéget a hagyomány szerint, a régi pesti kocsmárosok minden vendéglő falában elhelyeztek, hogy ne maradjon vendég nélkül az "üzlet". .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/51-53, 53-54, 55-57, 58-59. l./

19.

A KLINIKAI SZOLGÁK

A Jánosnak nevezett legény már hosszabb idő óta várakozott a friss csapolásra, csak a klinikai szolgák megérkezését várta. Ezeknek az egyenruhás embereknek a megérkeztével adatott meg arra nézve a jel, hogy érdemes a hordót a szokott ceremóniák közepette csapra verni. A lókereskedőknek, akik az egyik sarokasztalnál kártyáztak a termetes kocsmáros vezetése mellett, amúgyis inkább spriccer kellett, mert azt maguk elé állíthatták a székre, és a szivar- vagy pipahamut akkor halászták ki belőle, amikor éppen akarták. Az a néhány "futó" vendég, bérkocsis, akinek erre volt fuvarja, hullaszállító kocsis, hivatalos kézbesítő, postás, lóvasúti, akinek éppen erre volt dolga, amúgy sem szokott mást inni, mint bort, mert a borban több az érték, mint a sörben. Csak a klinikai szolgák jelentették a komoly sörözőket, akiknek volt elég idejük a sörök elfogyasztásához, és a sörök mellett szokásos beszédek meghallgatásához, - mert odaát amúgyis befejeződött a mindennapi boncolás, az életunt tanár véglegesen megmosta a kezét, megcédulázta a hullákat, amelyeket már végleg el lehetett temetni, míg a másokéra talán holnap is szükség lehet, hogy az ördög vinné el a szokásukat. Mondom, a klinikai szolgák huzamosabb látogatóknak ígérkeztek, miután dolgaikat elvégezték.

Bizonyos, hogy a klinikai szolgák végtére megérkeztek, mert még a klinikán sem boncolnak éjjel-nappal. Megjöttek a város különböző részeiből a hullaszállító kocsisok, mert hiszen a hullaszállításban is bekövetkezik némi szünet. És estefelé a ház elé állottak a fiákeres urak, akiknek ezen a környéken volt valahol az istállójuk. Dolog lett a mérőasztal körül, és a nyíló konyhaajtón át "perkelt"-szag áramlott ki. Estefelé egy késői hullaszállító kocsis jelentkezett a mérőasztal előtt és ott mogorván megállott, mint aki elégedetlen a foglalkozásával. A lábfejével álltában megvakarta a másik lábszárát, és addig egy szót sem szólt, amíg két pohárkával le nem eresztett az erős pálinkából. .... (1928)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Bp. 1965./
/288-289, 306-307. l./

20.

A RÉGI ARABS SZÜRKE VENDÉGEI.

.... Áldáska az Üllői-út külső részén, a Régi Arabs Szürkéhez címzett vendéglőben várta Józsiást. Ebben a kocsmában már többször voltak együtt és ismerőssel sohasem találkoztak. Áldáska tehát teljes bátorsággal lépett be a zöld kapun, amelynek kis ajtaja félig volt kitámasztva, hogy a megtermettebb borivók csak bizonyos testgyakorlati mozdulattal tudtak besurranni az ajtón. A vendégek nagyrésze pedig a kövér emberek közé tartozott, lócsiszárok és nyugalomba vonult fiákeres-mesterek beszélgettek itt poharaik mellett mindig ugyanazon témáról, a lóról, amelyet a nap minden órájában eladni vagy venni akarnak. A kiürített talpas poharak, a gégébe öntött szőke borok, a ferencvárosias ingerkedések, a folytonos kártyázás, a harsogó kacaj mind csak arra szolgált, hogy egy messzi istállóban nyerítő kocsiló gazdát cseréljen. A korcsmáros maga is bérkocsis gazda volt, mielőtt fülei megfagytak volna, nagy szakértelemmel hallgatta a mindennapos alkudozásokat és néha percekig tartotta kezében az üres poharat, ha a zöldre mázolt asztalnál a vitatkozás a lóról, az alkudozás a ló felett izgalmas fordulatot vett. Ebben a korcsmában nem érdekelte a vendégeket sem az országos politika, sem a családi pletyka, sem a nők, akik pedig az egész világ felett uralkodnak; csak a ló volt az, amitől kipirultak az arcok. Néha az istállólegénynyel elővezetették a kérdéses lovat és a kocsma hátulsó udvarán mindig készen álló hajtókocsiba fogták a paripát, a kocsis háta mögött foglalt helyet a vevő és eladó, a vendégek mind kigyűltek az utcára, amíg a lovat kipróbálták a Gschwindt gyár és a Ludoviceum között. Mindenkinek meg volt a maga véleménye a látott lóról, nagy lármával tolongtak vissza a vendégek elhagyott poharaik mellé és a vevő és eladó külön telepedtek le a csoportban, amikor is kezdetét vette az a kézfogási gyakorlat, amely néha órákig hangzott nagy tenyércsattogással, amíg az üzlet létrejött. Az áldomást nyomban elfogyasztották, amely ünnepélyben részt vettek a jóbarátok is. Most már mindenki elmondta véleményét a lóról és annak áráról. Hangos csoportok mentek hazafelé még az utcákon is, holott a lovat már régen elvezették új istállójába.

Ekkor néhány fekete kocsi állott meg a ház előtt, mert már alkonyatra hajlott az idő és a város különböző részeiből beszállították az öngyilkosok hulláit abba a sötét, hideg épületbe, amely nem messzire állott a Régi Arabs Szürkéhez. A hullaszállító kocsisok estefelé, midőn az utolsó fuvart csinálták, az alkonyati pasasérral rendszerint állomást tartanak a kocsma előtt, mert éjszakára úgyis más kocsisok foglalnak helyet a bakon, ők elmennek aludni. Az öngyilkos nyugodtan feküdt kint a kocsin, neki már nem volt sietős az útja, attól sem kellett félni, hogy valaki ellopja őt, kinek volna kedve egy hullával sétálgatni az Üllői úton? - A kocsisok tehát nyugodtan üldögéltek az üvegajtónál a maguk háromdecije mellett, ahonnan néha szemmel tarthatták a pasasérokat is. A fáradt lovak aludtak a fekete kocsik előtt. A kocsisok arcán pedig lassan meg-

jelent az a furcsa kifejezés, amely a borába, bánatába, gondjába merült embert jellemzi. A szemeik kezdtek olyan messzire látni, mint akár a halottaké, akikkel egész nap dolguk van.

Nem voltak víg fickók ezek a hullaszállító kocsisok, holott az ember azt gondolná, hogy ehhez a mesterséghez elsősorban derült kedély szükséges. Többnyire jégszürke, elesett embereknek látszottak, akik már egyéb foglalkozást nem lelhetnek Budapesten, mint a hullaszállítást. Ez volt még az egyetlen pálya, amelyen élet-mécsesükkel világíthattak maguknak, ahol kis energiájukat felhasználhatták. Az ilyen embereknek már alig van valami közük az élőkhöz: legfeljebb az élők pénzére van szükségük, amelyen bort, bundát, sapkát vehessenek, amikor a város felett zúg a téli zivatar és az öngyilkos elhatározza magát tette végrehajtására.

Ez a férfiú azonban nem volt kocsis, egy közeli temetkezési vállalkozónak volt a segédje, akinek az volt itt a teendője, hogy a kocsisoktól pontosan megtudja azoknak a nevét és lakását, akik a nap folyamán öngyilkosságot követtek el a városban. Borotvált arcú, mindig véres szemű, de jókedvű fickó volt, aki többnyire nadrágzsebébe mélyesztette a kezét; inkább valami vándorszínésznek látszott, mint komoly üzletembernek, akinek az a hivatása, hogy az öngyilkosok családjával megegyezzen a temetés költségeiben.

Mielőtt a kocsmába lépett volna, már megnézegette a fekete kocsik tartalmát, az ajtókat a zsebében készen lévő álkulccsal nyitván fel.

- Ki hozta azt a fekete szakállast, amelyiknek Bergsteiger-cipő van a lábán? - kérdezte poharát szájához emelve a kimérő-asztal előtt.

A feketeszakállas Bergsteiger-cipős utas kocsisa szívesen jelentkezett, mert Szeleczki nyomban megtöltette poharát, mielőtt tovább kérdezett volna. A kocsis megköszönte a bort és elmondta az adatokat, amelyeket a feketeszakállasról tudott. Szeleczki törpe kis iróntnyálazott, (mintha ezzel az irónnal jegyeznék be száz esztendő óta az összes öngyilkosokat) vászon-jegyzőkönyvecskébe írta az öngyilkost és néha megjegyezte, hogy örülni fog-e "az öreg" az esetnek vagy bosszankodik? "Gyakran csalódunk, a legjobb kabáthoz is üres pénztárca tartozik."

A jégszürke kocsisok, akik ekkorára már megitták a maguk pénzén rendelt három deciket, Szeleczki jöttére dicsérgetni kezdték a maguk halottjait. De a hulla-kereskedő csak az aprópénzt csörgette a nadrágja zsebében, egymagában ivott, fitymálta az odakünn lévő halottakat.

- Egy rongyos puha-fakoporsót se ér meg egyik se a mai portékából, - mondta foghegyről, - megnéztem őket. Lehet, hogy az a vízbefulladt öregaszszonyság negyvennyolcban megért egy pohár bort, de a halászok még a cipőjét is lehúzták. Hát az az öreg tekintetes úr, akinek az ujja még most is mocskos a vármegye tintájától, aki golyót küldött a fejébe; az ér talán egy temetést? Talán azért vagyok a világon, hogy verést kapjak a gazdámtól? Hozzanak kendtek rendes, becsületes halottakat, akiknek Pontuszokat vagy legalábbis közönséges érckoporsókat lehet eladni, akkor csúszik majd a bor a gégéken. Ezek amolyan ál-öngyilkosok. A kutya sem sír utánuk; azért haltak meg, mert már senki se hitelezett nekik öt forintot! Mi hitelezünk talán?

A kocsisok csendes káromkodással hallgatták Szeleczki szavait. Az pedig tovább szidalmazta őket:

- Nem érik meg kendtek a mindennapi levegőt. A városban annyi a pénzes,

gazdag ember, mint a tarkakutya. Kendtek pedig a legrongyosabb koldusokat szedegetik össze, hogy azokat temessem el, akiknek rokonai is letagadják magukat. Bemegyek a múltkor is a méltóságos úrhoz, akinek az öccsét a zsinegnyakravalóval elhozták ide kendtek; elmondom a méltóságos úrnak, hogy bízza csak ránk a dolgot, majd eligazítjuk, hogy a hajaszála sem görbül meg a méltóságos úr öccsének, eltemetjük pappal, beszenteléssel, énekesekkel, mintha legalábbis hektikában halt volna meg, nem pedig öngyilkos kézzel... Hát az a jó méltóságos csak felveszi a szíjas botot a sarokból és rámrivall. "Maga talán halál-madár?" "Temetési vállalat alkalmazottja", felelem olyan bánatosan, amint már én ilyenkor szoktam a gyászbaborult családdal értekezni. És olyan szomorú arcot vágtam, mintha legalábbis az én öcsém kötötte volna fel magát. Hát a méltóságos úr erre elkezdett káromkodni. Összeszidott minden temetkezési vállalkozót ezen a világon, összeszidott minden öngyilkost, minden kötélgyártót, mindenkit, akit ismert, nem ismert, aki eszébe jutott. És azt mondta, hogy takarodjak, elég adósságot kifizetett már a boldogultért. Hát csak elföldelték a méltóságos úr öccsét, együtt a többi szegény halottakkal. A Cziankáli című újság megírta az esetet, de bizony ebből már semmi hasznunk se volt.

A kocsisok tovább dohogtak. Az egyik felkiáltott: - Mit tehetünk mi arról, hogy csupa szegény ember lesz öngyilkos!

Szeleczki tudott nagylelkű is lenni:

- Most az egyszer még megihatják kendtek azt a liter bort a kontómra. De holnapra aztán ne kerüljenek a szemem elébe megfelelő portéka nélkül.

- Én nem iszom pálinkát, pedig ezt nagyon nehéz megállani a mi pályánkon, ahol többnyire részegnek kell lenni az embernek, hogy kedve legyen az üzlethez. Józan "halál-madarat" még nem látott senki se Pesten. Reggeltől-estig tölteni kell magunkba az italt, hogy szemközt tudjunk nézni azokkal az egyforma, néma, szótlan idegenekkel, akikkel egész nap dolgunk van. Inni kell, hogy eszébe ne jusson a magunk foglalkozásában: egyszer beszélgetni próbálni a halottal. Sok bort kell feltölteni, hogy ne gondoljunk arra, hogy az a halott is ember volt, tegnap még tán kocsmában ült, lányt szorongatott, káromkodott vagy danolt, érzett vagy szenvedett, messzi célok felé mozgatta a lábát vagy betegágyában hallgatta, hogy a szomszéd szobában azon tanácskoznak a családja tagjai, hogy majd éjfélkor párnát dobnak a beteg szájára, mert már nem győzik az orvost és patikát. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/129-130, 130-131, 131-133, 134. l./

21.

"MÓZEL ÚR", A FŐPINCÉR

De ebben a percben egy ragyogó ember jelent meg Szortiment úr előtt. A kocsma főpincére volt ő, akit a népszerűség és a tekintély adójaképpen a vezetéknevén emlegettek. "Mózel úrnak" hívták, és nevét valóban megérdemelte. A legkülönb volt ő ama Tiltser, Petánovics, Klivényi urak között, akik a belvárosi fogadókban a vendégek körül forgolódtak. Mózel úr olyan tündöklő arculattal jött a szerkesztő tiszteletére, mint egy kövér malac, amelyet az imént forráztak le a konyhában, hogy felesleges szőrzetétől megszabadítsák. Frakkja szabásáról messziről látszott, hogy azt nem a zsibárusok utcájában vásárolta, hanem terjedelmes alakjához szabták azt. És a frakk zsebei nem duzzadtak a különböző pénztárcáktól, amelyeket a főpincérek a különböző bankók osztályozása szempontjából hordanak magukkal, mert a zsebek bélése szarvasbőrből volt, amely a frakk simulékonyságát nem rontja meg. A frakk szárnyai alatt láthatatlanul voltak elrejtve az aprópénznek való táskák, amelyekből a híres Mózel úr egyetlen fogással kivette a visszajáró pénzt, hogy a vendéget a késlekedéssel ne idegesítse. Mózel úr olyan volt, mint egy gyönyörű étlap, amelynek első oldalán szárnyasok, nyulak, vaddisznófők, fácánok, kövér fajdok és ökörfejek vannak bokrétába rajzolva a korgó gyomrú művész elképzelése szerint. Mózel úr mindig úgy mosolygott, mintha gyomorbaj általában nem is volna a világon, és az embereknek csupán egyetlen vágyuk lehet az életben; kényelmesen asztalhoz kerülhetni a vendéglőben, és az étlap felsorolt ételeit végigenni. Mózel úr a szerkesztőnek kijáró tisztelkedéssel lépett Szortiment úr asztalához, mintha egy életbevágó szertartás elvégzéséhez készülődne...

- Ma nagyon sikerült a konyhánkon a pacal. Én is azt ettem.

Így szólt Mózel úr Szortiment úrhoz, holott az utóbbi éppen ebben a pillanatban foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a nyarat megint egy csehországi fürdőhelyen tölti, miután nincs drágább dolog a világon, mint a jóegészség.

- Pacal? - kérdezte rémülten Szortiment.

A főpincér csemcsegve, sokatígérően, korteskedve felelt:

- Igen, savanyú pacal. Minden régi vendégünknek ezt adjuk ma.

Szólt és csattintott a nyelvével.

Szortiment szerkesztő úr a kéményseprő-mesterre nézett. Az éppen ebben a percben törölgette ki a pacalos-tálkát egy zsebkés hegyére tűzött kenyérdarabkával, míg kanalával a maradékokat igyekezett összefogdosni.

- Hát nem bánom, együnk tüdőt - mondta Szortiment bizonyos bágyadtsággal. Majd némi élénkséggel még hozzáfűzte: - Valami villásreggelit csak kell enni az embernek.

- És hozzá egy fülespohárban frissen csapolt kőbányai sert - tódította Mózel úr, és a hóna alatt tartott szalvétával veregetni kezdte az asztalt, mintha kiválóan meg lenne elégedve az eddigi eredménnyel.

Csak Mózel úr, a főpincér nem csodálkozott. Kerek hasát, amelyet emlékpénzes óralánc védelmezett, jókedvűen vitte a konyha felé, mintha várvavárt vendég érkezett volna a házba. És rövid néhány pillanat múlva valóban visszatért egy párolgó tállal, amelynél szebbet a szakácskönyvek rajzolói sem tudtak pingálni, és a tálat a szerencsés feltaláló büszke mosolyával helyezte a beteges fűzőkészítő elé.

- Azt hiszem, én is ennék egy velőscsontot - mondta most váratlanul a szerkesztő, amikor a főpincér letette elébe a söröspoharat. Mózel olyan fürgeséggel, amilyen csak uraságaikat szerető inasoknál tapasztalható; futamodott a kívánság teljesítésére, röpült vastag termetével, és a szalvétájával messziről integetett a konyha felé. Verejtékcseppek gyöngyöztek szőke, kopasz homlokán, amikor egy kétszer akkora csonttal megérkezett, amilyen a fűzőkészítőé volt, amellyel nem tudott kellően elbánni. Mózel forró húslevest is hozott a csonthoz, és pirított császárzsemlye szeletkéket, amelyek valóban egy harapásra voltak szánva. .... (1926)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Böske, vagy a szerkesztőség pesztonkája. Bp. 1965./

/94-95, 104-105-106. l./

22.

FRIDOLIN, AZ ÖREGEDŐ PINCÉR

.... No de a mi kis vendéglőnk órája nem tartozott az álló órák közé, mert gondoskodott erről az öregedő pincér, akinek az a legfőbb bosszúsága, ha némely idegen vendég kiküldte az utcára, mint valami borfiút, hogy nézné meg a szomszédos órás kirakatában, mennyit mutat a középen elhelyezett nagyobbacska óra, amely tudvalevőleg meséket mondogat élményeiről, a körülötte felakasztott, figyelmesen hallgató kis óráknak - pedig a vendég el sem utazott, csak éppen a pincért akarta szekírozni.

Fridolin a délutáni csendben közelgett biliárd-dákóval az órához, mintha most következett volna el annak az ideje, hogy az órával négyszemközt maradván, gonosz lélek módjára azt megfenyítse, mint a gyermekkel vagy kiskutyákkal szokás tenni. A biliárd-dákóval valamely különös megszokottság révén öt perccel előretolta a mutatót.

Az óraigazítást Fridolin még kávéházi markőr korában szokta meg, amikor fodros-bodros fiatalember volt, telve reménységekkel és a biliárdozó vendégeknek mindig többet számított ötpercecskével, persze csak olyankor, ha a biliárdozó vendég a játék izgalmában levette szemét az óráról.

Nem volt tehát mindig ügyefogyott öregedő pincér Fridolin.

Volt idő, amikor csak olyan hónapos-szobában vett kvártélyt, ahol a háziasszony értett a frakk vasalásához is, mert Fridolin akkor még ki is sütötte a haját, bolondosan, vakmerően, mint egy világfi, míg most íme fáradtan ül le az óra alatt egy kellően elhelyezett nádfonatú székre, könyökét úgy párnázza

feje alá, mint ahogy a sokat utazó emberek szokták, akik mindenféle helyzetben tudnak aludni. A túlsó falon, Fridolinnal szemközt egy nagyobb tükör függött, amelynek előzékeny előrehajlásában volt valami a szabók szolgálatkészségéből, akik minden kuncsaftjuknak a csinosságát dicsérik. Fridolin azonban régi ismerőse volt a hazug tükörnek, jól tudta, hogy annak kedveskedése legfeljebb annyit ér, mint a kasszírnő mosolya cukros tálkái között, ezért ujjai közül inkább dühös grimaszokat vágva nézett a tükörbe, paprikásakat villant a szeme, mint az ökörszem, ha azt a konyhán jól megsütötték, mérges volt, mert csak ilyenkor lehetett mérges, amikor egyedül maradt a kis ebédlőben. Mérges volt kopasz fejére, amelyet valamikor "kaszinó-kopasznak" neveztek azok a konyhai nők, akik mindig a grófokról ábrándoznak. Oldalvást lengő szakálla, amely egykor szőke volt, mint egy szalmakalap, valóban úgy festett egyszer, mintha Fridolin nem volna messzire a főpincérségtől. A bajuszát természetesen egykor borotváltatta, amíg reménykedett, hogy egykor igazi urak közé juthat, most már csak a borbély festéke tud a tüskös szálaknak valamely hervadt színezetet adni.

De csak szombatonkint. És nem tetszett már neki a füle sem, amely mellett annyiszor próbálta meg a hosszú ceruzát, mint az ujján a karikagyűrűt szokta a boldogsága felé igyekvő legényember. Ugyanezért a szalvétával dühös mozdulatot tett a füle felé, mintha onnan valamely legyet akarna elzavarni. Aztán behunyta a szemét, mert ki kell használni azt a néhány percet, amelyben a vendégek aludni is hagyják az embert.

Hány esztendős maga, Fridolin? - kérdezte most hirtelen az ismeretlen vendég, mintha a jegyzőkönyvecskéből valamely tanácsot olvasott volna, amely magatartását megváltoztatta Fridolin irányában.

A pincér a váratlan kérdéstől meglepődött, aztán bizalmaskodó ravaszkodással hajolt a vendég füléhez:

- Nagyságos úrnak megmondom, ötvenen már felül vagyok. De a gazdám azt hiszi, hogy még csak innen vagyok az ötvenen, mert a mi pályánkon nem szeretnek ötven éven felüli embereket alkalmazni.

- Nos és hová lesznek az öreg pincérek?

- Ha én azt tudnám! - felelt némi sóhajtással Fridolin, miután a vendég látszólagos megbotránkozása felbátorította. - Némelyek, különösen a főpincérek erre az időre már gondoskodtak mindenféle lavórokról, amelyekben a fájós lábukat áztatják: akár Rákospalotán, akár Budakalászon, ahol kis házakat lehet venni. Tudja azt valaki, nagyságos uram, hogyan fáj az öreg pincérnek a lába? Még a megcsalódott szerelmesek szíve sem fáj úgy. Pedig én már sok szerelmest láttam életemben.

- Nincs mit emlegetni az olyan szerelmeken, amelyek elmúltak. Mindig a jelen a fontos, tisztelt barátom, akármint is hánykódnak némelyek múltidejükkel. Mit tenne például maga a jelenben, ha a vendéglős úrnak eszébe jutna állását mással kicserélni, mondjuk az unokatestvérével? Minden vendéglősnek van valamely unokatestvére Budakeszin vagy a környékbeli svábfalvakban, akikből pincért nevel.

Fridolin nem felelt, mert erre a lehetőségre nem gondolt még eddig. Az "Uhr" az a hely, ahol megöregedni szándékozott a biliárd-dákó, az ébenfa-óra és a megszokott vendégek környezetében...

Ám Fridolin felizgulva ama lehetőségtől, hogy állását veszítheti az Órában, most már nem nagyon ügyelt az ételekre mondott megjegyzésekre. A szalvétájával a térdét ütögette, és bizonyos türelmetlenséggel kérdezte:

- Hát nagyságos uram hogyan gondolná az öreg pincér életét? Egy olyan magamfajta pincér életét, akinek senkije, semmije nincs?

Gazdának kell lenni, mert a gazda lehet akármilyen öreg. Az öregsége csak tiszteletre méltó.

Fridolin csalódottan sóhajtott:

Azt hittem, hogy valamely más orvosságot tud a nagyságos úr. Hogyan lehetnék én gazda, amikor "nämlich" senkim és semmim nincs.

Fridolin ez idő tájt a maga szomorú sorsán gondolkozott, nemigen lelkesedett tehát a kacsákért, mert képzeletében már látta magát, mint öreg facér pincért a házak fala mellett tovaosonni, hetenkint egyszer beretválkozni, vendéglők kerítésein beleskelődni, vajon nincs-e szükség szolgálatára és húsvétokon, pünkösdökön itt-ott kisegíteni, amikor majd bánatában megissza az összes maradék söröket, borokat, szódavizeket, hogy némi kedvet szerezzen magának a hazamenetelhez. Az ördög kormányozta ide ezt az étlapevő vendéget, aki ilyen szomorú gondolatokat tud ébreszteni az emberben, holott mégiscsak az a legjobb, ha az ember nem gondol semmire, pihentet lábat és agyvelőt, egykedvűen várja a holnap szerencsétlenségeit.

Ám ebben a percben Fridolin felébredt délutáni álmából, ott, a sötét ebédlő zugában. A tükörbe nézett. Arca veres volt, és a víz folyt róla. Mintha a másvilágról jött volna vissza. Most már biztosan elveszti kenyerét az Órában.

Fridolin, amikor magához tért, nyomban észrevette, hogy az óra áll a feje felett.

- Mindennek ez az átkozott óra az oka, mert elfelejtettem felhúzni - mond az öregedő emberek önmarcangoló keserűségével, és elrohant a biliárd-dákóért. Ellenben még napok múltán is úgy érezte magát, mint akit megcsaltak. ....

(1927)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A pincér álma. Bp. 1965./
/188, 189-190, 204, 205-206, 207, 208, 212. l. /

23.

"DOKTOR PAP... AZ ÖTLETHAJHÁSZ"

.... Ha egy kávés és egy főpincér összefognak arra nézve, hogy valakinek állást szerezzenek Budapesten: annak sorsa körülbelül biztosítva látszik. Csakhamar kínálkozott is egy állás, amelyről a "Bal három" nevű kávéházi asztalnál szerzett tudomást a figyelmes főpincér.

A "Bal-három"-nál foglalt minden délután pont két órától hat óráig helyet Doktor Pap. A pestiek ebben az időben "elbliccelhettek" a hivatali idejükből, de a kávéházi tartózkodás óráit pontosabban betartották, mint az orvosok rendelő óráikat. Így: "doktor Pap" is a szokásos időben mindig feltalálható volt a Tihany kávéházban. Ide címeztette a leveleit, itt fogadta ismerőseit, innen intézkedett különböző ügyeiben, itt vett mértéket a suszter a lábáról /nagy, valódi pesti lába volt, amely céltudatos komolysággal helyezkedett el azon a földterületen, amelyet birtokába vett/, itt tanácskozott üzletbarátaival, itt élt és halt, mert más-

képpen nem lehetett. A pesti kávéházi levegő tele volt ötletekkel, amelyek mind arra vonatkoztak, hogyan lehetne munka nélkül kényelmesen megélni. Doktor Pap is ötlethajhász volt, aki annyi hamis ékszert viselt testén, mint egy cigánybáró, a szúnyogéletű ötletektől kezdve a vérmes és csak gutaütés folytán elpusztítható ötletekig, a tartósabb és hosszabb megbetegedéseket igénylő ötletek is felkeresték őt. Az ötletek jöttek az utcáról, a szomszéd kávéházból, vagy a város túlsó részéből. Doktor Pap fehér mellényben ült a maga helyén, és az ötleteket vizsgálgatta, mint egy ékszerész a gyűrűket, Doktor Pap ellenben önmagát legszívesebben egy jó kertészhez hasonlította, aki a pesti Ötlet-kertben a gaztól megtisztítja az életre érdemes növényeket. Sajnos még olyan rózsató nem került a kezébe, amelynek virágját majd a maga nevéről akarná elnevezni abban a nagy sematizmusban, amelyben királynék és táncosnők, császárok és költők nevéről keresztelik el virágaikat a kertészek.

- Doktor Pap rózsájának korszakalkotónak kell lenni - mond az öntelt úriember, aki villogó, cigányos szemével figyelmesen hallgatta a fővárosi ötlet-gyárosok előterjesztését.

És a sok előterjesztés közben akadt végre egy, amelynek hallatára Doktor Pap megkopogtatta az asztalt, előbb felül, aztán alul, mint az óvatos babonások tenni szokták.

Arról volt szó, hogy egy olyan iskolát kell felállítani Pesten, amelynek mása sehol sincs a világon. Szép szóval nevezhetni ezt az iskolát: Gavallérok Tanfolyamának, vagy Urak Egyetemének, amely iskolában mindazt tanítanák, amelyre a High-Life /az előkelő világ/ légkörében egy fiatal vagy öreg úriembernek szüksége van az öltözködés, az udvarlás, az úri magaviselet, az illem, a lovagiasság, a szórakozás terén. "Természetesen szükséges, hogy a tanulmányokhoz megfelelő erszénnyel rendelkezzen az illető növendék", mondta az ötlet megtalálója, és a doktor megkopogtatta a ruhafogast:

- Ez lesz a Rose doktor Pap - mondta, és már is munkába állott, hogy a különös iskolát létrehozza. Egy nagy magányos villát bérelt a Városligetben, és az újságokat megrakta hirdetésekkel.

Balatoni úr közvetítésével ebben az "intézetben" nyert segédtanári állást Regényi, aki a "Szórakozás" című tanfolyamban a lóversenylátogatás tudományára oktatná a discipulusokat. Ugyancsak Balatoni úr intézkedésére a Tihany kávéházban a szerződtetés napjától Regényit "tanár úrnak" szólították a pincérek. Sok életpálya megalapozódott ily észrevétlenséggel a korabeli Budapesten.

Regényi első ötlete az új iskola címére vonatkozott.

- Legyen a tanfolyam neve: "Úri Banda", mert így kedélyesebben hangzik.

.... (1930)

/A kékszalag hőse. Bp. 1964./
/400-402. l./

24.

ZÖLD ÚR, A BANKADÓ

.... Egy festett bajuszú, gondosan megborotvált és pomádés, ritkuló hajú férfiú volt a bankadó, akinek tar koponyáján úgy feküdtek a barna hajszálak, mint a téli fák fekete gallyai. Zöld vadászkabátot és macskanadrágot viselt, mint egy fővárosba huppant vidéki "gentry". A hosszúkörmű kisujján nagy pecsétgyűrű volt, melyet vehetett talán egy régiségkereskedőtől is. Mindenkivel pertu volt, mert ez a divat a kaszinóban. Kiülő békaszemeivel tetőtől talpig végignézte a vendégeit, nyakkendőjében borsónagyságú ékkő volt s rövid óralánca volt, mint a katonatiszteknek. Platinával borított és hamis fogai kékes ajkai mögött titokszerűen mosolyogtak. Ez az ember sohasem gondolt arra, hogy odakünn tavaszodik... Nagy amerikai cipői voltak, fül- és fogpiszkálója ezüsttokban, aranyhátú bajuszkeféje, ezüst szivarvágója, szarvasagancsból zsebkése, egyforma színű maroquinbőrbe kötött notesze, tükre, kis és nagy pénztárcája, a hátulsó zsebében Browning pisztoly, a kabátján alpesi rózsa elefántcsontból, amilyent Ausztriában árulnak, egy százkoronás arany a mellényzsebében és tokbazárt borostyánszipka, amelyet a szivarhoz és cigarettához lehet használni.
Ízlett neki az élet. Csak a halántékán dudorodtak gyanúsan az erek. Talán mégse fog az emberi kor legvégső határáig felemelt kisujjal francia pezsgővel töltött poharat a festett bajusza alá önteni.

Mielőtt a bankadáshoz fogott volna a bajuszos, fél szemre való üveget kotort elő a zsebéből, amelyet arany rugó erősített a szemöldök alá. Ő már úr volt. Vajon minek feszítené meg arcizmait a monokli egyensúlyozásával? A tekintélyt kölcsönző kristályüveg szinte önmagától helyezkedett el a jobb szemén.

Szerette francia nyelven mondani a játékhoz szükséges vezényszavakat, mint egy bálrendező a négyes figuráit. Ha politikai pályára lépett volna, sok sikere lehetett volna az újságok által ismételt jelszavak és mondatok fontoskodó hangoztatásával. Ellenben adóhivatalnok volt egy alföldi városban, mielőtt nőül vette azon híres hölgyet, akinek pezsgőstermei voltak Pesten. A hölgy elhervadt, de ismeretségei kifogástalanok: csaknem minden könnyelmű embert ismert a városban szalonja révén. Elhatározták, hogy játékbankot tartanak és Zöld úr sohasem veszi fel többé a gérokkot.

Semmi sem történt a világtörténelemben Zöld úr pesti megjelenésével. Csak egy gazemberrel lett több a városban, aki magyarországi vidéki úrnak adta ki magát, szemhunyorítás nélkül aláírt volna egy hamis váltót, lelkiismereti bajok mellőzésével kirabolt volna az országúton vásárosokat és jóízű horkolással aludt volna akkor is, ha egy-két embert el kellett volna tenni útjából. Ez a Pestre származott és itt grasszáló ál-"gentry" a legkomiszabb anyag a magyarság testében. Fertálymágnás allűrökkel lopnak és csalnak; s azzal vigasztalják magukat, hogy a zsidók miatt nem lehet boldogulni Magyarországon. Zöld úr típusa volt annak a magyar svindlernek, aki folytonosan kortesbeszédeket mond önmagá-

ról, bárgyú szekundánsokat szalaszt, ha sértve érzi magát, és keményen néz szét a pesti horizonton, amíg emberére akad, aki beveri a fejét. .... (1918)

/Asszonyságok díja. Napraforgó. Bp. 1958./
/318-320. l./

25.

AZ "ÚRIZENÉSZ"

.... Az olvasó bízvást azt gondolná e helyen, hogy most már elérkezett az az időpont, amikor többé egyetlen üres szék se maradt a "Bécs városához" címzett vendéglőben, együtt vannak mindazok, akikről Pesten általában beszélni szokás, másszóval, azok a vendégek, akiknek névsora azt mutatná, hogy emeljék a díszét, hírnevét egy vendéglőnek. De nincsen olyan szénásszekér, amelyre még ne férne egy villával. Így nem csodálható, hogy lovag Tokió megérkezése nem okozott semmi különösebb kényelmetlenséget a vendéglőben. Ki volt lovag Tokió? Pesti úr, akit mindenfelé ismertek a városban, mint az olyan úriembert, aki egész életét azzal töltötte, hogy kedélyes helyeken segített a kedélyes hangulat ápolásában. Fiatalabb éveiben, "boldogult úrfikorában" ő volt a legjobb valcertáncos a városban, ünnepélyes jelenet volt, ha a vigadóbeli álarcosbálokon egy-egy hölgyet karjára vett; később, korunkban miután lábait fájlalni kezdte és ugyanezért "kamáslit" viselt a lábán: hírnevét azzal a tudományával tartotta fenn, hogy ő volt az a bizonyos úrizenész, aki baráti körben zongorán legjobban tud valcerhez zenét játszani. Lovagi címét a rossznyelvek szerint /mert hiszen Pesten mindenkinek van ellensége/ Fridolintól, a régi Korona-kávéház púpos markőrjétől nyerte, mert a bécsi származású pincér a kávéház ablakán kipillantva: a közelgő vendég láttára mindig elkiáltotta magát:

- Lovak!

Ez a kiáltás azt jelentette, hogy nyomban előkészitendők a kávéházban azok az ujságok, amelyek a lóverseny-sporttal szakszerűen foglalkoznak, amelyek a mindennapos vendég kedvenc olvasmányai voltak. A "lovak"-kiáltásból idővel "lovag" lett s történetünk idején alig volt már Pesten olyan ember, aki lovag Tokió igazi, családi nevét tudta volna.

Milyen kár, hogy nincs a vendéglőben egy zongora! - kiáltott fel Dallosi, amikor az új vendéget közeledni látta, mert képzeletében nyomban hallani kezdta azokat a bécsi valcereket, amelyeket a lovag tucatonként játszott a zongorán, mindaddig, amíg minden hallgatója megszerelmesedett és a legöregebb vendégek is azt kezdték hinni, hogy szívüket voltaképpen egy szőke bécsiszépségnél hagyták zálogban.

A lovagot minden asztalnál megünnepelték. /Talán éppen azért, mert ajándékot sohase fogadott el közreműködéséért. "Én meg vagyok jutalmazva, ha barátaimnak jókedvet okoztam", - mondogatta a lovag./ Jobbról-balról kézfogásokat nyújtottak felé, megmelegedtek a hangok, elmosolyodtak a szemek, gargalizáltak a torkok, mint az olyan vidám férfiú láttára, aki ingyen osztogatja a

kedélyt, anélkül, hogy eszébe jutott volna valaha tudományát anyagilag is gyümölcsöztetni.

A lovag, mint régi kocsmajáró vendég: természetesen Vájsz vendéglős asztalánál foglalt helyet, miután körülbelül mindenkivel kezetfogott a belső és külső szobákban. Az Öregpincér tánclépésben közelgett a gyűrött étlappal, de az újonnan jött vendég azt egy pillantásra sem méltatta.

- Mondja meg, barátom, a nagyságos asszonynak, hogy csókolom áldott kezeit. Ha volna még a konyhában egy darab főtt marhahús, például a fartőnek a vége, amit serclinek is mondanak, csak egy akkora darabka, mint az ujjam, inkább kisebb, mint nagyobb, inkább szaftosabb, mint szárazabb, jóbarátsággal: küldjön nekem egy ilyen darab húst, ha lehetne lencsefőzelékkel, mert már sokszor megpróbáltam, itt van a legjobb lencse Magyarországon.

A kívánt dolgokat a népszerű lovag akkor is megkapta volna, ha a jelenlévő egy-két király helyett egy féltucat király időzött volna a "Bécs városához" címzett fogadóban. A lencséstálhoz még citromlevet is mellékelt Vájszné, mégpedig egy törpécske, hólyagos palackban, amint ez akkoriban divatba jött Pesten.

- Sehol se fogadnám el a citromlét ilyen alakban, mert magamban azt gondolnám, hogy a citromnedvet a patikából hozatják. De ezen a helyen hál'Istennek olyan biztos vagyok, mint vasárnap délben a nagymama asztalánál. Mint a Grószmutterkámnál, - hangsúlyozta a lovag és ritka jóétvággyal kanalazta a lencsét, amelyre pecsenyezsír is volt öntve. .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/242-245. l./

26.

CZVIKLI ÚR, A TÁRSASÁG MULATTATÓJA

.... a társaságnak volt egy trubadúrja is. Czvikli úrnak hivták, de sajnos: sohasem próbálkozott az asszonyok körül, így tehát semmit sem mondhatna el a polgárasszonyok titkaiból. Szamár volt Czvikli, mert sohasem beszélt ezeknek az ártatlan asszonyoknak az élet rejtelmeiről, a szerelem titkairól, az egyedül üdvözítő voltáról: a boldog szerelemről.

Czvikli úr a zongorához ült, pohárköszöntőket tartott, megtáncoltatta a menyasszonyt, koccintgatott öregasszonyokkal, de legtöbbet inkább a férfiak mulattatására igyekezett. Mindenféle korhelykedéseiket elevenítettte fel - persze suttyomban -, használta kedvenc szavajárásaikat - egy vöröshajú, nyugalomba vonult vendéglősnek azt dudolgatta: "isten veled drága borjúszelet!", mire a púposhasú vendéglős nyomban valcert kezdett táncolni; míg az egykori mészárosmesterrel buzgón tanácskozott a preferánszjáték lefolyásáról, amely a múlt héten volt; egy idős városatyával tán századszor mondatta el, hogyan mulatott Karlsbadban a tavalyi nyáron, nagy szemeket meresztgetve hallgatta a csendes sétákat, a vízivásokat, az elárusítónő megjegyzéseit a bazárban, a vendégek leírását... egy-

szóval dolgozott Czvikli tőle telhetően, vacsora nélkül nem maradhatott ő a Ferencvárosban, de az asszonyok bizony nem nagyon ugráltak le érte az emeletről, sohasem imádkoztak érte, és egyetlenszer sem csókolták meg hátulról a nyakát, nedves, nagy s önfeledt csókkal, legfeljebb kuglófot készítettek részére. Csinos, kövérkés, borotvált fejű és pörge bajszú, vidámítóan recsegő hangú, fontoskodó, kerek szemű, szakácskönyv- és atyafiságismerő férfiú volt Czvikli - örök titok marad, hogy szerepelhetett a Ferencvárosban annyi esztendeig, hacsak egyetlen egyszer szemet vet a családanyák fehérharisnyás kövér lábikrájára?

Czvikli úr, bár ruházatában minden fényűzése csak egy fehér mellény volt, amelyet tavasztól őszig viselt, mint szalmakalapját, szerette a nagyvilági életet. Néha megfordult a lóversenytéren, ahová barátai vitték a vasárnap délutáni henteskocsin /Czvikli a gyermekek között ült a hátsó ülésen/, máskor az orfeumba is elbátorkodott egyik-másik barátjával, aki éppen névnapját tartotta és más városrészekben is hírül óhajtotta adni ezt a Ferencvároson kívül. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/44-47., 47-48. l./

27.

"ÚRI BETYÁR AZ ANDRÁSSY ÚTON"

.... - Hé-hopp! - kiáltotta Arnold úr hajnalban, amikor a városerdő felől jövő fiáker elé lépett felemelt sétapálcával, miután messzi látó szemével ismerős figurákat vélt felfedezni a kocsi felhúzott vagy nyitott ernyője alatt.

A fiákeresek hajtási bravúrjukat azzal is igazolták, hogy a legszédületesebb iramból szinte másodpercek alatt tudták megállásra bírni a lovaikat /mint akár Ferenc József kocsisai hajtanak akkoriban Pesten az udvari fogatokkal, mindmegannyi kiszolgált bécsi fiákeros/. És a bérkocsisok ismerték Arnold urat, mint a hajdani fuvarosgazdák Rózsa Sándort.

- Honnan jönnek az urak és hölgyek? - kérdezte Arnold úr a fiáker mellé lépve és fél lábával annak lépcsőjére támaszkodva. Százkilós ember volt, a kocsi kissé megdőlt terhe alatt.

Kik ültek a vörössel számozott lámpású hintóban, amilyent talán többet sohasem láthatunk?

Gavallérok és hercegnők, az éj hercegnői, akik még akkor is, ha rangban alább állottak a hercegi zárt koronájúaknál; tavaszi és nyári hajnalonként az Andrássy út parkettjén való robogásukkor, az imént élvezett zenék, táncok, sőt fodrozó italok könnyed mámorában, egy gyönyörű éjszaka bókolásaival, vallomásaival, széptevéseivel megtelten, virágcsokorral az ölükben, kezükben vagy homlokukon, éppen oly isteni rátermettséggel foglalták el helyüket a hintók párnáin, mint született nagyhercegnők. A kis bormérőlány az ősbudavári vendéglőből jövet, gavallérja társaságában /de még a kis virágárus, szerpentin- és lampionkereskedőnécske is/, talán biztosabban ült a kétfogatú kocsi ruganyán, mint egy született

grófnő. Ő talán mindennap megtette ezt az utat hazafelé a hajnali órában, amikor a lovag felajánlotta díszkíséretét /és vonzalmát/ a mulatságok zártával. Az úgynevezett pezsgőpavilonok Hébéi, ezek a nagyon előkelően, tüntető diszkrécióval, nagyvilágias rutinnal öltözködő hölgyek, akik annyi szívet ejtettek rabul a sámpányer segítségével: talán még jellegzetesebben üldögéltek volna a fiákerben, ha ez általában lehetett volna... Igaz, hogy "Tortelette", a Francia Ház direktrisze néha a bakra ült, hogy maga hajtsa végig a lovakat a hajnali Andrássy uton, miközben a fiákeros bajuszát pödörgetve tartotta mellette az ostornyelet. Igaz, hogy előfordulhatott az is, hogy egy "Grammatikának" nevezett éji hölgy, kiszolgálónő a "Nagymecsetben", kedve szerint a kocsiló hátán, lovaglóhelyzetben üldögélve, nekividámodva és meglehetős feltűnést keltve tette meg az utat az Andrássy úton végig, ahol a kocsi belsejében ülő barátnőitől és barátaitól elbúcsúzott.

Félrecsapott kalapú, felhevült úriemberek, felvirágozott lóhajtók, a hintó tengelyén ülő népénekesek, sőt a kocsiban elhelyezett cigánybandák is keltettek még hasonló feltűnést az Andrássy úton, amikor egy-egy városligeti mulatóbeli csillagot hazakísértek.

A primadonnák körül való örök férfitánc jelvénye volt a száguldó fiákertől kezdve a kurjongatásig minden megnyilatkozás, amely elől a korabeli rendőrök kitérnek vala, de nem úgy Arnold úr, aki mint említettük, úri betyár volt az Andrássy úton, és hajnalban a leggyorsabb fiákert is megállította.

Mindenkit ismert az éj lovagjai, de a hölgyvilág növényzete, szirmai, kinyílt rózsái közül is. Ugyanezért nem volt meglepő kérdése:

- Hová mester? Honnan jöttök? Mi a további program?

Miután abban az időben keveseknek volt kedvük Pesten lefeküdni, a mulatozás tovább tartott olyan formában, hogy "benézett" ide vagy oda a társaság, de most már Arnold úrral megszaporodva, miután ő tudta legjobban a városban, hol lehet legkedélyesebben az Andrássy út környékén eltölteni az időt, amíg kireggeledik.

Mondják, hogy Arnold úr nem bánta meg, hogy szolgálatára volt barátainak, elkísérte barátnőit ismeretlen mulatóhelyekre, hogy nélküle nem volt érvényes a májustól szeptember végéig naponként kinyíló hajnal az Andrássy út felett.

/Jobban hozzátartozott ő az Andrássy úthoz, mint a liget fakoronái felett emelkedő piros nap./

Ismétlem, hír szerint Arnold úr nem bánta meg, hogy kitanította barátait, hol kaphatnak reggelire frissen csapolt sört, meleg levest, főtt tehénhúst, de még egyéb pecsenyéket is. Az öreg Újházy ilyenkor már aludni szokott, de a róla elnevezett levest javában főzték az Andrássy úton.

De a vallásosabb nőközönség részére kéznél voltak böjtös napokon a böjti ételek is, a halak kijöttek a konyhába, ha a szakácsnő füttyentett nekik.

És mindez még olyan hajnali órában, amikor még az első vonatok el se indultak Pestről, és a vásárcsarnokok felé is csak döcögve közeledtek a falusi kocsik.

Arnold úr bizonyos kedvezményekben részesült barátságáért úgy a vendéglősök, mint a vendégek részéről.

A vendéglősök már csak azért is kedveztek Arnold úrnak, mert senki olyan bő beszéddel nem tudta dicsérni a sört vagy a bort, ha az kedvére volt, senki olyan ünnepélyesen nem kötötte fel a szalvétáját pocakjára, hogy szemügyre vegye az ételeket és zaftos megjegyzésekkel kísérje azoknak elfogyasztását. Meg-

tanította asztaltársait gondatlanul, étvágyasan enni, inni, nevetni a világ hiábavalóságán, de humorizálni máskor szomorúnak tetsző dolgok felett is.

Arnold úr ugyanezért a már említett fogadási szívélyességeken kívül barátai részéről bizonyos lovagi kölcsönökben részesült, rendszerint azon a címen, hogy "benne volt" valamely elmúlt és sikerrel végződött "üzletben". Vagy "benne lesz" valami új vállalkozásban, amelyhez Arnold úr, szegény ember létére, anyagilag nem járulhatott hozzá.

De a "drukk" is valami, amit a vállalkozás mellett kifejt. .... (1932)

/Budapest vőlegénye. Bp. 1973./
/321-325. l./

28.

ZSEZSÉ, AZ ISMERT PESTI TÁNCMESTER

.... Megérkezett Zsezsé /Geiger/, az ismert pesti táncmester, mégpedig azzal a bejelentéssel, hogy a legújabb táncokat mutatja be. A magas termetű táncmester a "párizsi mulatóból" a frakkja alatt hozott egy kistermetű, de annál mosolygósabb szemű karmestert is, aki mindig olyan áhítatos kifejezéssel arcán játszotta a kánkán-szerű táncdarabokat az éjjeli hölgyek lába alá, mintha mennybéli angyaloknak zongorázna. Leó néven ismerte a táncosvilág és méltó volt a "mosolygó emberek" triójába, Lantos és Geiger mellé harmadiknak, akik a békebeli Pestet jókedvre tanították.

"Zsezsé"-nek szokásos foglalkozása volt, hogy az úrihölgyeket /akik még akkor nem táncoltak a mulatóhelyek parkettjén, versenyre kelve a hivatásos táncosnőkkel/ otthon, a saját szalónjukban tanítgassa a divatos tánclépésekre. A "simi", a foxtrott és más modern táncok idején Zsezsének minden délutánra esett elfoglaltsága. Cigányos arca, léclábszára, merev tartása, professzoros leereszkedése ismert volt a pesti előkelő szalónokban, ahol a hölgyek nem akartak "elmaradni a világtól". .... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957. /
/183-184. l./

29.

AZ ANDRÁSSY ÚTI TRAFIKOS

.... az Andrássy-úton van egy szemüveges, szakállas trafikos, akit egyébként igen jól ismernek az éjszakázó lumpok világában. Ez még mindig régi Hölgy, Szultán, Sport és más hasonló cigarettákat tud szerezni a vevőinek. Szultán ci-

garettákat kéknyomású betűkkel, kerék-jegy nélkül. Ez a szakállas trafikos, akit az éjjeli hölgyvilágban való népszerűsége miatt Irma néven emlegetnek, arról is híres, hogy bármikor elszív egy saját boltjából való Britanika-szivart, hogy a szivarnak a hamuja mindvégig megmarad. Irma többször produkálta magát az orfeumi télikertben, hogy néha még a zenészek is elhallgattak, amikor a Britanika hamuja kritikus helyzetbe került.

Ezek a trafikosok jóformán mindent tudnak. Mennyi bélyeget kell ragasztani a különböző levelekre, okmányokra, kérvényekre, beadványokra, amelyek a magamfajta úriember életét amúgy is elkeserítik. Szenátor lehetnék Rómában és itt arról kell kérdezősködnöm, hány krajcáros váltóblankettát vegyek, hová kell írnom a nevemet, az anyámét, a sógoromét, akik kényelmeskedő emberek és legfeljebb levelezőlapot vettek még életükben a trafikban. De hát éppen itt jön Irma. Ugyan hogy került ide?

Hogy néhány szót mondjunk a trafikos külsejéről is: pápaszemes, szakállas, komoly férfiú volt Irma, mint akárcsak Jäger professzor, akinek gyapjú-alsónadrágjait abban az időben a tanár arcképének kíséretében hirdették az újságok. Egy raffináltabb pesti szem a trafikos láttára gondolhatott volna egy bírósági végrehajtóra, aki ócska, számozatlan batárjával a pestkörnyéki községeket, falvakat járja napközben, de nem megvetője a kocsmalátogatásnak sem. Csak éppen arra az egyre nem lehetett gyanakodni a trafikos megjelenésében, külsejében, elváltozottságában, hogy ez a szabályos, pödrött, korrekt, kistermetű úriember nemrégiben, a kislutri idejében: lutriszámokat írt ki a boltja előtt függő fekete táblára, azokat a számokat, amelyeket a linzi, temesvári, budai, zágrábi lutrikban a dob forgatása közben kihúztak az árvagyermekek... Nem, arra sehogy se lehetett gondolni, hogy ezért hord zsebében aranyvégű, nemrégiben divatba jött töltőtollat, hogy azzal a váltók kitöltésére tanítsa Nikodémi urat, aki talán még Itáliában maradott egész atyafiságát is felírta volna a váltóblankettára, ha a trafikos ezt tanácsolja az Andrássy-úton.

Az Andrássy-úti trafikosnak igen erőteljes, harsány, trombitáló hangja volt, amint Pesten megtanulták vala ezt a hangskálát a hozzáértő emberek, amikor a hatodik kerületi kávéházakból kezdték kormányozni a világot. Tänzer Pálnak lehetett ilyen hangja, amikor a kávéházi asztal mellett védte a kispolgárság érdekeit. Ezenkívül az Andrássy-úti trafikos a pápaszemét is levette arcáról, mintha kicserélni akarná önmagát az elkövetkező teendőkben, -amint a középkori lovagok is sisakot változtattak a különböző alkalmakkor. Igen fényesre, szinte kihívó élességűre csiszolt üveget /monoklit/ vett elő mellénye felső zsebéből, amely szemüvegnek már a szerkezete is érdemes volt arra, hogy szemlélődés tárgya legyen: aranyhoz hasonló rugók tartották a monoklit a szemgödörben, mint védelmezők.

....

(1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/176, 177-178, 181-182, 183-184. l./

30.

HORDÁR AZ ANDRÁSSY ÚTRÓL

- Kapitány úr parancsolatjára megérkeztem a kakassal, - jelentette sapkáját kezébe véve a hordár, akit egyébként kiálló fogairól, vörös bajuszáról s egyéb "hőstetteiről" sokan ismertek Pesten az Andrássy-út járókelői közül. "Fogas" hordárnak nevezték és mint vígkedélyű ember rendszerint nem ácsorgott sokáig megbízatás nélkül. Még az Andrássy-úton is akadtak zsebórák, gyűrűk, karperecek és egyéb holmik, amelyeket valamely kapu alatt kérdezés nélkül átvett tulajdonosuktól, hogy a Vasvári Pál-utcában lévő zálogházig egyetlen iramodásban tegye meg az utat, mintha attól félt volna, hogy a zálogoló úriember megbánja közben cselekedetét. Míg olyankor, amikor komolyabb értéktárgyak, így például családi ezüstök, szőnyegek, tálak, tálcák, bundák stb. kerültek a "Fogas" hordár gondjai alá, ő jóakarattal indítványozta, hogy ezeket a dolgokat "Darvasnál" helyezendi el, akinek a Király-utcában volt megfelelő intézete. "Darvas" régen meghalt, de emlékezetére sokáig így emlegették a zálogházat, mintha valamely felejthetetlen cselekedeteket követett volna el. Nagy zálogháza volt, ahol nemcsak zsebórára, de a frakkra és menyasszonyruhára is kölcsönt adtak, s ezzel ismertté tette nevét a fővárosban.

A "Fogas" hordár titokzatossága, amellyel a már említett huszárkapitánynál jelentkezve, leszámolt előtte a kakassal, annak vételárával, valamint a megmaradott bankókkal, azt a gyanút ébresztették, hogy a "Fogas" hordár a kakasvásárláson kívül egyéb teendővel is meg volt bízva. Valóban egy apróra összehajtogatott cédulát is átadott a kapitánynak, amelyet a kapitány tüntetőleg zárt ezüst cigarettaszelencéjébe. .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/88-89. l./

31.

A FIÁKERESEK...

.... A fiákeresek, akik az urakat mindenfelé hordozzák a városban, sok mindent tudnak, és ezt egymás között elbeszélik a borosasztal mellett. Ulrich - a felsütött bajuszú, híres, szürke lovaival - az öreg Szentendrey gróf kegyelmes urat hordozza. Mátyás rendes fiákerese volt a miniszterelnöknek, Richárd ellenben csak a fiatal mágnásokat szereti, akik szintén kedvelik őt, jó hajtásáért. Richárd öltözködés tekintetében versenyzik vendégeivel, és a divatban ő a hang-

adó a "Jókedvű kétfogatú"-ban. Móric sárgáival a hadsereg szállítója. A huszárönkéntesek közül mindig az a leggazdagabb és legpazarlóbb, akinek Móric a fiákerese. Idejárnak aztán a politikusok fiákeresei. Ott csendes élet vagyon, különösen az öregebb képviselő urak szolgálatában. Az öregebb urak nem kedvelik a sebes hajtást, lehet a lovakat kímélni. Délelőtt a Házba kell őket hozni, délfelé ebédelni vinni, és estig csendesség vagyon. Alkonyattal is inkább gyalogosan szeretnek az öreges nagyságos urak elsétálni a körbe, kaszinóba.

Ulrich fehér mellényében, vastag aranyóraláncával, gyűrűivel, finomposztójú ruházatával itt, amint kegyesen ide-oda fordulgatott, leginkább hasonlított egy audenciát tartó nagyurasághoz. Szemben véle egy szőke, vékonybajuszú, ravasztekintetű kocsis üldögélt, akit egymás között Furvézer Miskának hívtak. Ennek a Furvézer Miskának pedig azért adták a melléknevét, mert a vendégei mind a talmi uraságok közül kerültek ki. Sehogy sem tudott szert tenni valami igazi, előkelő nagyúrra, és a fiákeresek azzal piszkálták, hogy Miska tulajdonképpen csak vasárnap délután juthat ki a Stefánia útra, amikor öt boltoslegény ül a kocsijában. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/19-20, 21-22.l./

32.

KISILONKA JÁCINT, A LEZÜLLÖTT DOKTOR

.... A doktor nem volt idealista, de gonosztevő sem.

Bizonyosan sokan látták őt Pesten, mert szeretett csavarogni: a házak fala mentén, szemügyre vette az embereket: mert utálta őket, és sohasem tételezett fel senkiről se valamely becsületes dolgot.

Körülbelül negyven esztendős volt ekkor a doktor, de jókedvében néha százegyvennek mondta magát.

A doktoron minden sárga és fakult volt, mint az arcképeken, amelyeknek a napsugár szívta ki a fényét. Egyszer Rezeda úr megtalálta a doktor fiatalkori arcképét, Óbudán, a Flórián téren.

Itt ül a doktor magyar ruhában, rojtos kis nyakkendővel és kopaszodó homloka alatt, füle mellett haja éppen úgy előre volt kefélve, mint a régi magyaroké. Akkoriban a doktornak még az volt a vágya, hogy osztályvezető orvos legyen a békésgyulai kórházban, terve azonban nem sikerült, öreg napjaira a harmadik kerületben fekvő Virág zugba költözködött, és nagyon elrészegesedett.

Kisilonka Jácint, ez volt a doktor neve, olyan családból származott, ahol a férfiak kisbögőztek, hegedültek vagy legalábbis valami fuvóshangszerhez értettek, amelyeket őszi délutánokon megszólaltattak. Egyetlen módos ember élt a családban, egy Jácint nevű veszprémi kanonok, hősünk keresztnevén kívül egyebet sem örökölt a kanonoktól. Kisilonka fuvolázni tudott, és esős napokon, amikor a Virág zug ódon, törökhódoltságból ittmaradt házai felett vastagon összegyülekeztek a fellegek, az esőszemek úgy kopogtak a kövezeten, mintha régi

lakók járnának vissza temetőből, valamint elduruzsolták mondanivalóikat az egyébként néma házereszek, a kivénült esőcsatornák fontoskodva végezték feladatukat, mint régen nyugdíjas hivatalnokok ha álláshoz jutnak, köd jött a Dunáról a hegyoldalba, az öreg asszonyok még piszkosabbak és rongyosabbak voltak a tenyérnyi udvarokon, mint valaha, gurnyasztó vénemberek várták a félrecsapott kalapú Halált az ablaknál, hátha véletlenül erre kocsmázik (az óbudai Halál mindennap leissza magát, nem lehet józan fejjel űzni ezt a csúf mesterséget), a gyermekek oly sárosak voltak, mint a patkányok;
magányában a doktor, útra kelt, hogy cimborákat találjon, akikkel zenéről és művészetekről váltson néhány szót. Gyakran, sőt leggyakrabban a reggel vetette haza a doktort kirándulásaiból, és ugyanezért a Virág zugban egyetlen hideglelős beteg sem fordult hozzá tanácsért.

A doktor cimboráit a pesti bohémek között találta, éjszakai kis kocsmákban, mulatóhelyek szobáiban, eldugott kávéházakban, valamint a Családi Kör című klubban, ahol egész éjszaka kártyáztak és ittak a bohémek. Barátai voltak fiatalemberek, akik még semmit sem veszítettek egy átvirrasztott éjszakával, ismerősei voltak az öregek, akik már semmit sem nyertek egy ébren töltött nappallal. S ezeknek az éjszakai alakoknak nem voltak olyan barátnőik, akiknek szükségük lett volna ártatlanságra, haszontalanságra. A doktor klientáléja tehát nem nagyon szaporodott se a Paradicsom kávéházban, se a Macskagumi vendéglőben, se a Családi Körben, de még a Jó Sógorokhoz címzett éjszakai női tanyán se, legfeljebb mindennapos női betegségek ellen vették igénybe segítségét. A nagy, valódi, aranyhegyeket érő találmányra senkinek se volt éjszaka Budapesten szüksége.

S a doktor, bár egy nagy titkot hordott zsebében, kezdett elfakulni, mint egy régi kép valamely arcképalbumban. Szeme körül mind veresebbek lettek a karikák, mind kevesebbet hederített kartásaira, akik veszett hírét költötték a városban. Most már csak fuvolázással foglalkozott, mindig zenéről beszélt, görcsösen átölelte a muzsikusokat, akik éjszaka reggelig a maguk mesterségéről kifogyhatatlanul, szünet nélkül beszélnek, és a világból más nem érdekli őket, csak a saját foglalkozásuk; falusi cigányok és világhírű zenészek örök tulajdonsága. Legjobb barátja egy elcsapott operai hegedűs volt, aki éjjel-nappal részeg volt, és ilyenkor képzeletében a legszebb zenéket játszotta, holott keze már nem volt biztos. "Más országban másképp volna" - mondta Kisilonka, mikor lelkiismeretfurdalásai voltak. S ezzel mindent elintézett jelenéről, s jövőjéről. ....

(1921)

/Nagy kópé. Bp.1957./
/294-297. l./

33.

FONNYADI, A RÉGI PESTI SVINDLER

.... Fonnyadi régi pesti svindler volt, fodorított pofaszakállt viselt és szokása volt előkelő úriembernek bizalmasan köszönni az utcán, holott nem ismerte őket.
"Szervusz!" - kiáltotta például Zichy Nándor grófnak, ha azt kocsijában meglátta. "Tsau, alter Spitzbub", - szólt Dreher Antal úr felé, amikor az rozoga fiakerén a lóverseny-tér felé hajtott. A Balaton-kávéházban reggeltől-estig tartotta szóval barátait (a kávéház hátterében, közel a kártyaszobához és a hátsó kijáráshoz) előkelő urakkal való kalandjaival. Képzeletben mindennap megfordult Slauch kardinális zerge-utcai házában és együtt ebédelt a bíbornokkal, holott csak annyi volt igaz, hogy ott néha könyöradományért jelentkezett (hat neveletlen gyermekére való tekintettel) és öt meg tíz forintnyi bért kapott a színes üvegajtó mögött a titkártól.
Fonnyadi a kávéházban (közel a kasszához és a konyhához) minden áron azt bizonyította, hogy a kardinális tőle Weiszről, a hosszú lókupecről kért információkat. (Weisz úr a legnagyobb zavarral hallgatott.) Hazafelé menet azonban Fonnyadi gondosan megválogatta az utcákat. Egyik-másik józsefvárosi fűszeres bolt előtt a világért se merészelt volna elhaladni és bár aranygyapjas vitézeket számított barátai közé, a világért sem óhajtott találkozni Móriczcal, a Kecskeméti ház előtt posztoló hordárral, akinek nagyobb összeggel tartozott. ....

(1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/18-19.l./

34.

BEN, AZ ELCSAPOTT ZSOKÉ

.... Elmúltak az őszi versenyek és Ben, az elcsapott jokey, ettől kezdve egy fehér fejkötős, töpörödött öreg asszonykára kezdett gondolni, aki egész életében rágnivaló dohányt csomagolt Sidney és Monkey urak üzletében egy londoni magazin verejtékes, gázlángos mélységében. És Ben, az elcsapott jokey kötőféket dugott a zsebébe, amelyre majd felhurkolja magát, akár a Stefánia úti víztoronynál, a kövér Müller Karcsi vendéglőjének közelében egy elhagyott kerítésre (és utolsó percig hallja a pohos, madárfejű Grinzinger bécsi zenekarának játékát a vendéglőből, ahol reggelenként mámoros gavallérok, úrhatnám fiákeresek és éj-

jeli lányok táncolnak), akár egyszerűen kisétál egy alkonyattal Ben a városligeti versenypálya közelébe, a másodosztályú hely végére, ahol elvégződik a korlát és letaposott, ingyenes nézőközönségtől letördelt gallyú fák között (ahol a versenypályáról kitiltottak szoktak a fűben heverészni és a palánkon át fogadásaikat lebonyolítani és ahol az elcsapott jokeyt, Bent a hazárd házmesterek, facér pincérek, tönkrement játékosok ájtatosan hallgatnák), ólmos novemberi ég alatt majd csak talál egy helyet, ahová a kötőféket megerősítheti... az emberhangtalan, elhagyott versenypályán a fehér póznák között felejtettek egy messzire feketéllő számot, az 5-t, amely száma volt Capt. Redgrey lovának, Rizibizinek, amelynek hátán egykor Ben a Nagy nyári handicapot megnyeré.

Ben néha egyetlen krajcár nélkül lépett ki abból a hotel garniból, ahol olykor hajnalig kellett beszélgetni a vörös bajszú portással, amíg megürült az emeleten egy szoba, amelyet az este érkezett szerelmes pár egész éjszakára előre kifizetettt. Samu, a portás ekkorára már eleget hallott Bentől a régi szép időről, az egykori gavallérokról, versenyparipákról, istállótulajdonosokról, fogadásokról és svindlikről. Bent tehát felvezette az imént megürült szobába és ingyenes szállással ellátta. A jokey dideregve vetette magát az alig kihűlt ágyba és igyekezett a legszebb dolgokról álmodni. Egyszer-másszor meggondolták magukat a szerelmesek, visszatértek a hajnali utcáról, mintha a szobában felejtettek volna valamit. Bennek ilyenkor jó darab ideig kellett az ajtó előtt várakoznia, amíg a szerelmesek megtalálták azt, amit kerestek. Ámbár ez ritkán fordult elő, a hotel garni éjjeli vendégei többnyire örültek, ha kívül voltak a kapun, a nők unottan, érzelemtelenül igazították meg kalapjukat a szálloda előcsarnokának tükrében, a férfiak köpőládát kerestek, sietve mentek szét a párok, de Ben a hideg éjszakákon elalvás előtt nem mulasztott el felfohászkodni, bár hagynák nyugodtan aludni reggelig, ebédelőttig, délig és nem jutna eszébe egyetlen pocakos, aranyszemüveges, poiaszakállas, lúdtalpú, izzadttenyerű úriembernek sem a városban délelőtt kalandra menni a hotel gerniba. ....

/Őszi versenyek. Gyoma. 1946./
/9-10., 13-15.1./

35.

ALTISZT A HULLAHÁZBAN

.... Az iroda, ahová ismerőseinket bevezették; olyan szagú volt, mint valami rendőri őrszoba. A sarokban vaságy állott, ahonnan mogorván, ásítozva emelkedett fel egy kővé vált arculatú,ráncos fatuskó. Kemény, kérlelhetetlen vonásai voltak az altisztnek, mintha már nagyon sok esztendeje lakna a fájdalom és bánat házában. Elfásult az emberi fájdalmak iránt, megkövesedett a szeme a könnyektől, amelyeket ömleni látott. Az öngyilkosok porkolábja jeges, érzelemtelen tekintettel mérte végig a látógatókat. (Ha nem vette volna körül kapadohány- és csizmaszag: valamely természetfölötti lénynek is nézhette volna őt Jó-

zsiás úr, de az altiszt a mindennapi borotválkozáson kívül egyéb kötelezettséget nem ismert a tisztálkodásból. Sehogy sem lehetett elképzelni az altisztet annak a hófehér szellemalaknak, aki itt a pesti öngyilkosok felett őrködik. ....) (1922)

/Hét bagoly. Bp.1922./
/140.l./

36.

KOLDUSOK

.... A templom előtt álló társaságot különben sem vette figyelembe senki más, mint azok a borzalmas koldusok, akik itt a város környékéről, a város legkülönbözőbb részeiből tolókocsikon, zsámolyokon, háromlábú székeken: a Teréz templom környékén összegyülekeztek. Valóságos kolduskiállítás volt itt, mintha Budapest legszánalomraméltóbb emberei találkoztak volna a szabadon álló templom környékén. Valami titkának kellett lenni, hogy a terézvárosi templom környékén volt a legtöbb koldus, szörnyű gyűjtemény a nagyváros nyomorából. Vilma kisasszony szinte megrettenve nézett körül a rátámadó szörnyű szemek között. "Borzasztó elgondolni, hogy ezek az emberek valaha fiatalok is voltak", mormogta a kisasszony és aprópénzecskéket osztogatott a koldusok között, amely pénzecskéket azok jóformán meg sem köszöntek.

- Elkényeztetett koldusok ezek, - magyarázta a középkorú úriember - a terézvárosi koldusok a legszemtelenebbek az egész világon. Szinte követelőznek mert ebben a városfertályban kötelező a jótékonyság. Annyi mindenféle jótékonysági egylet van itt, mintha az embereknek egyéb dolguk se volna az adományozásnál. Másrészt ezen a környéken laknak a színésznők, táncosnők, a mulatóhelyek dámái, akik babonásak a koldusok átkai vagy áldásai iránt. Ül itt egy borzasztó csúnya öregasszony, fűzve-varrva, mozdulatlanul egy kerekesszékben. Ha ez megátkoz valakit, abból nagy baj szokott lenni. A közeli Operaházban hamisan énekel a primadonna, a boldog szerelemben pedig bizonyosan bánat következik. Kinek volna kedve ilyen vén boszorkánnyal kikezdeni? .... (1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/49-50. l./

IV.

"... TÖBBET MEGTANULTAM AZ AKKORI PESTI ÉLETBŐL, MINT MÁSOK..."

A regényeiből és néhány elbeszéléséből kiemelt, Pesten játszódó jelenetben visszatérnek a III. fejezetben bemutatott alakok: a polgárság különféle képviselői, a társadalom ranglétráján bizonytalan helyet elfoglaló figurák, a pesti éjszaka szereplői. Vannak olyan jelenetek, ahol szerepet játszanak a nők is, azonban az epizód színhelye, eseménye általánosabb jellegű, az egykorú életbe szélesebb bepillantást enged, ezért nem került a Pest-budai nőkkel foglalkozó fejezetbe.

A válogatott részletek tárgyköre gazdag, elvezeti az olvasót az esküvőtől a temetésig a régi Budapest mindennapjainak sok-sok színterére. Ez a sokszínűség a fejezet különféle felépítését tette lehetővé. Legegyszerűbbnek látszott a szemelvények időrendje szerinti besorolás. Köztudomású azonban , hogy az író szabadon kezelte az idő fogalmát egyrészt, másrészt az ellenforradalom idején megírt regényei is visszatérnek az első világháború előtti időszak ábrázolásához. Nem látszott tehát alkalmasnak a megjelenés kronológiáját rendezési elvként alkalmazni. A szemelvények besorolásánál végül is a jelenetek szereplőinek társadalmi hovatartozását vettük figyelembe.

Az első két jelenet közéleti témát mutat be. Ez ritkán fordul elő Krúdynál, aki írásaiban inkább a köznapok történéseit festette meg mesélő kedvvel, amely megejtően hömpölyög, varázslatos színnel vonva be a mindennapok eseményeit.

A képviselőház előtti tüntetés első, fiatalkori kísérletéből Az aranybányából való. IV. Károly koronázásán az író személyesen is részt vett, emlékezése húsz évvel később íródott, 1921-ben, a Nagy kópé részlete.

A következő témakör a pesti polgárság két rétegének: a kispolgároknak és a jobbmódú középosztálynak ünnepnapjaiba, szórakozásaiba vezet el bennünket. Részt vehetünk egy esküvőn a Bakáts templomban azoknál a ferencvárosi polgároknál, akiknek nagyszerű jellemzésével már az előző részben találkoztunk. Járhatunk a budai jósnőnél, egy jómódú polgári házban ebédelhetünk, beleélhetjük magunkat, hallgatva az andalító zenét, a városligeti korcsolyázás, egy téli szánkázás, tavaszi majális, vagy egy Kutya-villában elfogyasztott uzsonna hangulatába. De ott tolonghatunk a dunaparti piacon, a dunai evezősversenyen vagy a Pálmay Ilka léghajóraszállását éljenző tömegben a Lövölde téren. A békevilág utolsó éveinek Szilveszter estéje, a Rezeda Kázmér szép életéből, a mulatság leirása mellett, hű korrajza, realista éleslátással megfogalmazott ábrázolása ennek a vesztét érző polgári világnak, "amelynek hazája félig a Lipótváros, félig a Terézváros, de az Erzsébetváros is volt". A nők erkölcseinek lazasága: "nagy divat volt a pesti asszonyok között a szeretőtárs" - szimbolizálja ennek a rétegnek atmoszféráját, jólétből fakadó életuntságát. Már a háborút éltetik - azt a háborút, amely véget vet gondtalan jólétüknek, megszokott életformájuknak.

Ehhez - a lecsúszottak , elszegényedettek által áhított - életformához tartozott a nyilvánosházak sokasága. Az itt folyó visszataszító életet tükrözi A vörös postakocsi-ból való részlet.

Barátságos polgári vendéglőben, mocskos, füstös kártyaszobában, fényes pezsgős orfeumban játszódnak a további szemelvények jelenetei. Mind ezek, mind a fejezetet lezáró, a békebeli hírlapírók életéből vett epizódok az író személyes élményei; hitelességük, életszerűségük miatt valósággal visszaröpítik az olvasót a múltba, a történések színhelyére.

1.

"TÜNTETNI AKARNAK, IFJÚ URAK?"

.... A Kálvin téren a rekedt óra nyolc órát üt, amikor a kert bejárata előtt megáll két fiatalember. Megállnak a képviselőházzal szemközt, és nem mennek tovább. Beszélgetnek, és ők is a környéket szemlélik. A detektív figyelni kezdi őket, mert az ifjú emberekről száz lépésről is látszott, hogy ezek elkeseredett tüntetők. Bajusztalan mind a kettő, puha vadászkalapot viselnek, zergeszakállal, amit tán még otthonról a pátriából hoztak fel szeptemberben, amikor gólyajogásznak idejöttek. Lelkesen és tűzzel hányják-vetik meg a dolgot, és a detektív, amint odafigyel, sűrűn hallja emlegetni annak az alávaló miniszterelnöknek a nevét. A detektív érzelmeit ugyan sértik az ifjak kifakadásai, de még tűrni akar. Hisz az idő még nyolcra jár.

Az ifjú emberekhez most még három ifjú csatlakozik. Mintha a földből bújtak volna elő. A detektív megjegyzi magában, hogy a mai tüntetést szervezték, amint látszik. Az öt ifjú ember, aki ott áll a képviselőházzal szemben, és hevesen gesztikulál, agitál, perorál, semmi egyébnek nem látszhatnak, mint gólyajogászoknak, akiknek tegnap este az öregebbek telebeszélték a fejüket, ellátva őket kellő lelkesedéssel: hagylak előre menni, kezdeni... A detektív most közeledik, most már megsokallta a dolgot. A csoporthoz lép és így szól:

- Tüntetni akarnak, ifjú urak?

Egy hosszúnyakú jász gyerek, égőfekete szemmel, nyilván a csoport vezére, gúnyosan felel:

- Mi köze hozzá?! Hagyjon bennünket békében.

- De nem addig van ám - mondja a detektív -, itt nem szabad csoportosulni, mert mindjárt jönnek a rendőr bácsik, aztán baj lesz.

Az eső egyre hull, hanem világosodik mégis. A ködökön át a szürke felhők mögül előbúvik a napocska, és bágyadt sugaraival megvilágítja a Sándor utcai házat és környékét.

Népesedik az utca. Emberek jönnek-mennek a Ház körül, és az államrendőrség posztója kéklik sűrűn az utcában. A Ház kapuján sokan mennek be, de senki sem jön ki. Mintha az üvegtetős ház elnyelné az embereket. Félkilenc felé mindig sűrűbben jönnek. A Ház ülése ugyancsak tíz órakor kezdődik, de ma viharos ülésre van kilátás, és a karzati publikum megszimatolta ezt. Hanem odabenn még nem adják ki a karzati jegyeket; az ácsorgók száma növekedik a kapuk körül, és benépesülnek a Múzeum kerti sétányok is. Vár mindenki, és senki sem tudja, hogy mire vár. Mintha az oktalan kíváncsiság hozta volna itt is össze az embereket, ami annyi sok helyre elviszi őket. Diákok, nők, a varróleány osztálytól felfelé a t. hivatalnoki karig, vidékiek, munkanélküli boltossegédek, mesterlegények és naplopók: ácsorognak és várnak. Nem tudják, hogy mire. Tán arra, hogy odabenn a nagyméltóságú elnök úr megrázza a csengettyűt, az angyalos, címeres függönyök között, aztán nagy karosszékében álomra hajtván fejét, néha-

néha megrázogassa a harangot, ha némely nyughatatlan vérűek aludni nem hagyják? Avagy kiabálni fognak ma odabenn, a tüzes szónokok gorombaságokat vagdalnak egymás fejéhez, amin a Karzat pompásan mulat? Avagy pénzt fognak osztogatni az ácsorgók között, és mindenki két pengőt kap, ha a képviselőház környékén ellebzseli az időt délig? Avagy nagyszerű látványosságok ígérkeznek, amin úgy lehet mulatni, mintha cirkuszban ülne az ember?

A látványosságok sorozata azzal kezdődött, hogy a képviselőház környékét rendőri kordonnal elzárták, hogy oda tüntető a lábát ne tehesse.

A kék posztóban a rendőrség komolyan áll és viselkedik. Ah! Ah! A kapitányuk most valamiért kiabál. Az ácsorgók közül sokan lábujjhegyre állnak! A rendőrök kapitánya kiabál.

Odabenn a Házban osztogatni kezdik a karzati jegyeket.

A tömeg úgy tódul befelé, mintha megbolondult volna. A mellékkapukon indulnak befelé a népek, és mindenki elfelejti búját, bánatát, amikor végre kezébe kapja a belépőjegyet.

Künn az utcán a fogatok gördülnek.

És egyszerre megmozdul az egész városrész. A nagyságos képviselő urak jönnek! Az ülés kezdődik mihamar. A rendőrök kiabálnak és a tömeget beszorítják a Múzeum kert vasrácsa mögé. Mert néhány kiáltás elhangzott már:

- Abcúg! Abcúg!

Vontatottan, hosszan elnyújtva hangzik ez a szó, mint vészkiáltás az izgalmas napokban. Erre a szóra ökölbe szorulnak a rendőrkezek, akinek pedig szól az abcúg, az lekapja a fejét, mintha kődobástól tartana.

Kívül a Múzeum körúton nagy lárma hallatszik. Ordítás, visítozás és dörgő abcúg. Szegzárdi úr szinte ugrik örömében:

- Tüntetnek, tüntetnek! - kiáltja boldogan.

Most rendőrlovak patái csattognak a kövezeten, és a hangok élesebbek lesznek. Verik széjjel a tüntetőket. Szegzárdi úr ordít:

- Ne hagyjuk bántani az ifjúságot!

A Sándor utca sarkára sietnek most a képviselők és újságírók. A Múzeum körúton az aszfalton feketéllik a lármás tömeg, a rendőrök szorítják őket mindenfelől, és a tömeg ordítva hátrál. Az út közepén méltóságteljesen kocog a miniszterelnök batárjában. Azért kiabál a tömeg.

Odabenn néhány perc múlva megkezdődik az ülés, a nagyságos urak sietve jönnek. A fiákerek és magánfogatok egész sora feketéllik már a Sándor utcában.

A nagyszerű portás buzogányával a lehető legnagyobb méltóságot fejti ki a kapu alatt. Az őszi eső szemelget csendesen. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/108-109, 110-112, 114. l./

2.

"... MIDŐN IV. KÁROLYT BUDÁN KORONÁZTÁK."

.... A királyság mégegyszer akkor lendült fel régi tollforgós pompájával, méltóságteljes magatartásával, midőn IV. Károlyt Budán koronázták.

A hatvanhetediki divatújságokat keresték elő a Nemzeti Múzeumban, a fehér lovak igen kelendők lettek a lóvásáron, díszmagyart vagy legalábbis tribünjegyet a Várba igyekezett szerezni minden pesti gavallér, és a nők aranyhímzéses pártát tettek a fejükre, mint ősanyáik. Általában a fátyolos párta, az ápolónői ruha, a szalagos kitüntetés a bal mellen volt akkor divat a városban, mert hiszen javában benne voltunk a háborúban. A lovagok és lovagnők körülbelül két hétig tették színessé december havát, amíg a lucskos, hófödte városból elutazott a királyi-pár, és mindenki megörökítette magát a fotografusnál. A nemes fejtartás, a magas homlok, a koronázási áhítat, a királyság iránt érzett hódolat, a lovagi méltóságteljesség valóban csak oly teátrális volt, mint egy színházi előadás, mélyebb nyomokat nem hagyott az emberek lelkén.

Az Operaház intendánsa igen ügyelt arra, hogy az általa rendezett koronázási ünnepség stílszerű legyen, valamint arra is volt gondja, hogy ott legyen egész Pest, mint valami szenzációs premiernél. A Várhegy csatakos, sáros oldalán a még alig szürkülő téli reggelen másztak felfelé a frakkos urak és kiöltözött asszonyságok. Kocsi és egyéb jármű csak kiváltságosoknak jutott, és még ők sem tehették meg az utat kijelölt helyükig. Bizonyos utcatorkolatoknál megállították a főispánok, püspökök, grófok hintóit, a bankárok automobiljait, pesti szépek fiákereit, a vidékről beözönlő bricskákat, homokfutókat és a hulldogáló ködben összekeveredett a gyalogjöttek sáros mentéje a hintók büszke tulajdonosainak csoportjával.

Az öreg, álmatlan hírlapírók a cilinderkalapjuk mellé tűzték fehér belépőjegyüket, a kordonok szabályszerűen zárták el a különböző emelvényeket, pontosan ment minden, mint akár I. Ferenc József temetésén, mintha a bécsi gyászmenet tért volna vissza a muzsikáló óra lapján, de más ruhát vett az öltözőben.

A főhercegnők hintóikkal a kijelölt percben érkeztek a Mátyás templom sekrestyéjéhez, a csepegő esőben utánozhatatlan kézmozdulattal (mintha gyermekkoruk óta tanulnák), magasra emelték brokátuszályaikat vékony lábszáraik felett, és a szoknyaránc, mint virágharang fogta körül térdüket, amíg a sekrestye ajtaján eltűntek, mint csodálatos jelenések, akik a kedvetlen nedves reggelen a bécsi Hofburg képcsarnokából vizitbe jöttek Budára. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/266-268. l./

3.

"... MÁR KEZDŐDÖTT AZ ESKÜVŐ..."

.... De már kezdődött az esküvő, és a templom belseje megtelt olyan szagokkal, amelyeket csak esküvőkön érezhetni: nagyreményű illata a rozmaringnak, kába bujálkodása a rózsának, nászéj illata még félig-meddig töretlen fehérneműeknek, amint a kelengyésboltok kis varrónői kezéből kikerültek, fehértalpú cipőknek ártatlan fénye, vadonatúj kesztyűknek érintetlensége, alsószoknyák hangja, amelyek annyi mindent mondanak egymásnak egy más nő esküvőjén; meg lehet esküdni, hogy mindenkinek tiszta az inge, ép a harisnyája, megmosott a nyaka, jázmin repül együtt a menyasszonnyal, izgalom és hiúság az uszály ráncain, zászló a menyasszonycsokor, amelyre rá lehet vetni az égő, könnyes szemet, a kivasalt vőlegény a színpadról vagy a regényből jött ezen a napon, mintha minden jelenlevő sok piros bort hajított volna a fehér kráglija mögé, fénylik a szem, a bajusz a férfiakon...

Valaki a temetésrendező vállára ütött. Az örömapa volt, a tulipiros hentes, aki hatalmaskodó jókedvében csaknem birokra kelt a kistermetű temetésrendezővel.

– Ma van a lányom esküvője. Ma jól tartjuk a halált is. Egy terítéket teszünk az asztalra az ön számára, Czifra úr.

A temetésrendező szabadkozott, de végre győzött a hentes, mert korán reggel felöntött a garatra. Czifra úr az utolsó kocsiban foglalt helyet egy fogdmeg külsejű férfival, aki Kőbányáról jött az ünnepélyre, és a temetésrendező karját nem bocsátotta el. De Czifra már nem is nagyon bánta a dolgot, hisz régen volt esküvőn. A bérkocsisok, akik az esküvőre voltak rendelve, szokták a temetési szertartást is kísérni. Jobbról is balról is köszöntötték Czifra urat a felvirágozott kocsisok. A vörös bajuszú Árpád bérkocsijának még a küllői is virággal voltak borítva, míg ő maga egy nagy csokor fehér virágot tűzött a kalapjára, "Heute rót, morgen tódt!" – kiáltotta borízű hangján a vén fiákeres, amikor Czifrát köszöntötte. A temetésrendező szokás szerint csendesítő mozdulattal, kezével válaszolt. A menyasszony uszálya elhelyezkedett a kocsiban; barna frufrui és göndörített fülhuncutkái, amelyek még az imént oly merevek voltak, amint a gondos frizérné megragasztotta őket: átnedvesedtek az esküvő izgalmában; arcán fagyott mosoly, amint hófehérre szédülve, bizonytalan léptekkel jött ki a templomajtón, zsebkendőjét szájára szorította; mily rettenetes volna, ha kavargó gyomra bepiszkítaná ruháját! Az újdonsült jobbra-balra köszöngetett cilinderkalapjával, amint ezt otthon előre elgondolta. Köszönt a templomkapunak, a sekrestyésnek, a szájtátóknak, az erkélyek látcsöves, pongyolás hölgyeinek. Szép nap. Mindenki nevet.

De már eliramodtak a paripák a fiatal asszonnyal, mirtuszkoszorújával, jázminos kerekeivel, a köszöngető cilinderkalapjával, hófehér cipőjével és félig lezárult szemével. A fiákeres oly boldogan hajtott, mintha ő maga volna az

az örömapa, férfiak, nők, járókelők hosszadalmas, kérdő pillantást vetettek a menyasszony arcába, mintha az ártatlanság különös jelvényét keresnék a sápadt leányarcon, kappanhájú, pepitanadrágos, festett bajuszú, Ferenc körúti kéjencek az éjszakára gondoltak, míg a nők, ezek a született szabók, a menyasszony ruháját egyetlen pillantással töviről hegyére áttekintették, látták frizuráját és cipője szalagját egy másodperc alatt, talán még a monogramot is észrevették ingében, amelyet e városrészben a szív fölé szokás hímezni, koszorúcskával körülfonni. Bizonyosan világoskék szalagok vannak fonva a csipkék közé, és világoskék a harisnyakötő gumija, amely vadonatúján feszült a lábikrán.

Van olyan ember, aki elhiszi, hogy a menyasszony rongyos alsószoknyában jelent meg az oltár előtt?

Ebben az időben a boltosok és a varrónők különös súlyt helyeztek az esküvői toalettre. Ha egy bálkirálynő férjhez ment, vagy egy ismert Váci utcai szépség, Múzeum-kert melletti kontesz férfinak nyújtotta a kezét: a Szép Juhászné vagy a Vadember kirakatában napokig látható volt a menyasszonyi kelengye.

A lakodalomban már ekkor többen táncoltak. "Családi körben mindenki úgy táncol, ahogyan tud." Ezt kiáltotta valaki. És a nyugalomhoz szokott öreg lábak csoszogni, csúszni, hetykélkedni kezdtek, mindennel leszámolt, csupán karosszékhez szokott vagy a fogason gubbasztó nadrágszárak meglötyögtek, piócafoltos időjárástjelző derekak ringtak, hervadt vagy meggömbölyödött asszonykeblek harangoztak, szoknyák perdültek, amelyek már tömjénszagúak voltak, harisnyák megfeszültek, amelyek a térdeplővel voltak csak ismeretségben, cipőtalpak a bolondját járták, kontyok lerepültek, mint havas varjúszárnyak, halcsontos fűzők roppantak, mintha valami láthatatlan kéz ismét nyúlkálna alattuk, mint egykoron.

A temetésrendező úgy rakta a táncot, mint hajdan a Népszínházban látta. Tipegett, topogott, kopogott a sarkával, a cipője orrával, libegtette a zsebkendőjét, két tenyere között megemelintette táncosnőjét, perdült, mint a csiga, majd méltóságteljesen a derekára szorította öklét és hányaveti módon megrázta vállát, visszafelé forgatta a lányt, meg előre... Mintha megbolondult volna, nem akarta abbahagyni a táncot. A cseresznyetapintású ifjú leányka már kiszökkent a temetésrendező kezéből; érett meggyként, nyári hőt sugározva fehér ruhájából, lüktető tenyérrel került kezére a menyasszony ringó dereka, amelyen a szilva hamva érzett; ugrált a fehér cipő, mint egy mókus, lengett a szalag, a fátyol, a csipke, mintha valamennyien eleven testrészeivé váltak volna a menyasszonynak azon idő alatt, mióta viseli; aztán őszi gyümölcsök, ráncosodó, száradó, de ízes almák jöttek érett asszonyok alakjában táncolni a bolond temetésrendezővel, mindegyiknek friss volt a dereka, mint őszi reggel a künnfelejtett szőlőfürt, s édesség áramlott ruhájukból, mint a piros töknek az íze, amelyet a háztetőn kissé megcsípett, megfestett a dér; még a vénasszonyok dióverő tánca, herbatea szagú lehelete, virágja veszített rózsafa mellett állongó karóhoz hasonlatos karja és lábszára is mulattatta a temetésrendezőt. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/35, 38-39, 40-41, 51-55. l./

4.

"JÓMÓDÚ POLGÁRHÁZ EBÉDJE VOLT EZ..."

.... Még soha ilyen napfényes dél nem volt Pál fordulásának napján. A hosszú földszintes sárga ház fehér ablakai ragyogtak, a világosszürke szőnyegek világítani látszottak és bútorok fényesre voltak törülgetve. Két angyal szállott át a függőlámpa fehér ernyőjén és virág illatozott az asztalkendőben. A húsleves olyan volt, mint az olaj; a zöldséget külön tálban hozták; a cipónak illata volt és a hideg marhasülthöz egy reggeltől-estig hajtó, vörösarcú postakocsis étvágya lett volna megfelelő. Töltött káposzta oldalassal követte társait; az oldalas szétomlott az evők szájában, kár lett volna a csontokért, mert azt is meg lehetett rágni és a káposztalevél zöld volt és ropogós, mintha reggel hozták volna a kertből. Könnyű borocska jéghidegen sárgállott alacsony pohárban és az evőkés oly éles volt, mint a beretva. Jómódú polgárház ebédje volt ez, ahol a kamra meg van rakva bőségesen mindenféle élelemmel és nem jön zavarba a szakácsné, ha egy-két vendéggel többen ülnek le az asztalhoz.

"Vilma anyám" itt érezte jól magát, az asztalfőn, fehér blúzban és vörös szoknyában, amelyet sárga bőröv szorított derekára. Telt fehér kezével, amely mindig ragyogott a tisztaságtól, jóízűen rakott Rezeda Kázmér úr tányérjára; megtörölte a szája szélét mielőtt koccintott és a feketekávé után megmutatta a díványt - hímzett párnákkal - a szomszéd szobában, ahová "komóció" kedvéért ledőlhet Rezeda úr. A Journált és egy doboz Princesszász-cigarettát készített egy kis asztalra.

Kázmér elgondolkozott a barátságos házban, midőn a fehér szárnyas-ajtó bezárult mögötte. Ilyen nyájas napja már régen volt. Testileg is kifogástalanul érezte magát. A szíve láztalanul dobogott, mintha falun volna. A dereka szelíden pihent egy selyempárnácskán. .... (1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/91-92.1./

5.

"... A VÁROSLIGETI TAVON KORCSOLYÁZOTT..."

.... Irma a városligeti tavon korcsolyázott, mint egy fátyolkép. Rezeda úr a szeneskályha mellett ült a parton és sétapálcájával mindenféle figurákat rajzolt a hóba. Többnyire akasztófákat és kulcsokat. A katonabanda a Rip van Winkle keringőjét fújta. P.R. úrhölgy, a fehér kaméliás hölgy volt a legjobb valcertáncos a jégen, a Jégkirálynő című opusát neki ajánlotta egy fiatal zeneszerző és a kaszinóban a fiatal grófok pezsgősüveggel verték be egymás fejét miatta. Az urak közül több hírneves francia quadrille-rendező működött ez idő tájt a magyar fővárosban, akik éjszaka a Redout csillárjai alatt vezényelték Pest hölgyeinek a táncot, míg délután a városligeti jégpályán rövid Anyégin-bundában, szűk iramszarvasnadrágban vagy bugyogóban és lakkcsizmában lejtették a korcsolyatáncot. .... (1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/102.1./

6.

"... TÜZES SZÁN... NYARGALT VELÜK..."

.... Irma és Rezeda mégegyszer bejárták azokat a helyeket, ahol boldogok voltak a hegyek között, a kis utcákban, rejtett kis korcsmákban, mintha örökre elbúcsúznának szerelmi emlékeiktől.

A szánkó nem mindig hordott bort Gráciász úr hegyoldali pincéjéből és a tüzes lovak kedvükre rázhatták a csörgőket. A Duna beállott és Lágymányos felé, a Kutyavillánál a jégre szökkent az ódon, budai szán, amelyben Gráciász úr ősei messzi utat megtettek, mikor bort szállítottak a királynak. A nyerges olyan kényeskedve, szinte ifjúságát és erejét fitogtatva emelgette lábait, mint egy táncoló növendékleány, akinek még nem mondott senki rosszat. A rudas olyan hűségesen ment, mint egy megbízható jóbarát. Midőn bealkonyodott és kigyúltak a lámpák a partokon, a Duna jegén nyargalva Rezeda úrnak eszébe jutott ifjúkori olvasmánya, Anyégin Eugén és a Névára s Moszkvába képzelte magát. Puskin verseit mondta Irma fülébe, míg a leány úgy odasimult oldalához, mint a folyondár.

Miután eltöltötték a boldog napokat a hegyek között és teleszívták magukat a tél szagával, uzsonnáztak kis hegyoldali korcsmákban/ahol Rezeda úr már valamikor megfordult, évek előtt, de egy másik nő cipősarkát lesegetve, a keskeny ösvényen felfelé haladva - és most íme újra végigjátssza a régi regényt, még a Trombitásbeli pirítóskenyeret sem felejtvén el a programmból/, hegyoldali korcsmák külön kis szobájában, ahonnan tegnap temették el a hektikás korcsmárosnét és viaszgyertyaszaga van a bornak, a díványnak, az asztalnak, amelyen a koporsó feküdt: egy délután a temetőbe látogattak el, ahol Irmának valamely olyan nagynénje várta az angyalok kürtjelét, akitől okvetlenül el akart búcsúzni, mielőtt hosszabb időre elhagyná Budát.

A Farkasréten lakott már egy évtizede az öreg hölgy és amíg a tüzes szán a temető kapujáig nyargalt velük, R.K. úr kacsalábon forgó kastélynak nevezte boldogságát, ahol éjjel-nappal zenélés hallatszik, a piroslábú tündérek énekelnek és a hegyesorrú saruban lengedező hoppmester mindenkitől megkérdezi, hogy meddig parancsol élni.

A temetőt hó borította és a havas dombok alatt látszólag megállott az élet, mint a hófuvásban a vonat. E csendes, szürkés, felhőtlen délután aligha lehetett elképzelni, hogy éjfélkor itt a Kacsa-utca régi haragosai ismét birokra kelnek, a szabók tovább varrnak, a kötélverő háttal megy előre és a hamispénzverő alattomosan fújja a lángot kis tűzhelyén.

A sírdombhoz értek, amely oly fehér volt, mint az emlékezet a régi halottakra. A vaskereszten rozsdás kis táblán góthikus betűk őrizgették még Elisabeth Krómy nevét, akinek sírhalmára most letelepedtek a néptelen temetőben.

Ezután az utolsó állomáshoz címzett kocsmába mentek, ahol a sírások szoktak tanyázni dologtalanul. A sekrestyés olykor behavazottan jön Buda felől a megfelelő hírrel, mire a hallgatag emberek megtörlik boros bajszukat.

Rezeda úr füstölt kolbászt rendelt, amely híressége a korcsmának, valamint bort, amelytől felvidámodni szokott a temetési gyülekezet, midőn a halottat már jóhelyre eltették.

A sarokban egy vak harmonikás tapogatta vastag poharát, azon megelégedett öreg emberek közül, aki tökéletesen rendben találja a létet, midőn néhány pohárral felhajtott a vendégek kontójára és a gyászolók a mulatság végén el sem verték.

A vak megérezte, hogy vendégek jöttek. Gyantázott és megszólaltatta hangszerét, valamint orgonabúgású hangját:

Budavári keskeny utca
Kékselyemmel van behúzva.... (1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/126, 128-130. l./

7.

"A FÁCÁNNÁL MAJÁLIS VOLT."

.... A Fácánnál majális volt.

A tabáni és vízivárosi tornyok litániai harangszava, valamint a Retek utcában kiragasztott zöld cédula közölte a fiatal nőkkel, hogy ezen a délután táncmulatság van a Fácánnál, amelyhez Piros Flórián zenekara szolgáltatja a tánczenét; a kitűnő italokról és ételekről az ismert vendéglős gondoskodik.

Eljöttek tehát a rózsaszínű és kék ruhák a budai utcák öreg házikóiból, s az ifjú fürge lábak ugyanazon nyomokba léptek a kopott kövezeten, az erdei avaron, a kanyargó gyalogúton, amelyet egykor a nagymamák hagytak hátra. A vak hegedűsök, lábatlan harmónikások, akik a keresztutaknál úgy helyezkednek el, mintha a várostól örök időkre kibérelték volna helyüket, ugyanazon nótákat vonták, amelyeket a majálisi fiatal nők anyáinak húztak, amikor azok először jártak májusban az erdőn. A szőke és barna kontyok, a hullámos hajak, a szívben repdeső jókedvek, a pajkoskodó nyelvek, a játékos szemek, a bérmálás tömjénillatát őrző fehér harisnyák, vállalkozó kis cipők, felhevült szalagok, pontosan illeszkedő harisnyakötők, álmok, szerelmek, ismeretségek, találkák és rügyező vágyak eljöttek a Fácán ódon udvarára, végigjárták a bolthajtásos folyosókat, felszaladtak a ropogó lépcsőkön, belenéztek a kopott aranyozású tükrökbe, amelyekben régi dámák arcai rejtőznek, mint a folyam mélyében az eldobott gyűrűk, amulettek...

Felcsattogtak a kedvek, mintha egy láthatatlan karmester tapsolva jelt adott volna a mulatság megkezdéséhez, a varrógép mellett töltött éjjelek remekművei, a lengedező szoknyácskák valamely fuvalom révén megmozdultak és repkedni kezdtek; a gondban, házi munkában, ódon padlók járásában megszokott leánylábak meginogtak, mint az alkonyi szélben a virágszálak; számtalan kis hegedűs telepedett a falombokra és a szívekbe, és egy meleg lehelet szétfújta a Fácán felett azokat a tavaszi virágmagvakat, amelyekből a szerelem terem. A hűvös kis kezek, amelyek tán még a délelőtti mise imakönyvétől voltak hidegek, vagy fáradtak a főzőkanáltól, felmelegedtek, amint kinyúltak a táncosok felé. A jó táncosnők oly elbizakodottan vetették magukat a tánc áramlásába, mint az úszók a hullámokba. Lángban állott a szende szűz, fogak lezárt sövényei megől visszafojtott hangok törtek elő és Karmolin, egy öreg budai kéjenc már ott guggolt a lyuk mellett, amelyet annak a kamrának a deszkafalába fúrt, ahová a leányok ruháikat mennek megigazítani.

Alkonyodott és a pincérek, vendégek, cigányok többé-kevésbé leitták magukat; mindenféle nótákat gajdoltak borvörös arcú öreg emberek, mintha a kakukos óra szólalna meg, a söröshordókat úgy gurítgatták elő a jégveremből, mint cinkostársakat; a kucsébert barátságosan fogadták az asztaloknál, mint egy várva várt vendéget, idegen emberek koccintottak egymással, míg a női ruhatár táján elcsattant egy pofon, amelyet sűrű egymásutánban több követett azokon a helyeken, ahol féltékeny, vagy sértett férfiak tartózkodtak, a táncmulatságot nem

zavarta semmi. Boldog kacaj vihráncolt, midőn egy törpe szolgalegény a lampionokat kezdte felgyújtani és Piros Flórián oly andalogva és szemforgatással gyújtott rá egy keringőre, amint azt Pesten jártában megleste az Emke kávéház ablakán át fővárosi kollégáitól. /Akkoriban kezdtek a pesti cigányprímások, mint amorózó színészek mutatkozni hallgatóik előtt./.... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/221-223, 230. l./

8.

"... ELANDALODOTT EGY PERCRE A VÁRKERT KIOSZKBAN..."

.... A postások zenekara az emelvényen Rip van Winkle dallamait játszotta, hogy mindenki elandalodott egy percre a Várkert kioszkban, a vanília fagylalt édesebb lett az asztalkákon, és az ostya oly lágyan állott szét a szájakban, mint tegnapi szerelmi emlék.

Rezeda úr elgondolkozva hallgatta a zenekar játékát. Régi valcerokat fújtak. és a Kioszk ismeretlen arcai úgy tünedeztek fel Rezeda úr előtt, mintha egy régi korból visszamaradt vendégek foglalnának helyet a kerek asztalkáknál, amikor ezek a melódiák még újak voltak. Az asszonyok /nyár lévén/ pünkösd óta levetették a térden alul érő barchet nadrágot, és a jezsuita lépcsőn a szél belekapaszkodik lengő bő szoknyáikba. A férfiak előkeresték a hímzett fehér mellényeket, és a megsárgult szalmakalapokat, málna-piros az ajkuk a kiborotvált császárszakáll között, nagy meggondolással olvassák esti lapjukat, és mindnyájan tudják, hogy mi lesz vacsorára... Nem is volna olyan rossz dolog öregségére Budára költözni egy vastag falú, meleg házba, ahonnan tekintélyes léptekkel menne az utcára, ha litánia után a korcsmajárás ideje elkövetkezett.

Bealkonyodott, a zenekar már elhagyta emelvényét, megritkultak a Kioszk vendégei, csendes budai házakba mentek a boldog asszonyságok, akiknek sohase volt szükségük csodadoktorra, valamint a polgárok, akik lassú sétát tettek a közelgő vacsora előtt a dunaparton. A gesztenyefák alatt olyan nyugodalmasan mendegéltek a járókelők, mintha örökre elfújta volna a szél a szerelmet, az égő könnyet, a boldogtalanságot a világról. Ki látná e közömbös emberi arcok alatt a jajt és kacajt, a kéjvágyat és a csikorgó boldogtalanságot? Talán nem is igaz, hogy a nők e tájon a Dunába ugranak, miután a Ráctemplom órája elütötte a találkozóra kitűzött óranegyedeket, és az sem igaz, hogy a padokon éjfélkor férfiak ülnek, akik könnyes szemmel hívják vissza a hullámokból elmerült szerelmesüket. ....

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/242, 245, 256.l./

9.

"... A KUTYA-VILLA, AHOL UZSONNÁZHATUNK..."

.... - Elemózsiás kosarat csak azért nem hoztam magammal, mert a közelben van úgyis a Kutya-villa, ahol uzsonnázhatunk - mond Császár Fruzsina, amint egy falusi nőt játszó színésznő kedvével, májusi kiránduló kedvével és előre kiszínezett ábrándképeivel lelkében ült be a fiáker felhajtott ernyője alá a Bulyovszky utca közelében, ahol Rezeda a megbeszélés szerint várakozott.

Igaz, hogy télen, amikor méteres hó borítja a tájat, a kocsmáros úgy él, mintha az Északi-sarkon lakna: megfordulnak itt különlegességet kedvelő vendégek, akik éppen a csárda elhagyottsága miatt járnak ide, Így Bródy Sándor, a hírneves író elég gyakorta jön mindenféle gyanús nőszemélyekkel, akik mindenféle híres művésznők nevét írják be a vendégkönyvbe, ha írni tudnak.

- Itt jobb, mint Ginderlénél - mond Fruzsina egy régi beszélgetésre visszaemlékezve. - Igaz, hogy akkor még nem voltam a szeretőd.

Szinte égi malaszttal, egy felsőbb akarat előtt megalázkodva, gondolatban tán letérdepelve ejtette ki ezeket a szavakat Fruzsina.

- Jaj, de szép ez az asztal! mond az udvaron földbe ásott lábú, betyárosan görbedt asztalra mutatva, amelyre ez évben először húzott piros abroszt a vendéglős. /Egy beteges ambíciójú ember, aki divatvendéglőt akart csinálni a Kutya-villából./

- Mi kapható? - kérdezte Rezeda.

- Frissen főtt halászlé, ami a vasúti étkezőkocsikban sem kapható - felelt a vendéglős, mert nyilván a Lits-t tartotta legfőbb konkurrensének.

Fruzsina alázatos szemét Rezedára vetette, mint egy nászúton lévő fiatalasszony urára és parancsolójára és rejtélyes szelídséggel így szólt hozzá:

- Azt hiszem, hogy nem futja az időnk a halászlé bevárására. Valami túró- vagy sajtféle van a háznál? Én megéheztem a "kirándulásban" - mond és az utolsó szónál még szelídebb szeméremmel nézett Rezedára.

- Kirántunk egy halat! - kiáltott fel a vendéglős.

Császár Fruzsina megint csak "párjához" intézte a szót:

- Az ili padrone nagyon kedves, de nekünk este, ugye, társaságbe kell mennünk?

A vendéglős nem akarta könnyedén elbocsátani tavaszi vendégeit. Hevesen ostromolta Rezedát, hogy a dunaparton kikötött dereglyében megtekinthetők az eleven halak, amelyek közül választhat.

A dereglye valóban ott ringott a szőke Dunán öt lépésnyire, Rezeda nem is tudott a csábításnak ellenállni.

- Jöjjön, Fruzsina, maga válasszon.

Az asszony, bár nem szívesen, de mégis szelíd odaadással emelkedett fel. A dereglye haltartójából mindenképpen a legkisebb halat akarta kiválasztani, végül is Rezeda döntött egy meglehetősen kövér potyka mellett. A vendéglős már vitte is a konyhába:

- Öt perc. Tessék a tájékban gyönyörködni addig - kiáltotta felvidámodva, hogy mégiscsak kedve szerint szolgálhatja ki vendégeit, akik máskor is idejönnek és új vendégeket hoznak magukkal. Tele lesz velük az egész udvar. ....

(1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957./
/111, 116-117. l. /

10.

"A JAVASASSZONY ... BUDÁN"

.... A javasasszony olyan helyen lakott Budán, ahová már kocsival nem lehet eljutni. Meredek kis hegyi utácskában, titokzatosan bezárt kapujú házban, amely tán még a török hódoltság alatt volt új épület, zeg-zugos folyosó mögött, lefüggönyözött szobában foglalt helyet Tóricsné. Hátrasimított hajú, nyugodt tekintetű asszonyság volt. Az arca sima és pirosas, - valamikor tán szép is lehetett. A nyelvével megnyálazta az ajka szélét, mielőtt megszólalt volna.

- Az asszonyság ugyebár, üzleti ügyben kéri tanácsomat? - kérdezte, miután egy rövid másodpercig fölvetette fekete, értelmes szemét. - Tessék helyet foglalni, itt mellettem, a többieknek nem kell hallani, amit mondani fogok.

Urbanovicsné várakozólag, kissé izgatottan telepedett Tóricsné mellé. Az asszony nyugodtan, komolyan az arcába nézett.

- No mi a baj? - kérdezte halkított hangon, mintha már nagyon régen ismerte volna Urbanovicsnét. - Szerelmes?

- Az is, - felelt megzavarodva az özvegy. - De az üzlet fontosabb. Nem tudom, hogy lesz, nem tudom, mint lesz. Temérdek pénzt fektettem valamely üzletbe és most nem tudok aludni éjszaka.

A javasasszony közömbösen csóválta a fejét.

- Szerelmes. Szokott az lenni, kérem. Csak ne tessék szégyenkezni, jönnek ide fehérhajú grófnék is az ő nagy bajukkal. A múltkor egy nagymama volt itt. Az unokája iskolatársába szeretett bele. Nem kell azért búsulni, kérem. Mindnyájan emberek vagyunk. Azután a szerelem nem kérdezi, hány esztendős valaki. Bemegy az még a templomba is az ember után, meglepi imádkozás közben, álmában, vagy olyan dolog közben, amihez senkinek semmi köze sincs... Csak ne tessék szégyelni. Jönnek ide igen nagy dámák Pestről. Sokan megtalálták már a boldogságukat ebben a házban.

Nyugodtan, emelkedés vagy szünet nélkül beszélt a javasasszony, két fekete szeme ezalatt már vizsgálódva függött a színésznőkön és Rezeda úron.

- Szőke kisasszony, tessék csak közelebb jönni!

Urbanovicsné szeretett volna még egyetmást kérdezni, de Tóricsné már levette róla a tekintetét. Fölállott és Klárának engedte át helyét, aki bizonyos megilletődéssel ereszkedett le a székre. Tóricsné gyors pillantást vetett a leányra.

- Maga azért jött hozzám, hogy megmondjam, azé lesz-e, akit szeret?

- Nem, - felelt Klára. - Én tudom, hogy azé sohasem lehetek.

- Csak ne tessék ellenkezni, nagysádkám. Tóricsnét nem lehet megcsalni. Járnak én hozzám olyan szent leányok, akik még az utcára sem mernek kimenni egyedül, a szívükben pedig az ördög lakik. Ne féljen, maga sem különb, mint a többi. Bizony odaadná magát annak a férfinak és nem gondolna rá, hogy mi lesz holnap, meg holnapután... De ne is gondoljon rá. Maga sohasem lesz azé, akit szeret. Jobb, ha az egész dolgot kiveri a fejéből. Fiatal még, szép leány, nem is olyan messzire van magától az, aki igazán szereti, akinek minden gondolata maga. Szeresse azt és nagyon boldog lesz szerelmében. Fekete szép kisasszony. Kegyednek a kártyát nézem meg.

Az asztalfiókból egy pakli kerekre kopott, elhomályosult kártyát vett elő, mintha Lenormand vetette volna e kártyával a jövendőt. Megemeltette a csomagot Szilviával, majd elgondolkozva nézett a kirakott kártyákra. Azután összecsapta, újra megkeverte, emeltette s balról jobbra rakosgatta az elhomályosult figurákat. Szilvia mosolyogva nézte a furcsa képecskéket, amelyeken homokóra, táncosnő, halál és öregember váltakoztak, igazi vetőkártya volt.

- Itt áll, - mormogta elgondolkozva Tóricsné - itt áll a közelben az egész dolog. Furcsa, mintha már ma, mielőtt lenyugodna a nap, találkoznék azzal, akinek kezébe jövendője, boldogsága le van téve. Kisasszony, én csak azt mondhatom magának, amit a kártya mutat. Igen rövid időn belül nagyon boldog lesz, valaki nagyon sokat gondol magára és már útban van... Utazik, jön, nemsokára itt lesz.

A kártyát gyorsan összekapta, mintha már idáig is nagyon sokat árultak volna el a titokzatos figurák. A hosszú fonállal lassan és hallgatagosan átcsavarta a csomagot. A fiókot bezárta és csodálkozva emelte föl a szemét, hogy vendégei még mindig a szobában vannak.

Szótlanul távoztak a pestiek, miután Urbanovicsné egy bankjegyet helyezett el az asztalon. Tóricsné nem nyúlt a pénzhez, nem köszönte meg, a fejével bólintott és mozdulatlanul maradt helyén. .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/118-121. l./

11.

"A DUNAPARTRÓL A VÁSÁRCSARNOKIG TOLONGANAK A NŐK..."

.... Rezeda úr a Duna-partra ért, amelyről a párás folyót, a boldognak tetsző budai házakat, a kiránduláshoz készülődő fehér hajókat lehetett látni. Gyümölcsillata volt a partnak e júniusi reggelen, a kofák sátraikban oly komolyan üldögéltek, mint a város jóságos anyái, a halászok bibliai serénységgel mutogatták izmos karjaikon a farkukkal csapkodó halak hosszát, csikorgott a mérőlánc, és a frissen lépegető szakácsnék között piaci kalapjukban, nyári ruhájuk-

ban feltünedeztek az úriasszonyok, akiknek jó gazdasszonyi hírük volt a városban. Arcukon a friss hideg víz, szemükben az éjszakai nyugodalom jótékony üdesége, merő gond és hozzáértés minden szavuk, amíg az ebédhez való eledelekkel megtöltik kosaraikat; a petrezselyem zöldjéből kipiroslik a kakas vérpiros taréja, kiint a potyka csillogó farka, a vörösrépák megannyi testrészei a Priapuszoknak, amelyek a klasszikus országutakon vigyáztak a mezőkre, a kalarábék hatalmas gömbölyűsége hasonlatos a ménlovak jellegzetességéhez. A húsok piroslanak, mint vágyak, a vajak olvadoznak, mint csókok, a föld drága terményei, a cseresznyék, meggyek, málnák üde nedveiket felkínálják a petyhüdt ízek megédesítéséhez. A Duna-partról a vásárcsarnokig tolonganak a nők, hogy gondoskodjanak családjaik táplálékáról. E szent helyen bizonyára nem gondolt volna Rezeda úr a szorgalmaskodó nők erkölcseire, ha árnyéka erre nem figyelmeztet. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/312-313. l. /

12.

"... AZ EVEZŐS VERSENYEK..."

.... A Duna két partját ellepte az a pesti előkelő nép, amely érdeklődni szokott az evezős versenyek iránt. Különösen sok volt a púpos férfi a közönség sorában, de a sánták sem maradtak otthon. A divatlapszerkesztők tudatták jóelőre olvasóikkal, hogy az úrinők a regattán mutatják be azt a toalettjüket, amelyben a nyári fürdőzés idején hódítani akarnak. A margitszigeti töltésen felvonultak a legújabb cipők és harisnyák, néhány előkelő asszonyság mögött csaknem ott lépkedett a hírnök, aki mindenkivel tudatta, hogy a feltűnő ruha melyik divatterem ízlését dícséri. Minden férfi humoristának képzeli magát, amikor kiöltözködött nők társaságába pottyan. A legtöbb férfinek nincs érzéke a női szabászat remekművei iránt, hiszen a nők egymás kedvéért öltözködnek, ám ez nem zárja ki, hogy a nők öltözködésének nem volnának férfi szakértői. A gúnyolódók, epések, rágalmazók nagy csoportjában meghúzódik egy kisded férfitársaság, amely éppen oly beavatott a női ruházkodás titkaiban, mint akár a parfőmök és cukrászsütemények változatosságaiban. Nemcsak a rendjel adja meg a férfiak tekintélyét, hanem a ruha is, amelyben feleségük nyilvános helyen megjelenik, mondták ők, e gáláns ifjak és öregek. A pesti regatta az előkelő világ utolsó találkozása volt a fővárosban, nyár elején. Külföldi fürdőhelyek neveit ropogtatták, vagy selypítették a női ajkak; amely fürdőhelyeken már várja őket a nagyszakállú doktor. Mások azzal hűtötték le barátnőjük hencegését, hogy az idei nyarat falusi birtokukon töltik. A Balatont és a Tátrát még kevésbé emlegették; Füredre legfeljebb azok az agglegények ígérkeztek, akik vidéki kisasszonyt szemeltek ki élettársuknak; míg Siófokra a könnyed kalandocskák barátai készülődtek. Ez elegáns és előkelősdi tömegben járván a parti töltéseken, az ember azt gondolhatta magá-

ban, hogy Pesten csupa milliomosok laknak, akiknek legfőbb gondjuk a maitre d'hotel-ek és szakácsok ismeretsége külföldön, mint a Rudas fürdőben a tyúkszemvágó és masszőr barátsága.
... grófok és zsidók ünnepeltették magukat a Cook-iroda jegyfüzeteivel, és a polgári kisasszonyok, akik a tisztviselőtelep besötétített házaiban mezítláb töltötték a forró nyári napokat, ősszel Franzensbadot emlegették.

A sziget csúcsáról éles sípszó hangzott, zászló lebbent, a versenyző evezősök a pesti part mentén suhantak tova a Duna tükrén, ahol mélyebb a folyam medre. Péter és Pál napja volt. A napsugár ragyogott a vízen és az evezősök tarka ruháján. A csónakok végén ülő kormányosok élénken, szakadatlanul vezényeltek a teljes erejükből dolgozó evezősöknek.

Három négyevezős futott a Duna sárguló síkján, mint sirályok, amelyek versenyre kelnek a széllel, és messzire elhagyják a lusta habokat. A színes evezők oly erővel merültek a vízbe, mintha nőrabló vikingeket kellene utolérni. Acélsodronyos, megmunkált karok és hátak vágták a tempót. Az alkonyodó nap megaranyozta a fiúk fedetlen fejét, megbarnult arcát. Mintha egy álomvilágból rohantak volna elő a sok felöltözött úrinép közé szárnyaló csónakjaikon, fehér ingeikben. A csónakok hegyes orra szinte kinyúlni látszott a víz tükrén, mint versenyparipák nyaka a zöld mezőn. Az ifjúság hevületében kinyújtott lábak a világot megrengették volna, oly erővel feszültek az evezőpadoknak. Regatta! Álom, amely késő öregségig elkíséri a férfiakat a füstös irodákba, a zsákokkal teli raktárakba, az emlékezés óráiba. S a pesti nők szeme, bár ez idő tájt már meglehetősen romlott volt, azoktól a látványoktól, amelyeket a világváros mutogatott a huszadik században, e férfias versenyeknél kitágult, csodálkozással megtelt, mint a sziklapartokon tunyán heverésző hableányoké, akikért vakmerő csónakosok jöttek el egykor északról. .... (1921)

/Nagy kópé. Bp. 1957./
/320-323.l./

13.

"... A LÉGHAJÓ ... A LEVEGŐBE EMELKEDETT."

.... Májusi vasárnap volt, amikor a léghajó kikötött a Lövölde téren, hogy magával vigye a fellegek közé Ilkánkat.

Májusi vasárnap, a régi Pesten!

Ki tudná már azt elmondani, hogy mit jelentett ez az emberi életben? Minden, amiért érdemes volt élni, májusi vasárnapon történt az emberrel. Akkor volt szerelmes, akkor volt ifjú, akkor volt boldog. Ilkánk kékfátyolos, fehér Girardi-szalmakalapot vett fel a léghajózáshoz.

A Lövölde tér nem tartozik Pest legnagyobb terei közé, de bizvást elmondhatni, hogy a város legnagyobb tere is kicsiny lett volna az embertömeg befogadásához, amely a léghajózás eseményére gyülekezett. Minden ablakban emberfe-

jek. Minden fán emberek. És végig a Király utcán még mindig hömpölyögtek újabb és újabb emberáradatok. Az embertengerben csak alig tudott magának utat törni egy négylovas fogat, amelyről nyomban kitalálták a hozzáértők, hogy majd ez a fogat fogja kísérni a földön a szálló léghajót.

Wenckheim József báró nyomban be is mutatta a fogat hajtóját:

- Gróf Cziráky Jancsi, a legjobb úrkocsis Magyarországon.

Ilkánk szemügyre vette a négyest. Gyönyörű szürkék voltak a könnyű kocsiba fogva, és az ezüst szerszám gyöngyvirág-csokrokkal volt diszítve. Aztán a pillantása rátévedt a kocsitulajdonosra is. Középtermetű, izmos, barna fiatalember állott levett kalappal a primadonna előtt.

- Aztán kapjon el, ha esni találnék - szólt tréfásan Ilkánk.

- El fogom kapni - felelt jelentőségteljesen Cziráky Jancsi.

A kefebajszú Silberer már javában rendezkedett a léghajóban. Homokzsákokat vett be, homokzsákokat dobott ki. A léghajó köteleit megbízható munkások fogták, de ott segédkezett a munkánál a Nemzeti Kaszinó aranyifjúsága is. Ilkánk ebből az alkalomból kellő számú úriemberrel ismerkedett meg... Mintha előre tudta volna, azt a kék, fehérrel diszített zsorzséruháját vette fel, amelyben mindig sikere szokott lenni. Így felvonultak Batthyány Elemér, Odescalchi Géza herceg, Andrássy Duci, Teleki Gyula és Géza grófok.

- Kár, hogy nem fér el egy cimbalom a léghajó kosarában! - mondá Teleki Géza. - Elmennék cimbalmozni a művésznő mulattatására.

Silberer szerkesztő úr azonban már kiáltozott a kosárból:

- A parádéra majd ráérnek a gróf urak, ha szerencsésen földet érünk.

Ilkánk keresztet vetett a homlokára, mint nehéz szerepei előtt szokta, és beugrott a léghajó kosarába.

- Lóz! - ordította Silberer szerkesztő úr, mire a munkások elegendték a köteleket, és a léghajó boszorkányos szökkenéssel a levegőbe emelkedett!

Hát idáig már sok tomboló sikerben volt része Ilkánknak, de azt az üdvrivalgást, tapsot, amely a földről hangzott a léggömb után, még eddig sohasem hallotta. Isten tudja, hány ezer ember tombolt Pesten örömében, hogy Ilkánk a levegőbe emelkedett!

Ilkánk, amíg győzte, két kézzel dobálta a csókokat a földön maradottak felé, de még ebben is kimerült és fáradtan ült le egy homokzsákra.

A léghajó zökkenés, hintálózás nélkül repült a magasba, mint a legjobb pesti fiáker.

- Most körülbelül egy magasságban vagyunk a Gellértheggyel! - mondá Silberer szerkesztő úr, aki ebben a percben igen tudományos embernek tűnt fel Ilkánk előtt.

Ilkánk összeszedte magát, és kihajolt a léghajó kosarából. A Dunát látta fehér csíkjával, a Bazilika tornya integetett, a város felett köd és füst.

- Nem látom a Népszínházat! - kiáltott fel komoly aggodalommal a művésznő.

- Ne aggódjon, estére a helyén lesz.

- De nem látom azt a négyesfogatot sem, amelynek a kocsisa megígérte, hogy elkap, ha esni találok.

Silberer úr elővette messzelátóját, és jódarab ideig vizsgálódott:

- Az a négyesfogat ott vágtat utánunk az országúton. Jól mennek a szürkék.

Ilkánk összekulcsolta a két kezét:

- Istenem, vajon a földre kerülök még valaha? Estére a "Nebántsvirág"-ot kell játszanom. .... (1926)

/Bukfenc Velszi herceg. Primadonna. Bp. 1958./
/316-319. l. /

14.

"... SZILVESZTERI ÉJSZAKÁN... A KIRÁLYHOZ CÍMZETT ... SZÁLLODÁBAN."

.... Azon a szilveszteri éjszakán - a háború előtti években -, nagyon vígan voltak a Királyhoz címzett pesti szállodában.

A poharak összekoccantak az asztaloknál, és a felhevült vendégek mindenkit éltettek, aki éppen eszükbe jutott.

- Éljen Ferenc József, dicső uralkodónk, aki ezt a jó napot adta nekünk.
- Éljen a szakács, aki a vacsorát főzte.
- Éljen a malac, az újévi malac.
- Éljer Késő Fáni úrnő.

Ez utóbbi kiáltással hangzott el egyidőben egy tompa, szinte föld alól jött hang:

- Éljen a háború!

Bár nem volt kellemetesnek mondható a hang, amely a háborút köszönté a vidámságnak szentelt, a pestiek által szabályszerűen megtartott szilveszteri éjszakán - mintha egy elhagyott sírból üvöltött volna valaki -, a két egymásbanyíló étterem publikuma, különösen a nagyon jó megjelenésű és erre az alkalomra legjobb ruháikba öltözött pesti dámák emelgették pezsgős poharaikat.

A két éttermet elválasztó ajtók és ablakok tárva-nyitva voltak, hogy az úgynevezett "fehér teremben" is éppen úgy hangozzék a cigánybanda szakadatlan muzsikálása, mint a nagy étteremben. A Király szállodában bizonyos hagyományos szokások voltak. A "fehér termet" csak ünnepélyes alkalmakhoz, így például lakodalmakhoz vagy ünnepélyekhez nyitották ki, mintha az aranyozott fehér falakat védelmezték volna. A fehér teremben ülhetni kitüntetés volt. (Rezeda Kázmér természetesen a fehér teremben foglalt helyet társaságával.)

És ott ült "egész Budapest" a Király szállodában szilveszteri éjszakán.

Az a Budapest, amely ebben az időben "vezetett", amelynek hazája félig a Lipótváros, félig a Terézváros, de az Erzsébetváros is volt. Az Andrássy úti palotákból jöttek a mulatságra hangolt éjhez a felhevült polgárcsaládok, de elindultak a Bálvány utcából is az ottani kereskedők familiái. A Nagykörút, amely ebben az időben a város ütőerének számított: vénája javát a Király szállodába szállította, mert ez volt a legelőkelőbb hotel a Körúton, tágas csarnokaival, perzsaszőnyegeivel, megkülönböztetett udvariaskodásával, a Körúton addig ismeretlen figyelmes személyzetével a nagyvilágot jelképezte. Ilyennek kellene lenni Pesten mindennek, hogy valóban világváros legyen, mondták azok az emberek,

akik gondtalan életükben ráértek a főváros atmoszférájával és hol boldog, hol boldogtalan életével foglalkozni.

Itt, az egész Budapesttel megtelt szállodában is, mint mindenütt ez idő tájt: a nők voltak a legfontosabbak.

Csodálatos nő-kultusz volt a világon a háború előtt és így volt Pesten is 1912-ben, Szilveszter éjszakáján, amikor szemügyre vettek minden nőt, aki a Király szállodában ez estén megjelent.

Itt volt az Andrássy úti boltosné, aki délidőben szokott férje üzletében tartózkodni és ilyenformán sok ismerősre és udvarlóra tett szert, bár rosszat a legelszántabb gonosznyelvek se mondhattak róla. A bolti asztal mellett is úgy tudott viselkedni vevőivel szemközt, mintha szalonjában ülne. Miután közel volt az Operaház, tisztában volt az ottani előadásokkal. Látta a legújabb divatokat boltja előtt elvonulni és a mindennapi útjába eső könyvkereskedésben megvásárolta a legújabb kottafüzetet vagy regénykönyvet, amelyről divat volt beszélni. Most Szilvesztert tartott és pezsgőspohár volt keze ügyében, hogy koccinthasson, mintha nem is volna bolt ezen a világon, amelyre gondolni szokott.

Itt volt a terézvárosi ügyvédné, aki hétköznap ugyancsak férjének szokott segíteni az irodában, mint valami "irodakisasszony", de értett ahhoz is, hogy pereket szerezzen a férjének, ha valamerre társaságban megfordult. Ezenkívül a "német kisasszony" mellett a gyermekei nevelésével is törődött, a háztartás után is kifutkározott a konyhába, a kliensekkel kacérkodott, és vasárnaponként, ha a Király szállodában vacsorázott a társaságával és a cigány szerelmes nótát húzott, elmélázott, hogy milyen lehet az az állapot, amikor szeretője van egy asszonynak, mert a közvélemény szerint minden pesti asszonynak van szeretője. Pezsgőspoharából arra az ismeretlen férfira ivott, aki majd valamikor az ő szeretője lesz, ha ideje elérkezik. Ám eddigi dolgait azután se hanyagolja el, fogadta fel magában a legnagyobb komolysággal.

Most már bevallhatjuk annyi esztendő után, hogy ebben az időben nagy divat volt a pesti asszonyok között a szeretőtárs.

Valami járványszerű állapot volt ez, egyik asszony elrontotta a másikat. Néha egész asszonytársaság ült együtt a meghitt szalonban, amely nem beszélt másról, mint a szeretőkről. Úgy látszik, hogy a férjeknek csak reprezentatív és kenyérkereső szerepük van ebben az életben. Az asszonyszív és gondolat a szeretőé, aki nem is volt már titkos mint hajdanában, hanem megvolt a maga helye az ebédlőasztalnál, a külön ruhafogasa, baloldala az asszony mellett, széke a színházi páholyban és a megfelelő délutánja, amikor az asszonyságot szórakoztatni kell. Szinte természetesnek látszott, hogy délben az asszonyok a Váci utcában a szeretőjükkel sétálnak, velük járnak a lóversenytérre vagy kártyázni a barátnő zsúrjaira. Ezek a boldogított gentlemanek, akik egyes férjes asszonyok szívét bírták, nem csodálható életunalommal tették fel a monoklijukat, amikor egy szegény leány szerelemmel közeledett feléjük.

Szilveszterkor a Király szállodában természetesen a szeretők voltak a legboldogabbak, mert hiszen tudták, hogy az éjféli percben megrendezett lámpaoltásnál, a sötétben bizonyosan csókot kapnak kisütött bajuszukra. És a szeretőnők talán odaadóbban ringatták a fejüket Zerkowitz dalaira, amelyek ebben az édesdedség, önfeledkezés, szerelem után kívánkozó városban egy egész korszakot jelentettek. Meg kell adni Budapest történetírójának, hogy "Cerkó" sok, mézre vágyakozó szívet kalapált össze a buta kis dalaival.

Ebben az atmoszférában, a lágyság, az odaadás, a vágyakozás szilveszteri levegőjében hangzott el az a kiáltás, amely a háborút említette.

- Éljen a háború! - kiáltotta a pincebeli hang és a poharak éppen úgy összecsendültek, mintha az új esztendőt vagy menyasszonyt éltették volna. ....

(1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957./
/7-11. l./

15.

REMETE R. ARNOLD SZÍNÉSZETI ... ISKOLÁJA

.... Remete R. Arnold színészeti és variéte-iskolája a Király utcában volt. A nagymama megnézte a házszámot és mint régi pesti asszony megállapította, hogy a háznak valahol a Teréz-templom környékén kell lenni. (Amerre az egykori Kék macska volt.) Sárga omnibusz kocsi gurult végig a Király utcán.

- Legalább a közlekedéssel sincs gondunk, - vélte a nagymama és előkereste szemüvegét, zöld köpönyegét, régi esernyőjét, mert olyan akart lenni külsejében, mint egy budai asszonyság, aki csak a templomozás kedvéért teszi ki a lábát a házból.

A Svábhegyről jókora út volt a Király utcáig.

Gyöngyvirág mint egy lábadozó beteg nézegette az őszi napfénybe rajzó Király utcát, amely tarkaságával, élénkségével és ásításával hasonlított egy kikötő képéhez.

Az omnibuszon falusi asszonyság módjára /a nagymama/ többször kérdezősködött a kocsivezetőtől, hogy hol kell leszállni, míg néhány kiöltözködött fiatal nőre, akik útközben le- és felszállottak, öklelő pillantást vetett.

- Jer közelebb, Gyöngyi, - mondogatta, mikor egy-egy páva felkapaszkodott az omnibuszra, hogy harisnyáját, cipőjét megmutassa a gavallérnak, aki odáig kísérte. A nők ez idő tájt még hosszú szoknyát viseltek. Szükséges volt az omnibusz magas hágcsójára felkapaszkodni.

A Teréz-templomnál szállottak le, hol önkéntelenül megállnak a társaskocsi lovai. Csodálatos öreg koldusok, rongyokból összevarrt asszonyok és ócska csizmaszárban támaszkodó vén férfiak tanyáztak a templom fala mellett.

- Lásd, így jár az, aki nem gondoskodik fiatalságában öregségéről, - szólt a nagymama.

Egy kétkerekű, lebőrözött székben ülő, halfejű szörnyetegnő felvisított, mint a denevér:

- Grófné, nem ismer?

A nagymama elfordította fejét és megragadta Gyöngyi kezét.

- Vajjon, melyik lehetett ifjúkori barátnéim közül? - rebegte, midőn a bizonyos ház ódon kapujához értek, ahol cukorkát, sült tököt, citromot árult egy fiatal hölgy, aki oly szép volt, mint egy bibliai királyleány.

Kezdetleges tábla hirdette a falon, hogy Remete R. Arnold művészeti iskolája a harmadik emeleten van, mert negyedik emelet nincs.

A nagymama benézett az udvarba, egy pillantást vetett a gránit-lépcsőházra.

- Nini, hisz ez a régi Pekáry-ház. Fogadni mernék, hogy sárkányfej van a ház homlokzatán, a harmadik emeleti erkély felett. Ebben a házban volt a Kék macska.

A nagymama egy másodpercig talán fiatalságára gondolt, amint szemügyre vette a félig vakablakokat, amelyek mögött az egykori híres éjjeli mulatóhely volt, ahol tán ő maga is táncolt a grófokkal és fiákeresekkel, amíg lengő, lengedező ifjúságát élte...

Remete úr iskolája kívülről nem volt biztató. -

Rosszagú konyhában egy agyonhervadt, tüdővészes, de tisztességes arcú nő rántást kevergetett. Angolkóros gyermekek mászkáltak a földön. Szegénység, bánat mindenfelé. Itt bizonyosan verekedni szoktak a házastársak. Ez tetszett a nagymamának.

A boldogtalan asszony a setét előszobára mutatott, ahol Iroda felírású tábla függött.

Az irodában más világ kezdődött. Mintha a csodák országába léptek volna.

Kis színpad volt itt emelvényen, ahol az énekesnőknek a feje túlemelkedett a díszleteken, amelyek sárga erdőséget ábrázoltak. A háttérben minarettek és tengerek látszottak egy vásznon. Zongora állott alant és néhány szék a nézőteret jelképezte. A Király utca zajgása messziről, alantról hangzott, mint a légydongás. Fekete táblán órarend függött a falon, amelyre krétával voltak írva nevek. Az órarend szerint a mesternek többé egyetlen perce sem volt szabad a nap huszonnégy órájából.

De már jött is a mester, aki bizonyosan azért váratott magára, hogy fekete ruhát vegyen, miután az angolkóros gyermekek szerteszét szaladtak apjuk keresésére.

A nagymama összehúzta a szemét és tetőtől talpig végigmustrálta Remete R. igazgatót.

Az igazgató kopasz, fonnyadt vöröses emberke volt, - nyilván a sok éjszakázástól. Császárszakálla volt és a bajusza kipederve, mint egy csendbiztosé, - nyilván szereti a könnyelmű nőket. Becsületes kék szeme volt, amely bizalmat ébresztett az emberekben, de lehet, hogy vándorlásai közben tanulta meg a szemmel való hazugságot. A fehérneműje meglehetős rendben volt, a fehér mellénye is tiszta, mert az asszony bizonyosan az éjszakát a teknő mellett tölti. Szürkebetétes cipője, mint egy táncosé. Pomádé-szaga volt.

A nagymama az orrát fintorgatta:

- Talán rossz helyen járunk...

Remete R. hajlongott, de nem szólt. Vizes szemét a nagymama szájára szegezte. Ismét meghajolt, mint egy boltos. Trombitakézelőit elővonta.

- Süket ön? - kérdezte a nagymama.

Kicsit nagyot hallok, - felelt náthás hangon Remete.

A nagymamának ez annyira megtetszett, hogy nyomban helyet foglalt. Bízott a süket emberekben.

- Az unokám színészetet akar tanulni, - kezdte a nagymama harsogó hangon.

- Lehetséges, - felelt Remete R.

Pusztán mesterségből, mint a kupecek a bérkocsis lovát, tetőtől-talpig végigmérte Gyöngyvirágot.

- Elég hosszú a lába, - szólt az orrából.

A nagymama helyeslően bólintott.

- Az nem tartozik önre, - egyáltalában semmi sem tartozik önre, ami az unokámra vonatkozik. Csak azt akarom tudni, hogy tisztességes hely-e ez? Milyenek itt az erkölcsök? Járnak-e ide félvilági nők, romlott férfiak?

Remete R. Arnold nem tiltakozott a feltevés ellen. Kinyitotta az ajtót és mérgesen kiáltott:

- Küldd be a gyerekeket!

Néhány pillanat mulva hat apró gyerek sorakozott az ajtó mellett, mint az orgonasíp. Hegedűhúrszínű hajuk volt, sárgák voltak, mint a külvárosi ősz és rongyosak, mint a lelencek.

- A gyermekeimért dolgozom, - szólt az igazgató, midőn a kolduskölykök kibukfenceztek a szobából.

A nagymama lefizette a tandíjat, a beíratási költséget, a kösztüm-pénzt, a zenedíjat. Kicsit megizzadt a homloka, bár harminc forintból vissza is kapott két hatost.

- Még egy kérdést, - szólt a süket ember. - A kisasszonyka valóban a színi pályára készül, vagy műkedvelő?

A nagymama kérdőleg nézett unokájára:

- Felelj, Gyöngyi.

- Színésznő szeretnék lenni.

A süket ember bólintott:

- Csupán a könyvelés miatt óhajtottam tudni az eljárást. Ugyanis két könyvünk van. Műkedvelők és hivatásos művészek könyve. Ha tehát a kisasszonynak komoly szándéka a pálya, ezennel felvesszük őt a művészek közé. Mama, hozd be az anyakönyvet.

A heptikás asszonyság egy hatalmas főkönyvet cipelt be. Az angolkóros gyermekek piszkos tintatartót és tollat hoztak, amely sokáig nem akart engedelmeskedni, bár Remete R. a cvikkerét kétszer is megigazította.

Az igazgató ettől a perctől fogva bólongatott, mert mindennel meg volt elégedve. Átvett még húsz koronát, miután a nagy anyakönyvbe kellett beírni Gyöngyit. Az iroda ajtójáig kísérte a vendégeket.

Az ódon templom felől csörömpölve jött a sárga kocsi, mint az örökké változó élet. Boldog és boldogtalan emberek kocsija az omnibusz. Fájdalom, remény, ifjúság és öregség gurul a szívtelen kerekeken. A kocsis oly közömbösen tülköl, mint a másvilági Charon. Gyöngyvirág dobogó szívvel nézett a Király utca elmaradozó ódon házaira, sötét boltjaira, álmodozó, unott és sürgölődő lakóira.

... Gyöngyvirág déltájban jelent meg az iskolában.

Remete R. Arnold ekkorára már az összes fodrászati szereket végigpróbálta a borbélynál. ("Azóta vagyok szerencsétlen ember mióta nappal borotválkozom. De mit meg nem tesz az ember a családjáért?" - mondogatta R.) A tisztességes arcú feleség a legpompásabb slafrokjában fogadta a növendéket, R. Arnold a zongoránál ült, mintha valami szerzeményen törné a fejét, amelyet gyorsan elrejtett Gyöngyvirág elől a szekrényben. (Sonkaszalonna, zsemlye, fi-

atal hagyma és egy kupa ser volt az elrejteni való, mint ezt Gyöngyvirág egyszer észrevette.)

- Itt a hölgy, - kiáltott be az irodába a tisztességes arcú asszony.

- Csak fel vele a színpadra. Hadd szokja meg a kuliszát, - felelt a szekrénybül Remete R. és a szekrény falán függő kis tükörben gyorsan leverte bajuszáról a zsemlyemorzsákat.

Mire Gyöngyvirág Maxot egy sarokba ültette, ahonnan a nagy kutya álmélkodva nézte az eseményeket.

- Kezdjük, nagysád, mert a nagymama nem hiába fizeti a drága tandíjat.

Sietve lapozott a kották között. Azután emlékezetből kezdte játszani a Lővinger című kuplét, amely ez idő tájt divatos volt a pesti zengerájokban. Náthás hangon, hamisan, szomorúan énekelt; a két kezével, fejével, derekával indulási mozdulatokat tett a zene azon helyein, ahol az énekesnek kezdeni kellene a színpadon. Sőt egyszer felkiáltott:

- Gyerünk, drága.

De talán a harmadik óra is elmúlott már, amint Gyöngyvirág félig ijedten, félig vidáman énekelni kezdte:

- Lővinger, Lővinger...

- Hogy fog örülni a nagymama, ha kirukkolunk előtte a tudománnyal, - mondotta Remete R. és elmerengett. .... (1918)

/Bukfenc. Bp. 1918./
/45-50, 51, 52, 53, 56-57. l./

16.

"... IDESZÖKDÖSNEK KOMOLY ÚRIEMBEREK..."

.... Szürke pesti házhoz érkeztem, amely előtt tán már máskor is elszaladtam, anélkül, hogy észrevettem volna. Kissé szédülve mentem föl az emeletre és megnyomtam a csengő gombját. Egy percig várakozni kellett, mintha lábujjhegyen, papucsban szaladtak volna félig öltözött nők az előszoba függönye mögött. Egy hang kiáltotta: "Mama!" Az ajtó félig fölnyílott, egy megtermett, pirospongyolás nő hideg, szürke szempárját tetőtől-talpig végighordozta rajtam.

A konyhában csupán petroleumlámpás égett, míg a lakás többi részében csillogó villanylámpákat láttam. Az előszoba piros szőnyege és zöld tapéta helyett itt meztelen fal és kőpadló várt. Étel- és hagymaszag volt a levegőben, a sarokban egy vén cseléd mosogatta az edényeket és tótul káromkodott. Háromlábú alacsony széken, az ablak alatt nagykalapos, selyemruhás dáma ült. Keztyűs kezében tartotta finom napernyőjét és miután hidegen végigmért, ismét elfordította a fejét és a rózsaszínű firhang alatt a homályos folyosóra nézett.

Mos hirtelen lépések hallatszottak a folyosón, a zsámolyon a hölgy gyorsan megfordult, kezével fölemelte a firhangot, az előszobában rövid csengetés hangzott.

A dáma izgatottan talpraállott. Lehúzogatta a szoknyáját, a kabátját, igazított fátyolán, kecsesen a hóna alá vette a napernyőjét és olyanformán állott a bezárt ajtóra figyelve, mint mi színésznők szoktuk a végszót várni a kulissza mellett.

... csendesen fölnyílott az ajtó és egy hang halkan megszólalt:

- Szőke asszony!

A dáma nyomban "játékot" kezdett: titokzatosan, félénken, meghatottan mosolygott, mint a budai szállodába besurranó asszonyka, midőn hosszadalmas könyörgés folytán végre elmegy a randevúra. Még köhintett is az aljas. És apróra fogott léptekkel kisurrant selyemszoknyájában a konyhából.

- Kisasszonyok, gyorsan be a kék szobába. Itt van a Jenő báró és rántottát akar enni... Megéhezett az utcán, hát feljött hozzám enni.

Estella karon fogott és egy mellékajtón át a lakásba vezetett. Még hallottuk a vendég dörmögését, amint nagyot zökkenve helyet foglalt az utazóládán a konyhában.

- Majd meglátod, mennyi bolond férfi van a világon, - mondta Estella, amint a kék szobában székre ültünk. - Majdnem minden úriember bolond egy kissé. Némelyik a szép harisnyát szereti, másik a cipőt, a harmadikat arcul kell ütni, mert az esik jól neki, a negyediknek kezét-lábát megkötözi a mama cukorspárgával, az ötödik a felesége után sír és pénzt kell tőle kérni a gyermekei számára cipőre... Egy igen gazdag és finom fiatalember, - majdnem olyan szép, mint Rohan herceg, - csupán sáros talppal szereti a nőket, a fekete és hisztérikus költőt viszont Bourbon hercegnek kell címezni, mert egykor Madridban az ő ősanyja kedvese volt a francia királynak... Szomorú fiatalemberek jönnek, akik először Steinné vállán kisírják szerelmi bánatukat, tanácsot kérnek a mamától álmatlanság és szívfájás ellen, kipödrött bajuszú öreg urakat Jancsinak meg Pistának kell szólítani és a sarokba állítani. Gyönyörű, tiszta feleségeik mellől ideszökdösnek komoly úriemberek és a mamától rongyos szoknyájú perdita felől kérdezősködnek. Hírlapírók jönnek, akik másnapi cikkeiket a konyhában fölolvassák és véleményt kérnek ő nagyságától. Bolond világ van itt, - egész éjjel jönnek-mennek a boldogtalan, szerencsétlen férfiak, akik mind a jószívű Steinnéban bizakodnak, hogy megvigasztalja őket egy szóval, egy tanáccsal, vagy egy leánnyal. Istenem, mennyi szép boldogtalan úriember van Pesten! A nagyvárosnak ezer fájdalma, sírása, nyavalyája hangzik el éjjelente Steinné konyháján...

Mély sebeiket itt bizalommal mutatják meg a férfiak, akik nappal fölemelt fővel járnak az utcán. Vőlegények útbaigazítást kérnek és öreg házasemberek csodaszert a szerelem fölújításához. Titkok hangzanak el, amelyeket a jezsuita gyóntatóatya fülébe szokás csupán elsuttogni, vagy a máriapócsi csodatevő Aszszony előtt leborulva, a templomkövekbe beleharapni. Az Élet jár ide mindennap vizitbe és csupán egy zsidó imakönyv, meg Faublas lovag kalandjai akad olvasmánynak. Éjjel, a csöndben, a várakozásban a hölgyek hol az imakönyvet, hol a kalandok gyűjteményét forgatják a kezükben... Steinnénak férjhezadó leánya növekedik egy bécsi apácazárdában, míg férje korcsmáros Kanadában. Így élünk itt, én kedvesem.

A szomszéd szobában sikoltozva nevetett, galamb módjára búgott, hisztérikusan visított és könnybe, zokogásba, mámorba fulladó szavakat kiáltott egy női hang.

- Pepita, a cudar, - mondta gyűlölettel Estella. - Őrjöngést szimulál a férfiak izgatására. A minap egy angol tréner ismerősöm aludt itt, hogy a reggeli vonatot bevárja. Pepita egész éjjel őrjöngött a szomszédban, az angol fölfölébredt és ugyanakkor felköltött engem is. Legalább tízszer ébredt föl a bolond angol. Istenem, milyen nehezen virradt meg.

Talpra ugrottam. Vakon, szédülve, magamon kívül rohantam az ajtónak. Nem tudom, hogy jutottam ki. Az utcán már sötét volt, hideg eső esett, az arcom tele volt könnyel és mellbe taszítottam egy becsípett fiatalembert. ....

(1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/145, 146, 149-150, 151. l./

17.

"SZEGÉNYEK VAGYUNK..."

.... - Szegények vagyunk - rebegte Mária. - Olyan szegények, amilyenek csak Pesten lehetnek az emberek! Ilonka bizonyára jól tette, hogy elszökött az örökös kelkáposzta és a cikóriás kávé elől. Isten ellen való vétek, hogy a testünket berántott kelkáposztával tápláljuk; honnan vegye izmunk a rugékonyságot, és honnan nyerjen szárnyat a fantáziánk, hogy egy másik élet is van a világon, nem pedig csak a káposztaszagú konyha élete? Esküszöm, Sobri Jóska, hogy szegény Ilonka néha álmában olyan öreg arcú volt, mint anyánk - pedig még nem volt húszesztendős.

- Nem érdemes annyit gondolkozni a szegénységen - felelt Sobri Jóska. - Azt kell gondolni, amit az apám mond. Ő szentül meg van győződve, hogy egyszer majd "fölfedezik", és azontúl mindig a Vadászkürtben fog ebédelni, de egyedül, urasan, tokaji bor mellett, és mostani cimborái az ablak előtt köszöngetnek.

De Mária nem hagyta előbbi feltevéseit, sőt miután éppen az Andrássy úton mendegéltek, villámló szemmel magyarázta Sobri Jóskának gondolatait:

- Nézze például azt az asszonyt, aki szemközt jön velünk. Legalább negyven esztendős, de jó midere van, amely fonnyadt, petyhüdt testét egyenesen tartja, különben szétomlana mint a kenyértészta. Nézze a ruháját, amelyet Monaszterlinél varrnak, a kalapját, amely a legdrágább Váci utcai boltból való, a harisnyáját, amilyen nekem álmomban sincs? Tudja ki ez? Ez a híres Braunné, akit leánykorában eladott az anyja egy öreg uzsorásnak... Szeretője volt minden kocsis, hordár és gazdag zsidó Pesten. Nézze, milyen szemtelen, nézze, a csucsorított száját, a vizes szemét, a festett fülét, az erkölcstelen orrát, a fajtalankodó mosolyát, a harapásra nyitott fogsorát, a nyakán kigöndörített hajszálakat, amelyek úgy vannak fésülve, mintha nem a fejéből kinőtt hajszálak volnának... Tudja, milyen ékszerei vannak ennek a nőnek? Tallérnagyságú butonok lógnak a fülében, mint egy bálványnak. A parókás festett hajába gyémántrózsá-

kat tűz, a fehérneműi kincset érnek, hajnalig kurjongatnak nála a részeg urak... Én tudom, mert a házmesternéje az anyám kuncsaftja. Mondja, Sobri Jóska, miért van Braunnénak alsószoknyája a Szép Juhásznétól és nem nekem? Mondja, Sobri Jóska, miért raknak fel a férfiak az ő hervadt nyakára tüzes ékköveket és nem az én nyakamra? Sobri Jóska, ha maga egyszer látná a lábamat - elmenne cipőt lopni nekem.

- Bezárnának - felelt szárazon a fiú.

- Hát aztán? Hány férfi ült már börtönben? - felelt pattogva, önfeledten Mária. - De én nem akarom, hogy neked bármiféle bajod is történjen, mert ugyan ki maradna meg nekem a világon? Kelkáposzta mindennap - végül behunynám a szemem, és ledobnám magam az emeletről.

- Meghasad a szívem.

Mária könnyes szemét a fiú komor arcára villantotta.

- Szegény Sobri Jóska, te szeretsz minket. Talán öreg, gyámoltalan anyámat is szereted, ő annyit szenvedett az életben, hogy nem tehet a furcsaságairól, amelynek madárijesztői közé elmenekül a bánat elől. Ha még az a kis kártyavetés sem volna, elmehetnénk koldulni. Képzeld el, hogy én vizet árulnék a Feld-színház körül, anyám pedig a Stefánia út sarkán nyújtaná ki a kezét... Hát csak hadd vesse kártyáit szegény, ugye nem haragszol?

- Apám egyszer elkártyázta a házbért az Írók Klubjában, akkor megesketett anyám, hogy gyűlöljem a kártyát.

- Te bohó - nevetett Mária. - Ez a miénk másféle kártya... Ez olyan, mint a hamiskártyásoké, nem lehet rajta veszteni. Kirakjuk őket a szobalányoknak, házmesternéknek, a bukott nőszemélyeknek, és ők ezért fizetnek. Szegény anyánk már nagyon öregszik, Ilonkának kellett volna átvenni a helyét, de most már én következem.

- Mária, ez szörnyűség! - döbbent fel Sobri Jóska. S olyan gyorsan kezdett menni a Lánchídon át, hogy a leány alig bírta követni. A híd közepén, ahonnan a komoly öngyilkosjelöltek keresik az örvényt, utolérte Mária a fiatalembert.

- Inkább meghalni, mint ez az élet!

- Haljon meg Braunné - szisszent fel a leány. - Ő forduljon fel meg a többiek, akik miatt nem jut elég vászon a szegény leányok ingére; akik reggeltől estig hajszolják a fodrásznőt, hogy az nem ér rá a fiatal leányokat megfésülni; akik osztrigával, kaviárral és finom "mustárral" töltik meg a bendőjüket, nekünk pedig csak a kozmás kávé jut. Mindenki haljon meg: az egész város ott a hátunk mögött, kő kövön ne maradjon, selyemharisnya elszakadjon, gazdag gyermek difteritiszt kapjon, fekete himlőt minden gazdag asszony, pestis, ragya, bűn menjen a jóllakott házakba, forduljon fel akár egész Pest... Csak neked ne görbüljön meg a hajad szála sem, te szegény Sobri Jóska.

Máriának Budán csillapodott a felindulása. A szegény, kopottas, divatjamúlt házikók megnyugtatták, mintha szegény, megöregedett testvéreivel találkozott volna. .... (1923)

/Aranyidő - A templárius. Bp. 1960./
/104-106. l./

18.

"A RAVATALT FELÁLLÍTJÁK..."

..... Hó! Rukk! - kiáltják a temetési intézet emberei, amikor az érckoporsót felcipelik a lépcsőn.

- Egy méter és ötven centi - mondja a temetésrendező, amikor collstokját a szivarzsebébe visszadugja.

- Itt is még káposztát főztek tegnap - állapítja meg a halálmadár, aki abból a szempontból vizsgálja át a szobát, vajon nem rendeltek-e tokaji aszút a nagybetegnek?

Csak az tudja, aki már próbálta, hogy mily különös zajt szoktak ütni a temetési emberek a félelmetes lakásban, ahol egy halott nyitott szemmel fekszik. Leginkább a hurcolkodó emberek lelketlen, egykedvű munkájához hasonlít e zaj, ahol sohase gondolnak arra, hogy a szekrénynek az a hivatása, hogy a sarokban álljon, nem pedig tótágast a szoba közepén - ahol senkinek se jut eszébe, hogy az embernek más dolga is lett volna a világon a néma fekvésnél, ellenben ők azt gondolják, hogy minden ember azért van a világon, hogy előbb-utóbb a koporsóba fektessék. Fárasztó hangok költöznek a házba, mint licitáláskor, hogy a lakók már alig várják, hogy vége legyen az eljárásnak. Az ember majd megőrül a kopogástól, a ki- és bejáró lépésektől, a sohasem hallott beszédektől, mintha megszálló zsoldos katonaság helyezkedett volna a lakásba, és kénye-kedve szerint intézkedik. A székek, asztalok nem engedelmeskednek többé a háziak parancsának, hanem megvert kutyák módjára szűkölnek az idegenek előtt. A tükör, amely tegnap nevetett, ha valaki belenézett, fekete posztót kap az arcára, hogy elmenjen a kedve a vidámságtól. Dobnak, kergetnek, üldöznek minden elevent, amely a háziakat, tegnapi nyugodt életükre emlékeztetné. Sohasem látott pálinkásüveg áll az ablakdeszkán, amelyhez egyenként járulnak oda a fekete nyelű kalapácsokat, gonosz külsejű harapófogóikat, fekete rongyaikat pihentető emberek, akiknek többnyire himlőhelyes az arcuk, gondozatlan a bajuszuk, boglyas a hajuk, mintha azért nem törődnének a külsejükkel, mert úgysem látja őket az, akihez vizitbe mennek. A ravatalt felállítgatják, mint a vándorpanorámás a maga bódéját, a rettenetes srófok, deszkák, lécek olyan kopottak és sárgák, mintha emberek csontvázaiból készítették volna őket. Gyanta és gyaluforgács szaga költözik az egész házba... Szinte megvigasztaló, amikor déltájban végtelen udvariassággal, halk lépteivel is megértést és részvétet keltő, búbánatos arccal belép a temetésrendező, és olyan észrevétlenül készíti elő a számlát, mint a fogorvos a fogóját. Minden rendben volt. Kálmánfi pénzt szerzett egy uzsorástól, aki ugyan nem kedveli az efféle felesleges pénzkidobást, de mégis kötélnek áll... "Többet adnék, ha az a nő élne" - dörmögi a bajusza alatt a pénzüzér.
....

(1923)

/Aranyidő - A templárius. Bp. 1960./
/100-102. l./

19.

"AZ ÚJ VENDÉG KEZÉBE VETTE AZ ASZTALKENDŐT..."

.... Az új vendég kezébe vette az asztalkendőt, leporozta maga előtt, sőt jobbra és balra is az asztalterítőt. Aztán figyelmesen kibontotta a szalvétát, mintha valamely varázslatot művelne; az asztalkendőt aztán a nyakába kötötte, jól elrendezve elől a mellén, hogy ráncot ne vessen, valamint hátul a gallérjánál, hogy az asztalkendő két csücske hasonlatos lett valamely pár malackörömhöz.

Ez után a művelet után új helyre tette az asztalon a sótartót, a paprikatartót, fogpiszkálótartót, mint valamely kis bálványokat, amelyeknek megengedtetik részt venni a közelgő ceremóniában. Látszott, hogy nem először végzi ezt a fontos műveletet, minden kis bálványnak meg volt a maga helye, amelyre engedelmesen elvonult.

Most bal kezével közelebb vonta a vizespoharat, amíg a jobbjával az evőkést emelte fel, és a kés fokával néhányszor koccantott a pohár oldalán.

Ezután a kopasz és veres orrú pincér, aki már életében nyilván többször megitta a konyhán a szakácsnő jóvoltából azt a veres bort, amelyben a vadkanfőt kifőzték, a virágbokrétával, pecsenyéstálakkal és hosszú farkú fácánokkal illusztrált étlappal a kezében megjelent, és olyan tisztelettel nyújtotta át a szalvétája mögül pislogó vendégnek, mint valamely pápai bullát.

- Semmi se fogyott még el a konyhán? - kérdezte gyanakodva a vendég, mielőtt az étlapra egyetlen pillantást vetett volna.

- Mindennel szolgálhatok, amihez uraságodnak kedve van - felelt a veres orrú pincér, aki egyébként olyan szőkére volt beretválva, mint az imént leforrázott malac.

A vendég most bal öklét az asztalra helyezte, kissé hátravetette magát a széken, hogy a pincérnek a szeme közé nézhessen, mint valamely bíró.

- Velőscsont is van? - tette fel a fogas kérdést.

- Egy szép koncot az imént még láttam a konyhán.

- Hát siessen, barátom, hogy el ne vigyék, mert a húsleves után azt szeretnék enni - mondá most eddigi méltóságához nem egészen illő nyugtalansággal a vendég, és rövid, vizsgálódó pillantást vetett maga körül az asztalokra: vajon nem fedezendi-e fel bánatára ama szép koncot valamely érdemtelen ember előtt. Nem, a koncnak sehol se volt nyoma.

- A húslevesbe mindenesetre habarjanak bele egy egészséges tojást, valamint némi zöldséget, így kalarábét, karfiolt, sőt burgonyát is tehetnek bele - szólt a vendég a vele együtt bólogató pincérhez.

A vendég szabadon maradt bal kezét kinyújtotta egy régebben kiszemelt császárzsemle után, megropogtatta, és tördelve majszolni kezdte, anélkül, hogy egy pillantást vetett volna rá.

De már megjelent a veres orrú, szőke pincér a levesestállal, és olyan érdekesen mosolygott, mintha a legjobb híreket hallotta volna odakünn a konyhán.

- Tálban hoztam a levest! - jelentette, mintha engedelmet kért volna. Hosszútésztás leves volt, arasznyi hosszúságú laskák mutatkoztak a kanálon, miközben a vendég néhányszor felemelte a kanalat. /P.úrnak azok a levesek jutottak eszébe, amelyeket sáfránnyal színesített valaha az édesanyja./

Majd hirtelen lebukott fejével, és a tányér széléről egy kanálnyi levest a szájába vett. Jól megforgatta a fogai között, megelégedéssel nyelt, szemét most már a legnagyobb bizalommal függesztette a levesre, és a kanalak sűrűn követték egymást, miközben a hosszú tészták elvegyültek a vendég csurgóra álló bajszával, majd a nyelv segítségével eltűntek. Azt azonban mégsem lehetne áperte kijelenteni, hogy a vendég szörpölte volna levesét, csak éppen kellő étvágyassággal fogyasztotta.

A velőscsont megérkezéséig a vendég idejét azzal töltötte, hogy körülnézett a vendéglő falán, ahol, mint afféle szolíd pesti vendéglőben, még emlékben maradtak azok a képek, amelyeket az ősök hoztak divatba: így felfűzött fácánok, disznófők, bámész halak feketedett rámák között; amott egy gyümölcsöskosár almával, körtével, szilvával, szőlővel, de a kép maga olyan poros és kopott volt, hogy nemigen csinált gusztust a gyümölcsevéshez. Miután a szőke kis borfiú, amilyenek ezek a Pestre vetődött svábgyerekek, éppen ott lábatlankodott, a vendég kegyes leereszkedéssel így szólt hozzá:

- Most már hozhatsz egy pohár sert, de füles pohárban és hanzli nélkül. A habot megtarthatja a csapos magának.

De már érkezett is a nevezetes velőscsont.

- Most már éppen itt volt az ideje a velőscsonttal való foglalkozásnak, mert még kihűlne az a sok haszontalan beszédben. A vendég tehát bal kezére csavarta a szalvétát, ebben megmarkolta a csontot, majd felemelte jobb kezét, és kétszer-háromszor egymásután a bal karjára csapott, mire a derék csont kiadta derék tartalmát.

Az ilyen napvilágra került velőt gyorsan szokás elfogyasztani. A vendég dolgozott is a pirított kenyérszeletekkel, a sótartóval, paprikatartóval, de bármilyen nagy darabokat is vett a szájába, szemét most már állandóan a kopasz kis pincérre függesztette.

- Milyen sültet lehetne enni? - kérdezte most a vendég, és a félretett étlapot kezébe vette. - Hm, látom, hogy kacsapecsenye van! De hát azt eleget eszem otthon...

- Igen, kacsa vöröskáposztával - ismételte szórakozottan a kis pincér.

A vendég egy pillantást vetett a fogpiszkálótartóra, aztán megvetéssel tolta el magától. Vékony, modern fogpiszkálók voltak abban. A mellénye felső zsebébe nyúlt, és onnan egy hatalmas, keményfából való fogpiszkálót vont elő. És nagyszerű fogai közé döfte, amely fogak elegendők volnának egy szép címeres fehér ökör elfogyasztásához. A vendég a fogpiszkálón át beszélt: - Tudja, Vendelin fiam, amikor én Pestre jövök, rendszerint valami vadat szeretnék ebédelni, mert otthon a mi falusi szakácsnőink nem tudják úgy elkészíteni a vadat, mint ezek a pesti férfiszakácsok. A régi Lippert-féle vendéglőben készítették legjobban a vadpecsenyét, az öreg Lippert maga is nagy vadász volt, főlövészmester volt a budai lövészegyletben. Én ezt tudtam, és odajártam nyulat enni.

A kis pincér tanakodva nézte a vendéggel együtt az étlapot. A vendég a mutatóujjával, mint az iskolásgyerekek; kísérte az étlap mondanivalóit.

- Látom, itt van fácán gesztenyével. Csak az a kérdés, hogy milyen gesztenyével van töltve: olasz gesztenyével vagy magyarral?

- Fácán gesztenyével - ismételte a kis pincér.

- Nohát, ha nincs valamely különösebb hibája annak a madárnak, akkor jöhet - döntött végre a vendég, és az étlapot félretette, mint egy kiolvasott könyvet.

... Úgy látszik azonban, hogy a vendég nem volt valami nagy barátja a lóversenyzésnek, mert a kis pincér előadása alatt egyszer sem vonta el szorgos figyelmét sem a fácántól, sem a különböző mustároktól, de még a kovászos uborkától sem, amelyet olyan ropogtatva rágott, hogy a szemközt ülő Privát úrnak téli utazások jutottak eszébe, amikor a frissen esett havat elkapja az erős fagy, és a vasalt szán csikorogva repül tova az országúton, téliszőrű lovak lombos farkai mögött. A fácán szárnyát a fogai közé kapta, és a csontocskáknak olyan odaadást szentelt, amilyent ez a szép vadon élő madár valóban megérdemelt, mielőtt az orvvadászok a pesti piacra hozták volna őt. Mindegyik csontocskának megvolt a maga külön zamata, mintha azok az erdők, tájak lehelték volna beléjük az illatukat, amerre a fácán valaha röpködött. Ah, büszke lehet az a madár, hogy ílyen megértő fogyasztóra talált, nem pedig valamely kényes dámára, aki villával és késsel szedegeti le a csontokról a húsocskákat.

A vendég megint kezébe vette az étlapot, és hirtelen felkiáltott.

- A teremtésit, csaknem elfelejtettem, hogy tulajdonképpen miért is jöttem Pestre! Finom főtt marhahúst szeretnék enni, mert ez nálunk faluhelyen nem kapható. Minden héten egyszer vág a mészáros, akkor is csak valami vén, kimustrált teremtést, amelynek húsa szívós, kemény, az ereje semmi, az ember megunja az életét, amíg megeszi.

Mondja, Vendelin fiam, volna odakünn a konyhán egy kis darab csontos vagy csontnélküli marhahús? Nem bánom, ha bordás is, de a gerincet jobban szeretem. De legnagyobb örömömre volna az a hús, amelyet Pesten táfelspitznek neveznek. Tudja, ezt enném én paradicsommártással, fiatal hagymával, melyet minden jobb vendéglőben termesztenek a pincében. Ha a vendéglős ád magára valamit, van fiatal hagymája.

Szép darab csontos hús volt! A szélén bőségesen maradt zsiradék, amely téli időben legjobban melegíti az embert. Jó konc volt, amelynek igazában valamely messzi fogadóban örülne az ember a hosszú téli utazás után. Ez a konc egymagában elegendő lett volna ahhoz, hogy másnap köménymagos levest kívánjon reggelire a vendég.

- Úgy látom, bécsi hús! - mondá a vendég, mikor késével egy darabot óvatosan lenyisszantott a húscsomagból, hogy fele a falatnak zsiradék, másik fele hús legyen. A villájára tűzött falatot lehintette sóval, majd megcsónakáztatta a paradicsommártásban. A falatot aztán komolyan szájába vette, utána egy késhegynyi krumplit, és nem vágta meg a száját, amikor a kést bevette. Ezután ama tányérhoz nyúlt, amelyen zöld szárú hagymák hófehéren virágoztak, és a hagymát, miután annak fejét a sótartóba beleütötte: metszőfogaival nyakonharapta. .... (1926)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Isten veletek, Ti boldog Vendelinek! Bp. 1965./

/30-32, 33-34, 35-36, 36-37-38, 40, 41, 42. l. /

20.

"... EGY IGAZI BELVÁROSI DÉLELŐTT..."

.... Kabáti amúgy is csak a zsebóráját vonta elő, amikor hivatali asztalánál elhelyezkedett, s rendszerint így szólt a hivatalnoktársaihoz:

- Az idő féltízre jár. Boldogult úrfikoromban ilyenkor már a Solcnál ültem, a Párizsi utca közelében.

Egy öreg hivatalnok, aki valaha maga is megkóstolta az élet örömeit /de még a múlt században/, szkeptikusan legyintett:

- Ilyenkor még nincs friss csapolás semerre a városban. Tudom, abból az időből, amikor kotilliónokat én rendeztem a vigadóban. Nekünk, rendezőknek kellett összerakni a pénzt, ha hordó sört akartunk csapoltatni korán reggel.

Kabáti csendes, udvarias mosollyal felelt, mert a sok korcsmajárásban sok jót is megtanult:

- Kedves bátyám, neked igazad lehet, mert abban az időben, amikor a Redoutban utoljára táncoltak francia négyest, még sokkal félénkebbek voltak a korcsmárosok, mint manapság. Tizenegy óta előtt nem mertek csapolni, mert hátha nyakukba marad a söröshordó. De a Párizsi utcai suszterek, kesztyűsök, fűzőkészítők, akik vasárnapjaikat kirándulásokkal töltötték: már korán reggel égő gyomorral ébredtek. Belátták ezt az asszonyok, a korcsmárosok is, hogy addig nem lehet elkezdeni a munkát, amíg egy jó korsó frissen csapolt sörrel nem csillapítják volt, előző napról maradt szomjúságukat. Ezért csapoltak Solcnál már reggel kilenc órakor is, ha üres söröskriglikkel mind sűrűbben nyitogatták az ajtót a mesterinasok. A Párizsi utcai boltos ugyanis maga nem megy nappal korcsmába, elég ideje van este, üzletzárás után. Itt üldögéltem én is magányosan, csendesen, zavartalanul, amíg reggeli porciómat elfogyasztottam. Egy korsó és egy metszet: ez alatt az idő alatt amúgy is kiolvastam a vasárnapi újságból, amit benne felejtettek.

Amint az idő haladt, a hideg kacsamáj, vagy a szalonna, amit az ember hirtelen harapással elfogyasztott reggeli után: nem éreztette már hatásait, akkor a magamfajta ember búcsút mondott Solcnak, a csaposlegénnyel és kasszírnővel való érdeklődésnek, esetleg a borbélyhoz vette útját, amely nélkül egy igazi belvárosi délelőtt lyukas marad, vagy pedig, ha estéjét baráti körben szándékozott eltölteni, a borotválkozást fenntartotta arra az időre, amikor a borbélyüzletek már záráshoz készülődnek. /Megjegyzem, én azelőtt mindig este borotválkoztam, csak azóta borotválkozom reggelenként, mióta nyomorult hivatalnok lettem./

- Immár elmúlott tíz óra is, valóban gondolkozóba kellett esni a további teendők felett. Az ember nem azért született a Belvárosban, nem azért járt a kegyesrendiek gimnáziumába, hogy azt se tudta volna, hogy mi az igazi tennivaló. Most üt csengőjére pulpitusán Nájzideerné a barátok terén lévő vendéglőben, hogy a gábelfrüstük étlapjait el lehet helyezni a különböző asztalokra, a

konyha elkészült a maga tennivalójával, most már a vendégeken a sor, hogy a vendéglősné szeretetreméltóságát jó étvággyal honorálják. Tíz óra után körülbelül kötelessége volt megjelenni mindenkinek, aki valamit számítani akart Nájzideerné vendéglőjében. Ó, Mauzi nagy rendet tartott gavallérjai között. Ez az asszony volt az, aki anyámon, az én mutterkámon kívül megkérdezte tőlem, hol csavarogtam ennyi meg ennyi ideig. Hiába magyaráztam, hogy a Koronaherceg utcában találkoztam Püspöki úrral, aki vasárnap este kültelki kiránduláson volt a Józsefvárosban. Csak annyit felelt a szépasszony: - Ismerem a vén gazembert, ide ne merje többé betenni a lábát. - Mondhatom nektek, hogy Nájzideerné vendéglőjében pontosabbnak kellett lenni a törzsvendégnek, mint bármely hivatalban.

Most mindennek vége, mióta nyomorult hivatalnok lettem. Tíz óra, és Néjzideerné hiába csenget, hogy a gyomorjavító ételek elkészültek odakint a konyhán. Én itt ülök a hivatalban, egy kis bográcsgulyásért /amúgy szerbesen, zöldpaprikával, alig érett paradicsommal készítve/ talán az életemet is odaadnám. De mit érnek a sóhajtások, amikor nincs egy jóravaló korcsma a környéken?

- Nos, meddig üldögélt kollégám a korcsmában?

- Hát ez mindig az asztaltársaságtól függött - felelt Kabáti, és mereven nézte a zsebóráját. - Volt itt egy asztaltársaságunk, csupa ördöngősen jókedvű fickók, akik a város másik végétől is idetaláltak a barátok terére. Én például sohasem olvastam újságokat napközben, mert az újságolvasásnak is megvan a maga ideje, mégis tudtam mindent, ami a városban történik. Az asztaltársaságban megbeszéltünk minden kérdést. A lovagias ügyeket, a botrányokat, a skandalumokat. Ilyenkor, tizenegy óra felé, érkezik haza a Parádi bácsi, aki például mindent tudott, ami az elmúlt éjszaka Pesten történt. Már korán reggel jelentettek neki minden eseményt: melyik kávéházban, melyik vendéglőben, melyik mulatóhelyen mi történt? Mit csinálnak a betegek? Mi a legújabb divat, és kinek mennyi az adóssága? Bizony néha eltelt az idő, hogy néha nem is ebédelhettem együtt a mutterkámmal, Wanderburs módjára meg kellett elégednem egy pár szaftos virslivel, amíg otthon nagyszerű ebéd várt. De a kompániától nem lehetett szabadulni: igen, uram, vidámak voltunk, amíg együtt voltunk. Ha a csaposlegény a hordóra ütött, elfelejtettük az élet bajait. Vétek ez, kérem? Nem vétek, mert amúgy is meghalunk.

- Azt hiszem, az estéi minden embernek egyformák. Én például a délutáni alvás után rendszerint megéheztem, mert keveset ebédeltem. Első utam tehát a híres fűszeres boltjába vezetett, ahol nagyszerű uzsonnát vásároltam. Kedveltem a friss liptai túrót, szerettem a kis dobozba zárt olajos halacskákat, a sonkafaladékokat, a megbízható helyen vásárolt kolbászokat, a pástétomocskákat, néha egy hideg kacsacombhoz is jutottam... Az ember igazán frissebben megy a korcsma felé; amikor a magaválasztotta uzsonnát viheti a kabátja zsebében. Sokkal határozottabb ilyenkor az ember. Biztosabban igazgatja meg maga előtt a vendéglői asztalt, hogy az ne sántikáljon. Nyugodtabban nyúl a friss sóskifli után, és nem siet az első pohár sörrel, hanem tud várakozni. Még az újságot is úgy teregeti maga elé az ember, mintha az utolsó sorig elolvasni akarná. Nincs semmiféle sietség, mert hiszen hosszú az este. Az uzsonnát magunk mellé készítjük, és papirosán át néha megszagoljuk. Én mindig a második pohár sörnél bontottam ki a magammal hozott csomagocskát. Ha só kellett:

volt só, ha paprika kellett: volt paprika, ha mustár kellett: volt mustár. Lassan kibontottam a csomagocskát, mintha régen láttam volna a tartalmát. Jöhet a második pohár sör - mondtam, amikor a túrót felkentem a sóskifli csücskére. Szegény ember voltam, nem hivatalnok úr, nem volt nyugdíjam, nem volt íróasztalom, sem papirossal bélelt székem, de mikor felkentem a túrót a sóskiflire: nem cseréltem volna egy miniszterrel sem. .... (1927)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A zsebóra. Bp. 1965./
/234-235, 235, 236, 237, 238-239.l./

21.

"A FOGADÓS ... JÁRTA A VALCERT..."

.... A zongorajáték alatt azonban varázslatos változás történt a "Bécs városához" címzett sörházban, amely varázslatról leginkább azoknak lehet fogalmuk, akik a daltalan, csendes rendjével tüntető, legfeljebb pohárkoccintástól élénkülő, szolíd vendéglőket látogatják. Ebben a polgári, pedáns, puritán kocsmában talán még sohasem hangzott zene, mert a tulajdonos szégyelte volna magát, hogy ő muzsikaszóval csalogatja be az utcáról a vendégeket. Nem, még maga az elnök se merte megreszkírozni, hogy akár terézvárosi búcsú napján például harmonikást hozott volna magával és társaságával... Meglehetősen feltűnést keltett tehát a zongoraszó, amely egy "valódi művész" kéznyomására felkavarta itt az aluszékony rendet, csendet, nyugodalmat, amelyben legfeljebb az evőeszközöknek, tányéroknak, söröspoharaknak volt szabad megszólalni. "Ahol zene van, ott veszekedés van", - mond Vájsz úr, mint annyi más régi vendéglős még Pest városában. - "A borjúpörkölt nem lesz jobb a muzsikától."

A zongora éppen egy valcerbe kezdett...

A zongora most a Gasparone-ból játszott és a zongorás maga is énekelt néhány taktust. "... Jár a grófnő, Meláni". Rezes, recsegős, mély hangja volt a zongorásnak, amelyért akkoriban nagyon sokat adtak volna a fiatalemberek, mert a fagyos káposztáéhoz hasonlatos hang volt divatban. Szerelmet vallani, krakélereskedni, komolyan "tárgyalni" nem lehetett más hangon, mint azon, amelynek ércét átlumpolt éjszakák hurutjai marták ki. A "lumphang" volt divatban a magyar fővárosban, a jogász savanyított paprikát evett, hogy hangját tökéletesítse... "... Jár a grófnő, Meláni", andalgott a zongorás hangja és ebben a másodpercben olyan esemény történt, amilyenre nem emlékezik senki, mióta a hatodik kerületben adót fizetnek. Az elnök felemelkedett asztalától és kimondhatatlan ünnepélyességgel lépdelt át a küszöbön az egyik szobából a másikba. A fehér elefánt Sziámiban se lépdelhet ügyesebben, rutinírozottabban, amikor a szultánt viszi hátán, amidőn az elnök táncra kérte Vilma kisasszonyt és az derűs, felvidékies mosollyal, "jóleány" módjára engedelmeskedett az elnök felhívásának.

Hogy táncolt Vilma?

Csak hallgassatok ti hagyománytiprók, ti vakmerő újítók, akik a táncfigurák közül mindenáron kihagyni akarjátok a szertartásokat. Vilma úgy táncolt, mint ahogy Ferenc József idejében a legjobb balettmesterek tanították a táncot, ha az Operaház műsorán a Bécsi keringő volt előadásra kitűzve. Kalapban, ködmönkében, rövid, úgynevezett "trotőr"-szoknyában volt, amely lóden-szoknya alól jól kilátszott perdülő nyergeslábának nemes formája. Nem volt kicsiny ez a láb, nem is nagy; ha hasonlítani lehetne valakinek a lábához: Kaffkáné, Hegyesi Mari lábához lehetne hasonlítani, aki 1890-ben a Magyar Hírlap pályázatán első díjat nyerte, mert a versenybíróság szerint az ő lába volt a legszebb Magyarországon. És Vilma könnyedén, szinte ajándékozva mutatta lábait, amint a trotőrszoknya ütemesen, boszorkányos szabályossággal lendült körülötte, hogy a néző minden fordulónál előre tudhatta, hogy hány ujjnyit fog láthatni Vilma csíkos harisnyával fedett bokájából, ha a zongorista is úgy akarja.

A vendégfogadós megbolondult. A vendégfogadósné megbolondult... Mert ezek a kitűnően fegyelmezett, a nyugodalmas élethez, a messzi számításokra berendezkedett emberek: a fogadós és a fogadósné szinte váratlanul termett a vendéglőben és összefogódzkodva táncolni kezdtek a zongora hangjaira.

A fogadós úgy járta a valcert, mintha többé nem törődne semmivel, se vendéggel, se Öregpincérrel, se csaposlegénnyel, csak azzal a bolondsághoz hasonlatos hangulattal, amely az ördöngős lovag tánczenéje után meglepte. Mintha hirtelen megbánta volna munkában töltött ifjúságát, az ördögbe kívánt minden üzleti elfoglaltságot, söröshordót, tormásvirslit, vendéget, de tán még magát az elnököt is. A fogadós azt akarta megmutatni, hogy tud úgy valcert táncolni, mint bárki a társaságban, pedig évtizedek múltak el a nélkül, hogy eszébe jutott volna csak egyetlen taktus is a múltidőkből. A fogadós megtermetten, megülepedetten csak egy percig látszott a régi fogadósnak. Még a nadrágszára is szűkebb, legényesebb, ruganyosabb lett, mintha valóban az ördög bújt volna belé. Olyan lett a nadrágszára, mint a szűk kéményekhez szokott kéményseprőké, akik tudvalevően sohase híznak meg az életben.

És a fogadósné, ez a rózsaszínű, de komolyarcú asszonyság, aki valóban csak ritka ajándékképpen mosolygott egyet-egyet, mert igazándiban arra volt büszke, hogy homlokán ráncok vannak és a ráncokkal elmúltak az élet bolondságai, a fogadósné belekapaszkodott az urába s éppen úgy táncolt, mint talán huszonöt esztendő előtt egy schwechäti bálon, amikor a hórihorgas lábú öreg sörfőző, Anton Dreher, talán éppen Marz Johannával nyitotta meg a majálist, amint ez a régi sörfőzőknél divatban volt. A zongora a Rip von Winkle című "színdarabból" játszott és a fogadósné tán az ifjú Lisbethnek képzelte magát a Slósszteáterben.

A vendéglőspár voltaképpen oly szabályszerűséggel táncolt, mint amilyen szabályszerű volt az életük, de a második fordulónál Vájsz "megveszett" és a valcerközben a levegőbe emelte Vájszné, született Marz Johannát, mint valami bitang harmónikás, aki amúgyis "fütyül az életére". Vájszné önkénytelenül megmutatta telt lábszárait, amelyeken piros gumiszalag feszült a fehér harisnya felett, természetesen térden alul, amilyen fehér harisnyával a kamaszok szoktak álmodni.

És sorakoztak a többi táncosok is, akik a fogadósnét akarták valamennyien megtáncoltatni, mert ki tudja, mikor lesz megint szükség a fogadósné jóakaratára. Nem lehet cserbenhagyni egy asszonyt, amikor a második fiatalságát éli.

Vájszné hirtelen a közelben lábatlankodó Öregpincér vállára csapott.

- Tíz esztendeje szolgál nálunk, megérdemli, hogy megtáncoltassam, - szólt és az Öregpincért megforgatta.

És ezzel az utolsó tánccal, e szokatlan produkcióval szinte megállott a bál. A zongorás lovag szinte álomba merülve ült hangszere mellett, az Öregpincér csaknem összeroskadt egy sarokban, Vájszné fehér blúzáról két gomb is lepattant és szinte másvilágias hangon pihegte:

- Aki tudni akarja: ma volt az ezüstmenyengzőnk igazi napja, mert ma van valóban huszonöt éve, hogy Vájsszal megismerkedtem.

A fogadósné kijelentése talán egy félóra előtt is: bizonyára kellő ribilliót idézett volna elő a "Bécs városához" címzett sörházban, minden vendég felugrott volna, hogy határtalan örömének kifejezést adjon, - de most a tánctól, a tánc "nézésétől" mindnyájan fáradtak voltak és így, természetszerűleg a borbély került elő valamely sarokból, hogy egy kisebb szónoklattal nyomban megpróbálkozzék. Mintha ő lett volna az egyetlen férfi, aki talpon maradt a gárdából. ....

(1930)

/Boldogult úrfikoromban... Bp. 1930./
/250-251, 258-260, 263-265, 266, 268-269. l./

22.

"A KÁRTYACSATA."

.... A kártyaszoba ugyanis egy kis sötét folyosóval volt összekötve a kávéházzal, amely folyosócskát Sóhajok hídjának is nevezett a Tihany kávéházbeli nyelvjárás. A folyosón most megjelent egy vállas, szürke ruhás úriember, akinek az volt a nevezetessége, hogy olyan piros és hunyorgató szeme volt, mint a házinyúlnak. Még nyári öltönyben volt, és gallérja a kártyaszobabeli hőségtől ki volt gombolva, de vasderes haja, agyagveres bajsza és lila színű tokája kellően érvényesült a félhomályos folyosón is. Maki úr volt ő, egy vén kozák, aki szinte éjjel-nappal a Tihany kávéházban volt található. Maki úr a tekintély kedvéért monoklit viselt, amelyet fekete szalagra kötve lengetett kabátján.

A Tihany kávéházban néha éjfélkor vagy hajnalban kezdődtek el azok a kártyapartik, amelyeket a Brandt-párt vívott a Kubinszky-párttal, mint akár egykor Angliában a fehér és piros rózsa harcokat vívták. Brandt úr, egy nagy bugyellárisú és kegyetlen természetű kőbányai sertéskupec amúgy is néhanapján a főváros belső területére rándult a hozzátartozó fiatal és öreg kőbányai úriemberekkel, rendszerint éjfél után, amikor a tizedik kerületi kapitányság már bezáratta az ottani vendéglőket és kávéházakat.

Amikor is a vacsorák, pohárköszöntők, kuglizások, biliárdjátszmák véget értek a főváros közelében levő Kőbányán, akkor a tekintélyes sertéskereskedő valamely híve elrikkantotta magát:

- Keressük meg Pesten Kubinszkyt.

A kőbányai társaság bérkocsira kapott, és mindaddig járták a pesti mulatóhelyeket, kocsmákat, vendéglőket, amíg Kubinszkyt valahol feltalálták.

Kubinszky, mint neve is mutatja: felvidéki gavallér volt, hervadt falevél színű felöltőt és úrias magaviseletet hozott magával a hazájából, és Pesten abból szándékozott megélni, hogy kis tőkéjét a kártyajátékban gyümölcsöztesse.

Bár ötven esztendős már elmúlott: a zöld vadászkalapja nem tudott helyet foglalni valamely előkelő társaskör ruhatárában, fehér kamáslis lakktopánjait legfeljebb a "régi Szikszay" helyén levő sörházban pergette meg a "Rondónak" nevezett részben, ha felvidéki ismerősök érkeztek a fővárosba. A bajsza mindazonáltal gácsérfarok módjára foglalt helyet mindig vidékies, gavalléros külsejű arcán, hetyke kis nyakkendői voltak, és arany pecsétgyűrűvel kopogtatott a poháron, ha "friss kártyát és friss cigányokat" rendelt: szavajárása szerint.

Kubinszkynek ugyancsak voltak hívei: felvidéki de Pesten szenvedő fiatalemberek, akik egymás között "méltóságos asszonyokról", "kegyelmes urakról", "kaszinói szabályokról" beszélgettek, amíg Kubinszky vérrel aláfuttatott kék szemeivel, rövid, göndör barkójával és görbe lábszárait fedő bő pepita nadrágjában a pesti kávéházakban körülnézegetett, hogy híveinek megfelelő aprópénzt szerezzen. "Kicsinyben azt csináljuk mi is, amit Alvinczi Eduárd" - mondogatta Kubinszky, aki felső vármegyei úriember létére rokonságot tartott az Alvinczi-akkal. - "Igen, de a pénz nálunk van!" mondta a kőbányai kupecek nevében a vérmes, borivós, igen goromba természetű Brandt úr, mikor egy-egy kártyacsata után a Tihany kávéház kártyaszobájában "levetkőztette" Kubinszkyt és társaságát. S a kártyacsata a két vezér között, hadaik jelenlétében néha másnap délig is tartott, miközben kávés és pincérek a hátulsó részekben remegtek az izgalomtól, mert nem lehetett tudni, hogy a sörösüvegek /a kőbányai oldalon/ vagy Kubinszky tüntetőleg behűtött pezsgősüvege nem kapnak-e kedvet a szavakkal is vívott csata folyamán a repkedéshez?

"Kaszinó"-játékot játszott a két kártyamatador, és megszámlálhatatlan cigarettát, bort, konyakot fogyasztottak az éjféli találkozás óta. De Brandt kupec kezén a brilliánsgyűrű még ott ragyogott, nem kellett a közeli zálogházba küldeni, hogy a szokásos ezer forintot elhozza a hordár a gyűrűért; Kubinszky is győzte a bankókat harmonikás bugyellárisából, amely nagyság dolgában vetekedett volna bármely marhakereskedőével.

A kártyaszobából ezalatt más "gibicek" is kiszállingóztak, ha csak rövidebb időre is, hogy saját szemükkel konstatálják, valóban Regényi úr üldögél odakint, de aztán mogorván, szótlanul visszamentek a helyükre, ahol voltaképpen "dolguk volt". A kártyázás jobban érdekelte ezeket az elátkozottakat a valóságos életnél is. Elég idejük lesz még megtudni Regényi kalandjait, de nem mulaszthatják el a pártit, amely most vált tulajdonképpen izgalmassá, mikor Kubinszky hiába nyúlkált be már említett bőrbugyellárisába, tanácstalanul nézegetett jobbra és balra, miközben a kártyacsomagot keverte és nevetős, igen természetes hangon mondogatta:

- Úgy látszik, kevés pénzt hoztam magammal a kőbányai urak részére, mert régi szokásom szerint a Kereskedelmi Bankban tartogatom a tőkécskémet. Nem volna szíves valaki...

De Kubinszky nem fejezhette be a mondatot, mert dermedt, szinte holttá vált arcokat látott egyszerre maga körül. A székeket úgy húzogatták körülötte,

mintha valamely szertartás fejeződött volna be és Kubinszky arca is egy másodperc alatt elhalványult, amikor a kőbányaiak vezére, miután egy-két másodpercig közömbösen nézegette a kártyázástól megszennyesedett ujjait és körmeit, álmosan így szólott:

- Nem baj az, Kubinszky, majd máskor folytatjuk. Már az úr jelző is nyomban elmaradt Kubinszky neve mellől.

Egy másodperc múlva ugyanis ott állott Regényi, nyakában a reggeliző tarka asztalkendővel,amelyet éppen új ruhája megóvása szempontjából kötött fel. Ott állott és a következő beszédet mondta:

- Igen tisztelt Brandt úr, mielőtt távozna innen: volna önhöz néhány szavam a Tihany kávéház kifosztott vendégei nevében, akiket ön, szokás szerint ismét nyomorékká, koldussá, földönfutóvá tett egy hétre. Mert számításom szerint ön egy hétre való játéktőkéjét viszi el mostani győzelmével a nagyrabecsült kávéház vendégeinek, amely tőkécskével egy hétig eljátszadozhattak volna, amíg az a kézről kézre való vándorlás közben, jobbra-balra megtehette volna a kötelességét. Egy hétig élt volna ez a tőkécske, segített volna a kávéház tulajdonosának, Balatoni úrnak üzeme fenntartásában. Mert hiszen régen bebizonyosodott tétel, hogy a pesti kávéházakat a kártyaszobák világítják, fűtik, kényelmesítik, európai színvonalra emelték... ezek a kis odúk, rosszul világított kártyaólak, fűtetlen lebujok, teleköpködött, telefüstölt, teleizzadt ketrecek, egérfogók hozzák azt a jövedelmet, hogy a kávés a kávéháza egyéb részeiben tükörablakokat tarthasson, amelyek mellett ragyogó külföldi képesújságokat forgathat a szolíd, kártyaverejtéket hírből se ismerő nagyközönség. Röviden szólva: igen tisztelt Brandt úr mai zsákmányával, amellyel már menekülőben van, egy hétre való életerejét, szemét, világosságát, jókedvét, gondtalanságát, barátságosságát, a kávés udvariasságát, a főpincér aprópénzét, a kasszírnő mosolyát viszi el a Tihany kávéháznak. Igazság ez?

Maki úr, ama veres szemű, vén kozák, akiről Regényi úr már előzetesen megállapította, hogy mindig a "napos oldalon" szokott lenni, éppen a télikabátját segítette volna Brandt úr győzedelmes vállaira, Maki úr észrevette a veszedelmet:

- Nem elég, hogy szétrobbantottad a pártit, most még skandalumot is akarsz csinálni a kávéházban, Regényi - kiáltotta Maki úr, és a zavarodottan topogó Brandt úr mellé állott.

- Játék és játék között differencia van - mondta Brandt úr. - A jó játék mindig győz a vakszerencse ellen.

- Igen tisztelt Brandt úr, nem erről van szó - folytatta emelkedő hangon Regényi. - Ön koldussá tett egypár embert. Megállította a kávéház üzemét. Elmenekül a könnyen szerzett pénzzel, anélkül, hogy Maki úron kívül valakinek ebből haszna volna.

- Megbolondultál Regényi? - kiáltott fel Maki úr, aki okos ember létére nyomban megérezte, hogy a hangulat ellene fordul, amikor a "Sóhajok hídján" - azon a bizonyos kis folyosón morgó, dörmögő, gyűlölködő tekintetű kártyaszobai vendégeket vett észre, akik már eltávozóban voltak, de a készülő "heccre" visszatértek.

- Én nem hívtam senkit játszani! - kiáltotta Brandt úr, aki legjobban szeretett volna már a maga nyugodalmas Kőbányáján lenni. Regényi támadása vá-

ratlanul érte. - Micsoda új szokás ez, hogy felelősségre vonják a nyerőt? Nincs itt, aki megmondja ennek a Regényinek, hogy eljárása miatt kimaradnak innen a vendégek?

De Regényi /a szalvétával a nyakában/ keményen állott helyén:

- Ön nem fog innen távozni, míg revancsot nem ád! .... (1930)

/A kékszalag hőse. Bp. 1964./
/184-188, 189-192. l. /

23.

"A FÉNYEKBEN FÜRDŐ ÉJSZAKAI KÁVÉHÁZ"

.... A hintó paripái szinte kéznyomásra állottak meg a rejtélyes fényekben fürdő éjszakai kávéház előtt, miközben a huszárnadrágba öltözött, terebélyes portás előresietett, mintha várva-várt vendégek érkeztek volna.

Itt langyos, de tiszta levegő volt már az előcsarnokban, amely levegőben alig volt érezhető a zengerájok szokásos kucséber-szaga - inkább csak amolyan gyönge párfőm szálldosott, mintha nemrégen ment volna által a csarnokon egy divatos dalcsarnoki díva, aki kegyesen leeresztette félvállárói hattyúprémes belépőjét a szolgaszemélyzet előtt. Halk, franciás elgondolkoztató dalokat játszott a szürkeszakállú prímás, aki olyanformán fektette nagy szakállát hegedűjére, mintha voltaképpen azon a szakállon húzogatná a vonót.

Régen, "ifjú hírlapíró korában": Széplaki gyakrabban megfordult ezen a helyen, mikor az "élet iskoláját" tanulgatta Pesten, de mióta a Ferenci-kávéház megnyílott, ahol fesztelenebb és kedélyesebb életmód volt divatban - miután Titusz "öregedni" kezdett, és kevesebb súlyt helyezett öltözékére, - Széplaki elmaradt az előkelő helyiségből. Ugyan ki győzne mindennap frakkba öltözködni, és hazudni a különféle estélyekről, ahol megfordult volna az est folyamán? Kezdő hírlapírónak való ez, nem pedig olyan szerkesztőnek, aki immár a halálra is megérett.

.... Ugyanezért Széplaki be se ment a kávéház szalonjába, hanem csak a külső traktusban foglalt helyet, ahol is egy üveg sör mellett szándékozott kibicelni mindaddig, amíg barátai odabent a dolgukat elvégzik. Ebben a kávéházi részben az orfeumi színészek biliárdoztak, és többen feltett kalappal foglaltak helyet a márványasztaloknál, mintha itt nagyobb szabadság volna, mint odabent a plüssök és bársonyok világában, ahol a zenebanda elhelyezkedett.

Egy magastermetű lókupec, aki gőgös embernek látszott kipödrött bajuszával, míg itt kedélyesen csupán azt a tennivalót választotta az éji unalmi órák elmúlasztására, hogy fekete táblára jegyezgette a komikus színészek lökéseinek a számát. - Egy festett bajszú, ugyancsak magas termetű pincér, aki belső kávéházi tündérvilágból jött elő, hogy Széplakit üdvözölje, akinek készülő drámájáról az újságokban olvasott.

Turf Karolin, a virágárusnő, aki hajdanában a grófok szeretője volt, és most öregségére azt mondta a hírlapírónak: - Adok egy virágot, de pénzt nem fogadok el érte. - A kávéház üzletvezetője, aki olyanforma volt, mint egy civilbe öltözött főhadnagy, és olyan mélyen hajolt meg a hírlapíró előtt, mint a kár egy milliomos előtt se különben. - A ruhatáros, aki konfidensül előkészítette már szájába a gombostűt, kezébe a ruhatári számot, amellyel Titusz felszerelését majd zálogba veszi, de az asztalra fektetett botesernyőhöz mégse mert hozzányúlni...

...egy szőke, púderezett fej jelent meg annál a falnál, amely az előkelő világot elválasztotta a köznapoktól, és a női fej olyan mosollyal nézett Széplaki felé, mintha egy fodrászbolt kirakatából kacérkodna a bús szerkesztővel. Más alkalommal talán megfelelő komolyságot öltött volna Titusz arculata e festett, kifejezéstelen bábú-arculat láttára, de most, ezen az éjszakán kalapjához nyúlt, és szalutált, mint egy katonatiszt. Erre a hölgy most már teljes alakjában megmutatkozott. Egy modell indult el valamely belvárosi nőiruhaüzlet kirakatából, amely modellre a kirakatrendező segéd gombostűvel cédulát tűz, "párizsi divat" felirattal. Buta és gonosz női személyiség volt ez, akit még abból az időből ismert a hírlapíró, amikor mosogatólánynak nevezték az "éjszakai életben". Azóta egy gazdag asztalosmester kitartottja lett, és mint divathölgy érdeklődött a hírlapíró iránt, aki másnap a Nemzeti Kaszinó legjobb céllövőjével vívand párbajt.

- Ha szerencsém lehetne asztalomnál, nagyon boldoggá tenne! - mondta a hírlapíró, mintha nem is ő mondta volna e szavakat, hanem valaki más, akiről eddig nem is tudott, aki titkon belsejében rejtőzködött. Nyilván ifjabb Ábrányi Kornél, aki Titusz ifjúságában ideálja volt a hírlapírónak. De ugyanakkor Déri Gyula is eszébe jutott a hírlapírónak, akit Ledérinek neveztek valaha hírlapírói körökben, aki ugyancsak híres volt gáláns magaviseletéről a hölgyek körül, bár csak mellénye felső zsebében hordta az ezüstpénzt, nyilván azért, hogy azt el ne lophassák a megtermett hírlapírótól.

- Egy pukkanósat, madmazell! - kiáltott fel Titusz, miután a szépség-bálványt karonfogva asztalához vezette, és kalapjával seperte a márványról a cigarettahamvakat.

A pezsgőt hamarosan elhozták, akárcsak a régi zengerájok kupléiban, a hölgy viaszmosollyal nézte a műveletet, mert hiszen az ilyesmit minden éjszaka megszokta. Széplaki azonban ágált:

- Mondja, drága Mágnás Elza, mit tehetnék annak eléréséhez, hogy magának egyszer az életben valóban jókedve kerekedjék, és engem megcsókolna?

Az orfeumi hölgy után felelt:

- Mindenekelőtt tegye fejére a kalapot, szerkesztő úr, mert megfázik a feje - szólt a hattyúprémes, ezüstös, selymes, túlvilágiasan ostoba orfeumi angyal, és segített a hírlapírónak abban, hogy kalapját betyárosan, félrecsapva helyezze el fején. A kalapkarimát lehajtotta, mint abban az időben ez divat volt - diófehérre fakult, dologtalan két kezével.

Mire Toronygombi úr társával a belső kávéházból a külsőbe visszaérkezett az elhagyott baráthoz, az Orfeumkávéház sztárja, valamint a hírlapíró a legmelegebb barátságban látszottak lenni. Széplaki bíztatására Mágnás Elza már egy hártyavékony pohárkát is a földre ejtett, mégpedig pezsgővel telten, hogy a takarítóasszonynak kellett előjönni.

A kávéház külső traktusa e hajnali órákban már elég néptelen volt. A színészek, lókupecek, kucséberek reményvesztetten elballagtak. Csak Blau bácsi, egy öreg ember ült a sarokban, aki régi tőzsdejátékos módjára, mindig egy gazdag embert várt, akit a régi tőzsdejáték titkaiba itt beavathatna. Patti, a kártyabűvész, ugyancsak elódalgott hamis parókájával, százesztendősnek mondott életkorával és kéznél levő kártyacsomagjával. A gyorsírótanár tehát felhevültségében kimérhette a harminc lépést a kávéházban, amelyet stilétes botjára támaszkodva hangosan számolt. .... (1928)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A hírlapíró és a halál. Bp. 1965./
/272-273, 274, 275, 276. l./

24.

"... A MOCSKOS PÁLINKÁSBOLTBAN..."

.... Hajnalodott - amit abból lehetett legbiztosabban megállapítani - hogy lenn az utcasarkon Grauer J. 15-ik számú pálinkamérésében a muzsikus cigányok éktelen veszekedést kezdtek. Ezek a hajnali vendégek, akik itt boltnyitáskor pontosan megjelentek, vad ordításukkal a pusztai nomádokra emlékeztettek. Mintha nem is ők lettek volna ugyanazok, akik az imént még az orfeumban, télikertben, extraszobák vastag bársonyfüggönyei mögött andalogva játsszák a kéjelgő valcert, vékonylábú négerzenét, London macskafejű, aranyszőke dallamait, a magyar puszták forgószeles csárdásait, a tánczenét, amely mellett szerelmesek lesznek a legjobb férfiak olyan nőkbe, akiket nappal szégyellnének megismerni, viszont arra buzdítja néha e dallam a könnyűvérű éji fantómot, hogy marólúggal vagy pisztollyal vessen véget reggelre céltalan életének. Akik ebben a mocskos pálinkásboltban megjelennek hegedűikkel, részegségükkel, zordon szívükkel, állatias fájdalmukkal: muzsikusok, örömlányok, éjjeli pincérek, öngyilkosokat szállító öreg konflisok: mind olyan gyorsan és sokat beszéltek, mintha utoljára beszélnék ki magukat, többé nem találkozhatnak sem itt, sem a másvilágon. Ezek a hajnali vándorlók nem hitték, hogy többé valaki szeretheti őket - igaz, nem is hordtak magukkal szívvizsgáló hallgatót, mint a doktorok. Lábukat lelógatták a hordókról, amelyeken helyet foglaltak. Néha felsóhajtottak, aztán hamarosan elnyomták egy pohárkával a sóhajukat. Ők voltak azok a kipirult arcú, tüzesszemű, forrón lélegző, tántorgó emberkék, akiket egy későbbi hajnalon majd bizonyosan eltemet a hóesés, amint hazafelé bandukolnak. A beesett mellű nők, hajukat már csak immel-ámmal fésülgető lányok, mord fiatalemberek, összezöttyent öregek oly megadással ültek ebben a pálinkásboltban, mintha idevárnák a megváltó Halált. Szinte csodálatos volt, hogy néha egy bundás, véreres arcú, alaktalan kocsis káromkodva felkapaszkodott a bakra és elhajtott. Isten tudja: hová?

Köd ereszkedett le az utcára, amely árnyakká változtatta a járókelőket - mintha egy másik, idegen város lakosai lappangtak volna be Pestre az éjszaká-

ban - a lámpások megunták mutatni az utat és messzire eltávolodtak megszokott helyükről, tompán dübörgött egy fiáker, amely innen nyilván a temetőbe megy, és szinte másvilágról hangzott éneklése egy becsípett nőszemélynek. ....
(1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/232-233. l. /

25.

"A HÍRLAPÍRÓT ... A KÖVETKEZŐK LÁTOGATTÁK MEG..."

.... Leírjuk Széplaki szobáját? Akkora volt az, mint egy lyukas mogyoró. De a kulcslyuk, amelyen a szobába kémlelni lehetett volna: mindig rongydarabbal volt eldugaszolva. Az ajtó külső részén egy papírcédulát lobogtatott állandóan a léghuzam az ódon, belvárosi ház folyosóján. "Mindjárt jövök!" - mondá az írás, de a lakó sohasem jött.

A hírlapírót félálmában a következők látogatták meg: - egy kis suszterinas, aki olyan piszkos kis cédulát szorongatott kezében, mintha már ezzel a cédulával jött volna a világra. - Darabideig bámulva állt az ajtó előtt, mintha először látná azt a különös feliratával, aztán a ház udvarára tévedt fénymázas tekintete, és csatlakozott ahhoz a menethez, amely egy vak énekest kísért házról házra abban az időben. - A hírlapíró ismerte lépteit egy szabónak, aki reménytelen szerelmes módjára látogatta már esztendők óta, és ha besurranhatott az ajtón: mindig azzal kezdte mondanivalóját, hogy csak véletlenül járt erre, mert igazán nem akarja zaklatni Széplaki urat ama csekélység miatt. A szabó sóhajtozása szinte hallható volt az ajtó előtt, leguggolt a kulcslyukhoz, és mindenféle kedveskedő szavakat kiáltott be a hírlapíróhoz:

- Csak látni akarom, szerkesztő úr. Csak szerencsét jöttem kívánni. Csak egy kis megnyugvás végett jöttem, hogy előbb-utóbb rám kerül a sor. Eresszen be, drága jó szerkesztő úr, esküszöm, hogy számlát sem hoztam magammal.

De Titusz inkább elbújt a paplan alá, és a legravaszabb szavaknak is fitytyet hányt. Utóvégre nem hiába írta ki az ajtóra, hogy mindjárt jön. Várjon a szabó, ha kedve van hozzá. A szabó elment, majd hirtelen visszajött, és indignálódva kiáltott be a kulcslyukon:

- Bizony isten, be fogom perelni, ha nem ereszt be nyomban!

A szabó várt, de Széplaki meg se moccant, pedig már magában bánkódni kezdett ama fatális cédula miatt, amelyet ajtajára akasztott.

És Széplaki /mert végeredményben jó ember volt/ bűnbánattal hallgatta csüggedten távolodni a szabó lépéseit ajtaja előtt. Valóban nem akarta megbántani a jó embert, de nem tehetett vele kivételt.

De most házrengető lépések közelednek azon a csigalépcsőn, amely a régi belvárosi házban összekötötte a földszinttel az emeletet, amely csigalépcsőnek a láttára gyakran esett csodálkozóba Titusz, hogyan vihették le valaha innen a

koporsókat? Veszedelmet hirdető, felhevült, szinte rohamozó lépések voktak ezek, amelyek olyanformán közeledtek Titusz ajtaja elé, mintha legalábbis hatósági felszólítást hoznának. Kegyetlen, vad lépések, ahogyan a darabontok közelítik meg áldozataikat.

A hírlapíró ismerte a lépések előidézőjét: Munk úr volt ő, a részletkereskedő, aki olyan goromba szokott lenni vevőivel, mint a pokróc. Munk úr tagbaszakadt, nagy darab vörös ember volt, aki azt tűzte ki életcélul, hogy a főváros minden lakója neki fizessen részletet. Munk úr hallhatólag gúnyosan felkacagott, mikor a cédulát megpillantotta az ajtón.

- Jól van, tisztelt szerkesztő úr - mondotta -, ez nagyon is jól van!

És hallani lehetett, amint fogait csikorgatta, fújt, és verejtékező homlokát törölgette egy nagy vászonkendővel.

- Skandalum! - ismételgette, és valahonnan egy széket szerzett, és letelepedett az ajtó előtt.

A hírlapíró azt számolgatta magában, hogy melyik ellensége adhatott Munk úrnak széket. A házmester talán... vagy egy szomszéd bábaasszony, aki Titusztól nem remélhetett semmit? Az emberek gonoszak és kárörvendők - gondolta magában Titusz borúsan, ott a gyászjelentés alatt, mintha az a saját gyászjelentése volna. Egy csepp erőt sem érzett magában arra nézve, hogy Munk úrral megmérkőzzön; olyan tehetetlennek érezte magát, hogy ez már szinte jólesett neki, mert legalább egyetlen mozdulatot sem kell tennie, mint akár a nagybetegnek, aki megadja magát sorsának és legfeljebb a csodatételben bizakodik. De Munk úrral szemben már a csoda sem segít, letelepedett az ajtó elé, és szuszogása, krákogása, böfögése behallatszott a szobába, mintha Munk úr a várakozás alatt is abban gyakorolná magát, hogy legyen minél utálatosabb. Valamely újságpapír is csörgött Munk úr kezében aztán pedig jegyzőkönyvecskéjében lapozott, a plajbász nyikorgását világosan lehetett hallani, amint jegyzeteit kiegészíti. Vannak ilyen rettenetes percei az életnek: az ember nem tud megszabadulni valamely bosszantó tehertől, amely szíve fölé hengeredett. Munk úr nagy teher volt.

A hírlapíró a gyötrelemtől szinte már félholtan feküdt ágyában, moccani se merészkedett, mert így megvolt az a reménysége, hogy Munk úr a legjobb esetben elhiszi, hogy alszik, és nem szólaltatja meg ama rettenetes, tolakodó, elviselhetetlen hangját, amellyel adósait a másvilágra szokta üldözni.

S Munk úr egyébként korántsem unatkozott, amint azt talán hinné valaki. Köhögött. Városi ember módjára halkan. Majd falusi ember módjára, aki a köhögésben is meg akarja találni a maga élvezetét. Vakaródzott. Vakarta a tenyerét, fejét, rázta a gyufaszálat a fülében, amely művelethez kényelmesen nyögött - majd a lábszárait dörzsölgette össze. Vannak emberek, akik sohasem unatkoznak, mert mindig találnak valamely elfoglaltságot a testükkel. Így Munk úr is, mikor már nem tudott egyéb szórakozást kitalálni: letolta lábáról a cúgos cipőt, és harisnyában üldögélt.

Szerencsére vannak események, amelyek a legelszántabb várakozókat is megrendítik. Ilyenforma esemény volt az Munk úr életében, hogy egy közeli, belvárosi toronyban megszólalt a harang. A déli harang, amely minden emberben külön gondolatot termel, még ha Munk úrnak is hívják az illetőt. Munk úr előbb csendesen szitkozódott, majd hangos káromkodással verte az ajtót öklével, lábával, szakadatlanul, mintha feltette volna magában, hogy okvetlenül botrányt

rendez a hírlapíró "utolsó napján". De a hírlapíró most már mind könnyebbülten lélegzett, mert kiszámította magában, hogy meddig bírja Munk úr az ostromot. Igaz, hogy Munk sokáig bírta a dörömbölést, mert megfelelő gyakorlata volt az ilyen dolgokban. Ám viszont Titusz az órák hosszáig tartó szenvedés alatt ugyancsak felkészült az utolsó rohamra, és ostobaságnak tartotta volna megadni magát, miután a csata vége felé közeledett. Mire odakünn Munk úr az átkozódásokig ért mondanivalóiban: Széplaki már az ágy szélén üldögélt, mert tudta, hogy Munk úr végre megsiketül a maga dürrögő átkaitól.

Munk úr elment csatavesztesen, meg-megállva a lépcsőkön, mintha még törné valamiben fejét, de végül is elhangzott az utolsó dobbanása is, mint valami emlék, amely végül kellemetessé válik. .... (1928)

/Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A hírlapíró és a halál. Bp. 1965./
/280-283. l./

26.

HÍRLAPÍRÓK A "JOHANNA NYARALÓBAN"

.... A "BARÁTSÁGOS HÁZ"-nak többféle neve volt; kinek-kinek az egyéni gusztusa szerint.

Az Andrássy út egyik mellékutcájában, nem messzire a m. kir. Operaháztól állott a ház, amelyet mondottak a "Felejtés lakának", a "Megértés házának", "A jó nővérek otthonának", "Johanna-nyaralónak", mert a pesti nyelv telve volt élcelődéssel, a legkomolyabb és a legkomolytalanabb dolgokat egyaránt kicsúfolta. Különben is többnyire éjjeli hírlapírók fordultak meg a háznál, akiknek a mesterségükhöz tartozott, hogy mindent a tréfa szempontjából vegyenek szemügyre, még önmagukat is, nemhogy a külső világot.

A "Barátságos Ház"-nak néha több állandó lakója volt.

Igy például az "Esperes", aki a R.féle lexikon egyik szerkesztője, papos külsejű és megszokta, hogy az Üllői úton, ahol a hivatala volt, kezet csókoljanak neki az iskolába menő leánykák. Szorgalmasan ellátta hivatalát mindaddig, amíg valamely vidéki örökséghez jutott, amelytől függővé tette életét; megtanul perzsául, mégpedig a helyszínen, Perzsiában, ha majd örökség üti a markát.

Mit tett azonban a főtisztelendő külsejű, egyébként kifogástalan úriember, amikor a perzsiai időpont bekövetkezett?

Mindenesetre annyi szabadságot vett igénybe, amennyi elegendő lett volna a Sah birodalmában való utazáshoz, de a vonatnál gondolt egyet. "Talán megbolondultam, hogy fáradságos utazással törjem magam, amikor módos ember lettem! Gyerekeknek való az." Szólt és egy hajnalban, vidáman töltött éjszaka után hírlapíró barátaival beállított a "Barátságos Ház"-ba, ahol a hírlapírók a társaságba való felvételét kérelmezték az úrnőtől.

- Egy egész klastromot örökölt az Esperes - mond Kovács Arnold, a legrégibb pesti éjjeli reporter, aki egyik ajánlója volt az új tagnak.

- Azért vonul tehát apáca zárdába! - felelt a Barátságos Ház úrnője és szobát rendezett az Esperesnek.

A nevezett úr azonban nem ment el másnap, se délben, se este, amikor az itt tanyát vert hírlapírók szoktak, ellenben ott maradt harmadnap is. Az első napokban csak aludt, evett - ivott az ágyban, mintha nagy hátralékot kellene behozni. Majd mikor egészségileg némileg rendbejött, bőszárú alsónadrágban (azaz magyar gatyában) és papucsban kisebb sétákat tett a házban. Benézett a konyhába, hogy mit főznek ebédre, frissen csapolt sört hozatott a vendéglőből, és a házfelügyelővel elmondatta élettörténetét, nyári estéken kikönyökölt az ablakba és az Ó utcai világot nézegette.

Hajnalonként az éjjeli kávéházakból egész karaván indultak el Esperes mulattatására, aki különböző üvegeket is tartogatott az ágy alatt, amellett a huszonegyes bankot adta. Megtelt a kis szoba éjjeli hírlapírókkal, akik mindenképpen segítségére voltak az Esperesnek az idő agyonütésben. (Mert mindig csak erről volt szó.)

A dominózók, sakkozók, kártyázók az ágyon foglaltak helyet. (Az Esperes mindenféle játékot játszott az unalom ellen.) Míg az úgynevezett társalkodók, a "bohémek", ládákon, asztalokon, zsámolyokon ültek és kellő füstöt csináltak. Ha Murger régen meg nem írta volna ezeket a dolgokat: azt lehetne hinni, hogy ők találták ki a szépséges bohém-életet (amelynek pesti figuráit egy bizonyos jelenlevő szobrászművész, Lányi Tibi nyomban agyagban is megmintázta, míg Sicu ugyancsak karikatúrában lerajzolta. Ohá! Ifjúság!)

Az Esperes néha abbahagyta a játékot, a homlokára tolta a pápaszemét és egy fekete palackot vett elő az ágy alól, amellyel a kaszinó tagjaival koccintott. Nem választották meg hivatalosan elnökké, de részben ágyban fekvése, részben változatlan pénzügyi állapota révén ő volt a legtekintélyesebb tag a társaságban.

Megérkezett az ifjú Molnár Ferenc társaságával, amelyet úgy húzott maga után, mint egy sziporkázó szellemmozdony a vasúti kocsikat. Nem igen lehetett őt egyedül látni, fénylő monoklija a város legkülönbözőbb éjjeli kávéházaiból kinézegette híveit, mintha valami távcsövön át vizsgálná őket. A Belvárosból elindult a két Feiks-fiú, az Andrássy úti szerkesztőségből Lakatos László, Lázár Miklós, a József körúti Hazám kávéházból Zoltán Jenő, a Lipótvárosból Jacobi Viktor, a "Szibill" későbbi zeneszerzője, a professzorok Centrál káváházából dr. Molnár Géza, a zeneelmélet tanára. Csoportosan járták be a város különböző mulatóhelyeit, kikötöttek a Newyork úgynevezett női szalonjában, ahol a "kis irodalmiakat" (szelet szalámikat, parizereket, sonkákat) fogyasztották, Latzkó Andor, a belvárosi ékszerész fia, éppen úgy, mintha nem volna otthon ennivalója; a Helvécia kávéházban, ahol az "irodalommal", azaz a szegény éjjeli hírlapírókkal ismerős hölgyek telepedtek asztalukhoz és egy Grammatika nevű hölgy felolvasta verseit; az egykori Casinó de Paris-ban, ahol Lantos "Budapest mulattatója" regélte el a legújabb pesti gaminságokat, valamint Geiger (akit Molnár Ferenc "Zsezsének" nevezett el), a táncmester bemutatta a legújabb párizsi táncokat, amelyeket a Nyugatról a Kelet felé vonuló vándormadár-hölgyektől tanult. (Már régen elmúlott az az idő, amikor a "nyugati" kultúra és romlottság végállomása Bécs volt a kontinensbeli városok közül, akár Bukarestig meg se álltak és Pesten, a Révay utcában külön kis hoteljük volt a nemzetközi művészeknek, ahol éppen úgy akadt japán zsonglőr, mint néger táncosnő.)

Molnár Ferenc és legközelebbi hívei ugyan fel-felhajtogattak egy-két pohárral, de a társaság legnagyobb része nem volt hajlamos az éjszakázáson kívül az egészségtelen italozásra is. Ugyanezért Báttaszéki hírlapíró, aki olyan népszerű volt az éjszakázók között, hogy a szólás-mondás szerint este még nem tudta, hogy mit és hol vacsorázik, reggelre hazamenve azonban megemésztetlen francia pezsgőt ürített ki magából: Báttaszéki Lui, az éji kegyenc és bálkirály a "cúgoscipős gavallérok társaságának" nevezte el a józan társaságot.

És amint látjuk, néha a "Barátságos Ház"-ba is bevetődtek ők és a hírhedtté vált Esperes állapota után tudakozódtak, aki egy egész egyházmegyét örökölt.

A Három Hollóból, miután az Opera előtti szfinxen kilovagolta magát: megérkezett Ady Endre a lelkibaráttal, Révész Bélával. Egy utazóládán foglaltak helyet. (Ady néha különszobába vonult és verset írt, ha arra sürgősen szükség volt a másnapi újságba.)

Kritikus mosollyal lépett be Mikes Lajos, mindig csomagszámra hordott angol könyvvel a hóna alatt és megkérdezte, hogy nem ütötte még meg a guta Esperest, aki a legbotrányosabb életmódot folytatja a városban. De úgyis bezárják a végén. .... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1959./
/55, 56, 57, 58, 59.l./

V.

A PEST-BUDAI "SZÉPHÖLGYEK" TÖRTÉNETE

A "széphölgyek" története külön fejezetet érdemel Krúdy Budapestjében. A pesti asszonyok lovagja maga is osztozott abban a nőkultuszban, amely a századfordulót jellemezte. Sokféle nőt ismert: a pesti dámáktól az "éjszaka virágai"-ig. Belelátott a nők lelkébe, gondolataiba, érzelmeibe. Megfigyelte öltözködésüket, mozdulataikat, szerepjátszásukat; mindent tudott róluk. Szárnyal a tolla, ha a pesti nők szépségének, jó vagy rossz tulajdonságainak bemutatására kerül a sor.

Néhány mondattal megeleveníti a ferencvárosi polgárok "házikenyér illatú" dolgos asszonyait, akik szerint "csak a kokottok vetkőznek égő lámpánál." Látjuk nevetős, vidám, telt arcukat, és tudjuk, hogy a bűnös szerelem nem férkőzhet a szívükbe.

Sokkal gyakrabban tünnek fel regényeinek lapjain a jómódú kereskedő feleségek, akiknek szükségük van a szerelem bódulatára, hogy józan, gyakorlatias életüket izgalommal, érdekességgel töltse be. Külsejüket, életfelfogásukat, viselkedésüket hol elragadtatással, hol kiábrándult tisztánlátással ábrázolja. Szépségük, szereleméhségük, játékos ravaszságuk, kacérságuk gyengéd ellágyulással tölti el és csodálatos színes leírásokra készteti. "Josephine volt a... szerelem, élet, halál Bimy jelentéktelen életében - írja a Velszi herceg-ben. A félcipője olyan nyelven beszélt, mint tavaszkor a szarkaláb. A bokájában ezeréves tánc, szerelem útjain való vándorlás és örök női alázatosság gömbölyödött és térdelt... És az arca tündöklő, mint az első hó, amely az ablak előtt elsuhan. Hosszú szempillái seprők, amelyekkel útjában elsöpörgeti a bánat sárga faleveleit".

Elbűvölő szépségük leírása mellett értesülünk ezeknek az elkényeztetett, jómodban élő asszonyok életének ürességéről, bezártságáról: "nem is nagyon érdeklődnek se események, se emberek iránt." Nem szégyellik férjük kijátszását, megcsalását, sőt valósággal kérkednek szeretőjükkel. Divattá vált Pesten a "kétférjűség": az ebédnél, a korzón, a színházi páholyban, a lóversenyen ott van a helye a nő baloldalán a társaság által is elfogadott "barátnak". Az író nem egy művében rajzol sötét képet a pesti úrinők erkölcseiről. Egyik legismertebb pesti regényében, A vörös postakocsiban Steinné, a kerítőnő lakásán gépírókisasszony, mérnökné, ügyvédné is megfordul: "a legtöbb mindenre el van tökélve, mert már itt van a tavasz és kell az új ruha." Másutt így vélekedik: " Szinte fehér holló a tisztességes asszony a városban!"

Ezek mellett az "elvetemedett" divathölgyek mellett tisztábbnak és becsületesebbnek tűnnek azok a nők, akik nyíltan a szerelemből élnek. Krúdy megértő elnézéssel, magától értetődő természetességgel, álszent megbotránkozás nélkül jeleníti meg az "éj hercegnőit" könyveiben. A Mária Teréziás termetű Jella asszony, a "Barátságos ház" úrnője nemcsak megjelenésével imponál, hanem határozottságával, érdes jóságával, emberismeretével, dolgosságával is.

Az író látja az egyszerű, szép élet utáni vágyódásukat; hiszen azért mennek a Nagymező utcai mulatók hölgyei, "az éj szegény leányzói" a Teréz templom hajnali miséjére, és azért szeretne mindegyikük férjhez menni - és azért gondolnak az öngyilkosságra, "a ruhaszárító kötélre", hogy kilátástalan életüktől megszabaduljanak. Kevesen csinálnak "karriert", vagy az is úgy végződik, mint a Mágnás Elzáé; erőszakos halállal. Még a körülrajongott "Pest rózsája", a mágnás körökben forgó Pilisi Róza is boldogtalan, undorodik a részeg uraktól, akik kíméletlenül keltik fel álmából és tönkreteszik lakását. Magányos, és feleség szeretne lenni.

De a színésznők, táncosnők, orfeumi hölgyek helyzete, finom cipője, elegáns ruhája, divatos kalapja is irigységet ébreszt a szegény, tehetséges lányokban. Ők legfeljebb szobalányok, virágárusnők lehetnek, más kiút nincs számukra, mert "minden milliomodik házmesterlányból lesz csak egy grófné vagy táncosné."

A gazdag úrhölgyeket, a korzók szépeit és a "megértés házainak" örömlányait, az orfeumi démonokat ismerte közelről, legtöbbször az ő érzéseiket, szerelmi magatartásukat, környezetüket írta le részletesen, sokszor megdöbbentő hűséggel.

Élete színpadán és így műveiben is ritkán tűnik fel munkájából élő, a dolgozók kínos-keserves világába tartozó pesti nő. Ha itt-ott felbukkannak is, nem egy osztályt vagy réteget tipizálnak, inkább különleges foglalkozást űznek. Sokszor megjelenik a jósnő, "a kártyavetőnő" a babonás, szerelmes asszonyok szolgálatában, elnagyolt vonásokkal. Találkozunk varrólányokkal, egy bűbájos masamóddal, a józsefvárosi Ziza kisasszonnyal, aki "csendesen és nyugodtan éldegélt kis boltjában" és egy felejthetetlen alakkal az Asszonyságok díjá-ból: Bakajné asszonnyal, "akinek létezéséről annyi nő tud Budapesten." Meleg szeretettel ír Krúdy erről a bábáról a Bakáts téri szülőotthonban. Hűvös tisztasága, a szenvedők felé sugárzott bátorítása megkönnyebbülést hozott a "fájdalomban vonaglóknak". A regény meghatóan szép nőalakjának, Natáliának áldott állapotát, majd a gyermek születését költői szárnyalással, himnikus magasságokba emelkedve ábrázolja. "Natália eleinte ijedten vitte terhét hazafelé... Amint azonban a városba ért... útközben mindig érezte kézszorításának melegét, üde szívecskéjének dobogását elámulva hallgatta és bíztató ölelését érezte. Mintha egyszerre szert tett volna a legjobb barátra, aki soha többé el nem hagyja. Aki ezentúl mindig egyszerre teszi le fejét a vánkosra az ő bánatos fejével, aki minden útján elkíséri s napközben sem hagyja el soha vigasztaló hangjával, bátorító jelenlétével, melegségével, odaadásával. A lelke ketté nyílt és jobbik fele virágot hajtott. A lépésében érezte egy másvalakinek az apró, igyekvő lépését."

A gyermek világrajöttét megelőzően "hirtelen repesztő, reszkető, fölindító fájdalom vonaglott át egész testén... Aztán... felsikít egy ismeretlen, eddig sohasem hallott hang a szülőszobában. A másvilági hang után csakhamar határtalan megkönnyebbülést érzett Natália. Az ultramarinkék tengeröbölben jáspis színű hajnalon a korállokkal diszített hajú Vénusz hangja volt ez, amint rózsaszínű kagylóban a világra jön... A tengerfenék földindulása elmúlott. Helyükre térnek a feldúlt rétegek, halmok, völgyek. A tenger nyugodtan ragyog az égbolt színeiben... Itt volt a gyermek: az élet célja." - Az Asszonyságok díja hasonlatokban, metafórákban gazdag lapjai közül is a legcsodálatosabbak a szülés fájdalmát, majd diadalmas boldogságát kifejező allegóriák, metaforák, lírai rész-

letek - az átérzett valóság költői megfogalmazása.

Natáliának, a megtaposott kis parasztvirágnak ellentéte az Aranyidő /1923/ Máriája. Natáliában az anya megörökítését csodálhattuk Krúdynál, Máriával viszont a századforduló új leánytípusa jelenik meg, tovább bővítve az író által megelevenített érdekes nőalakok változatos sorát. Mária nemcsak friss, szép, öntudatos és merész; mozgása, öltözködése, életstílusa is más, mint "a Nagykörút építése előtti szépségeké". Az Andrássy úti leánynevelő intézetbe jár, ahol nemcsak tánclépésekre tanítják, hanem mindenféle tudományra, amelyet eddig csak a fiúknak volt joguk megismerni, és rövid fekete szoknyában tornázik is, "a bakra ugrik".

Szépségét számítóan felhasználja érvényesülése érdekében, mert "éhes, szomjas, gyűlölködő, önző" volt, aki nem kinyalt huszártisztek, választékos modorú, pénztelen gavallérok meghódítására vágyott. "Ez a sajátságos gyermek együtt növekedett Pesten az újgazdagokkal, és azok érdekelték mindenek fölött, akik az új palotákat építik."

Mária a századelő új, lázadó nőalakja tehát sokarcú, a kor nyújtotta lehetőségeket akarja birtokba venni. De mennyire modern, ha összehasonlítjuk a tenyeres-talpas hausfrau-val, vagy a férjüknek kiszolgáltatott, lakásukba zárt polgárasszonyokkal. Mária a nagyvárossá vált Budapest szülötte.

"Mária szép volt, mint az akkori ifjú Budapest. Tizenöt, tizenhat esztendősek voltak a paloták az Andrássy úton és ugyanannyi esztendősek a lányok, akik az új női szépséget jelentették Budapesten... Mária felvetette a szemét, amelyben tündökölt a nagyvilágias Pest minden szépsége, vágyakozása, ragyogása..."

Mária érdekes, egyszerre vonzó és taszító figurájának megalkotásával Krúdy bizonyságot tesz: észrevette a nők megváltozásának folyamatát és azt, hogy mennyire hozzájárult ehhez a kialakuló új környezet, a felnövekvő "ifjú Budapest."

Végezetül hadd hívjuk fel még egy részletre a figyelmet: Zsanét, a jómódú polgári nő, aki már a "negyven felé közeledett", vetkőzik este szobájában, a Kékszalag fogadóban.

Önkéntelenül elmosolyodunk a lefekvéshez készülődő úrhölgy századfordulón divatos ruhadarabjainak pontos, szinte női hozzáértéssel történő felsorolásán, a vetkőzés sorrendjének, gesztusainak fínom humorral fűszerezett leírásán. És eltűnődhetünk: van-e íróink közül valaki, aki utolérheti, túlszárnyalhatja Krúdy-t kora nőalakjainak bemutatásában.

1.

"ÜZLETEIK... GYERMEKEIK MELLETT ... GÖRNYESZTENEK..."

.... Szende szüzek mellett /akik úgy vették körül a jelentéktelen menyasszonyt, mint védelmezők, akik a maguk erényével óvják a menyasszony ártatlanságát, míg a pap felszabadítja szolgálatából a testőrcsapatot/ kövér asszonyok is nyitott szájjal és szétvetett lábbal állottak az esküvő izgalmában, amíg Hult C.J. az orgonát elindította, és a jó reménység fokáig vitte hangját. /Valóban: meghívást kapott a lakodalomra a hentesék Mester utcai házához./ Ezek az asszonyok - bármi történjék odakívül a világban, Pesten - sohasem veszítik el a házikenyér illatát, amelyet már a szülői házból hoztak magukkal. Papucsaikban, kényelmes cipőikben, hosszú szoknyáikban nemigen tesznek olyan lépést, amelyet ha nem is a férjüknek, de legalábbis a gyóntatópapjuknak be ne vallhatnának. Rózsaszínű bőrükből, nevető kézfogásukból, nyitott szájukból, barátságos dörgölőzésükből: félreérthetetlenül árad a nőiesség, mint nyitott mészárszékből a friss hús illata. De lehűtik magukat, mint a boros palackot, amelyet férjüknek készen tartanak reggeltől estig, belebújnak a háziteendőkbe, mint a csiga a kagylójába, véleményük szerint csak a kokottok vetkőznek égő lámpánál, és a párnába fújják lihegésüket, ha valamely piros gondolat szalad át vérük hullámain, mint a kalózhajó. Üzleteik, gondjaik, gyermekeik mellett rabszolga módjára görnyesztenek, örülnek a böjtös napoknak, de a friss gyümölcsnek is, hisznek a plébánosok és az apácák halhatatlanságában, betapasztják lelkük fülét a való élet hangjai elől, a konyhájukba menekülnek, ha hosszadalmasan, elgondolkozva néz rájuk egy szemrevaló férfi, s nagy ritkaság, hogy lehunyt szemmel, félig önkívületben megcsalják az urukat, s másnap azt mondják, hogy az nagyon régen volt. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/36-37. l./

2.

"... A JÓZAN KERESKEDŐK FELESÉGEI..."

.... - Mily különös játéka a sorsnak, hogy éppen a józan kereskedők feleségei hajlamosak a bolondságokra!

- A péknék is és a bútorkereskedőnék is, - felelt Józsiás. - Vannak bizonyos foglalkozások, amelyekhez az asszonyoknak szükségük van a költők támogatására, a költők lángoló szerelmére. Hiszen éppen azért jön sétálni a Kissváb-

hegyre a borkereskedőné, mert otthonában nem hallhatja azokat a szavakat, nem érezheti a hangulatokat, amelyeket a zúzmarás hegyi úton élvez, midőn a fagyos bokrokon a cinkék és sármányok ugrándoznak. És vajjon nem ér fel a legszebb operai estéllyel a gabonakereskedőné életében a délután, midőn társaságomban omnibuszon utazhat Mária-Remetére vagy lóvasúton a Szent Margit szigetére? Csak ne sajnáljuk ezeket a nőket, urambátyám, midőn írók lelke tükrében keresik azt az ábrázatukat, amelyet otthonuk velencei tükrében sem láthatnak, más hangot is hallhatnak, a fényes parkett recsegésénél, a sajtszagú bankó szánlálásán kívül megtanulhatják számlálni az óraütéseket is sírós éjszakán, amidőn kedvesükkel összetűztek az elmúlt délután a császárfürdői kertben. Higgye el, urambátyám, hogy ezek a nők csak akkor ébrednek tudatára annak, hogy lelkük van, midőn egy író fefedezi őket, mint régi hegedűt a zsibárusnál. Egy ílyen szerelem elmúltával nemcsak azt a drága kábulatot veszítik el, amely kábulat úgy pergette őket, mint a csigát, hanem elveszítenek mindent, ami az életben kellemetes volt, a bókok nem jönnek többé gyönyörű jelmezeikben udvarlásukra, a szerelmi vallomás nem keres olyan szavakat, amilyeneket életükben sohasem ejtettek ki... Boldogak lehetnek egy polgári férfi szerelmében, de ez csak olyan boldogság, amilyent az alkoholista érez, ha eltiltják az italtól és gyógyulni kezd... Örömtelen, mámortalan boldogság. .... (1922)

/Hét bagoly. Bp. 1922./
/42-43. l./

3.

"JOSEPHINE - A RÉGISÉGKERESKEDŐNÉ..."

.... A csónakház mellett egy padon napernyőjével titkos jeleket írt a földre egy úrinő, aki oly merengő volt, mint a messzeszálló gondolat.

Jospehine volt - Fehérné volt -, a régiségkereskedőné volt - szerelem, élet, halál Bimy jelentéktelen életében.

A félcipője olyan nyelven beszélt, mint tavaszkor a szarkaláb.

A bokájában ezeréves tánc, szerelem útjain való vándorlás és örök női alázatosság gömbölyödött és térdelt.

A lábszára harangnyelv, amely a selyemfalakon az örök nászhoz csenget. - A dereka izgékony, mint a kőrisbogárnak az öve, ahol a világ teremtése óta a szerelmi ingerlékenység mérge rejtőzik. - A két keblén merengve könyökölhet öreg és ifjú tudós, mint földgolyón. - És az arca tündöklő, mint az első hó, amely az ablak előtt elsuhan. - Hosszú szempillái seprők, amelyekkel útjában elsöpörgeti a bánat sárga faleveleit. - Haja fekete göndörülésébe álmok, ábrándok vannak elhelyezve, és hosszú ez a haj, mint a lajtorja, amelyeken Jákob az égbe ment. - Az orra kissé hajlott, mint a vitorla, amelyet messzi szigetekről jövő széláramlatok, illatfelhők dagasztanak, és orrcimpái oly reme-

gők, mintha a képzelet mindig egy különös virág izgalmas illatú kelyhét szagoltatná velök. - Vértelen, keskeny ajkán ama bánatos jel, amely messziről mutatja a női arcokon, hogy a kéj skorpiója költözött be szívük gödrébe. Ez az a bánatos jel, amely felbátorítja a gyáva férfiakat: - az ajakra költözött Vénusz-öv.

És van valami drágalátos hervatagság ezen az arcon, amely csak annyi madárlépésnyi nyomot hagyott itt, mint egy álmatlanul eltöltött éjszaka, mégis bölcs tapasztalatról, hangfogóval tompított zenéjű szívről, a homlok eresze alá költözött bánatmadárról ád hírt. Olyan volt ez az arc, mint a tündöklő napsugár alatt a virágos kert, amelyen azonban már átvonult az első korai dér. A csalódás, a kiábrándulás, a tegnap: hintett alig látható porszemeket e képre. És a hangjában a melankólia fanyar méze, melytől nyugtalanok lesznek a legbölcsebb férfiak.

- Hol járt annyi idő óta, kedves kis barátom? - szólalt meg Fehérné, mint egy emlékkönyvbe tett virág beszél a boldog napokról. .... (1920)

/Velszi herceg. Bp. 1958./
/191-192. l./

4.

DÁMA A TELEFONNÁL

.... Óh, ebben az időben, amikor a pesti nők igazában megtanultak a telefonnal bánni, azon át hódítgatni, szórakozni, felelősség nélkül kacérkodni: Fruzsina talán legjobban tudta érzelmeit kifejezni az Edison-szerkezeten át.

Egy korszakbeli pesti dáma lakása nem is képzelhető el telefon nélkül (amelyen át "társadalmi életet" is folytathat), de Fruzsina szerelmének ápolásához oly szüksége volt a mindennapi telefonbeszélgetésre, mint a virágnak a kertész kannájára.

A hajdani úrnők levelezései - a csodálatos oldalakra terjedő szerelmeslevelei - helyett jött a telefon, amely mindazt elintézte, amit néhány év előtt még levelekben kellett megírni.

Fruzsina csókolózni tudott telefonon. .... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1959./
/83. l./

5.

"GAVALLÉRJAIKAT SŰRŰN CSERÉLTÉK"

.... Így kezdődik a Krónprinc-hölgyek története, akiket nemsokára pesti gavallérok, urak és csalók, szélhámosok és balekok társaságában lehetett látni a főváros cukrászdáiban, a turfon és a színházban. A véletlen sodorta őket jobbra és balra. Azon számos fővárosi hölgyek közé tartoztak, akiket napról-napra észre lehet venni az utcán, a divatos vendéglőben és a csónakversenyen.

Gavallérjaikat sűrűn cserélték. Krónprincné nyíltan hangoztatta, hogy már csak addig akar élni, amíg leányát férjhez adja. Míg Irma eleinte minden héten kiadta az útját a vőlegényeknek, később ritkábban sikerült a szakítási jelenet, amelyet Krónprinc Irma úgy játszott, mint egy színésznő.

- Ne búsulj mama, jön valaki, érzem, aki igazán megérdemel bennünket.

Krónprincné született K.Vilma, a vízivárosi patriciuscsalád sarjadéka, mindaddig nem is búsult, amíg gavallérok és udvarlók bőven mutatkoztak a ház körül és a társaságukban. Elszántan megragadott minden alkalmat, hogy "a donok és grandok" ismeretségének a számát gyarapítsa. Oly csodálkozva hallgatta a bókokat, mint egy iskolásleány. Mindig elhitte, ha szerelmet vallottak neki. Ha jó napja volt, azt gondolta, hogy fiatalabb mint kissé blazírt leánya. Budai leány létére már évek óta nem járt búcsúra Mária-Remetére és ama hajnali jelenet óta a rokonaival is megszakított minden érintkezést, ami talán még nem is történt Budán.

- Nekünk Pesten kell megtalálnunk a szerencsénket, gyermekem, - mondogatta.

Ugyanezért napközben sehová nem jártak, a templomok régen nem látták őket és kapuzárás után tértek haza a Vízivárosba, midőn bizonyosan nem találkoztak már ismerőssel.

Krónpricné már elvégezte a dolgát a fodrásznéval, aki Pestről járt át az omnibusszal. A negyvenéves asszony álmai voltak feszesen a fésűk alá rejtve; füle mellett buzgón és a vasárnapi misék nedves-keféjével simultak hátra a hajszálak, de a boltozatos homlok fölött fürtök ólálkodtak, amelyek alkalomadtán kecses árnyékot vetettek az arcra, a húsos, egyenes orra és a nagy ívelésű szemöldökre. Olyan fehér, egészséges, húsos volt ez arc, hogy bízvást példának lehetett volna állítani az érett polgári szépségről. Budán a hegyek levegőjében és alapos mosakodások után szépülnek meg így a háziasszonyok, mielőtt végképpen elbúcsúzna tőlük a férfiak kalandos, bújkáló tekintete.

Mégis volt valami érdekesség, idegenszerűség az asszony alakján. Korántsem lehetett volna őt egy hentesbolt márványasztala mellé elképzelni, párolgó sonkák és kunkorgó malacfarkok közé. Járása, magatartása, mélázó fejtartása és nyugtalan szájszéle, oly képpel vette őt körül, amely keretből nem hiányzott a bánatosan hervadó liget. - Ez az asszony sohasem találja meg a boldogságát.

Néki az utóbbi években minden férfi szerelmet vallott, a kioszkban és a szálloda éttermében, a Ferenciek templomában és Alagon, a zöld gyepen, a Pesti Hírlap apróhirdetései között és a színlapon a földszinti zsöllében... Sokszor csodálkozva állott meg a széles tükör előtt, amely mindig dísze volt a Krómy-családnak, mit találnak rajta a férfiak, amiért bátorságot vesznek a legszentebb érzelmeik azonnali nyilvánítására? Vagy mi az a tetszetős, szinte hódító természeti adomány a külsején, amely a férfiakat ingerli, - amint már a nők a tükör előtt gondolkozni szoktak. Talán a haja, amely olykor lenszínű volt, máskor párizsi szőke. Korántsem használt festéket, ő, ahhoz sokkal erkölcsösebb volt, mint hogy befesse a haját. Mégis e dús és elpusztíthatatlan hajzatnak volt olyan sajátos tulajdonsága, hogy külső befolyástól mentesen, a színárnyalatait változtatta; ha nagyon boldog napja volt Vilma asszonynak, párizsi szőke volt a haja. És a nyakán oly apró göndör szálak voltak, mint a madárpihe. /Leánykorában kis bajusza is volt, de az valahogy elmúlott./

Vagy talán a lába zavarja meg a férfiak eszét? Rendes nagyságú női láb volt, amilyenen a hetven-nyolcvankilós nők szoktak járni. A cipősarka természetesen kissé kifelé hajlott és a gombok megfeszültek. Ettől még nem kell megbolondulni a férfiaknak. .... (1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/38, 41-42, 44-45. l. /

6.

"MINDIG KÍSÉRETÉBEN VOLT BARÁTNŐJE, HUSZÁR MANCI..."

.... Mindig kíséretében volt barátnője, Huszár Manci, aki a leghűségesebb és legkitartóbb kísérője volt gazdag pesti asszonyságoknak mindaddig, amíg azok ruháikkal, kalapjaikkal s egyéb apróságaikkal "meglepték". Huszár Manci viselte azokat a kalapokat, ruhákat, amelyekről kijelentette, hogy barátnőjének "nem jól állnak". Szegény Manci is voltaképpen feláldozta magát, de mindig jó lélek volt világéletében. Manci barna volt és arca epedő. Mindig epedett. Epedett gazdag öregúrért, önfeláldozó lovagért, önfeledt éjszakáért, ostoba kalandért, utcai megszólításért, rongyos ember fajtalan ajánlatáért az elhagyott Dunaparton, színházi sikerért, barátnője ruhájáért, Freistädtler szerelméért, botrányért és tisztességes férjért. Epedett... vagy talán irigykedett. S az állandó irigység miatt nem ért el önmagához, egy megelégedett órához, egy kedves lovaghoz, egy csókhoz, amelyhez könnyen eljuthat minden nő, akinek nincs folyton a szeme a barátnője kalapján. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/110.l./

7.

"... ÉLETÜK NAGYRÉSZÉT JÓL BEZÁRT ... LAKÁSOKBAN TÖLTIK..."

.... A barátnők valóban olyanoknak látszottak, akiktől még a leggyanakvóbb féltékenységgel sem kellett óvni Fruzsinát, ezektől a jómódú kereskedőktől rosszat nem tanulhat. Látszólag a fővárosi lakosság ama kasztjához tartoztak, akik életük nagyrészét jól bezárt és jól berendezett lakásokban töltik, a világ eseményeiről legfeljebb az újságból vagy az ebédidőnél, férjük elejtett szavaiból vesznek tudomást, de nem is nagyon érdeklődnek se események, se emberek iránt. Nevelőnő, házivarrónő, szakácsnő, háziorvos, körömvágónő körül oszlik meg az érdeklődésük, mint a háremhölgyeké. A színházi rovatot nézegetik és a barátnőjüktől hallják, mely színdarabot kell megnézni. A színházból csendes, bizsergő izgalommal mennek haza, egy-két napig rajtakapják magukat, hogy a divatos színésznő mozdulatait,hanglejtéseit utánozzák, míg aztán a nevelőnő szemtelensége vagy egy gyermek megbetegedése másfelé tereli figyelmüket. .... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957./
/182. l. /

8.

"... AZ ÚGYNEVEZETT JOBB POLGÁRSÁG HÖLGYEI..."

.... - Benézegettem még ablakokon - folytatta Janka /vagy csak a vakember hallotta a szavakat?/ -, ahol az úgynevezett jobb polgárság hölgyeit láttam mindennapi tennivalóikban. Láttam a göndörhajú asszonyokat, akik szívesen megcsalnák az urukat, ha volna valaki; akik fojtott érzékiségükben édesded pletykákkal, házasságtörési botrányokkal, szerelmi kicsapongások meghallgatásával, barátnőik reménytelen szerelmével, érzéki adomákkal mulattatják magukat; reggelenkint hosszadalmasan megbeszélik álmaikat az öreg cselédasszonyokkal /akik már olyan összeszáradtak, hogy azt sem lehet tudni, hogy valaha nők vagy férfiak voltak/, és minden álomnak valamely érzékies jelentőséget tulajdonítanak, mint akár velőscsontnak, amellyel férjüknek kedveskednek, a jó leveseknek, amelyet megunt kedvesüknek főznek, a fiatal szolgálóleánynak, akit nemegyszer azért vesznek házukhoz, hogy a ház öregedő urának eszébe juttassák a dicső múltat...

- Érzéki jelentőséget tulajdonítanak a leölt tyúkban talált tojásnak, vérmes gondolataikkal nyomon követik a katona szűk nadrágját és a barát csuháját, a nagyhajú drótostótot, aki bömbölve ordít az utcaközepén, és híres emberek fotográfiáját, amelyet a képesújságban látnak. Vasárnaponkint, midőn férjük korán

reggel vagy ebéd után megszökik a várható támadás elől, gondolatban teleültetik szobájuknak minden székét hódító férfilátogatókkal. És késő öregségükben azt hiszik, hogy még mindig hatással vannak a férfiakra, akiknek egykor tetszettek, és ócskaruhát kérnek tőlük a fiaik számára.

- A legboldogabbak közöttük azok, akik korán, alig negyvenéves korukban túlesnek a krízisen, amely a nőiesség elhagyása előtt egy-két évig csaknem az őrületbe kergeti őket, de aztán viszont békén maradhatnak, és teljes erővel részt vehetnek a házi perpatvarokban. A boldogtalanok viszont, akik sokáig, felül az ötvenen is vágyakozó, érzékeny nők maradnak, szervezetük ősi erővel frissül fel a hold fordulásával, felfigyelnek a nagyorrú férfiak szájából hallható bőgőzésre, a templomban sem tudnak kellően elmerülni az ájtatosságba, mert a templomban kiviaszkolt bajusszal találkoztak; mindig gyötrelmes gondolataik vannak, ha esküvőt látnak; és a rántás kevergetése közben oly erővel jutnak eszükbe régi szerelmi órák, hogy hanyatt kell feküdniök a szívdobogástól a díványra; ha telefon van kezük ügyében, nyomban felhívják a férfiút /akit szerettek egykor/, hogy egypár szót válthassanak vele; ha még messzi ideje az ebédnak, kalapot vagy kendőt kapnak, hogy szédülő fejjel sietve topogjanak a templomkertekbe vagy rejtek kisutcácskákba, ahol ezzel vagy amazzal találkoztak régente; ha papucsban vannak, akkor csak az ablakhoz állnak, hogy az utcán elhaladók mozdulataiban lássák újra a saját elmúlt életüket, saját útjaikat, saját tapasztalataikat. Ez az érzéki vérhullám, amely meleg fürdőként lepi meg a polgárság visszavonuló hölgyeit, olyan természetű, hogy legjobb, ha örökre titokban marad a férfiak előtt; hiszen be lehetne csengetni minden polgárházba a férfiaknak, mint akár a rossz némberekhez. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/434-436. l./

9.

"EZEKET A SZÍVALAKÚ, ÉRZÉKI ... ARCOKAT MINDENÜTT ... LÁTNI PESTEN..."

.... Ben akár akarta, akár nem: észre vehette, hogy a nő azon pesti úrnők közé tartozik, akik éjszemükkel, kondorfekete hajukkal, sápadt arcukkal, keleties színt adnak Budapestnek. A nyakán és ajka felett kis pelyhek voltak, amely kékes árnyak még jobban emelték bőrének világos színét. Ezeket a szívalakú, érzéki, szinte mindig szerelmi vággyal lebegő arcokat mindenütt lehet látni Pesten, ahol vígság és előkelőség van. Ezek a kerek nyakak és állak, ezek a fürkésző, nyugtalan setét szemek, a hízásra hajlamos derekak, érzéki bokák, szabadon hagyott keblek töltik meg az elegáns éttermeket, cukrászdákat, utcákat, ezek a nők ülnek kifinomítva, beillatosítva a színházak piros páholyaiban és a selyemboltokban, ezek a nagy gonddal felöltözött asszonyok mutogatják Pest gazdagságát, léhaságát, érzékiségét. Az idegen, ha látja őket, azt hiheti, hogy ezek a nők a maguk csinosságával töltik egész életüket; naphosszat tükrük előtt,

vagy fürdőjükben ülnek, fodrászné, szabóné, körömvágóné, masszírozóné látogatja meg őket mielőtt az utcára tennék lábukat, zenélnek, énekelnek, kacagnak, nyalánkságot esznek, mint a háremekben, és önfeledt érzékiséggel vetik magukat a kínálkozó szerelem karjaiba. Megremeg a fülcimpájuk a suttogott szavaktól, reszket az orruk az illatoktól, kis szájukkal oly mohón csókolnak mint a vámpírok. .... (1922)

/Őszi versenyek. Gyoma. 1946./
/19, 20, 21.l./

10.

"... A ROSSZ ÚTRA TÉRT POLGÁRASSZONYOK..."

.... Mentem vidámabb asszonyokhoz, akik esténkint, mialatt az izzadt harisnyát levontam kövér lábaikról, százféleképpen tudták elmondani, hol és merre jártak napközben, akiknek hátulgombos mellénykéjén mindig észrevettem, hogy ügyetlen férfikéz babrált velük, akik úgy vetették le fülledt alsószoknyájukat, mintha egyúttal kiugrálnának vétkeikből is, és akik aztán órákig elábrándoztak lehúnyt szemmel a szavakról és cselekedetekről, amely emlékezetükben maradt a szerelmi délutánról. Én pedig megvarrtam a harisnyát, ha az kilyukadt az izgatott járás-keléstől, esetleg a tánctól vasárnap este a jó barátnőnél... Rendbeszedtem úrnőim ruháit, amelyeket kivételes alkalmakkor vesznek magukra.

A selyemalsót kiráztam az ablakon, hogy kiment belőle a bolha, amely úrnőmet nem hagyta nyugodni, a mélyen kivágott zubbonykát hűvös helyre akasztottam, ahol kipárolog belőle a szenvedély, az idomosan, izgatóan szabott szoknyát elvertem a porolóval, és a gondosan kihímzett menyasszonyi inget, amelyet az asszonyok az első nászéjszaka után rendszerint első kedvesük tiszteletére vesznek fel, hogy később minden kedvesüket megismertessék a csodálatosan formált monogrammal a szív fölött, amelyre valaha dülledten, üvegfényű szemmel nézett férjük - az ingét még aznap mosásba adtam, hogy eldugjam a férj féltékenysége elől.

És ezek az asszonyok, akik órákig elüldögéltek tükrük előtt, ha egy hajfodruk nem engedelmeskedett a fésűnek; percek alatt elfelejtették szerelmüket, ha másik akadt. És ugyanezek az asszonyok, akik különben oly léhák voltak, mint a fodrok szoknyáikon: néha oly kitartóan, hivatalosan, csaknem törvényesen ragaszkodtak kedvesükhöz, mint akár valódi férjükhöz; nem terveztek egyetlen lépést az utcára kedvesük bevonása nélkül, nem mentek volna színházba, fürdőhelyre vagy kirándulásra kedvesük részvétele nélkül, sőt megkérdezték véleményét minden új kalapról szalagdarabról, napieseményről, cselédről, házmesterről...

De meguntam őket is, mert megvetettem erkölcstelenségüket, amelyet ők erkölcsnek hittek; kiszerettem a csütörtök vagy szombat délutánokból, mikorára tisztának kellett ismét lenni a krémszínű harisnyáknak, a lilaszalagos nadrágocskának, egészségesnek kellett lenni a kisgyereknek, megelégedettnek a

férjnek, derűsnek az időjárásnak, jóindulatúnak az elmúlt éjszakai álomnak, kedvezőnek a reggeli kártyavetésnek... Kicsinyes ostobaságnak ítéltem életbe vágó pörpatvaraikat a kedvessel, a férjjel, a jó barátnővel és sohase tudtam elhinni, hogy ezek a nők valódi szenvedéllyel szeretnének. Csak szerettek, mint a színpadon, az újságban vagy a regényben szokás... Nem állt jól nekik a ringyók rózsaszínű inge és jókedve, bütykösebb volt a lábuk, mintsem jól érezhették volna magukat a táncosnők lábára szabott cipőben, a fűzőjüket hiába dobták le könynyedén, mint a műlovarnők, hiányzott belőlük a született k...ák grációja - akármilyen szoknyát bújtattak testükre, mindig zsíros, konyhaszagú slafroknak látszott az, vadgalamb turbékolásukon át fanyarodott a házigond, vállukon érzett az olcsó szappan, és a fehérneműkön megtapintható volt, hogy kevesen vannak; bármily gondtalanoknak, könnyűeknek akartak feltűnni, bármint illegették fejüket, derekukat, bármint kacarásztak, vagy gúnyosan hahotáztak, bármint mutatták biztos fellépésükkel, hogy nagy állótükörben öltözködtek fel, nem pedig kis tükörben: szegények, sajnálatra méltóak voltak, apró irigységeik és gonoszságaik kiszaladoztak belőlük, mint a svábbogarak, nagyvilágias parfümökön át érzett férjük gondterhelt, bosszús, szegényizzadsága. Ezeknél a rossz útra tért polgárasszonyoknál sajnálatra méltóbbak legfeljebb azok a férfiak, akik ajándékba fogadják el e nőknek szerelmi önfeláldozását. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/437-439. l. /

11.

"... A HÖLGYEK ... A KÁRTYAVETŐNŐHÖZ IS ELMENTEK..."

.... /Általában e korszakban szokás volt, hogy bizonyos kérdések megoldását Óbudára vitték, mint a korabeli hölgyek tanúskodhatnak ebben az ügyben. Igen felvilágosodott, a különböző babonáktól csak kicsit félő és vidámkedélyű hölgyek keltek útra a hídakon át /jó volt a Lánchídon menni/, hogy egy kártyavetőnőt meghallgassanak, aki a Vörösvári út egy mellékutcájában lakott. Egyik asszonyság a másiknak szolgált az illető címmel, mindenféle álmok, boldogtalan érzések és lelkibetegségek ellen jó volt a kártyavetőnő. Eljártak ugyan a háború előtti hölgyek a különböző nevezetesebb templomokba is gyónni, de a kártyavetőnőhöz is elmentek, ha valami nem volt egészen rendben az állapotukban. A lelkeknek a feszültségét ugyan enyhítette a gyónás, amennyire az ilyen enyhülés egy álvallásos korszakban lehetséges, amelyből aztán a világháború fakadt: de a babonákat, a mindenkiben rejtőző babonákat mégiscsak az óbudai asszonysághoz vitték. Pláne, szerelmi ügyekben mindig merev álláspontón tartózkodtak a gyóntatóatyák, míg az óbudai asszony könnyebben adott útbaigazítást a legtitkosabb szerelmi ügyekben is. Csak emlékezzenek kissé a ma már tiszteletreméltó életkort élt hölgyeink, hányszor szaladtak át a hídon a kártyavetőnőhöz, amikor nem tudtak más megoldást találni./.... (1933)

/Rezeda Kázmér szép élete. Bp. 1957./
/192-193. l./

12.

"SZINTE FEHÉR HOLLÓ A TISZTESSÉGES ASSZONY...!"

A szegény bolond és hiszékeny asszonyokat gondolkodás nélkül elárulják az itteni férfiak. Még a házat is megmondják, ahol találkoztak. Igaz, hogy az amolyan asszonyok, ezek a beteg nősténykutyák, sem érdemelnek valami nagy kíméletet. Szeretik önmagukat hírbe hozni. Leülnek a szalonban és szemérmetlenül panaszkodnak udvarlóik csalfaságáról. Egymást rontják, biztatják, eltökélik. A rossz példa oly ragadós! Szinte fehér holló a tisztességes asszony a városban!

- Akiket sohasem látni!

- Úgy van. Ámde azok, akik a premiéreken, éttermekben, cukrászdákban henteregnek, oly elvetemedettek, hogy nincsen olyan férfi a városban, aki megmentené őket a máglyától, ha még fennállana ez a derék szokás. Pedig a kócsagtollas büszkék, a semmitmondó arcú uszályosak, gőgös delnők és finnyás előkelősdiek, az áltisztességesek, a sopánkodók, az unatkozók és mindent fitymálók: ruha nélkül olyanok, hogy az egész női nemből kiábrándulnak a férfiak. Hogy még van kedvük Pesten a férfiaknak cserélgetni a barátnőiket, a szívhölgyeiket, a titkos ismeretségeiket! Hisz majdnem mindegyik divathölgy keresztülmegy valamennyi férfi kezén, aki nem sajnál némi fáradtságot értük; csak a kanapéról kell fölkelni délután, tíz szót megtanulni és erőszakosnak vagy alázatosnak kell lenni.

- Azt hiszi....

- Régebben eleget próbáltam ólálkodni az ismert pesti mondaineek körül, amíg megismertem őket, mint a zsebemet. Már csaknem azt is tudni véltem, hogy mikor mondanak igazat és mikor van fájdalmuk a cipő, irigység, hiúság vagy szívbéli esemény miatt; mikor sírnak majd otthon egyedül, dühös, színészkedő vagy őszinte könnyeket és mikor nevetnek fel a setétben, mikor magukra maradnak; mikor dörzsölődik fel a sarkuk a hosszú budai sétától, amelyeket lefekvés előtt otthon hosszadalmasan nézegetnek és melyik barátnőjüknek akarnak bosszús fájdalmat okozni, ha minden ok nélkül reánevetnek egy férfira és randevút adnak a Margithíd túlsó oldalán; mikor mulattatja őket a szerelem valóban és mikor használják fel apró céljaikra a férfiak bizalmát és gyengédségét... De hiszen ezek csak általánosságok.

- Sohasem szeretnek?

- Azt nem mondhatnám. Szeretnek és szenvednek, de korántsem annyira, amint magukkal azt elhitetni óhajtják. A szerelem körülbelül olyanforma vágy a szívükben, mint az új kalap után való törekvés; a barátnőnek már új tavaszi kalapja van, holott alig írtunk áprilt... Ezekért az új kalapokért mennyi harc folyik. A pesti kalaposné memoárja nagyon érdekes olvasmány volna. Majdnem olyan fontos korunkban már a csipkés fehérneműi is, holott a pesti nagyvilági asszonyok otthon, leánykorukban hosszú, barchent alsót viseltek még. Vörösből

volt az alsó és kékszegélyű háromszögekben végződött; zsineggel kellett megkötni az ártatlan derékon s a gummiból való harisnyakötő foszladozott, midőn a comb kövéredett. A miedert még sokszor megstoppolják, mielőtt újat vásárolnának tíz forintért, a Király-utcában kapni a legjobb halcsontot és a vászoning vagy egészen rövid vagy teljesen hosszú, aszerint, hogy melyik városi kerületben született a leányzó. A józsefvárosi nők két alsószoknyával, egy feketével és egy vörössel élik végig az ifjúságukat, míg a Belvárosban már pünkösdkor levetik a barchent alsót, hogy nyáron szellőzzön a test. Így volt ez abban az időben, mikor Rezeda fiatalember volt.

- És mostanában? - kérdezte nevetve Irma.

- Nagyon sokat építkeztek Pesten, a kövező mesterek jóbarátai voltak a polgármesternek, állandóan por és piszok volt az utcákon, maltert kevertek és követ törtek, a nők nem mehettek sétálni, hogy meg ne teljen az építkezések porával a ruhájuk. A trikóról kitűnt, hogy nem lehet hetekig viselni poros állapotban. A barchent nehezen száradt mosás után. Így jöttek divatba a lengébb kelmék, a gombok, az újfajta miederek; a zárt alsóruhák, a könnyű ingek, változatos alsószoknyák, selyemharisnyák, bár az iskolában még mindig csak a kéz tisztaságára vigyáznak a tanítónők. Mire a barchentszoknyás kisasszonyok férjhez mentek, a félvilági nők már színpadi, csipkés nadrágot hordanak a közéletben is, és annak megy legjobban a dolga, akinek a leghangosabban suhog az alsószoknyája. A régebbi cipőnyikorgás helyett a szoknyák beszélnek és figyelmet keltenek. Esős időben csak az merészeli megemelni a szoknyáját, akinek van mit mutogatni. Emlékszem egy asszonykára, aki nedves napokon mindig az Andrássy-úton sétált, mert volt egyetlen csipkés nadrágocskája. Egyik menyecske látta a másiktól a változásokat. És nem egyszer az első ballépés azért történik, mert meg kell valakinek mutatni az új fehérneműt. .... (1917)

/Őszi utazások... Bp. 1917./
/109-111. l./

13.

"CSUPÁN KÜLFÖLDI URAKKAL ÁLLOK SZÓBA..."

- Angol tanárnőhöz járok és legalább háromszáz angol szót tudok, - folytatta Estella és finoman falatozott. - A legszebb pénz a világon a brittek aranya. Angliában készítik a legjobb fehérneműt, és ha angol urak jönnek Pestre, Steinné mindig elküldi értem a házmesternét. Csupán külföldi urakkal állok szóba, a pesti férfiak romlottak, ostobák, cseppet sem titoktartók és nyíltan rámutatnak a nőkre a korzón vagy a Váci-utcában, akikhez szerencséjük volt. Éppen elég eggyel megismerkedned Pesten, másnap az egész város tudja, hogy milyen színe van a harisnyakötődnek. A németeket is szeretem, bár otrombák, órákig kínozzák az embert, alkudni próbálnak, szerencsére Steinné erélyes asszony, akivel nem lehet pénz dolgában tréfálni. Azokról a franciákról, akik Pestre vetődnek, nem érdemes beszélni. Nagyobb csirkefogók, mint a pestiek és

jól vigyázz a nyakláncodra, ha franciául szólítanak meg az utcán. Amíg az öreg Baranyai bácsi élt, Steinnéhoz gyakrabban jártak a kaszinói urak, grófok, bárók, elhozta őket Baranyai bácsi, hogy a kövér Steinné megengedjen egy-két simogatást. Ezek is urak voltak és az ő kedvükért tanultam egy-két francia dalt, amit a zongorán kopogtatva kísértem, mialatt a pezsgőt behűtötték. A selyem-frakkerszényekben nagy bankók voltak és herceg T., midőn sok pezsgőt ivott, nekem ajándékozta a zsebkendőjét, amelybe hercegi korona volt hímezve. /Később persze sok sikerem volt a zsebkendőkkel az izraelita uraknál./ Ámde Baranyait megütötte a szél, az egykori urak közül csupán Alvinczi Eduárd szokott néha ellátogatni Steinnéhoz, egy jó szivart elszív és hömmögve hallgatja Steinné életből vett történeteit s az asszonynak már eszébe sem jut fölkínálni a portékáit. "Nincsenek nők Pesten!" - sóhajtanak az egykori víg urak...

- Nem vagy szerelmes?

- Néha... Nem szabad a szívemre hallgatni. Elég volt egyszer, tizenhárom éves koromban gyufát ittam egy bitang emberért. Én bizony nem azért dugom egyik garast a másikhoz, hogy valami lator majd elvigye, elkártyázza, vagy nőkre költse az én keserves szerzeményemet. Volna, akadna mindennap huncut... Látják, hogy jó ruhám van, tisztességes vagyok, mert már négy esztendeje megtiltottam Steinnénak, hogy engem helybeli gavalléroknak bemutasson, amint az első ezer forintom együtt volt. Majd bizony: ezeknek a pesti csirkefogóknak a kedvéért leszek én lotyó! Amelyiknek a legfényesebb cilinderkalapja van közöttük, még annak sem engedném meg, hogy a cipőm szalagját megkösse. Én utánam bizony nem mutogatnak majd a kávéházban vagy az utcán: "Itt megy a vén Estella, ekkor meg ekkor, itt és itt, ennyiért meg ennyiért..." Hogy az Isten verje meg a sok szájas, aljas férfiát!"...

- Helyes: nem vagyok már fiatal, beismerem, hogy járnak az utcán nálamnál szebbek, fiatalabbak, is, hisz minden falusi mindenes fölcsap kokottnak manapság. A masamód megunja a kalaposskatulyát cipelni, elmegy Steinnéhoz, hogy mosdassa meg, öltöztesse föl. A gépírókisasszonynak új ruha kell, hivatal után Steinnéhoz szalad. A mérnökné, az ügyvédné, aranykereszttel a nyakában a budai menyecske ott ácsorog a Steinné konyhájában alkonyattal és attól fél, hogy ismerőse talál lenni a bevetődő férfiú, akivel a bálban vagy a koncertben szokott magának udvaroltatni és selypítve mondja a legyezője mögül: "Csajkovszkij! Szeretem zenéjét..." De a legtöbb mindenre el van tökélve, mert már itt van a tavasz és kell az új ruha. A férfiak mind azért dolgoznak, lopnak, csalnak, rabolnak, kártyáznak ebben a városban, hogy a ringyóknak új tavaszi kalapjuk legyen. A férfiak a Dunába ugranak, fejbe lövöldözik magukat, börtönt viselnek a nőkért Pesten és szegényeknek sejtelmük sincs arról, hogy az imádott hölgy Steinné konyháján lesi alkonyattal a firhang mögül, hogy fölbotorkál a lépcsőről egy részeg német, vagy egy golyvás fiákeres, aki pénzt nyert az alagi lóversenyen, a kártyaházak krupiéi, akik még selyemharisnyára valót ajándékozhatnak... Az egész Pest egy nagy nyilvános ház, Steinné házmesternéje talán még a templomba is elmegy és meghívja estére úrnőjéhez a most esküdött fiatal asszonykát... Legyek vén, legyek beteg, de a tisztességemet nem adom semmi pénzért. Részeg cigányprímás vagy zsebtolvaj sohasem nyúlhatott hozzám Steinnénál.

... én már csak akkor érzem jól magamat, ha néhány pohárral fölhajtottam. Természetesen, nagyon vigyázok arra, hogy az ital, amelyet fogyasztok, kifogástalan elsőrangú, és finom legyen. A német bácsi velem hiába akar taka-

rékoskodni, kocsisba való a magyar pezsgő, az én márkám Pomery és Greno. És abból is a sec. Steinné tudja, hogy ha én vagyok a szalonban, nem lehet finom üvegbe önteni az olcsó bort, a frufrus fejéhez verném a palackot, mert ha ittam, néha vad vagyok.

- Borzalom, - mondtam.

- Nagyon szerencsétlen vagyok! - szólt csendesen Estella és elhallgatott.

Így beszélt Estella és tán még egyebet is mondott, amire már nem emlékszem, vagy elmondani nem akarok. .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/139-140, 141, 141-142. l./

14.

"MADAME ... A LEGSZEBB NŐ VOLT PESTEN."

Madame Louise /igazi nevén: Srottis Vilma/ az utolsó romantikus nő volt Pesten. Született egy kis dunántúli faluban, ahol nagyatyja birodalmi lovagságára és teleszkópusára volt büszke, anyja - a lá Romantique - színésznőnek szökött el a háztól, míg atyja valamely messzi csehországi garnizonban a császárt szolgálta. Nagyapó mindig a csillagokat vizsgálta vagy címerét tartotta rendben, Vilma a parasztgyerekekkel verekedett, vagy Corinná-t olvasgatta a lugasban, s így tizenhat esztendős lett, franciául tanult, hárfát s éneket, atyja hazaküldött, kivénült huszárja megtanította lovagolni, februárban egy szakasz ulánust helyeztek a faluba s mire május lett, Vilma az ablakon át megszökött a kapitánnyal a nagyapai házból. S virágárusnő lett Pesten.

Madame a virágot árulta egy kis szervitatéri üzletben, de este regényeket írt és olvasott. Azonkívül mindennap hosszú levelet váltott Fritzcel, az ulánus kapitánnyal /amely szokását mindvégig megtartotta/. Madame szép volt, ifjú volt, mint költők műveiben olvashatjuk, a legszebb nő volt Pesten. Nemes alakja mint egy fiatal szarvasé és térdig érő barna haja sátorként fedte; a szeme tündöklő, tiszta és érzelmes, lába kicsiny és derekát egy gyermek átölelhette; homlokán méla bánat, amely megnemesítette arcát, mint a kazáni Mária arcképe. A grófok és hercegek akkor még személyesen jártak a virágosboltokba, mert romantikus emberek voltak. Madame, midőn másodszor "elbukott", - mily regényesen hangzott ez valamikor! - egy antik jellemű, nagyon katolikus és nemes gondolkozású gróf pártfogásába került, akiben a nemzet és a bécsi udvar a legközelebbi hatalmas államférfiút szerette látni.

A nemes gróf mindent komolyan vett az életben.

Elsősorban a vallást tisztelte. Szent Lajos és lovagjai tanulhattak volna Ferdinánd gróftól. Hívebb gyermeke nem volt nála az anyaszentegyháznak. Őszinte, középkoriasan magas szárnyalású áhítat csengett hangjában, midőn a menynyet s szentjeit említette.

- Louise, légy vallásos, - mondta rajongó hittel. - A vallás minden. Az élet nem üthet szíveden annyi sebet, hogy a vallás meg ne gyógyítaná. S bűnbocsánatra mindig számíthatsz.

Politikában, közszereplésben elfáradva, bekopogtatott a kis lakásba, amelyet Louisenak bérelt és fejét a nő ölébe hajtotta.

- Beszélj nekem gyermekségedről - mondta.

Szerelemről, vad ölelkezésekről, vagy orgiákról, amelyek a maitresse-lakások selyemfüggönyei mögött lejátszódnak, ahogy a világon a legtermészetesebb dolog: alig volt szó. A gróf mindig oly nemes előkelőséggel állott Louise előtt, mint egy márványoszlop az Akropoliszon, fennköltsége, tisztasága pedig azon szent asszonyok áhítatát ébresztette föl a kaméliás hölgyekben, akik látszólag ok nélkül járnak és térdepelnek Szent György képe előtt a búcsújáró-helyeken.

Kár, hogy a fűszeres ételek és a mindent kiszimatoló pletyka nem engedték meg Louise asszonynak, hogy szent asszony módjára fejezze be életét. A nemes gróf túlságosan elmerült a politikában, az eszményeket komolyabban vette, mint a valóságot, és a kis fészek, hol a falon antik feszület volt s rózsafüzér a párna alatt, mint egy katolikus hercegnő szobájában, mind gyakrabban nélkülözte a gróf jelenlétét.

A Bayerischer Hof ebédlőasztalánál - az ábrándos Münchenben - két magyar főúrral ismerkedett meg Louise. Az urak a gróf barátai voltak s természetesen gondjaikba vettél barátjuk barátnőjét.

A két jóbarát azután fölnyitotta Louise káprázó tekintete előtt a nagyvilágot, operák ragyogó estéit, párisi bárok tündéri pompáját, a Grand Hotel fürdőszobás lakosztályát és Monte-Carlo kábító levegőjű kaszinóját. Az expresszvonatok gyakran járnak Európa fővonalain, de Louise értelme, gondolatvilága még gyorsabban kinyílott. A nagyvilág, - amelyet eddig csak regényekből ismert, - a régi dacos, makacs, de mindenekfölött becsületes dunántúli leánykából élvezni vágyó, selyemben, bársonyban és ékszerben tündökölni kívánó dámát formált. Jó társasága révén volt szerencséje megismerkedni őfelségével, Milán királlyal és a nizzai versenyeken egy valóságos amerikai milliomosnak, egy sör-császárnak nyújtotta át a névjegyét, ha Pestre jön, fölkereshesse: "Louise de Péczely."

A háziasszony fűző nélkül, igen könnyű apró virágkoszorúcskákkal mintázott selyemruhába öltözött s ékszerek helyett csupán egy piros rózsa volt hajába tűzve, hogy ezzel is jelezze az estély házias voltát. Az évek folyamán megasszonyosodott és /mióta szegény Ferdinánd elhagyta, hogy végre oltárhoz vezesse azt az ősrégi katolikus családból származó hercegnőt, akit szülei már bölcsőjében eljegyeztek számára/, néhány, madárkörmöcskékhez hasonló jelecske támadt a halántékán. Csupán a homloka ragyogott egy gyermeklány ártatlanságával és szomorúságával, aki karácsonyi játékai után búsul.

Jókedvű, teli kacagása, zengzetes hangja megtöltötte a kis szalont, ahol a velszi herceg ajándéka, egy aranygém tartotta hátán a névjegytartó kosarat. Könnyű ruhájában, papucsszerű félcipőjében oly fürgén térült-fordult, mintha sohasem hagyta volna el faluját és az ősi házat.

Klára ezalatt körülnézett a kis szalonban, ahol királyok és nagykövetek szoktak megfordulni. Sem itt, sem később, a lakás többi részében a raffinált, érzékcsiklandozó ízlésnek nyomát nem találta, holott regényeiben erről már olvasott. Polgári, nem is nagyúri kényelemmel berendezett szobák voltak ezek. Az egyik szalon a biedermeier-ízlést dicsérte, a másik rokokóról beszélt. Az

ebédlőben széles diófa-asztal, pohárszék, mint valamely falusi úriházban, ahol megbecsülik a nagyapákról maradt bútorokat. Csupán arcképek voltak itt olyan tömegben, amennyi arckép csak egy fotografikus műhelyében szokott lenni. Csupa férfiak. A fölírásokat - amelyek bizonyosan a kép alsó részén találhatók - diszkréten eltakarta a ráma. De még így is fölismerte Klára az egyik képben Edwardot, a britt királyt. Amott egy bíboros állott finom arcával és ifjú és öreg mágnás urak valamely jelmezestély öltözeteiben. A legfőbb helyen egy nemzetiszín-szalagos koszorú. A kőbányai ifjak ajándéka, midőn Louise asszony egy műkedvelői előadáson föllépett.

Másfelé a háziasszony képei fedték el a falat. Louise lóháton, Louise lovaglóruhában, hetyke kis cilinderben, majd leányosan egyszerű ruhácskában, kezében kis virág, máshol színházi belépőjét ereszti le gömbölyű válláról. Louise gyászruhában, Louise mint spanyol táncosnő, majd hosszú uszállyal és vagyont érő legyezővel kezében. Emitt egy polgárasszonyka a nyolcvanas évek divatja szerint, ott könyvet olvas, később hegyeslábú íróasztalkájára könyököl s bizonyosan a Kökörcsineket írja. .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/66, 67, 68, 69, 70, 71, 72-73. l./

15.

"MINDENKI ISMERT A TURFON."

.... Az érett hölgy, bizonyos Jella asszony, nemcsak gazdagságának és megjelenésének köszönhette tekintélyét, hanem annak a körülménynek is, hogy rokonságban állot a háziúrral, Frank Jeremiással és Nejével.

Jella a konyhában ültette le a látogatókat, mint a régi bizalmas barátokat. /Czifra Jánost régen ismerte a temetésekről, midőn egy-egy ismerős nő meghalt az utcában, és Jella megtisztelte a halottat, fiákeren menvén a temetésre./ Éppen vacsorát főzött az asszony, mert ő látta el vacsorával azokat a lányokat, akiknek volt elég pénzük. Állandóan lakott nála két-három leány, akinek gondját viselte, tejben-vajban fürösztötte, Jellánál lakhatni: nagy kitüntetés és hitelképesség volt. Rosenbaum és Quitt, ennek az utcának kereskedője, "Jella leányainak" szívesen szállította a legszebb ékszert és a legjobb ruhát.

Vacsorára libapecsenye volt.

Libacombot tett Czifra János és barátja elé az asszony: omlós fehér kenyeret vágott, pezsgős üveget nyitott, és tovább sürgölődött a konyhában.

- Meg kell elégednetek azzal, hogy a kezetekből ehettek. Nekem nincs időm a nagy vacsorák rendezéséhez, mert mindig sok a dolgom. Én mindig dolgozom, mert világéletemben becsületes nő voltam. A munkát nem szégyenlem. Szívesen súrolom a szobát is. De kisülne a szemem, ha akadna férfi a városban, aki rosszat beszélne rólam. Úgy bizony, Jella mos, vasal, főz, takarít, egymás mellé rakja a krajcárokat, örül, ha megajándékozzák akár egy hatoskával is, mert sok mindent kell pótolni. Nagy vagyont vittek el a csikók.

- A csikók? - kérdezte ámulva Czifra János.

- Te persze, mint afféle tisztes polgár, nem is tudod, hogy versenyt is szoktak tartani Pesten? - csattant fel Jella. - Mindig mondtam, hogy csak a bugrisok boldogok ebben a városban. Fiatalkoromban, amikor arany tálcán hozott elém mindent az élet, úgy robogott velem a fiáker, mint egy bolonddal: grófok, urak, zsokék voltak a barátaim. Mindenki ismert a turfon. Messziről intett Batthyányi Elemér, amikor meglátott. Janek hozzám járt vacsorázni. Az öreg Szemere a szakállába nevetett, amikor vicceket mondtam neki. A legszebb fiú volt a kedvesem és nagyon szerettük egymást. Olyan tiszta volt, mint a cukorbaba... Én mindenemet eljátszottam. Pedig volt már vagy százezer forintom... Azért főzök most a konyhán, hogy a százezer forintomat visszaszerezzem. Már nem sok hiányzik belőle.

- Az én kedveseimnek mindig jó dolguk volt, amíg hűségesek voltak hozzám. Igaz, hogy azt sem tűrtem meg, hogy más nővel szóbaálljanak, de én aztán ápoltam, tápláltam őket. Jobb dolguk volt, mint az anyjuk szívében. Virrasztottam álmuk felett, kitisztítottam a cipőjüket, kimostam a lábravalójukat, kivasaltam, rendbehoztam őket, még le is borotváltam a szakállukat, ha a borbélyüzlet már zárva volt... Az én kedvesem volt az első gavallér ebben a kerületben. Még zsebpénzt is adtam neki, ha nem volt. Olyan parfümöt locsoltam a zsebkendőjére, hogy még a szomszéd kerületben is megismerték az én illatomat. Olyan parfümje nem volt és nincs senkinek Pesten.

Amíg Jella beszélt, a temetésrendező figyelmesen szemügyre vette a molett asszonyságot, kőkemény idomait, elszánt nyugodt arcát, hideg szemét, hűvös homlokát és hátrasimított haját. Nem volt ezen a nőn semmi, ami mesterkélt lett volna. Csak mérges volt, mint azok a jó gazdasszonyok, akikről betegágyában álmodozik a magányos férfi. Ilyen asszony mellett tán még meghalni sem lehet. Olyan rendet tart a házában. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/86-88, 89. l./

16.

"... EGY MÁRIA TERÉZIÁS KÜLSEJŰ HÖLGY..."

.... Az osztrák-magyar birodalom területén Ferenc József parancsolt még abban az időben, de abban a házban, ahová téli vagy nyári hajnalon lépkedtünk: egy Mária Teréziás külsejű hölgy rendelkezéseinek engedelmeskedett mindenki, úgy a férfi, mint a női párton.

Jolánnak hívták a szentemet. A legszenvedélyesebb hitvitázók is csak akkor nyitották ki a házában a szájukat, ha erre J.-tól engedelmet kaptak. J. még abban a világban tanulta megbecsülni a sajtót, amikor a hírlapíró urak /különösen azok, akik a rendőrségi hírek után jártak/, a policájjal mindenféle intimebb dolgokat is elintéztek. Kovács F. Sándor akkoriban szerez bérkocsi-

engedélyeket, valamint mulatóhely-licenciákat, a hírlapíró rovására nagy botrány keveredik a sajtóban; azt hinnétek, hogy a botrány ártott a hírlapírói karnak? Ördögbe, még nagyobb tekintélyre tettek szert a lapírók! J.asszony - bár az ő háza csak amolyan Mohamed koporsója módjára lengedezett az úgynevezett polgári otthonok és ama hírhedt, legbarátságtalanabb házak között, amint a félvilágot szokták nevezni: mégis megbecsülte a hírlapírók barátságát, mert az ember soha sem tudhatta, mikor kerül összeköttetésbe a rendőrséggel.

Kosztos, barátságos ház volt ez...

A konyháján csaknem éjjel-nappal égett a tűz, mint valamely nagy traktérban a legnépesebb országutak mentén. Libamájak kellemeskedtek kövérségükkel, vagy fagyos, pástétomos csiklandóságukkal, mint maga az egészséges szerelem, amely egy farkas-sovány férfi és egy kövér madár között létrejöhet. Jókai aranykeretes, díszmagyaros, a millenáris kiállítás idejéből való arcképe, mint egy tükör nézegetett alá a falról azokra a hölgyekre, akik itt többnyire háremnők példájára /és a természetes női ösztönüknél fogva/ mezítláb, papucsban, féligöltözötten a földön üldögélve ebédeltek, zsidókonyha szerint készült paszulyokat vagy marhahúsokat, amelyeket vállára vetve, szerelmeslevél kíséretében hozott a mészáros legény J.asszonynak. .... (1925)

/Ady Endre éjszakái. Bp. 1948./
/27. l./

17.

"... A SZERELEM E MEGALÁZOTTAI..."

.... Ki tudna ellentállni: az esti csábnak, minden éjszaka megismétlődő mámornak, délutáni verklihangnak, öregember bús vak éneklésének, házmester legénykedésének, borbélyoknak és fodrásznőknek, akik az esti órában víg, nagyvilágias kedvvel járkálnak ezeknek a házaknak a lépcsőin, folyosóin, titkos gangjain, hálószobáin és mosókonyháin, híreket hoznak, levélkéket kézbesítenek, tudják, hogy mi történt a szomszédban, szerelemféltést ébresztenek, mint a vekkerórát beállítják a későn kelők, selymeivel, vásznaival, ékszereivel jön a házaló: ezek a nők legritkább esetben vásárolnak boltokban, házhoz hordják részükre a kereskedők portékájukat. A strucctollas kalaptól a házaló van elsősorban elragadtatva. Émelygős itt a divat, mint a zsibvásáron: a tarkabarkaság. A cipősarkok hihetetlen nagyra nőnek, az arcfesték gyújtogat, az alsószoknya akkor kedves, ha suhog... Ezekben a pállott, hunyorgató, mindig félhomályos házikókban laknak azok a furcsa nők, asszonyaik felügyelete alatt. Ezek az asszonyok szövetkeznek a házalóval, a suszterrel, a kalaposssal és ugyancsak ők jótállók az ékszerésznél, aki esti órában jár házról házra az esedékes részletért. A gyűrűket, a karpereceket a konyhában a földön guggolva nézegetik a nők ingben, fésületlenül, papucsban vannak még ilyenkor, de mezítelenségükkel nem hatják meg a láda tetején a boltost. Néha óriási perpatvarok kerekednek pénzért vagy

elszeretett szeretőért, egymás hajának esnek a nők, puffan a pisztoly, rikolt a szidalom, míg a harc oka, a fiatalember közönyösen vakargatja állát a borotvával.

Itt mindenki este ébred. S este suhan fel némi körültekintés után a gyanús kapun a nagyhasú polgár és a zöld kamasz. Olyan szaguk van ezeknek a szobáknak, mintha mindennap húsvéti öntözködés volna itt. A kopott díványok, rongyos törülközők, foltos pléhedények, füstölő lámpások, fülledt ágyak, fotografiák, képeslevelezőlapok már hosszú évek óta ugyanazok, csak a lakó változik időnként, elpusztul vagy elvándorol, nyoma vész, a felejtésé lesz, mint az éj, és különös játékaik és hangjaik, nevetéseik és politizálásaik és diskurzusaik és szokásos szavaik és bájaik és alvó férfiarchoz intézett szerelmi vallomásaik... Néha úgy szeretnek, mint a tigrisek, máskor ideálokat választanak, akit elevenen sohasem láthatnak, legfeljebb képes újság borítékján, vagy a fényképész kirakatában. Éppen ők: a szerelem e megalázottai, szemétdombra vetett lenézettei: éppen ők tisztelik, mint a legnagyobb hatalmat, a mindenható szerelmet. Egy napig se élhetnének, ha nem volna valakijük, akit szeretnek. Egy éjet sem szentelnének többé különös kenyérkeresetüknek, ha nem következne reggel, amelyen gyűrötten, lomposan, nemegyszer ittasan befordul a sarkon az a különös fiatalember, akinek évszámra nincs bejelentett lakása a fővárosban, mert a szeretőjénél alszik. Ez a hallgatag, többnyire komor, zord kedélyű, mitől sem megrettenő fiatalember jelenti az életet, a boldogságot a küzdelem árát. Milyen igaz csókkal illetik az unott arcot, milyen jól esik az ökölcsapásuk és míly mindenért vigasztaló az étvágyuk, amellyel az asszony konyhájából való ebédet fogyasztják! A csontos velős marhahúsok, amelyek sok zöldségben főnek meg, a hízott libák, amelyek zsírjukban úsznak, olajos szardiniák és hagymás kaviárok: táplálják a házak lakóit.

A temetésrendező mogorván ült a bakon, míg a rendőr és a kocsis egy léghuzatos kapu tarkabarka, szinte őrjöngő gyülekezetéből kivonszolták az öngyilkos nő hulláját. Titokzatos füttyök hangzottak a mellékutcában, ingujjas fiatalemberek futottak minden különösebb ok nélkül versenyt a hullaszállító kocsival, rikácsoló némberek tolongtak, az ablakokból kerek bamba szemek meredtek elő, a gyümölcsöskofa köszmétés kosarát felborították, lebontott hajjal, kisírt szemmel ordított valamit a jóbarátnő; por, kavarodás, konyhák füstje, arcfestékek rivalgó pirossága, korom és víz mindenütt ebben a világban, amelyből az öngyilkos lányt kivonszolták a hullaszállítók. Mindenki figyelmesen megnézte a jelenetet, mert lehetséges, hogy holnap éppen őt teszik be a fekete kocsiba. S a halál oka: fulladás. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/64-69. l./

18.

"ŐK MÉG NEMIGEN ISMERTÉK A KOKOTTÉLET ... FOGÁSAIT ..."

.... Szerénke barátnői tiszteletre méltóan viselkedtek. Egyik sem használt olyan kifejezést, amely megzavarta volna az ájtatosságot. Legfeljebb kétségbeesett fájdalmuk volt igazabb, mint polgári temetéseken szokás. Sírtak, mint a gyermekek, boldogtalanok voltak, mint az ifjak, vigasztalanok voltak, mintha mindenüket elveszítették volna. Ezek a nők, akik félig-meddig ki vannak rekesztve a társadalomból, szokásaikban hasonlítanak a vándorcigányokhoz. Amíg élnek és egészségesek, és jól megy dolguk: naponta százszor is megátkozzák egymást, napirenden van közöttük a civakodás, egymás szemét vennék ki egy új kalapért, kést köszörülnek az elszeretett szeretőért. Ám ha valamelyik bajba kerül, szegénységbe, vagy betegségbe dől, az egész törzs részvéte vele. És zokogva kísérik sírjához halottjukat. Egyszerűen és komolyan öltöznek fel, és a nagy esemény fontosságához mérten osztják be napi tennivalóikat. Ilyen napokon lehetőleg nem mennek sem szabónőhöz, sem szerelmi találkozóra, sem színházba, mulatságba. Babonásan emlegetik az elköltözött nevét, megbánják, ha valamely sérelmet követtek el egykor a halott ellen, és minden szokását szeretettel felemlegetik. Ilyen napokon azt hinné az ember, hogy az úgynevezett "rossz nők" csak az olvasókönyvekben élnek, valójában ezek a "rossz nők" a leggyengédebbek és legérzelmesebbek. Amíg jön a másnap, és kezdődik a mindennapi élet.

A nők szeszélyükben, gyűlöletükben, szeretetükben teljesen kiszámíthatatlanok. Pláne, ezek a nők, akik még az első lépcsőjén állnak az intelligenciának, amely a falusi iskolát, kutyaszorító utcát, a pesti tömeglakást mostani életmódjuktól és világfelfogásuktól elválasztja! Ők még nemigen ismerték a kokottélet raffinált fogásait, nem tudták azt a nyugalmat, közönyt, érdektelenséget jelképezni, amely az igazi nagy kokottokat hasonlatossá teszi a legfinomabb úrinőkhöz. Ők a szegény és tudatlan szolgálói minden ízléstelen plakátnak, amely a hirdetőoszlopon megjelenik, minden új regénykönyvnek, amelyet a királyi ügyészség darab időre kivon a forgalomból, minden színdarabnak, amelynek előadása fölött megbotránkozását fejezi ki a polgári sajtó.

A pesti suszterek nekik adják el azokat a cipőket, amelyeket a vendégszereplő néger táncosné Pesten megrendelt, de feltűnősége miatt nem fogadott el. A kalaposboltokban az ő részükre tartogatják azokat a feltűnő kalapokat, amelyek a legutolsó jelmezbálról visszamaradtak. Ők rakják meg fodrokkal selyem alsószoknyáikat, hogy az úgy suhogjon, mintha nagy madarak repülnének. Ők használják a legdivatosabb parfümöket, arcfestékeket, körömpirosítókat, ajakkarminokat, hajfrizurákat, hamis fogakat, harisnyakötőket, amelyeket egy úgynevezett tisztességes nő még nem merészelne használni - csak akkor, midőn már ők újabb túlzásokat találnak ki a divatban. Ilyen nők miatt véli a nyugateurópai utazó a Duna-korzón, hogy a Balkánon van. Ők hordták valóban a nad-

rágszoknyát, ők ültek férfi módjára a hátasló és a bicikli nyergébe, ők viseltek cipőiken ijesztő sarkokat, ők ültek a templom első padsorában, midőn Hock János szentbeszédeit volt divat hallgatni, és ők szerepeltek a hölgybizottságban, amely koszorút nyújtott át a városligeti cirkusz birkózó-győztesének.

A kultúra és a divat legrikítóbb rongyait keresik ők. Hordtak már a vállfűzőjükben sárga selyemszalagot, amidőn a bécsi pápai nuncius Pesten tartózkodott, és a "Pannónia"-szálloda erkélyére kitűzték a pápai zászlót. Ők tolongtak a divatszalon próbatermében, az ő kezükbe van letéve a hölgyfodrász szerencséje, aki új üzletet nyit a belvárosban, őket veszik észre a pincérek és a vendégek az előkelő éttermekben és a mulatóhelyeken, őket tűzik keblükre a fiatal lipótvárosi kereskedők, akiknek még nincs egyéb feltűznivaló rendjelük. Közönségesek és hangosak, és mindenütt beléjük ütközik az ember, ahol az uraknak frakkban és a hölgyeknek estélyiruhában illik megjelenni.

Ölebet tartanak, ha ez van soron, költővel vacsoráznak, akinek műve feltűnést keltett, máskor az olimpiád bajnokai részére terveznek vacsorát, buzgón rázzák a perselyt a gyermekek napján, legszebb ruháikat veszik fel a Királydíj délutánjára, bár a levegőben lóg az eső, vakbéloperációnak vetik alá magukat, képes levelezőlapot küldenek Siófokról mindenkinek /a helybeli fényképész felvételében/, midőn e fürdőhelyen elcsattant az első nyári pofon, a zenészek nekik gondolják el a slágereket, a bártulajdonosok a bombaüzletet, a kutyatenyésztők az újfajta pincsit, és a félig vak hímzőnők a legújabb ingmonogramokat, hisz, egy igazi, elismert, nagystílű kokott csaknem barchent alsószoknyát visel már, hogy minél inkább megközelítse a pesti úriasszonyok odőrjét. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/373-374, 408-410. l. /

19.

"EZ AZ ORFEUMI NŐ..."

.... Az orfeumi nő és a pezsgő! Boldogtalan vadházasság ez, amelyből a nő mindennap unottan ébred fel és mégis az éj óráiban, amikor megint elkövetkezik nászának ideje, megint csak karjaiba veti magát megunt élettársának. Minden nap issza és minden nap megörül, amikor pukkanó hangját hallja. Felvidul tőle, láttára még akkor is, amikor az imént még boldogtalan szerelmén gondolkozott. Eljátszadozik ezüstös papirosával, holott arra a papirosra gondolt, amelyen majd búcsúlevelét megírja a főkapitánysághoz címezve. Ujjai között forgatja az üveg drótjait, holott kezei már régen azzal a ruhaszárító-kötéllel szeretnének játszadozni, amely kötelet, úgy érzi, előbb-utóbb a nyakára kell hurkolnia. Gyufával megfüstöli dugóját és bajuszt rajzol az orra alá, holott nem tűri arcán a piszkot. - Ez az orfeumi nő, aki a régi világban elképzelhetetlen volt selyemszárnyak nélkül: felfigyelt akkor is, amikor a szegény költők asztalainál bontották fel a mindeható üveget.

Öklelő pillantását egyfelé vetette a megtermett Hédidédi, akinél talán nő még nem volt büszkébb bajnoki vállaira és sok kilós kebleire. A hús bálványnője volt ez a hencegő bécsi lány, aki inkább lókupecekkel szeretett üldögélni. Pepitanadrágos bécsi fiatalemberek keresték fel a lóversenyek idején... Csak megvető pillantása volt az éhenkórász pesti hírlapírók részére.

Fagyottan, unottan, haltekintettel, ajkán örökké gunyoros, elbizakodott mosollyal /mint azok a nők, akiket végül megölni szoktak a férfiak vagy pedig magukat ölik meg értük/ ült a Télikert felső végén Mágnás Elza, aki bár egy mosónőnek volt a lánya: még műveletlenségében is oly hidegnek és előkelőnek tudta magát maszkírozni, hogy a szegény érzelmes zsidólányok, akik többnyire pénztelen pincéreknek voltak a titkos szeretői; csakhamar elnevezik vala Mágnás Elzának. Már meglátogatja őt éjszakánkint a gazdag bútorgyáros, aki perverz szenvedélyeiről volt valaha nevezetes Pesten. /Így többek között az volt a híre, hogy azokat a nőket, akik megtetszenek neki, fehér menyasszony-ruhában, mirtuszkoszorúval érckoporsóba fektette és úgy imádta őket./

És a többiek, az orfeumi démonok, akik a legfinomabb ruhát és harisnyát igyekeznek maguknak megszerezni a férfiak könnyelműsége folytán: akik legfeljebb álmoskönyvből bogarásszák ki, ha valamely nevezetesebb álmuk volt... akik csak olyankor írtak, ha a vidékifi ráiratta a nevüket a képeslevelezőlapra, amelyet hencegésből a barátjának vagy a menyasszonyának küldött, akik szegények, műveletlenek, tudatlanok, érzelemtelenek voltak és csak a maguk önző bájaival törődtek, lyukas harisnyájukra gondoltak, amikor a férfiak udvarlásait hallgatták, fájlalták májukat és barátnőjük szerencséjét... ezek az ál-démonok ott az orfeumi Télikertben ugyancsak felfigyeltek, amikor Ady előtt megjelent a pezsgősüveg, de különösebben nem törődtek vele, mert hiszen körülbelül tudják Adyról is, hogy ama pénztelen "sajtóhoz" tartozik. .... (1925)

/Ady Endre éjszakái. Bp. 1948./
/18-19.l./

20.

"... AZ ÉJ SZEGÉNY LEÁNYZÓINAK" ÁHÍTATA.

.... A Borozóba egy vallásos, áhítatos, erdélyi leányka került, pincérnőnek, aki ádventben egyszerre csak azt kezdte hajtogatni, hogy ő már hajnalban abbahagyja a munkát, mert neki hajnalban misére kell menni. Bizony már nem emlékszem a nevére a szentemnek, csak annyi maradt meg az emlékezetemben róla, hogy ez a leány a vallásos szeszélyességével valóságos forradalmat idézett elő Pest akkori éjszakai világában. Jeanne d'Arc volt ez a kis hittérítő, aki mindig több és több barátnőjét vette rá, hogy hajnalban hagyják ott a korhelyeket és menjenek vele misét hallgatni a Szent Teréz-templomba.

A leányoknak megtetszett az új divat.

Eleinte csak ketten-hárman keltek útra a még sötét templom felé, éspedig olyan összetartozósággal, mint ahogy a leányiskolákban kialakulnak a barátságok két-három leány között. Kezdtek egyforma kalapot, egyforma magas, galéros kötényt, zárt zubbonykákat viselni ezek a templomos nők, - Diogénesz Blau azt állította, hogy a harisnyakötőjük is egyforma.

A barátnői-kör napról-napra növekedett. Mindig több leány kérezkedett fel hajnalonkint arra a láthatatlan fogatra, amely az áhítatba ragadta az éj szegény leányzóit... A hatodik kerületben csakhamer híre futamodott a Borozóbeli hölgyek előkelő magatartásának, - szegény zsidólányok, akik odáig a Helvéciában várták, amíg háziasszonyuk, Jolán asszony befejezi a mindennapi kártyázást a facér pincérekkel: kíváncsian álltak meg a templom bejáratánál, amíg odabenn a hajóban már szerzett jogoknál fogva okkupálták az első padsort a Borozóbeli hölgyek. A hír átjutott az Andrássy-út túlsó oldalára is, az orfeumi káváházba, ahol egy hajnalon Hédidédi sírógörcsöt kapott és az üzletvezető tudomására hozta, hogy neki ezentúl templomba kell járni, akármit mond az üzleti érdek. Hédidédi ez idő tájt az orfeumi kávéház első konzumnőjének mondatott, - tudniillik ő értette legjobban a módját, hogyan lehet a vendégekkel a legtöbb pezsgőt megitatni. Ma is emlékszem Mária-Teréziásan megtermett alakjára, fekete selyemruhájából domborodó kebleire, valamint a fiáker-nótára, valamint a Ronacher-élcekre,amelyeket Bécsből magával hozott. És Hédidédi nem tréfált. Fejére tette strucctollas nagy bársonykalapját, felvonta fehér keszty˚it, elbúcsúzott az ámuló vendégektől és csakugyan elment a hajnali misére. A katonás Waldmanné, az orfeum akkori tulajdonosának a neje ugyan nyomban ki akarta dobni személyzetéből a rendbontó Hédidédit, de egy Bibiti Horváth nevü erzsébetvárosi káplán, aki az éjszakai hírlapírók és hölgyek barátja volt: egyházi átokkal fenyegette meg a tulajdonosnőt.

Miután Hédidédinek sikerült a vállalkozás: másnap, amikor a közeli Teréztemplomban a hajnali miséhez beharangoztak: már nemcsak egyedül a bécsi leány vette a kalapját a muzsikától zengő, dallal, szerelemmel terhelt éjjeli kávéházban, hanem a Télikert második sztárja, ama nevezetes Mágnás Elza is, akiről később az újságokban annyit olvashattunk. .... (1925)

/Ady Endre éjszakái. Bp. 1948./
/61-63. l. /

21.

"MINDIG EGYEDÜL, MINDIG MAGAMBAN."

- Valaha én is ilyen szegény leány voltam. Nem volt egyebem, mint az a hat akácfám, amelyet a nagyapó a születésemkor a ház körül elültetett. Más lányoknak a hozományául néha ötszáz nyárfát is elültetnek. Nekem csak akácom volt - mondta melankólikusan Róza néni, amikor kettesben megvacsoráztak, olyan bús hangulatban, mintha temetésről jöttek volna.

A tapétaajtó mögül Róza néni hangja hallatszott:

- Én vagyok, Bimy, ne ijedj meg! - Fehér pongyolában, piros papucsban, bekötött fejjel surrant be Róza néni.

- Itt van a nyakamon az egész Kaszinó. Részeg a herceg, részeg a Tizenkétszemű gróf, részegek még a cigányok is. Kiugrattak az ágyból, én pedig megszöktem előlük.

Az emeleten éppen akkor gyújtott rá Berkes bandája egy szomorú magyar nótára.

Bimynek kirepült az álom a szeméből, amint hirtelen jövő megalázkodással hallgatta a távoli zeneszót és pohárcsengést.

- Miért hagyta ott őket, Róza néni? Majd megsértődnek, megneheztelnek... - hullott ki az első hang Bimy száján. - Nagy urak haragja nagyot üt. Menjen vissza hozzájuk, Róza néni, amíg keresni kezdik.

Róza néni az ágy szélére telepedett:

- Bánom is én az ő haragjukat! - kiáltott fel dacosan, elszántan, őszinte mérgelődéssel. - Ez a Tizenkétszemű gróf hozta őket a nyakamra, aki, ha többet ivott a kelleténél: mindig feleségül akar venni. Német verseket ír hozzám, és a cipőmből iszik pálinkát. Nem bírom el a butaságukat, az erőszakos magaviseletüket. A múltkor is úgy megszorították a derekamat, hogy napokig beteg voltam. Nem megyek vissza közéjük, mert attól félek: felpofozom őket. Csak részegen jutok eszükbe...

A cigánymuzsika andalogva szüremlett, mint valami éjjeli zene.

- Ezekben a cigányokban több tisztesség van, mint az urakban. Otthon hagyják a cimbalmot, meg a klarinétot, mikor hozzám jönnek. Tudják, nem szeretem a duhajkodást, meg a lármát.

- Róza néni nem lesz baj?

Róza néni hirtelen kerekrenyitott szemmel nézett pártfogoltjára, és hűvösen fütyürészett. Gyermekes melankólia íródott az arcára:

- Neked kellene mondani, hogy itt maradjak. És te küldesz a részeg urak közé?

Bimy nyomban a kezét kezdte csókolgatni Róza néninek, és őszinte megbánással beszélt:

- Róza néni sokkal okosabb mint én. Jobban tudja, hogy mit csinál. Nem is tudom, hogyan adhatok én tanácsot Róza néninek.

- Én azt szeretném, ha te erélyesebb volnál - vallott Róza néni. - Azt szeretném, ha te vezetnél engem, hisz annyi esztendeje vagyok egyedül, szegény, gyenge asszonyeszemre támaszkodva! Az mind csak látszat, hogy én olyan eszes, elszánt, bátor vagyok. Végül mégiscsak én sírok, amikor senki sem lát.

Asszonyi visítás, pohártöréshez hasonló kacaj, üres vihogás futamodott szét a folyosón, mint a patkánycsapat.

-Hát mégis elhívatták a balerinákat, hiába tiltottam meg! - pattant fel Róza néni.

- Hogy szeretnék ilyenkor messzire lenni innen! - sóhajtotta Róza néni. - Ott falun, az én házikómban, és az őszi szél zúgását hallgatni. Az ablakok előtt az udvaron hajtja a szél az őszi nyájat, a faleveleket, az ördögszekereket, a kitépett bokrokat. Nagy robajjal hullanak le a fatetőkön elrejtőzött diók és vadgesztenyék, amint a szél rájuk akad. Elviszlek innen ősszel, Bimy.

Remélem, ez lesz az első ősz életemben, amikor nem akarok majd meghalni, mert nem leszek egyedül.

- Bort szűrünk - mondta Bimy, hogy ő is szóljon valamit.

Róza néni összekulcsolta a két kezét térde felett, és végtelen bánatosan ejtegette szavait:

- Engem tulajdonképpen senki se értett meg eddig, mert azok a férfiak, akik nálam megfordulni szoktak, nem hisznek az érzelmességben. Azt gondolják, mindenkinek csak léhaságon jár az esze, mint nekik. Nevettetni szoktam őket, és ők nem veszik észre, hogy én nem nevetek velük együtt. Tréfákat, léhaságokat mondogatok nekik, és ők azt hiszik, hogy ez a természetem. Harmincéves vagyok, és úgy érzem magam, mintha hatvan volnék. Nincs senkim, csak megunt barátaim, ismerőseim, pártfogóim. Mindig egyedül, mindig magamban. Ha kinyújtom a kezem: nem találok egy kezet, amely megfogná. Ha vigasztaló szóra áhítozom: a bolond kártyához kell fordulnom. Az álmaimat legfeljebb a házmesterné hallgatja meg... Isten bizony, igaza volt annak a lánynak, aki délután felkötötte magát. Mi lett volna a sorsa?

Bimy a két kezét a feje alá helyezte, és úgy hallgatta Róza néni szavait. Eddig azt hitte, hogy csak a regényekben vagy a színpadon beszélnek így.

- Pest rózsájának meg fehér kaméliás-hölgynek neveznek. És én legjobban szeretném, ha valaki Rózsinak szólítana, mint egy cselédet. Vagy egy feleséget.

Bimy jó darabig törte a fejét, amíg az elszomorodott nőnek szavakat tudott mondani:

- Drága Róza néni, én nem hagyom el soha. Mindig itt maradok a király vagy a herceg szobájában, és magára várok.

- De nekem már elég volt a királyból is, a hercegből is, mindenkiből, aki most odafent összeöntözi a bútoraimat. Ábrándi Róza nincs itthon, ezt szeretném végre a kapura kiírni. .... (1920)

/Bukfenc. Velszi herceg. Bp. 1958./
/160-163. l. /

22.

"MÁR ÖTVEN ÉVES VAGYOK."

.... - Én is istenfélő vagyok. Szintén az öngyilkosságom óta. Azelőtt... bolond, pazarló és muzsikás ifjúságomban sohasem éreztem szívemben az imádságot. Hangosan, gyorsan, kötelességszerűen imádkoztam. Manapság néha-néha megállok napi teendőim közepette, elgondolkozom, a szívem meleg, boldogító áhítattal telik meg. Már ötven éves vagyok. Napról-napra készülődöm látogatóba menni a jó Istenhez. A falumban kápolnát építettem és a régi arany- és ezüstpénzeket, amelyeket fiatalkoromban a grófoktól és királyoktól emlékbe kaptam, beolvasztottam a kis harang ércébe, amely falusi birtokom közelében

esti imádságra szólítja a föld népét. Louise Pommery Reimsban többé nem az ínyemnek tölteti meg szőke borával az egykor nagyszerű palackokat, amelyeket egy Battenberg nevű követ kedvéért fürdőkádamba öntöttem és a zenéből csupán Haydn a kedvencem.

Körülbelül mindent tudok, ami a városban történni szokott. Egykor az volt a mesterségem, hogy szép voltam, buta voltam és hónapokig szenvedtek érettem a férfiak, mielőtt engedtem volna nekik. Most dáma vagyok, művelt és sokat olvasott, mint az első udvarhölgy, talán emberismerő is vagyok... Az öreg uraim, akik meglátogatnak és kényelmes életemről gondoskodnak, unatkoznának nálam, ha mindig csak Sarcey-t vagy Salgó Ernőt idézném, ha a tegnapi színházi előadás hölgyéről véleményt kell mondani... A pamlagon heverésző öreg urak, miután életműködésüket csupán annyiban nyilvánítják, hogy esténkint a Kaszinóban ebédelnek, olykor szeretnek egyet és mást hallani a falakon kívül eső, messzire lévő életből. Tudnom kell, hogy a legszebb nő Gombaszögi Frida Pesten és Márkus Emma tigrisbundát hord. Mit csinál és mit gondol az elegáns Csekonics gróf? És Szemere merre jár. Öreg asszonykákat látok el segéllyel, akik a városbeli híreket hozzám juttatják, míg egykori barátnőim, akik még nem vonultak vissza az élet küzdelmeiből, tanácsért hozzám sietnek. .... (1913)

/A vörös postakocsi. Bp. 1920./
/164, 165. l./

23.

"MILYEN KÁR A TEHETSÉGES NŐKÉRT..."

.... a fantasztikus fiatalember, a verébfészek-forma hajzattal, csaknem kizárólag Máriának beszélt, mintha titkos küldetése lett volna valamely föld alatti hatalomtól:

- A férfiak még csak utat tudnak vágni maguknak, legfeljebb a sóhivatalban vagy a finánccoknál száradnak el, de a nők, kérem, az elhagyott, magukra maradt nők szinte hiába hordozzák a nagyszerű tehetséget. Minden milliomodik házmesterlányból lesz csak egy grófné vagy táncosné. A kis Vecsera bárónéból is csak egy van az egész monarchiában. És egynél több feleséget az egyiptomi kedive se vitt magával Magyarországról. Milyen kár a tehetséges nőkért, akik itt elpusztulnak, szobalányok, virágárusnők, fonnyadt asszonyságok lesznek, pedig többre hivatottak, mint a férfiak.

- Mily kár az ifjú violákért, akik elhervadnak, akiknek mézes kelyhét sohasem csókolja a lepke! Mily kár a göndör fürtű lányokért, akik sohase fogják bevallani álmaikat, mert sohasem találnak rá arra a férfira, akinek érdemes és becses volna mindent bevallani, a nőiességnek attól az első éjszakájától kezdve, amikor álmukban először pillantják meg az újholdat tizenkét tizenhároméves korukban!

Mily kár a lesütött szemű hajadonokért, akik sohasem mondhatják el valakinek, hangosan azt az imát, amelyet a szívükben éreznek - - mindig csak úgy kell imádkozniok, amint az esztergomi érsek által jóváhagyott könyvek ezt előírják, de amely könyvekben nem foglaltatik egyetlen sor sem a titkolt, bujdosó szerelemhez!

- Mily kár azokért a tündöklő lányokért, akik sohasem ismerhetik meg az önérzetet, amelyet a finom cipő, az elegáns ruha, a divatos kalap viselete ád a nőknek; - akik sohasem ülhetnek a ruganyos hintó kéjes párnáira, és nem hajolhatnak ki páholyukból, hogy büszkén intsenek a földszintre strucctollas legyezővel; - akik kénytelenek egy hétig hordani az inget, stoppolt harisnyát húzni gyönyörü formájú lábukra és félni a széltől, amely az utcákat végigsöpri, mert nem kifogástalan az alsószoknyájuk; - mily kár a formás, hamvas ujjakért, amelyeken nem tündöklik a gyémántok észvesztő vize, az aranynak mámorító sárgasága; - a büszke nyakakért, amelynek legfeljebb az ékkövek proletárjával, a korállal ismerkednek meg; a hónaljakért és vállakért, amelyek nem tudtak soha arról, hogy a hideg vízen kívül egyéb illatszerek is vannak a világon; a keblekért, amelyek előtt nem térdepelnek a férfiak... Mily kár a dalért, amelyet csak álmában énekel a szegény leány; a csókért, amelyet a hideg szentképre helyez; és a táncért, amelyet társaság híján sohasem tanulhat meg. .... (1923)

/Aranyidő - A templárius. Bp. 1960./
/94-95. l. /

24.

"Ó, MINT UNTAM E... PAMLAGON HEVERÉSZŐ NŐKET..."

.... - Sok ház ablakán benézegettem azóta, hogy elmúlt gyermekkorom - szólt Janka. - Láttam kis házak belsejét, ahol a gond ráncolt homlokkal pergeti a varrógépet, a fáknál gyorsabban hervadnak el a nők, és korán beköszönt a félhomály, amelyben öntudatlanul, gondolkozás nélkül, unottan, mint a falióra, morzsolják le a további életet. Az egyetlen érdekes gondolat a kis házakban a gazdaságról ábrándozás. A legszebb nők sem tudnak másról álmodni, mint a felvirágozott kerekű bérkocsiról, amely őket egy ismeretlen arcú férfival a belvárosi templomba viszi, a legmerészebb álom se jut el édesded célhoz, amely édesebb volna a lakodalmi tortánál. Itt a nők álmukban mindig menyasszonyok, bár még vérszegény a combjuk, keskeny a válluk, bár már végigszenvedték a szerelem kínjait, gyötrelmeit és boldog óráit, talán már egy rakás gyerek is kapaszkodik foltos szoknyájukba: mindig menyasszonyok, mert akkor a legboldogabbak. Nem kívánkoztam ilyen kis házban lakni, pedig tudtam, hogy valamennyien arra születtünk, hogy a legkisebb szobával is megelégedjünk.

- Benézegettem nagy ablakokon, ahol a szegénység örömei helyett a gazdagság unalmas dölyfösségét láttam. Ezek a nők még sohasem sütöttek rántott csirkét, hogy pünkösd délutánján kedvesükkel kiránduljanak a budai hegyek közé,

ellenben mindent készen, feltálalva kapnak az élettől. A rántott csirkét is, a kedvest is. Nekik nem kell álmatlan éjszakán könyökölve gondolkozni arról, hogy honnan veszik új ruhájukat, és milyen legyen az; sem arról, hol találják meg a férfit, aki mindenük, reggeli ébredésük és esteli imádságuk legyen. Az új ruhát megvarrja a szabó, és legfeljebb egy-két napig tudja elhitetni viselőjével, hogy benne ő és élete megváltozott, megjavult, megszerencsésedett, ami tulajdonképpeni célja minden új ruhának. Még a menyasszonyi ruhát se a jó barátnők varrják itt, hogy betűzködjék irigységüket, vagy a titkos vetélytársnők tűheggyel jelöljék meg a derékon a helyet, ahol majd a vőlegénykeze egy más nő /a vetélytársnő/ jelenlétét megérzi, ha ütött a nász órája. És a férfi /a vőlegény/, akit e házakban a nők választanak maguknak, nem ragaszkodik ahhoz, hogy esküvői mellényét a menyasszony saját kezűleg vasalja ki, ezzel is példázván, hogy szorgalmas, engedelmes feleség lesz. Nem, a vőlegénynek mindegy, hogy ki vasalta a mellényét, és a menyasszonynak is, hogy ki varrta a ruháját...

-Élnek unott reggeleket és nyomtalanul elenyészett estéket, napokat és éveket, hogy jóformán semmi se marad nekik emlékbe az életből. Ó, mint untam e lelketlen, ostoba gazdagokat, a pamlagon heverésző nőket, akik csak azért szednek magukba műveltséget, hogy kéjes óráikat fűszerezhessék rikító gondolatokkal, akik azért maradnak meg tisztességesnek, hogy önmagukon, esetleg férjük karjai között éljék ki mindazokat a tilalmas gyönyöröket, amelyek véleményük szerint az általuk megvetett rossznők kenyere... a gazdag nőket, akiknek frufrui alatt dölyfösen terpeszkedik az ostobaság, akik a legmegvetőbb arcot vágják az utcán, midőn rejtett kedvesükhöz viszik a szoknya alatt a mocsoktalan zászlót, akik kegyetlen, hegyes cipősarokkal lépnek rá azokra a hervadt falevelekre, amelyeken előttük járt, más szegény nőknek az elhullajtott vércseppe piroslik, amely szegénynők talán életükkel fizettek azért, hogy szerettek vagy gyönyörködtek...

- Ezek a nők sohasem lesznek öngyilkosok a budai számtiszt miatt, de a nagyvilági, kopasz gavallér se indítja meg őket, hogy örökre hűségesek féljenek maradni. Gyűlöltem az angliai selyemingüket, a párizsi, vastag selyemből való harisnyájukat, a fodros, csipkés nadrágjukat, hervadt szabászok által kiszámított szoknyájukat, bujálkodó nyakszirtjüket és tisztátalan helyeken otthonosan járó kezüket. Gyűlöltem a képes bibliából betanult arcukat vagy utcalányok arcáról másolt rima-mosolyukat, amely eltorzította szájuk szegletét, mozgékonyá tette orruk cimpáját, kancsalította szembogarukat, és mint kihívó lámpás haladt elől az arcukon, míg hátul, megemelt szoknyával mutogatták tapasztalni vágyó, kíváncsi bokájukat, locsoló kertésznőkéhez hasonlatos hátukat. - Tehát a nagy ablakok mögé sem kívánkoztam. .... (1921)

/Mákvirágok kertje. Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban. Bp. 1961./
/431-433. l. /

25.

"ZIZA KISASSZONY... A KIS MASAMÓD-BOLTJÁBAN"

.... Ez a Ziza kisasszony volt a Makács gazda konkurrense. Örökké figyelt ő is kis masamód-boltjából, ahol egyedül varrogatott. Vevő ritkán tévedt be ide. A józsefvárosi leányok szeretnek a Belvárosból öltözködni, és Ziza kisasszonynak így szűkösen ment üzlete. Makács néha hónapokon keresztül számolta a boltba benyitó vevőket. Számításokat csinált magában, és igen dühös lett, mert sehogy sem bírta felfogni, hogy Ziza kisasszony gyenge üzleti viszonyai mellett is nyitva tudja tartani a boltot. Voltak olyan hetek, amikor Makács gazda reggelenkint arra ébredt, hogy Ziza kisasszony azon a napon már nem nyitja ki a boltot, mert nem nyithatja ki; különösen a házbérfertály idején voltak ilyen érzései Makács gazdának. Ziza kisasszony azonban mindig kinyitotta már hét órakor reggel a boltot, és pápaszemes arca látszott az üvegajtó mögött, amint kíváncsian kinézegetett. Makács gazdát rettenetes féltékenység gyötörte, ha e kis fürge, öreges hölgyet látta. Nyilvánvaló volt, hogy az esetleg fölmerülő titkokat meg kell osztania Ziza kisasszonnyal, mert Ziza kisasszony úgyis megtudja őket.

Ziza kisasszony pedig csendesen és nyugodtan éldegélt kis boltjában, és tulajdonképpen semmit sem csinált. A bolt mögött volt egy kis szobája, és ezen a helyen élte le életét.

Egyedülvaló vénkisasszony volt, akinek már nincsen semmi vágya a világon, és tán sohasem volt életében, mert mindig másokkal törődött. Csodálatosformájú kis madárfeje volt, amire szürke, kopottas hajat rakott toronyformában reggelenkint. A vastag pápaszem mögül kicsillogtak kék, derűs szemei, és sovány orra körül apró, sűrü ráncokat vont az idő.

Itten élt ő csendesen; kalapskatulyái és kanárija között osztja meg minden óráját, no meg gondolkozott a környékbeli embereken, a környékbeli eseményeken. .... (1901)

/Az aranybánya. Bp. 1960./
/24-25. l./

26.

"BAKAJNÉ ASSZONY"

Az ajtó felnyílott, és Bakajné asszony, akinek létezéséről annyi nő tud Budapesten, frissen, vígan, ropogósan, mint a jókedvű, bizalomkeltő reggeledés, a szobába lépett. Kistermetű, fürge, barna asszonyka volt, a Ferencvárosban a fiatalemberek megfordultak az utcán fehér szoknyája után, a vajudó asszonyok pedig úgy kapaszkodtak a kezébe, mint a csodatételbe. Az öreg falusi bábák is kosarukban hordják a szenvedésektől megváltó tudományt, tenyerük és gyakorlatuk biztos és nyugodt, babonáik nemzedékről nemzedékre szállnak. De mi az ő művészetük ehhez a derék asszonyéhoz mérten, aki körülbelül tízezer pesti gyereket segített a világra! A szenvedő ember mindig glóriát és csodát keres az ápolónő fehérbóbítás homlokán. A vajúdó asszonynak szeme pedig kétszeresen látja a bába szeméből feléje sugárzó bátorítást. A jó Bakajnénak olyan tapintása volt, hogy a pesti nők vénségükre sem felejtették el ezt az asszonyt, aki válságos órájukban buzdítóan, bátran, a nők örök testvériségével melléjük állt.

Az asszonyok nyögtek. Bakajné egy rövid perc alatt végignézte mind a hármat. Megigazította a fejüket, megtámasztotta a lábukat, megemelte a derekukat. A fájdalomban vonaglók láthatólag megkönnyebbültek, mióta ez a frissen fésült, mosdott arcú, hűvös tenyerű asszony a szobába lépett. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/251. l./

27.

NATÁLIA A RÉGI VÍZIVÁROSI TEMETŐBEN.

.... Natália a régi víziárosi temetőben Halottak estéjén gyertyát gyújtott egy ismeretlen síron.

Natália azért gyújtott gyertyát, mert érezte, hogy ezzel tartozik a lelke üdvösségének. Vidéki nő volt, természetszerűleg szerette a temetőket, ahova elsétálni lehet bánatban, gyengeségben sírni... Ez volt a legelhagyatottabb temető a budai oldalon. A vén fák között bágyadtan fütyült a szél, mintha belátná céltalanságát. Itt-ott a sírdomb mellett öregasszony guggolt, aki már maga sem tudta, hányadik esztendőt tapossa; a sírások is réges-régen meghaltak, akik ezeket a sírokat felhantolták... mind ritkábban csikordultak már a kapuk a te-

metőszekér előtt, a sírásóknak nincs okuk reggeltől-estig rumot inni, józanul is győzik a mesterséget.

Natália két kezét kitárva vigyázott a gyertyácskákra, amint a sírdomb mellett térdepelt és imádkozott...

Nagy messziségben pislogott még egy-két gyertyácska a régi temetőben, mintha lidérclány volna az is - talán egy ifjú fekszik ott az öregek között, akinek szíve világít még éjszakánként a fájdalomtól... A szél aztán végérvényesen elfújt minden gyertyavilágot a temetőben, és Natália mantilljába burkolózva, dobogó szívvel szaladt a zörgő fák alatt. A szél mindenféle érthetetlen szavakat kiáltott utána; hol fenyegetésnek, hol hívogatásnak hangzott a kiáltás. Amikor a temető kapuján kifordult Natália, úgy érezte, hogy valaki jött vele. Mintha a hátán, a derekán kapaszkodott volna valaki, aki két összekulcsolt kezét átkapcsolja a szíve felett.

Amíg imádkozott és vállát alázatosan meghajtotta: valaki, egy kis lélek, amely eddig talán fázósan egy madárfészekben bújt meg a gallyak között, hirtelen elhatározással leugrott a magasból, és meghúzódott Natália ruhái között. Meleg volt, mint a friss kenyér. A karjának ölelése olyan volt, mint a virágszáraké. Még lélegzetét is lehetett érezni - mintha együtt lélegzett volna Natáliával.

Natália eleinte ijedten vitte terhét hazafelé. Száraz fát szedni kéredzkedett el otthonról, és ime rőzse helyett valami egyebet visz haza a hátán. De vajon mi lehet az, amely oly melegen, szerelmesen hozzátapad, mint a testéből való test, lelkéből való lélek?... Natália nem mert a válla felett hátranézni - már gyermekkorában így tanulta ezt a babonás vénasszonyoktól -, hátha meglátja: kit visz a hátán... egy madarat vagy egy gyereket?

Amint azonban a városba ért, a kivilágított boltok, utcák, kocsmák közé a nedves, hópelyhes, telet ígérő estén: igen jól esett Natáliának, hogy nem megy egyedül végig azon a hosszú úton, amely oly végtelennek látszik, mint az öregasszonyok guzsalyán a len. Valaki jött vele, és útközben mindig érezte kézszorításának melegét, üde szívecskéjének dobogását elámulva hallgatta és bíztató ölelését érezte. Mintha egyszerre szert tett volna a legjobb barátra, aki soha többé el nem hagyja. Aki ezentúl mindig egyszerre teszi le fejét a vánkosra az ő bánatos fejével, aki minden útján elkíséri s napközben sem hagyja el soha vigasztaló hangjával, bátorító jelenlétével, melegségével, odaadásával. A lelke ketté nyílt és jobbik fele virágot hajtott. A lépésében érezte egy másvalakinek az apró, igyekvő lépését. Határozottan ment valaki vele, akit nem láthatott, nem tapinthatott - talán csak egy érzést, amely új, barátságos és végtelenül megnyugtató volt...

A szemében érezte, hogy még másvalaki is néz a szemén keresztül, és nem leli oly unalmasnak a világot, mint eddig ő. A kis idegen még örült a nyugalmazott hivatalnokoknak is, akik a Víziárosban nagy számmal jönnek elő esténként a hepehupás utcákon, ahol egyes házakat vaskerítés von körül, hogy a földszint ablakán be ne lépjen a járókelő. Ezek az öreg hivatalnokok, akiknek kiült a nadrágjuk, mintha még most is egész nap az íróasztalnál ülnének otthon papírral bélelt karosszékükben, s gyakorolják magukat a hivatalos munkában - hátha egyszer eszébe jut a miniszternek visszahívni őket irodájukba -, többnyire a fal mellett mendegéltek: tapogatózva vagy tétova lépésekkel, mintha az egyik lábuk nem tudná utolérni a másikat (csupán némi ravaszkodás árán), a levegőben megkerülve, fortélyosan előrecsapva mennek, mendegélnek ismeretlen cé-

lok felé, és reszketeg szájjal megkérdezték Natáliát a keresztútnál: vajon jön-e kocsi az út közepén? S Natália nemcsak nyájas szóval, de karfogással válaszolt, amellyel átvezette az öreg dohos embereket az úttesten, s igen megelégedettnek érezte magát...Itt találkozott azokkal a ravaszszemű öregurakkal, akik kiegyenesített derékkal, nekividámodva lódultak kocsmáik felé, és előre csettintettek nyelvükkel a paprikáshalnak, a marhapörköltnek, a következő élménynek - s ugyanakkor hamisan kacsintottak Natália kis kalapkája alá. És Natália ezen az estén nem jött többé zavarba az arcátlan szemektől, deres bajuszoknak mozgatásától, sőt az elkoptatott végű botocskának jeladó kopogásától sem... Útjában találkozott a vízivárosi úrinőkkel is, akik barna hajukból a legnagyobb huncutkát viselték a fülük mellett, és olyan szűk szoknyájuk volt, mintha a párizsi divaton is túl akarnának tenni. És ezek a szemközt jövő budai úriasszonyok, mintha felismerték volna a kis idegen arcát, akit Natália kebléhen és hátán hordozott: résztvevő, kárörvendő vagy megvető szemekkel mérték végig a hóesésben igyekvő leányt. Sokkal erősebben érezte a hentesboltok szagát, mintha még a kirakatbeli lámpásnak is kolbászillata lett volna. Egy kocsmában, ahol éppen megnyitóját játszotta a féktelen tamburás zenekar, és villogó szemű, ragyás, aranypénzes barna asszony tulipiros kedvvel énekelt ki az utcára, hagymáshalat főztek. Natália hirtelen olyan étvágyat érzett a hagymáshal iránt, hogy csaknem elepedt. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/209-212. l. /

28.

"NATÁLIÁT A SZÜLŐSZOBÁBA... VITTÉK A SZOLGÁK..."

A szobában már két nő feküdt, akik idáig egymással versenyeztek a jajgatásban, fájdalomban, gyötrelemben.

Amikor Natáliát a bába és az orvos a szülőágyra fektette, nyugalmat rendeltek neki, és a földre melléje helyezték azt a kis fehér batyut, amelyet magával hozott, benne néhány olcsó ingecskével, egy rózsaszínszalagos fejkötőcskével, szegény kis ruhadarabokkal, amelyek oly hűségesen jöttek idáig Natáliával, amilyen hűségesen csak a szegények tudnak szeretni - a mozgolódásra a két nő, aki este óta itt szenvedett, megenyhülni látszott...

Natália elbúcsúzott új barátaitól, Czifra János úrtól és annak társától, igen heves fájdalmak lepték meg, mint a dagály jön a tengeren... Elmúlt életének képei megszakadozva, foszlányokban mutatkoztak előtte...

A szülészeti klinika vadszőlős, kertes udvarán megszólaltak a kakasok, a szenvedők és kétségbeesettek megvigasztalására. Vége felé közeleg a hosszú gyötrelmes éj; napvilágnál, de már a hajnalcsillag és a szél megérkezésével enyhülnek a fájdalmak és nem tűnnek fel oly borzalmasaknak a következő szenvedések. Hosszú betegségben az emberek az újesztendőt várják, a szülészeti klinikán a hajnalodás jelenti az újévet.

A három asszony még mindig "eredménytelenül" feküdt a szülőszoba ágyain, pedig oly végső kétségbeeséssel kapaszkodtak az ágy rácsaiba, mint a fuldoklók. Kimeresztett szemmel figyelték a nagybajuszú órát a fehérlő falon.

Öt perc: és jön a fájdalom, roham, a sikoltás, a Gellérthegy bejön a szobába, és ráfekszik a vajudó nő gyomrára... de nem a Gellérhegy ez mégsem, hanem csak egy izmos bába, aki a testi súlyával segít egy kis ismeretlennek az út megtalálásában.

Most hirtelen repesztő, reszketó, földindító fájdalom vonaglott át egész testén. Arra tért magához, hogy Bakajné fekszik rajta, nevető arca lecsüng az ágy másik oldalán, két tenyerével pedig úgy dagasztja Natáliát, mint a kenyeret. A jó Bakajné fürtei előbújnak a fehér fókötő alól, nevet, csengő hangon kiált:

- Megnyerjük az Asszonyságok díját!

Aztán hirtelen felsikít egy ismeretlen, eddig sohasem hallott hang a szülőszobában. A másvilági hang után csakhamar határtalan megkönnyebbülést érzett Natália. Az ultramarinkék tengeröbölben jáspis színű hajnalon a korállokkal díszített hajú Vénusz hangja volt ez, amint rózsaszínű kagylóban a világra jön. Egyszerre pihenést parancsolt a fűrészorrúnak, tüskéscsillagnak, a fúrófejűnek, a tengeri csikónak, amelyek eddig Natália belsejét tépték, marcangolták, fűrészelték, fúrták. A tengerfenék földindulása elmúlott. Helyükre térnek a feldúlt rétegek, halmok, völgyek. A tenger nyugodtan ragyog az égbolt színeiben.

- Leány! - kiáltotta Bakajné a csillogó, csorgó vízvezeték felől. Tenyerébe vette a gyerek alfelét, és magasra emelte a vörösbőrű, hápogó szájú gyermeket az első fürdő után. Úgy feküdt a kis jövevény a bába tenyerében, mint királyi trónuson. Mindenki őt nézte a szülőszobában. A két vajúdó, jajgató asszszony abbahagyta fájdalmait. Az anya arca megvilágosodott, mintha valami rendkívüli fényesség ömlött volna el a sokat szenvedett arcocskán. A bába kiegyenesedve, diadalmasan állott, mint az Arkangyal, aki segített a világ új megváltójának a világrajövetelében. És a vöröskés hajú, gyengéd, virágszirom testű gyermek feje körül glóriát látott minden szem, amely őt figyelte.

Itt volt a gyermek: az élet célja.

És most elkezdi útját e földön, az ösvényen, amelyet mindenki magának tapos, és amelyen egyedül kell végigmennie bármilyen nagyszámú barátokkal, sorstársakkal találkozik is útjában. Az út végén ásójára támaszkodva áll a sírásó, és nyugodalmasan pipázik. Neki van ideje várni. Ámde mi lesz addig, amíg a gyermek görnyedt öregasszonyként, a gond és bánat rőzsekötegével a hátán a sírásó karjába tántorodik?

Ezek a gondolatok cikáztak át az anya szívén és elméjén, amíg gyermekét kitárt karjaival magához szorította, szívéhez a szívét, ajkához az ajkát, szeméhez a szemét. Ez a csók volt az, amiért Natáliának annyit kellett szenvedni. Ennek a csóknak leírhatatlan boldogságáért tartotta őt életben a sors. Ez a csók, amelyet gyermekével váltott: volt minden jutalma a földön.

És a csók és ölelés után - halkan szenderegni kezdett.

Hiába költötték, hiába jöttek elő fehér kabátjaikban az orvosok, Natália pillái elmélyedtek, feje elkábult, látása bizonytalan, nyelve megtagadja az engedelmességet, csak karjait tudja már kitárni gyermeke felé, mintha haldokolva megáldaná azt.

Már kihajnalodott, a Bakáts téri torony megvilágosodva állott a tér közepén, mint a lelkek lajtorjája. Szél sírdogált a templom falai körül. A szülészeti klinika fehér ablakaival és függönyeivel, lámpásaival odalent maradt a téren, mint az élet malma, ahol örökké folyik a munka. .... (1919)

/Asszonyságok díja. Bp. 1958./
/224, 226, 227, 250, 263, 265-266. l./

29.

KECSEGINÉ "ELRABLÁSA"

.... - Eszébe ne jusson sikoltani, asszonyom - könyörgött Rombolai. - A rendőrség minden pillanatban nyomunkra akad.

- Jól van, nem sikoltok - felelt az özvegy. - Csak arra kérem az urakat, ha még nem halt ki önökből minden lovagias érzület egy védtelen nő iránt, ma este függesszék fel elhatározásukat. Adjanak annyi időt, hogy gondolataimat rendezhessem. Hogy háztartásomat ne hagyjam el hűtlenül. Hogy intézkedhessem távollétem idejére. Hogy kitaláljak valamit: hova és merre tűntem.

- Fehérneműről, amire a hölgyek a legkényesebbek, gondoskodtunk - szólt közbe a tőrmester.

- Hiszen nemcsak alsóruha a nő egész élete - siránkozott Kecseginé. - Vannak apró titkai a toalettnek, amelyet egy úrihölgy még a halálos ágyán sem bízhat férfira. Kegyelmezzenek uraim, egy szegény, elkényeztetett úrnőnek, akit férje mindig a tenyerén hordott. Megijedtem, uraim, és az ijedség olyan állapotba hozott, hogy néhány napig pihennem kell. Ilyenkor a kímélethez joga van minden nőnek. Rombolai vitte a szót, bár az úrhölgy vallomása a legnagyobb zavarba hozta.

- Az én megbízatásom lejárt. A megkegyelmezés joga barátomat illeti. Én híven s nemesen cselekedtem, mint bajtárshoz illik, aki közös sorsban életre-halálra hív...

- Engedjék meg, uraim, hogy figyelmeztessem önöket némi hiányosságokra, amelyeket eddig megfigyeltem. Este a nőrablást fekete álarcban szokás végbevinni. Fegyvereket sem látok önöknél. /A tőrmester zsebére ütött./ De legfőképp hiába keresem bármerre a megbízható, zárt kocsit, amelyben a zsákmányt elrabolni szokás. Figyelmeztetem önöket, hogy a félszemű Davidovics bérkocsissal hiába egyeznek meg. Annak kocsijába nem ülök, mert másnap az egész város tudja a dolgot. Ez a gonosz hintós már sok ártatlan asszonykának keltette rossz hírét Pesten, holott egy kis sétakocsizásnál egyebet nem tettek. Egy szerencsétlen barátnőmet megzsarolta a bérkocsis találkája után a budakeszi erdőben, miután a gavallér ellengett dolga végeztével. Én erkölcsös, előkelő úriasszony vagyok. Rokonaim magasállású férfiak.

A tőrmestert cserbenhagyta a tudománya.

Kecseginé leckéztető hangon folytatta:

- Tehát uraim, jól nézzenek körül, mielőtt egy úriasszony féltve őrzött hírnevét a világ szájára adnák. Én engedelmeskedem az önök erőszakos fellépésének. Fűtve lesz-e a ház, ahová elrabolnak? Kaphatok-e reggel meleg vizet? A tisztaságra mindig sokat adtam.

Romholai ekkor bevallotta, hogy ő csak a gőzhajóig tudja elkísérni a hölgyeket, akiket kiszemelt.

- A hajam sarkig ér. Nem tudom egyedül megfésülni. A körmeimet a szobalányom nyírja. Fájdalmas tyúkszem van a talpamon, amelyet Louis és Tricskai szokott operálni. Gyakran szenvedek főfájásban, midőn csak gyenge masszázs tud elaltatni. Az étkezésnél nagyon válogatós vagyok. Kevés fehér húst, több főzeléket s főként párolt gyümölcsöt kell ennem. Az arcomra friss marhahús szeleteket kötözgetek éjszakára. És nem tudok elaludni csak ha a saját órám ketyegését hallgatom. A caprice-vánkosom és a saját ágyneműm nélkül nem tudok eltölteni egy éjszakát sem.

Tótul kell valakinek elmondani a miatyánkot, mert enélkül gonosz álmaim vannak. Délre nyíljon a hálószobám, mert északi szobában köhögök. Frissen fejt bivalytejet szeretek reggelire, és délután nagyon kedvelem a kávéillatot a háznál. Bonbont szoktam szopogatni, és a kalaposném pletykáit gyakran elhallgatom. .... (1918)

/Jockey Club. Pesti nőrabló. Bp. 1964./
/150-152. l. /

30.

"MÁRIA SZÉP VOLT, MINT AZ ... IFJÚ BUDAPEST."

Mária szép volt, mint az akkori ifjú Budapest.

Tizenöt-tizenhat esztendősek voltak a paloták az Andrássy úton és ugyanannyi esztendősek a lányok, akik az új női szépséget jelentették Budapesten.

A Nagykörút épülése előtt egyféle női szépség volt Pesten: a polgárnő szépsége, amely korántsem volt magyarosnak mondható. Régi arcképalbumokban, rézmetszeteken láthatjuk azokat a dinnyefejű nőket, akik már tizenöt esztendős korukban öregesnek, bánatosnak, lemondónak látszanak. Sima hajuk; apácásan hideg vagy a vérmességtől gyakran színét változtató arcuk; papucshoz szokott lábuk és a vasárnapi vállfűzőtől már alig karcsúsodó alakjuk: mind germán ősanyjuktól, a tenyeres-talpas hausfrautól maradt örökségbe. Ezekről a régi pesti nőkről bizton lehetett tudni, hogy generációkon át nem változnak.

Ugyanarra a helyre térdepeltek a belvárosi templomban, ahová anyjuk és nagyanyjuk; ugyanazokkal az ételekkel táplálkoztak, amelyeket már a család legöregebb asszonyai írogattak szálkás, lúdtollas betűkkel receptes könyvekbe; megőrízték a pólyákat, vánkosokat, amikor a bábaasszony világra segítette az újszülötteket; a férjük éppen olyan komoly, szertartásos férfiú, mint ezt atyjuk-

ban tanulták tisztelni; ugyanazokat a pletykákat hallgatták a szomszédasszonyoktól, mint a nagyanyjuk, és talán még a bűneik is ugyanazok voltak, amelyeket nagyhétben a szent barát fülébe elsusogtak. Ritkán változtatnak szappanjaikon, a hajviseletükön, a fürdővizükön, a némely alkalommal viselt vastag, vörös alsószoknyájukon és egyéb mindennapi szokásaikon. A szemüket attól az időtől fogva lesütötték, amint meglepődtek az első holdfordulásnál, amint az első különös álom meglátogatta őket, amely álmot megfejtés végett nem mertek előterjeszteni a családbeli öreg asszonyságnak. Nem mertek szépek lenni, mert nem engedték ezt a férfiak, akiknek fennhatósága alá tartoztak. Zavarba voltak, mikor új ruhát vettek fel. Tizenkét esztendős korukban többnyire kimaradtak az iskolából, segítettek a háztartásban, megtanulták, hogyan szereti apjuk a babot vagy a káposztalevest; a budai kirándulásokon, pünkösdkor vagy a lövészházi majálisokon lesték el a nagyoktól a tánclépéseket; legnagyobb élményük volt, ha esküvőt nézhettek végig, és gyakran mentek férjhez a temetőből, ahol a szomszédos sírhalomnál fiatal özvegyember búsongott. Még azt a gondolatukat is eltitkolták, hogy megkívántak valamely édes süteményt vagy cukros befőttet, nemhogy a férfiak szemébe mertek volna nézni. /Természetesen nem az öregasszonyokról volt szó e sorokban, akik a tüzes vasalót is a férjük után hajították, ha méregbe jöttek./

Voltak még egyéb szépségek is a régi Pesten, de azok kastélyokban laktak, legfeljebb télen tartózkodtak a városban, mint a kócsagok délen. Megyei kisasszonyok, akik gyermekkoruk óta nem féltek a fúvó bikától, a nyihorászó csődörtől, a megkergült kostól, de még a férfiaktól sem, mert szabad levegőn, vidéki házakban nevelődtek, bárónők és grófnők, akik franciául beszéltek, legyezőnyelvet tudtak mamzellektől és inasoktól, sok mindenféle levegőn, vidéki házakban nevelődtek; bárónők és tükrökből korán begyakorolták, hogyan kell szépnek lenni; - de hol voltak innen a dunai molnárok, a búzakereskedők, az aranyművesek lányai? Azt mondják, hogy az Orczy-házban, a Király utca környékén is voltak megközelíthetetlen, érzelmes, boglyas szépségek, akiknek éjsötét tekintete kivillant a homályos, szűk, piszkos udvarokból, keleties renyheséggel és tudatlansággal viselték az életet, rongyos szoknyáikat és ékszereiket; almacsutkát tartottak a szájukban, amikor a férfiak ajkuknak nemes vonásait dicsérték, és aztán piros ronggyal dörzsölték be gyönyörű kincsüket; kondor, fésűt át nem eresztő hajukat nem lehetett sokáig magasztalni, mert korán lenyírták azt, miután a parókát fejükre tették; és férjük később sem szerette őket féltékeny, szenvedelmes, egyedül bírási vággyal, mert nem volt alkalmuk okot adni az olykor oly gyötrelmes, de boldogító féltésre.

Mária azt a szépséget jelentette, amelyet már nem ismert közelebbről sem Ferenc József, sem Podmaniczky Frigyes.

A Máriához hasonló szépek még nem táncoltak a pesti iparoskör bálján sem palotást, sem csárdást az uralkodópár tiszteletére, sem a Hatvani utcában nem tűntek fel, amikor Frigyes báró az első népfelkelőket a katonai gyakorlatról hazavezette.

Mária volt az új pesti szépség, aki már nem az ódon Belvárosban látta meg a napvilágot, hanem az ifjú Nagykörút lármás és mozgékony bérházából pillantott először az odalent zsongó, kavargó utcára. Wlassics Gyula még nem engedte a lányokat a gimnáziumba, de az Andrássy úti leánynevelő intézetben már nemcsak illedelmes magaviseletre, valamint Mazzantini tánclépéseire tanítják a modern leányokat, hanem mindenféle tudományokra, amelyeket eddig csak a fi-

úknak volt joguk megismerni. A tornaszobában ott van minden leánynak a rövid fekete szoknyácskája, amelyben a bakra ugrik, és már csak néhány bárgyú férj hiszi a városban, hogy a tornázás árt a szűziességnek. Az átszíjazott könyvcsomagot, mint a legingerlőbb jelvényt, hordják végig a bakfisok az Andrássy úton. Az újságban megnézik a színházak és koncertek műsorát, télen korcsolyázni járnak, nyáron úsznak a Dunában, Beniczkyné regényei mellett szeretik Jókait, de a pad alatt néha megtalálni a Rozsnyai-féle könyvkereskedés kiadványait is.

Mária új volt, mint Stanley-féle afrikai vászonsüveg, amelyet akkoriban kezdtek a körúton viselni a fiatalemberek; bátor volt, mint Wahrmann Renée, aki először mert helyet foglalni a kötött léggömb kosarában; ruganyos volt, mint egy cirkuszi akrobata; és éhes, szomjas, gyűlölködő, önző, mintha néki is barátnője lett volna egy Korona utcai kalapkészítő leány, akit K. György gróf feleségül vett.

Máriának rövidre volt vágva a haja, a válláig sem ért e selymes barnaság, mint azok a nők hozták ezt divatba, akik festészettel vagy irodalommal foglalkoztak. Szerette a tarka skót szövetből való szoknyát, és terve az volt, hogy egykor majd Rembrandt-kalapot fog viselni, mint az operaházi művésznők, akik a Hajós-utcai kiskapunál várakoztak köpködő, krákogó énekmestereikre. Nem érzett különösebb meghatottságot, ha illusztrációhoz hasonlatos huszártiszt rávillantotta a monokliját; megvető, csúfondáros szavakat mormogott, ha a velszi herceghez hasonlatos ifjú gavallér pardont raccsolva, a kísérőjének akart szegődni, sőt a nemrég elhúnyt Rezső trónörökös tiszteletére szakállt viselő grófok és bárók se zavarták álmában - annál többet forgatta a fejében az öreg műépítészt, aki az Andrássy út legtöbb palotáját emelte, Korányi professzort, a híres orvost /akihez álmában mindig készülődött, hogy megvizsgáltatja vele a tüdejét/, Andrássy Manót, aki ezüstös fejével, mindig csukott, számozatlan fiákerén pontosan délután négy órakor hajtatott el a leánynevelő közelében, hogy az Új utcába Sz.Arabella udvarlására legyen. De még a vakmerő biciklibajnokok, akik óriási kerekeiken közbámulatot csengettek ki a maguk részére az Andrássy úton, se ragadták meg Mária figyelmét oly mértékben, amint akár Ráth Károly, a polgármester, amikor tekintélyes bajuszával végigsétált a Sugár úton. - De minden ideálja között a legelső helyet foglalta el Kléh István, az Első Hazai akkori igazgatója, aki Kauser műépítész társaságában gyakran szemlét tartott az Andrássy út még beépítetlen telkei felett; az öreges, mogorva, kedvetlen Kléh Istvánba volt szerelmes legelőször Szarvashegyi Mária. /Pest még kisváros volt, könnyű volt a nevezetesebb embereket megismerni. Máriának volt egy barátnője, bizonyos Ganzl Elvira, aki a Kerepesi úti temető sírboltjairól írta le azoknak a nevét, akik egykor híres emberek voltak Pesten. És úgy beszélt a halottakról, mintha személyes ismerősei lettek volna./

Amint láthatjuk: Máriának meglehetősen intelligens ízlése volt, pedig még alig múlt el a korszak, amikor a választékos modoru kereskedősegédeknek, borbélyoknak, vándorszínészeknek volt a legtöbb sikerük Pesten. De Mária már új volt, modern, volt, izgalmas szomjúsággal tudakolta barátnőitől az iskolából jövet, hogy kinek a kocsija gördül végig a fakockákon, megjegyezte magában a neveket és arcokat, körülbelül tizenhárom esztendős korában már tudta, hogy kiknek tulajdonai a házak az Andrássy úton, és kinek van a legtöbb telke a városligetben? Ez a sajátságos gyermek együtt növekedett Pesten az újgazdagokkal, és azok érdekelték mindenek fölött, akik az új palotákat építik. .... (1923)

/Aranyidő - A templárius. Bp. 1960./
/36-40. l. /

31.

"ZSANÉT... A NEGYVENEDIK ÉVE FELÉ KÖZELEDETT."

Zsanét természetesen boldogtalanul volt szerelmes.

Különb nő volt, semhogy boldog szerelmet is élvezhetett volna. Negyvenedik éve felé közeledett, amikor a "vérbeli" nőnek a legszebbnek kell lenni. Szeretni és utána meghalni - gondolta magában Zsanét.

A Stefánia útra járt sétálni, ahová ez idő tájt csak azok a félbolond asszonyságok mentek, akiknek félre volt csapva a kalapjuk a szerelemtől. A budai villamosról mindig a császárfürdői állomáson túl szállott le, ahol találkája a Császárfürdőben volt. De kedvelte az óbudai cukrászdákat is, mintha kémek járnának nyomában, akik elől messzire kell rejtőzködni: holott éppen Óbudán a mezítlábas utcagyerekek is utánafutamodtak az "idegen hölgy"-nek, aki itt szívdobogva az utcasarkon várakozgatott, lépést lassított az óbudai rakparton, és a hajógyári állomásnál reménykedve nézte a vicinális utasait.

Az Orgona és a Füst utcák sarkán, ahol szélcsendes időben is mindig könnyű légáramlat lengette meg a nyári női ruhákat /talán az utcasarok északnyugati fekvése miatt/, Kiskunyhósi könnytől megnedvesedett tekintettel találta Zsanétet, aki kitartóan várakozott a "nyomorult férfi"-ra, amit azelőtt sohase tett életében.

Igaz, hogy a várakozásért már kárpótlást nyert Zsanét a szellő által is, amely tengerzöld, igen könnyű kelméből készült ruháit talán ünnepélyesebben és kívánatosabban lebegtette az Orgona és a Füst utca sarkán, mint bárkiét, hiszen a pesti szabónők mégis jobban dolgoznak, mint az óbudaiak; kárpótlást nyerhetett Zsanét a fentebb említett férfiú zavarodott, bocsánatot esdeklő szavaiban, amelyek nem mindennapi érzelemmel hagyták el a bajuszt, az oldalszakállt és környékét, hogy szinte leboruljanak a megvárakoztatott hölgy fodrai és cipője előtt.

De Zsanét mindaddig nem szorította kebléhez a hóna alá nyúló kezet, amíg el nem érik vala az Üdvözlégy utcát, ahol Angyalosiné kártyavetőnő, gyógyfűvel kereskedő és szerelmi tanácsadónő házikója állott, félig a földbe, hegyoldalba süllyedve, de igazában az itteni ecetfák alól igen sok szerelmet kormányoztak, irányítottak a fővárosban, mióta Pest, Buda és Óbuda egyesültek. Kigömbölyödött sarkú kártyái révén Angyalosiné hozta létre az ismeretséget Kiskunyhósi úr és Zsanét között. Angyalosinénak, az ecetfák alatt lakó, kéményhangú, napsugarat, holdfényt, bolhát fogdosó, törpére aszott javasasszonynak köszönhette a pesti pár , hogy a szerelem miatt kiadósan szenvedett, közös öngyilkosságot tervezett, mint a boldogtalan szerelmesek általában, de néhanapján csapot-papot felejtve, borult egymás karjaiba, képzeletében tündérlakká varázsolta Angyalosiné düledező házikóját a hegyoldalban, ahol a fáskamrában, kimustrált butorok között, néha egy ajándékba hozott kakas fel és le járkálása mellett, kendermagos tyúk kotkodácsolása közben, miközben az északnyugati szél rázogatta az ab-

lakra ragasztott, zsíros papirost: találkoztak, és hosszadalmas, gerjedelmes, nedves, boldog csókot váltottak, hogy bízvást gondolhatták: senki sem tud már csókolódzni Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében, csak ők ketten. A fáskamra bútorzatának egy részét Zsanét juttatta az üdvözlégyutcai lakba - egy szerelem miatt meghalt barátnője hagyatékából. Míg a katonazubbonyos pesti hordár, aki Kiskunyhósi úr szolgálatában állott: borostyánvégű, nagy meggyfapipaszárakat, szarvasbőr erszénybe zárt csibukokat, treffel, körrel, káróval és pikkel díszített porcelángyufatartót szállított a Kálváriához nem messzire eső utcácskába, Kiskunyhósi úr néha elszívott egy csibukot, miközben Zsanét egy párnácskán előtte térdelt, cukorkát és nyalánkságot szopogatott, s egyes fejezeteket mondott el élettörténetéből. Igen kellemes, megnyugtató hangú elbeszélő volt, Kiskunyhósi hátradőlt a karosszékben és török basa módjára hallgatott gyönyörűségében. - Mint egy háziúr!... - mond Angyalosiné, aki a fáskamra hasadékán át néha megleste vendégeit.

Egy koraőszi délután, midőn Zsanét sötétkék ruhában, másodszor használt, fehér bőrkesztyűben, egy hasonló lábú szobalány által már kényelmesre alakított félcipőben, de vadonatúj bársonykalapjában édesded, fehér fátyollal várakozott az északnyugati szellőben; valamerről, egy sokat tapasztalt vendéglőudvarról, két-három korhely-nemzedéknek is asszisztáló, vén fáról sárga levelet sodort a légáramlat a Füst utcába. Szerelmeseknek nem jó jel a sárga falevél, és Zsanét, mialatt a falevelet napernyője hegyére tűzte, csendes borzongást érzett szívében. Látott már egyet és mást életében, ugyanezért a legszomorúbb gondolatai támadtak, miközben a hűvös érzés mindinkább megtelepedett abban a fülemile-fészekben, amelyet szíve helyén viselt.

Istenem, csak nem teszi meg velem azt a szégyent, hogy a faképnél hagy! - gondolta magában Zsanét, mert jó nő módjára leginkább a szégyentől félt, mint a fájdalomtól, amelyet a boldogság perceinek élvezete után természetszerűleg minden szívbajos nőnek el kell szenvedni. Mindenki, így Zsanét előtt is érthető, hogy a jót csak véletlenül kapja az ember az élettől, s meg kell fizetni minden kiváltságáért, így az önfeledt szerelmi percekért is. De a szégyen, az elviselhetetlen szégyen már nem okvetlenül szükséges a szenvedéshez!

Zsanét tehát egyórai hiábavaló várakozás után egymagában lépett be Angyalosiné házikójába, elővette a fáskamra kulcsát, és minden tagjában remegve, nézegette az öreg kártyavetőnőt, aki tett-vett körülötte, a gazember férfiakat szidta, akik miatt nem szállhat a füst egyenesen a háztető, sőt az ég felé. - Nem gondolok többé rá! - felelt Zsanét, és a bútorait nézegette, amelyekért másnap elküld egy megbízható embert.

Zsanét hajlandóságot érzett magában, hogy a boldogtalannak indult délutánt egy érdemes férfi társaságában töltse.

Zsanét bármennyire törte a fejét, nem emlékezett fontosabb kijelentéseire az özvegyembernek, amikor estefelé elhagyta a hegyoldali házikót, és Angyalosinénak néma kérdésére azt válaszolta, hogy még darabideig itthagyja a bútorait. Sőt azt vette észre magán, hogy fejét ismét olyan ábrándosan tartja a kanyargós óbudai utcákon, mint olyankor szokta, amidőn hosszú, boldog délutánok emlékével, csókok ízeivel, bomladozó hajfütökkel és égő ruhában sietett alkonyattal a város felé. A fülébe zenehangok hallatszottak, pedig nem is hallott zenét. Cipője sarka úgy kopogott, mintha megifjodott volna. /A cipősarok tán szerencsés találkozásnak vélte az özvegyemberrel való találkozást./ Szerelem volt ez a ta-

lálkozás - bármint is forgatnánk a dolgot. Kis szerelem, picinyke, bimbozó, özvegyember-félénkségű, lassan tapogatódzó szerelem, mintha csak egy csiga dugdosná ki a szarvacskáit. - Gyere ki, gyere ki! - nótázott most a próbálkozó csiga felett Zsanét, amikor magányosan mendegélt a város felé. - Gyere ki, gyere ki! - dúdolgatta magában az özvegyember emlékére, akinek majd vadgesztenye koppan a fején. - Vajon rá tudom kapatni a rác borbélyra, akinek illetát már megszoktam? - kérdezte magában Zsanét.

Jó messzire volt már a házikótól Zsanét, amikor megállott menésében, mert nem látott lassan szivárgó könnyeitől. Sírt csendeskén, de ugyanakkor erőt vett magán, és zokogva fütyülni kezdett. Zokogott és fütyült. .... (1930)

/Utolsó szivar az Arabs szürkénél. Zokogva fütyülni. Bp. 1965./
/512, 513-514-515, 516, 517-518. l. /

32.

"ZSANÉT LEGELŐSZÖR KÖPÖNYEGÉT VETTE LE..."

Zsanét legelőször köpönyegét vette le, de nem helyezte azt a szekrénybe, hanem kezeügyébe fektette egy alacsonyhátú, de kényelmesen terpeszkedő fotelba, amelyben bizonyára olyan emberek üldögéltek valaha, valamikor, akik elnyújtott lábszáraikban szerettek gyönyörködni, kifényesített lábtyűiket szemmel tartani. Ezután a kalapra került volna sor más körülmények között, de az ablakon betekintő holdvilág miatt Zsanét még egy darabig fején tartotta a kalapot, csak a fátyolkát tűrte fel az utazókalap karimájára, mert bármily finom szövésű volt a fátyol: zavarta abban a teendőjében, amellyel táskájából elővont tükrében nézegette arcát.

Ekkor a derékövre került a sor, amely férfiasan, tenyérnyi széles bőrből készült, antik csaton csattan. Mint egy paradicsomi kígyó nyúlt el az öv a díványka karján, amely ugyanolyan piros bársonnyal volt behúzva, mint az omnibusz pamlaga.

Az öv megoldása után a rövid utazószoknya megbontására került a sor. A szoknya oldalt zárult, elől két füles zsebe volt, mint a köténynek vagy a turistaszoknyának. Derékban három kapocs, lejjebb nyolc kapocs zárta a szoknyát, amely angol kelméből készült, férfiszabász szabta, mint akár egy nadrágot, ugyanezért kifogástalan volt. A szoknyát kirázta az ablakon Zsanét, mert szobalányra ilyesmit nem bíz egy asszony, aki ismeri a cselédek hanyagságát. Az embernek magának kell elsősorban vigyázni a ruhájára, ha azt akarja, hogy az mindig kifogástalan állapotban legyen. A hosszú férfinyakkendőt, amelyet Zsanét viselt: levetés után éppen olyan gondosan kell összehajtani, mint férjétől látta ezt valaha. Az elsőrangú kereskedésekben külön dobozt adnak a nyakkendőhöz. Zsanétnek volt ilyen doboza, és a nyakkendőt kisimítva tette a helyére. A fehér blúz után az alsószoknyáját oldotta meg Zsanét. Az alsószoknya zsinórral volt derekára kötve, a kötés csokorra ment, és csak egyetlen kézmozdulatot kellett

tenni, hogy a zsinór meghúzásával engedjen az alsószoknya. De ez a szoknyakötés mégis különbözött az úgynevezett franciakötéstől, amelyet cipőzsinórján alkalmazott Zsanét. A zsinórokra általában nagyon vigyázott hölgyünk. Sohase látszott ki szoknyája alól valamely zsinórnak a vége, amely körülmény már annyi női kudarcot okozott. Térdig érő, rózsaszínű, fodros, selymes holmicska volt az alsószoknya: valaha sokan kérték emléktárgyul, de Zsanét ismerte a férfiakat, sohasem adott senkinek alsószoknyát, mert nem akarta, hogy a férfiak más nőknek ajándékozzák majd az ő fehérneműjét. Ha már nem menekülhetett az esdeklések elől: inkább adott egy inget emlékbe. Igaz, hogy olyan finom inget, amelyet egy dohányszelencébe be lehetett zárni. Az ilyen kiváló ing miatt nem kellett szégyenkezni, bárki is venné valaha kezébe. A Zsanét név koszorúcskába volt a mellen kihímezve. Nem olyan sok Zsanét van az országban, hogy az inget akárki viselhesse.

Zsanét, bár a divat változhatott, mindig hosszú fűzőt viselt, amely félig elrejté kebleit, és a térd felett körülbelül egy arasznyira végződött. Nem minden nő tud ilyen fűzőt viselni. És bármily feszesnek látszott a fűző, Zsanét egy szalagocska megoldása után egyetlen kézmozdulattal hántotta le azt testéről, miközben a pompás kapcsok ropogtak, mint a sortűz. Éj volt, csend volt, hallani lehetett volna a Kékszalag fogadóban az ilyen fűzőropogást, ha valakinek a jelenlévő hölgyek közül hasonló fűző lett volna derekán. De hát némely nők kendővel kötik fel keblüket, mint a szoptatósdajkák - gondolta magában Zsanét, és összecsavargatván a fűzőt, ingben, kalapban, nadrágocskában végigsétált a szobán. Némely nők a nadrágocskát a fűző felett kötik meg, de Zsanét hál'istennek olyan karcsú volt, hogy csak a téli barchentből való, hosszúszárú nadrágját kötötte a fűző felett. Mindig elég ruganyosnak, egészségesnek, kifogástalannak érezte magát, mint egy hajadon leány, aki hírből sem ismeri a testi nyavalyákat, megfázásokat, görcsöket és más hasonló betegségeket. A nadrágocska csak dísz volt nyáridőben. Arra az esetre nézve, ha vasúti szerencsétlenség történne, és kéretlenül levetkőztetnék az embert a többi holt utassal együtt.

De nemsokára elkövetkezett az ideje a kalap letételének, mégpedig abban a percben, amint az ingváltásra kerül a sor, mert az inget mégis a fejen át kell levetni és felvenni. Habár a női inget a térden át is lehetne bocsátani, de úriasszony ezt nem teszi, miután az inget másodszor is fel akarja venni. Ebben a kérdésben, mint sok más kérdésben, a hagyomány és a megszokottság döntött. Zsanét másnap is fel akarta venni az inget, azért azt kellően megszellőztetve magán, kebelrészén át betekingetett annak fehérségére; majd a hátsó ingmezőt előrekormányozta, ugyancsak szemlét tartott az ing belsejében. Valóban fel is fedezett a ráncok és gyűrődések között valamit, amelynek elcsípéséhez előbb megnyálazta mutató- és hüvelykujját. A vadászat nem sikerült nyomban, mert Zsanét az alacsony fotelkébe telepedett, és a sötétzöld, aranyszálakkal díszített harisnyán, sőt a harisnya lehúzása, kifordítása után annak belsejében is összevont szemöldökkel, bosszús arccal kutatott a kis idegen után, amelynek első pillanatban sikerült elugrania az ujjak elől. Nem lett volna igazi aszszony Zsanét, ha abbahagyja a vadászatot. Végre is a félcipő bélésében sikerült megcsípni a hivatlan vendéget, amely meglátogathatja a hercegnőket éppen úgy, mint a koldusasszonyokat. Egy alkalmatlan bolháért már nagyobb események is történtek a világon. Zsanét tehát nem volt egészen igazságos, amikor magában a tisztátalan fogadót szidta, ahol természetszerűleg van bolha, mert ott annyi

mindenféle nő megfordul. Ezzel szemben jókora bolha /valószínűleg hímállat/ volt a vadászat eredménye, és a bolha további sorsát sejtheti, aki Zsanétot eddig ismerte. .... (1930)

/Utolsó szivar az Arabs szürkénél. Régi hölgy a Kékszalagban. Bp. 1965./
/521-522, 522, 522-524, 524-525. l. /

A SZEMELVÉNYGYŰJTEMÉNYBEN FELHASZNÁLT KRÚDY MŰVEK JEGYZÉKE

Cím	Első megjelenés éve	A felhasznált mű kiadási éve
Az aranybánya	1901	1960
Régi szélkakasok között /Az aranybánya./	1909	1960
A vörös postakocsi	1913	1920
Őszi utazások ...	1917	1917
Pestő nőrabló /Jockey Club/	1918	1964
Napraforgó /Asszonyságok díja/	1918	1958
Bukfenc	1918	1918
Asszonyságok díja	1919	1958
Mit látott Vak Béla ... /Mákvirágok kertje/	1921	1961
Nagy kópé /Rezeda Kázmér .../	1921	1957
Hét bagoly	1922	1922
Őszi versenyek	1922	1946
Aranyidő	1923	1960
Ady Endre éjszakái	1925	1948
Velszi herceg /Bukfenc/	1925	1958
Primadonna /Bukfenc/	1926	1958
Utolsó szivar az Arabs Szürkénél	1926-30	1965
A kékszalag hőse	1930	1964
Budapest vőlegénye	1925-32	1973
Boldogult úrfikoromban	1930	1930
Vallomás	1910-1932	1963

KÉPJEGYZÉK

Szám	A kép címe	Lelőhely
1.	Krúdy Gyula arcképe /1878-1933/	Száz magyarok könyvei. Bp. /1928/ t. 6.
2/b	Budapest látképe 1901.	Bq 779/376
2/a	Budapest látképe 1901.	Bq 779/376
3.	A Keleti Pályaudvar	Lev.lap
4.	A Pekáry-ház, Király u.	632
5.	Hotel Meteor Szálloda	Lev.lap
6.	Fővárosi Orfeum, Nagymező utca	Lev.lap
7.	Bárczy /Sacher/ István Bp. polgármestere /1866-1943/	9
8.	A Krúdy Gyula-ház, III. Óbudai u. 15.	633/61
9.	Tabáni részlet	131/4
10.	Tabáni részlet: Aranykakas és Hadnagy u. sarka	131
11.	Óbuda, Föld utcai házak	131/127
12.	Császár fürdő	Lev.lap
13.	Belvárosi részlet, Kéményseprő u.	131/63
14.	Belvárosi részlet, Géza u.	63
15.	Belvárosi részlet: Gizella tér	132/14
16.	Belvárosi udvar a Duna és a Torony u. sarkán	63
17.	Alsó vendéglő a Margitszigeten	132
18.	Belvárosi részlet: Rózsa tér	132
19.	Andrássy úti részlet	Lev.lap
20.	Az Erzsébet körút, háttérben még beépítetlen telkek	131

21.	New-York kávéházi részlet	53
22.	Józsefvárosi részlet: Baross u. és Koszorú utcai sarok	131
23.	Ős-Budavára vendéglője	Lev.lap
24.	Gundel /azelőtt Wampetics/ vendéglő kerthelyisége	Lev.lap
25/a	Mentőkocsi	Horváth E. János: Nagy Budapest. Bp. 1910. 128. l. B 910/46
25/b	A levélhordó	uo. 89. l.
25/c	Gyalogos és biciklis hordár	uo. 28. l.
25/d	A léggömbárus. A pereces	uo. 29. l.
25/e	A virágáruslány	uo. 71. l.
25/f	A cipőtisztító	uo. 42. l.
26/a	Lovas rendőr	uo. 45. l.
26/b	Omnibusz	uo. 111. l.
26/c	Iskolásgyerekek	/Jásznigi Sándor/: Bp. in Wort u. Bild Berlin, 1899. 178. l. Bq 914/6
26/d	Újságárus rikkancs	Horváth E. János: Nagy Budapest. Bp. 1910. 147. l.
26/e	Alamizsnagyűjtés a fővárosban	uo. 92. l.
26/f	Mulatóhely portása	/Jásznigi Sándor/: Bp. in Wort u. Bild. Berlin, 1899. 42. l.
27/a	A zongoraverklis	Horváth E. János: Nagy Budapest. Bp. 1910. 62. l.
27/b	A "mozgó bazár"	uo. 29. l.
27/c	Az utcai köszörűs	uo. 52. l.
27/d	Gyalogos rendőr	uo. 33. l.
27/e	Az utcasöprő	uo. 32. l.
27/f	Rikkancsok	/Jásznigi Sándor/: Bp. in Wort u. Bild. Berlin, 1899. 111. l.

28.	Képviselők az ülésről távozóban. Konflisok	Vas. Újs. 1903. 289. l.
29.	A Nemzeti Casino belső része	676-2
30.	Utcasarki dandy	Vas. Újs. 1903. 607. l.
31.	Mulatóhelyi jelenet	Törley számolócédula
32.	Készülődés a lóversenyre	Vas. Újs. 1901. 220. l.
33.	Zsokék a célpont előtt	Vas. Újs. 1900. 646. l.
34/a	Mulatóhely műsorlapja	
34/b	Téli kép a fővárosból	Vas. Újs. 1901. 24. l.
34/c	Karácsonyi vásárlás	Vas. Újs. 1902. 831.l.
34/d	A városligeti jégpályáról	Vas. Újs. 1898. 25. l.
35.	Báli jelenet	Vas. Újs. 1902. 105.l.
36.	A Hungária Nagyszálló terasza	Lev.lap.
37.	Husvéti kép a főváros utcáiról	Vas. Újs. 1903. 236.l.
38.	Korzó a Stefánia úton	Vas. Újs. 1900. 644.l.
39.	Az éjszakai kávéházban	Vas. Újs. 1900. 27. l.
40.	Margitszigeti lóvasút	328/11
41.	"Találkára" sietve	Divat Szalon 1898. 2. füzet. /1/. l.
42.	"Nyári virág "	Képes Családi Lapok 1898. 473. l.
43.	Varrólányka	uo. 88. l.
44.	"Szerelem vagy gazdagság"	Ország-Világ 1897. 760. l.
45.	Pálmay Ilka, a híres primadonna	Lev.lap.
46.	"Pezsgőtündér"	Törley számolócédula.
47.	"Az isteni Klári"	Lev.lap.
48.	Fiáker a pesti utcán.	Vas. Újs.1903. 88. l.
49.	Utcai kép Budapestről...	Vas. Újs. 1902. 223. l.

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 9. BUDAPEST

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ 5

I. A "NAGYVILÁGIAS KORÁT ÉLŐ BUDAPEST" 13

1. "Az ifjú Budapest... korán ébred..." /Az aranybánya/ 17
2. Levél Kiss Józsefhez. Mi lesz a regény témája? /A vörös postakocsi/ 18
3. A májusi lóverseny és a mulató Budapest /A vörös postakocsi/ 19
4. "Budapest a kontinens leglumpabb városa" /Őszi utazások.../ 21
5. "A titkos kártyabarlangokban estefelé..." /Őszi utazások.../ 22
6. "... egy fülledt nagyvárosi éj..." /Asszonyságok díja/ 24
7. "A titkos szerelem... Pesten" /Rezeda Kázmér.../ 25
8. "Az ifjú hírlapírói kar..." /A vörös postakocsi/ 26
9. A fiatal hírlapírók "iskolája" /Ady Endre éjszakái/ 27
10. "Teli torokból kiáltották a kis kétfilléres hírlapok címeit..." /Rezeda Kázmér.../ 28
11. Egy szerelem története Pesten és Budán /Őszi versenyek/ 31
12. Budapest... hajadonkorát élte..." /Mit látott Vak Béla.../ 32
13. "A zsurnalisztikának fattyúhajtásai..." /Az aranybánya/ 33
14. "De ki törődik egy öreg íróval?" /Hét Bagoly/ 33
15. "... kis recept... az írói tennivalókról" /Hét Bagoly/ 34
16. "... csak ... híres embernek van szerencséje ebben a városban." /Hét Bagoly/ 35
17. "... a modern kor lovagjai..." /Hét Bagoly/ 37
18. "Fiatalemberek jönnek... a vonatokkal" /Mit látott Vak Béla.../ 38
19. "... én félek, én megőrülök ebben a városban... /Velszi herceg/ 39
20. "Húsz éve... midőn a pesti aszfaltra tettem a lábam..." /Nagy kópé/ 40
21. Egy fiatalember vágyálmai a századfordulón /Aranyidő/ 41
22. "... hogyan lehetne ebből a tolvajvárosból a megélhetést kipréselni." /Aranyidő/ 44
23. "Kíméletlennek kell mutatkoznod..." /Hét Bagoly/ 45
24. "... álmok a Szív utcában..." /Mit látott Vak Béla.../ 46
25. Kik járnak a Frank Jeremiás és Neje utcájába? /Asszonyságok díja/ 48
26. "Idegenszerű új világ... Pesten..." /Őszi utazások.../ 49
27. "Annyi gazember lakik Pesten..." /Őszi utazások.../ 51
28. "Pest felnyitotta lesütött szemét..." /Mit látott Vak Béla.../ 51
29. "... élni, élni, mintha utolsó éveit élné a város". /Mit látott Vak Béla.../ 53
30. "... közönyös az egész város..." /Mit látott Vak Béla.../ 56

31. "... a háború előtt egy-két esztendővel..." /Rezeda Kázmér.../ 57
32. "A királyság utolsó éveit élte.. " /Nagy kópé/ 58
II. A "CSODÁLATOS NAGYVÁROS" KÖZELRŐL 61
1. Lóvasúton a budai hegyek közt /A vörös postakocsi/ 65
2. A Svábhegy télen /Hét Bagoly/ 65
3. "... a régi Buda lassan meghal." /Régi szélkakasok között/ 66
4. "... a régi Budán... dohos levegőjű utca húzódott..." /Régi szélkakasok között/ 67
5. Az "Arany kalapács"-ról elnevezett budai ház /Régi szélkakasok között/ 68
6. "... az ódon kis templom..." /Régi szélkakasok között/ 69
7. "... Angelo-mester kis cukrászdája..." /Régi szélkakasok között/ 70
8. "Ősz volt... a Tabánban... /A vörös postakocsi/ 71
9. "Örvendeztem a Császárfürdő kerek udvarának..." /Asszonyságok díja/ 72
10. "Ó, ti... búskomoly utcácskák a Tabánban..." /Aranyidő/ 73
11. "... holdvilágban... a Tabánban..." /Zöld ász/ 74
12. "... elfelejtett bánatok... hazája, Tabán! /Zöld ász/ 75
13. "Ki ád randevút... a Vérmezőre?" /A vörös postakocsi/ 76
14. "Natália... megfigyelte... a gondterhelt óbudaiakat..." /Asszonyságok díja/ 76
15. "A legrégibb randevúhely az óbudai part..." /Nagy kópé/ 78
16. "A Duna meghalt..." /Hét Bagoly/ 78
17. "A Margit-híd még akkor új volt..." /Hét Bagoly/ 79
18. Margitsziget, "... a holtak téli tartománya" /Hét Bagoly/ 80
19. "Szent Margit... útjait elözönlötték a pestiek." /Nagy kópé/ 81
20. "... az álmok ringatózó szigetén..." /A mai Margitsziget/ 82
21. "... az öreg asszonyság... az újonnan épült Belvárosban /Boldogult úrfikoromban/ 84
22. "Utcák eltűntek..." a Belvárosban. /Az aranybánya/ 84
23. "A Belváros, amint megbolygatták..." /Az aranybánya/ 86
24. "... miről beszélgetnek... a pesti belvárosban..." /Vallomás. A régi belvárosban/ 87
25. Sebestyén téri álmok /Jockey Club. Pesti nőrabló/ 89
26. "Boldog belvárosi évek!" /Bukfenc/ 90
27. "A Pattantyús utca a régi Pestből maradt..." /A vörös postakocsi/ 91
28. Tavasz a Belvárosban /Őszi utazások.../ 91
29. "... tovább él a régi Belváros..." /Nagy kópé/ 92
30. Tél a Belvárosban /Hét Bagoly/ 94
31. A Ferenczi-kávéház a Belvárosban /Velszi herceg/ 95
32. "Konok német fészek... a Belváros" /Őszi utazások.../ 98
33. "Mozgalmat indítottam... a Belváros mellett..." /Budapest vőlegénye/ 99
34. "... Budapest hatodik kerületében." /Ady Endre éjszakái/ 101
35. "... ahol mintha a levegő is más lett volna." /Budapest vőlegénye/ 102
36. A Szigettől a Király utcáig /Boldogult úrfikoromban/ 103
37. A Nagymező utca hajnalban /Ady Endre éjszakái/ 104

38. Téli délután a Nagymező utcában /Hét Bagoly/ 105
39. A "Somosy" /Ady Endre éjszakái/ 106
40. A Sugár út "a város reménysége volt"... /Budapest vőlegénye/ 107
41. "Az Andrássy úti szabadság..." /Budapest vőlegénye/ 108
42. "... sétálni is elvitte barátait... az Andrássy útra..." /Budapest vőlegénye/ 109
43. Az Andrássy úti háziurak /Budapest vőlegénye/ 111
44. "És ha az Andrássy úton... megszólalna az aszfalt..." /Mit látott Vak Béla.../ 112
45. Az Andrássy út "... a májusi ragyogásban..." /Nagy kópé/ 114
46. Az Andrássy út és mellékutcáinak "szaga" /Rezeda Kázmér.../ 115
47. Pesti úri-lakás az Andrássy úton /Őszi versenyek/ 116
48. A Próféta utca /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél.../ 117
49. "... a Szív utcában... a szegénység rabjai éltek..." /Mit látott Vak Béla.../ 118
50. "A régi városligeti színkör..."/A vörös postakocsi/ 120
51. "... a Stefánia úton és környékén..." /Őszi versenyek/ 121
52. Őszi reggel a Múzeum kertben /Az aranybánya/ 122
53. Este a Rákóczi úton és a József körúton /Bukfenc/ 123
54. A Tihany kávéház a Kerepesi úton /A kékszalag hőse/ 125
55. "... a hullaszállító kocsi befelé indult az Üllői úton." /Asszonyságok díja/ 126
56. "Útja a Bakáts térre vezette." /Asszonyságok díja/ 128
57. A hullaház /Hét Bagoly/ 129
58. Utazás mentőkocsival az Andrássy úttól a Ferencvárosig /Asszonyságok díja/ 129

III. "URAKKAL ÉS KOKOTTOKKAL ISMERKEDTEM MEG..." 133
1. Csobánc Péter - képviselő /Az aranybánya/ 137
2. Alvinczi Eduárd /A vörös postakocsi/ 140
3. Podmaniczky Frigyes /Budapest vőlegénye/ 143
4. Az öreg Csobánc /Az aranybánya/ 144
5. Az adókivető bizottság elnöke /Boldogult úrfikoromban/ 145
6. Az ezredes /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél/ 148
7. A főhadnagyok /Őszi versenyek/ 149
8. A kereskedők /Őszi versenyek/ 150
9. A "Szerkesztő" /Boldogult úrfikoromban/ 150
10. "... a könyvkiadók legutolsó rabszolgái..." /Hét Bagoly/ 151
11. A budai öreguracska /Régi szélkakasok között/ 153
12. Egy budai szőlősgazda /Őszi utazások.../ 154
13. A Párizsi utcai suszter /Böske, vagy a szerkesztőség pesztonkája/ 155
14. Ferencvárosi polgárok /Asszonyságok díja/ 156
15. Czifra János, a temetésrendező /Asszonyságok díja/ 158
16. Stranszki, az öreg üvegkereskedő /Boldogult úrfikoromban/ 159
17. Makács gazda, a kocsmáros /Az aranybánya/ 161
18. A vendéglős, a csapos és az Öregpincér /Boldogult úrfikoromban/ 162
19. A klinikai szolgák /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél/ 164
20. A Régi Arabs Szürke vendégei /Hét Bagoly/ 165

21. "Mózel úr" a főpincér /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Böske, vagy a szerkesztőség pesztonkája/ 168
22. Fridolin, az öregedő pincér /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A pincér álma/ 169
23. "Doktor Pap... az ötlethajhász." /A kékszalag hőse/ 171
24. Zöld úr, a bankadó /Napraforgó/ 173
25. "Az úrizenész"/Boldogult úrfikoromban/ 174
26. Czvikli úr, a társaság mulattatója /Asszonyságok díja/ 175
27. "Úri betyár az Andrássy úton" /Budapest vőlegénye/ 176
28. Zsezsé, az ismert pesti táncmester /Rezeda Kázmér.../ 178
29. Az Andrássy úti trafikos /Boldogult úrfikoromban/ 178
30. Hordár az Andrássy útról /Boldogult úrfikoromban/ 180
31. A fiákeresek /Az aranybánya/ 180
32. Kisilonka Jácint, a lezüllött doktor /Nagy kópé/ 181
33. Fonnyadi, a régi pesti svindler /Hét Bagoly/ 183
34. Ben, az elcsapott zsoké /Őszi versenyek/ 183
35. Altiszt a hullaházban /Hét Bagoly/ 184
36. Koldusok /Boldogult úrfikoromban/ 185
IV. "... TÖBBET MEGTANULTAM AZ AKKORI PESTI ÉLETBŐL, MINT MÁSOK..." 187
1. "Tüntetni akarnak, ifjú urak?" /Az aranybánya/ 191
2. "... midőn IV. Károlyt Budán koronázták." /Nagy kópé/ 193
3. "... már kezdődött az esküvő..." /Asszonyságok díja/ 194
4. "Jómódú polgárház ebédje volt ez..." /Őszi utazások.../ 196
5. "... a városligeti tavon korcsolyázott..." /Őszi utazások.../ 197
6. "... tüzes szán... nyargalt velük..." /Őszi utazások.../ 197
7. "A Fácánnál majális volt." /Nagy kópé/ 199
8. "... elandalodott egy percre a Várkert kioszkban..." /Nagy kópé/ 200
9. "... a Kutya-villa, ahol uzsonnázhatunk..." /Rezeda Kázmér.../ 201
10. "A javasasszony... Budán." /A vörös postakocsi/ 202
11. "A dunapartról a vásárcsarnokig tolonganak a nők..." /Nagy kópé/ 203
12. "... az evezős versenyek..." /Nagy kópé/ 204
13. "... a léghajó... a levegőbe emelkedett." /Primadonna/ 205
14. "... szilveszteri éjszakán... a Királyhoz címzett pesti szállodában /Rezeda Kázmér.../ 207
15. "Remete R. Arnold színészeti... iskolája..." /Bukfenc/ 209
16. "... ideszökdösnek komoly úriemberek..." /A vörös postakocsi/ 212
17. "Szegények vagyunk..." /Aranyidő/ 214
18. "A ravatalt felállítják..." /Aranyidő/ 216
19. "Az új vendég kezébe vette az asztalkendőt..." /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. Isten veletek, Ti boldog Vendelinek!/ 217
20. "...egy igazi belvárosi délelőtt..." /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A zsebóra/ 220
21. "A fogadós... járta a valcert..." /Boldogult úrfikoromban/ 222
22. A kártyacsata /A kék szalag hőse/ 224
23. "A fényekben fürdő éjszakai kávéház" /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A hírlapíró és a halál/ 227

24. "... a mocskos pálinkásboltban..." /Asszonyságok díja/ 229
25. "A hírlapírót... a következők látogatták meg... /Utolsó szivar az Arabs Szürkénél. A hírlapíró és a halál/ 230
26. Hírlapírók a "Johanna-nyaraló"-ban /Rezeda Kázmér.../ 232
V. A PEST-BUDAI "SZÉPHÖLGYEK" TÖRTÉNETE 235
1. "Üzleteik... gyermekeik mellett ... görnyesztenek..." /Asszonyságok díja/ 240
2. "... a józan kereskedők feleségei..." /Hét Bagoly/ 240
3. "Josephine - a régiségkereskedőné..." /Velszi herceg/ 241
4. Dáma a telefonnál. /Rezeda Kázmér.../ 242
5. "Gavallérjaikat sűrűn cserélték" /Őszi utazások.../ 243
6. "Mindig kíséretében volt barátnője, Huszár Manci..." /Asszonyságok díja/ 244
7. "... életük nagyrészét jól bezárt... lakásokban töltik..." /Rezeda Kázmér.../ 245
8. "... az úgynevezett jobb polgárság hölgyei..."/Mit látott Vak Béla.../ 245
9. "Ezeket a szívalaku, érzéki... arcokat mindenütt ... látni Pesten... /Őszi versenyek/ 246
10. "... a rossz útra tért polgárasszonyok..." /Mit látott Vak Béla.../ 247
11. "... a hölgyek... a kártyavetőnőhöz is elmentek..." /Rezeda Kázmér.../ 248
12. "Szinte fehér holló a tisztességes asszony... /Őszi utazások.../ 249
13. "Csupán külföldi urakkal állok szóba..." /A vörös postakocsi/ 250
14. "Madame... a legszebb nő volt Pesten." /A vörös postakocsi/ 252
15. "Mindenki ismert a turfon." /Asszonyságok díja/ 254
16. "... egy Mária Teréziás külsejű hölgy..." /Ady Endre éjszakái/ 255
17. "... a szerelem e megalázottai..." /Asszonyságok díja/ 256
18. "Ők még nemigen ismerték a kokottélet... fogásait..." /Mit látott Vak Béla.../ 258
19. "Ez az orfeumi nő..." /Ady Endre éjszakái/ 259
20. "... az éj szegény leányzóinak áhítata. /Ady Endre éjszakái/ 260
21. "Mindig egyedül, mindig magamban..." /Velszi herceg/ 261
22. "Már ötven éves vagyok." /A vörös postakocsi/ 263
23. "Milyen kár a tehetséges nőkért..." /Aranyidő/ 264
24. "Ó, mint untam e... pamlagon heverésző nőket..." /Mit látott Vak Béla.../ 265
25. "Ziza kisasszony... a kis masamód-boltjában." /Az aranybánya/ 267
26. "Bakajné asszony" /Asszonyságok díja/ 268
27. Natália a régi víziárosi temetőben /Asszonyságok díja/ 268
28. "Natáliát a szülőszobába... vitték a szolgák..." /Asszonyságok díja/ 270
29. Kecseginé "elrablása" /Pesti nőrabló/ 272
30. "Mária szép volt, mint az ... ifjú Budapest." /Aranyidő/ 273
31. "Zsanét... a negyvenedik éve felé közeledett." /Zokogva fütyülni/ 276
32. "Zsanét legelőször a köpönyegét vette le..." /Régi hölgy a Kékszalagban/ 278
A SZEMELVÉNYGYŰJTEMÉNYBEN FELHASZNÁLT KRÚDY MŰVEK JEGYZÉKE 281
KÉPJEGYZÉK 283
KRÚDY VILÁGA KÉPEKBEN 293

KRÚDY VILÁGA KÉPEKBEN

1. Krúdy Gyula arcképe /1878-1933/

2/a/b. Budapest látképe 1901

3. A Keleti Pályaudvar

4. A Pekáry-ház, Király u. ►

BUTOR RAKTÁR
FELDMAN B. H
MESSIK ÖTÖS

5. Hotel Meteor Szálloda

6. Fővárosi Orfeum, Nagymező utca

7. Bárczy /Sacher/ István /1866-1943/ Bp. polgármestere

A Krúdy Gyula-ház, III. Óbudai u. 15.

9. Tabáni részlet

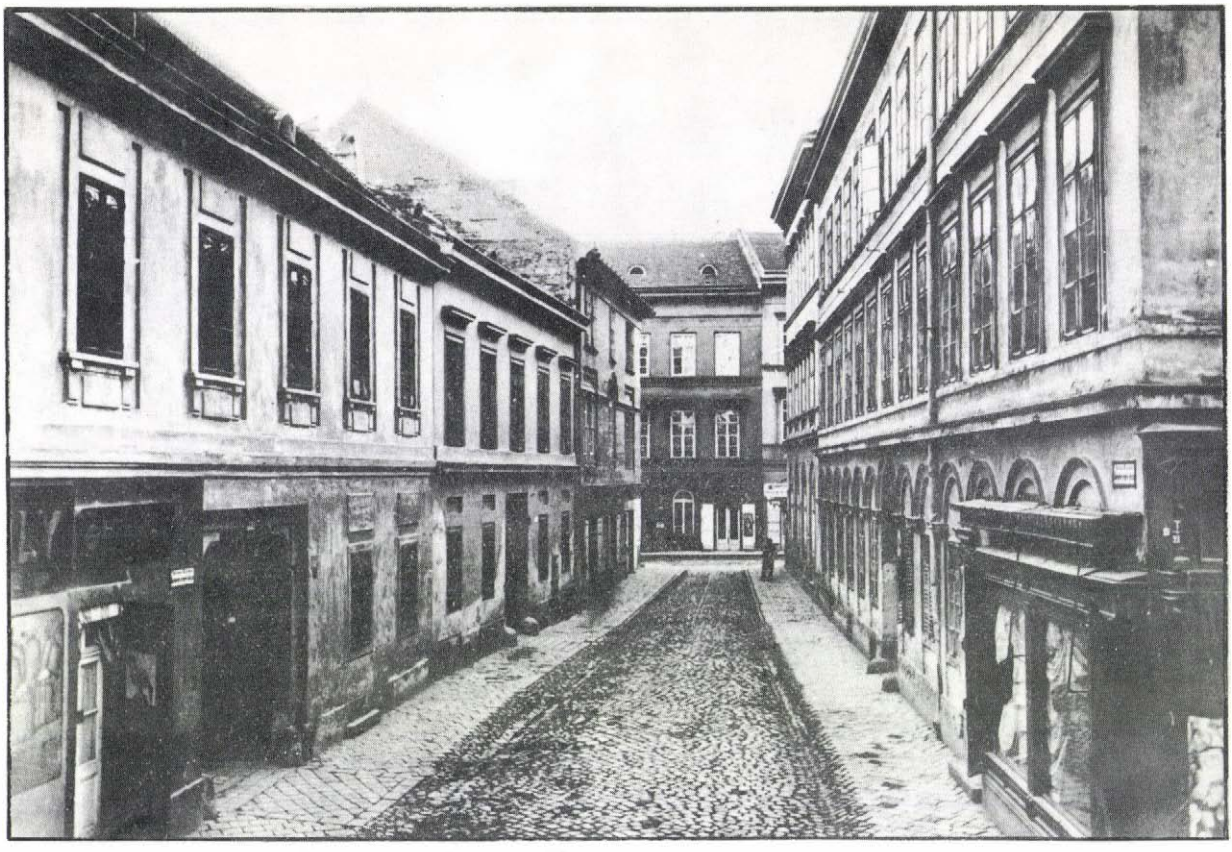
10. Tabáni részlet: Aranykakas és Hadnagy u. sarka

11. Óbuda, Föld utcai házak

12. Császár fürdő

13. Belvárosi részlet, Kéményseprő u.

14. Belvárosi részlet, Géza u.

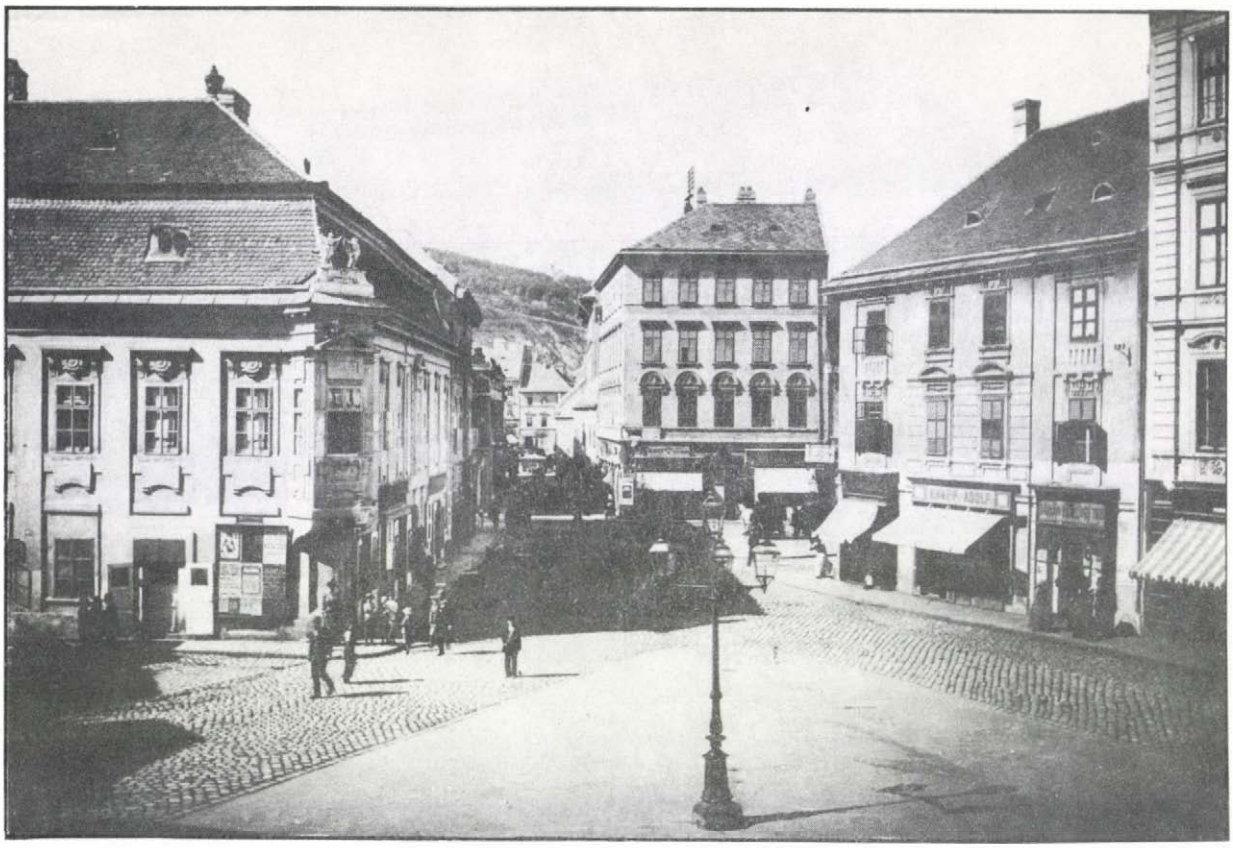
15. Belvárosi részlet: Gizella tér

16. Belvárosi udvar a Duna és a Torony u. sarkán

17. Alsó vendéglő a Margitszigeten

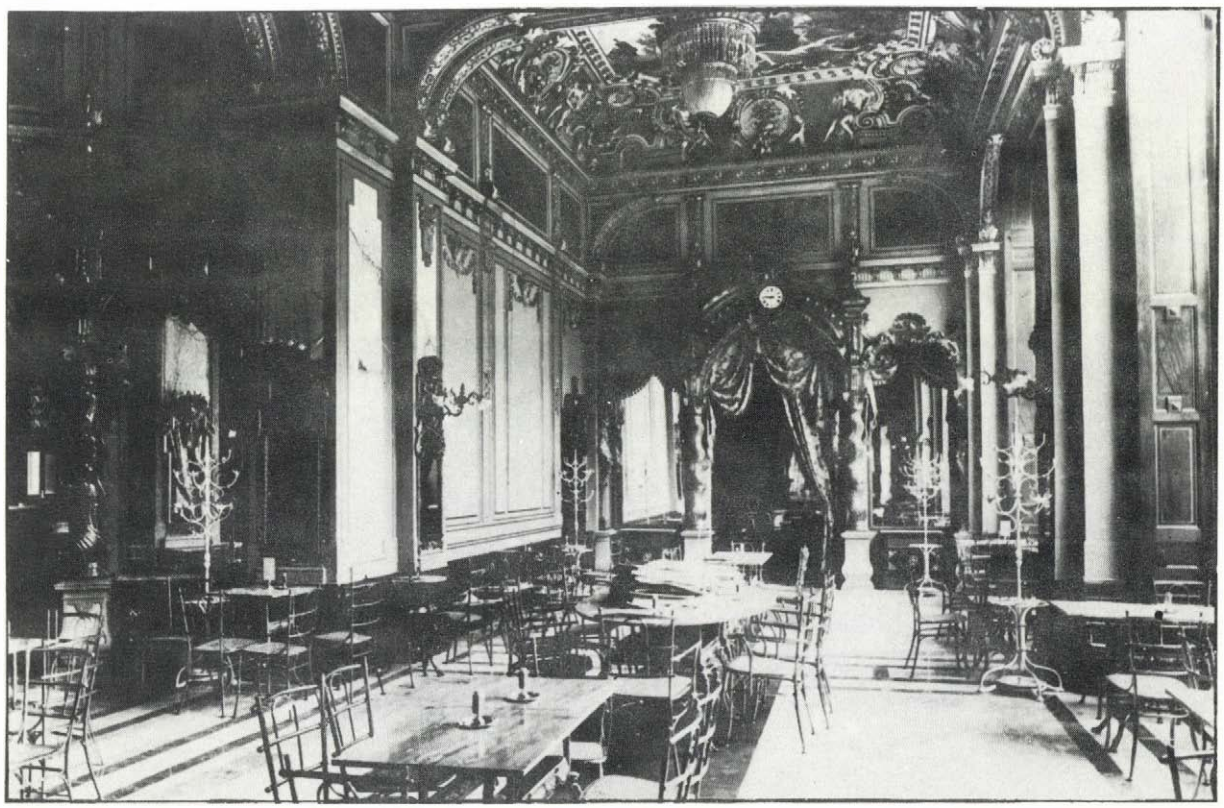
18. Belvárosi részlet: Rózsa tér

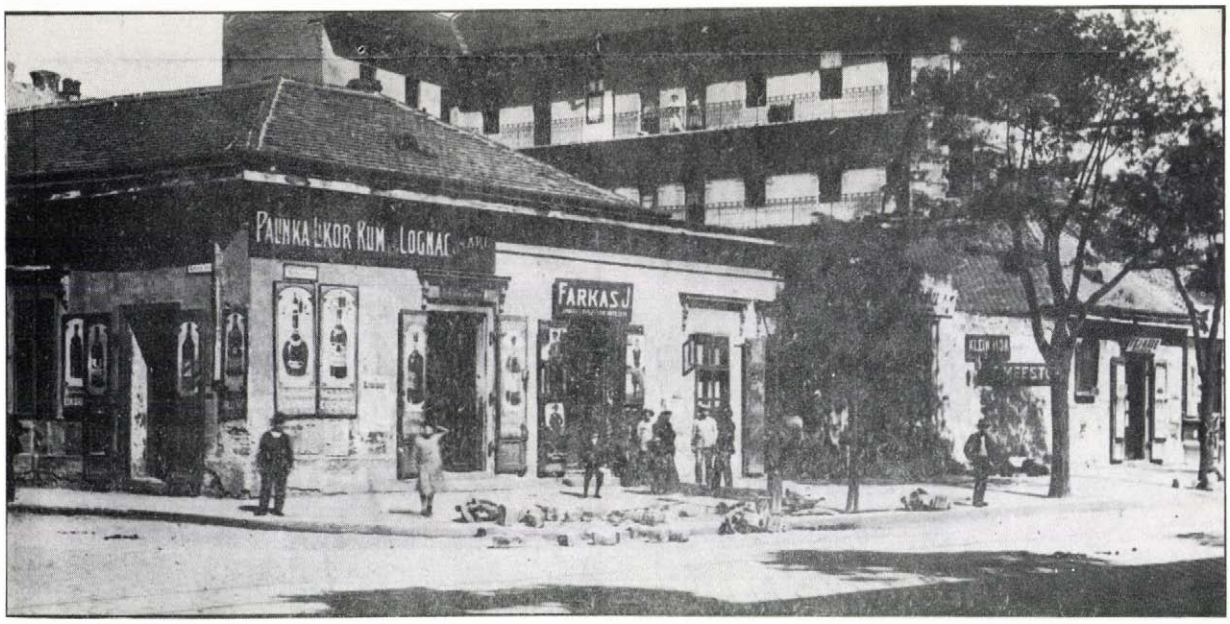
19. Andrássy úti részlet

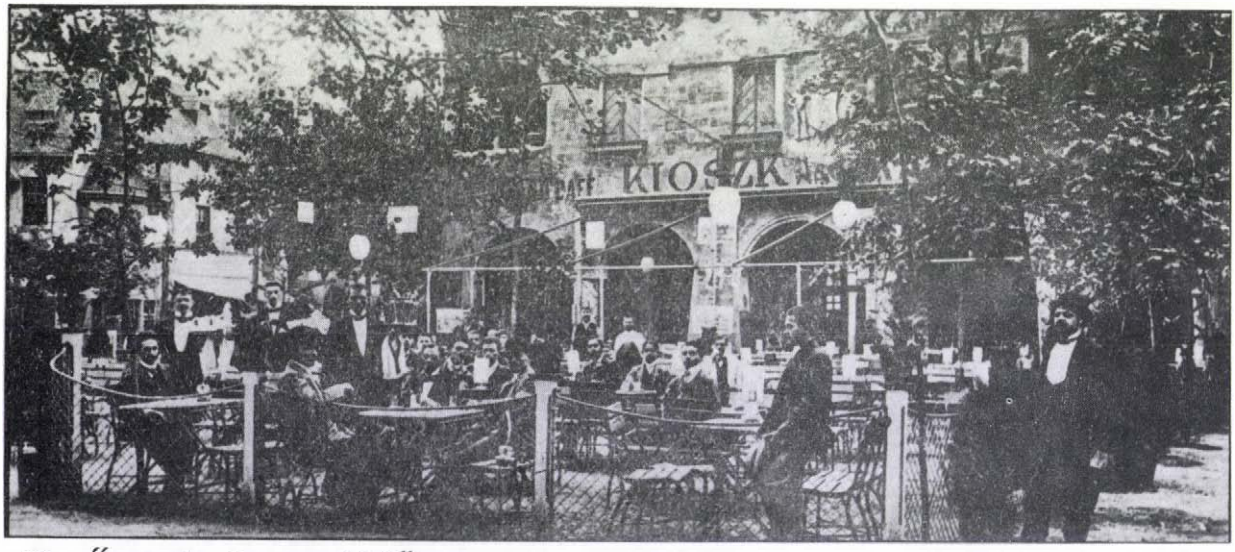
20. Az Erzsébet körút, háttérben még beépítetlen telkek

21. New-York kávéházi részlet

22. Józsefvárosi részlet: Baross u. és Koszorú utcai sarok

23. Ős-Budavára vendéglője

24. Gundel /azelőtt Wampetics/ vendéglő kerthelyisége

25/a Mentőkocsi

25/b A levélhordó

25/c Gyalogos és biciklis hordár

25/d A léggömbárus. A pereces.

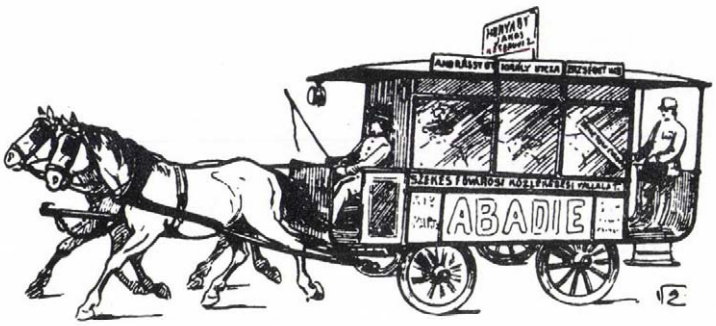
25/e A virágáruslány

25/f A cipőtisztító

26/a Lovas rendőr

26/b Omnibusz

26/d Újságárus rikkancs

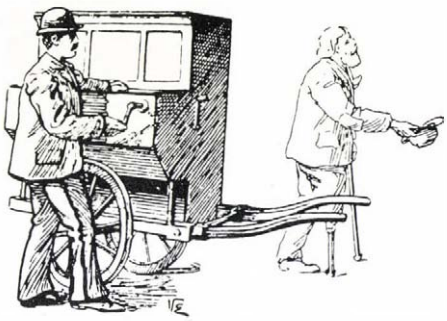
26/c Iskolásgyerekek

26/e Alamizsnagyűjtés a fővárosban

26/f Mulatóhely portása

27/a A zongoraverklis

27/c Az utcai köszörűs

27/b A "mozgó bazár"

27/d Gyalogos rendőr

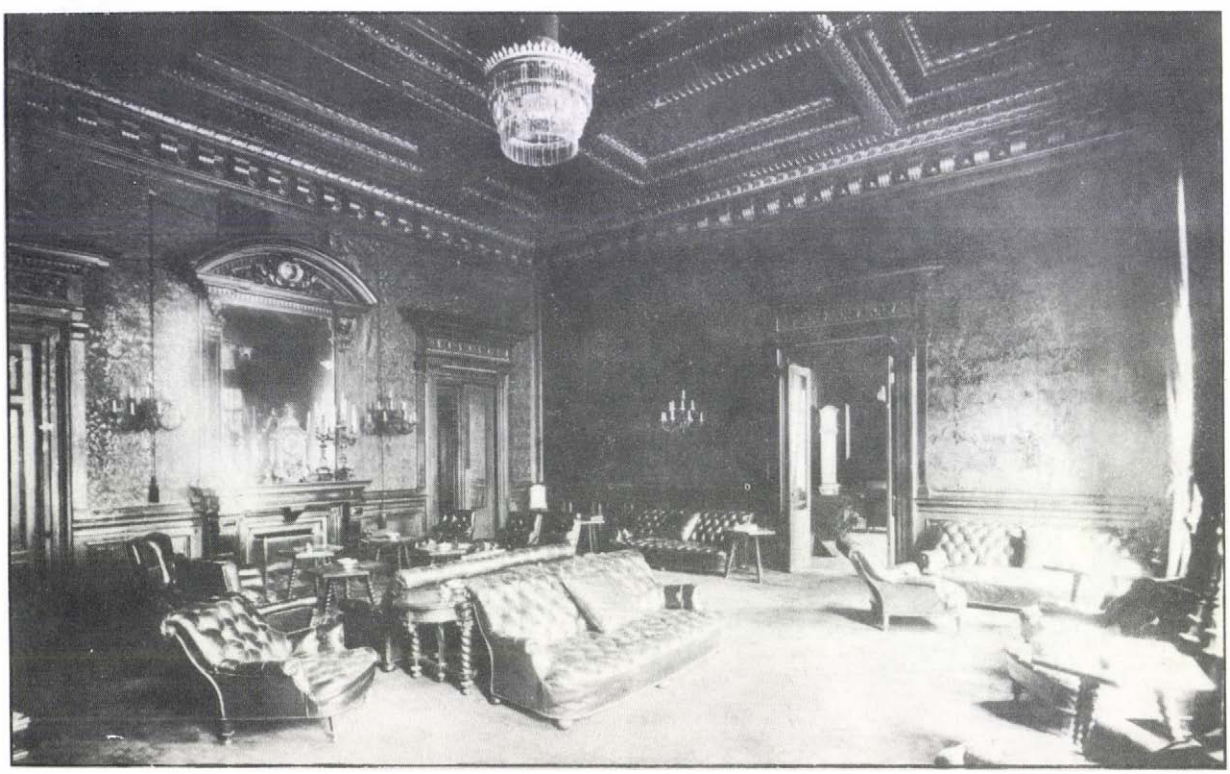

27/e Az utcasöprő

27/f Rikkancsok

28. Képviselők az ülésről távozóban. Konflisok.

29. A Nemzeti Casino belső része

30. Utcasarki dandy

31. Mulatóhelyi jelenet

32. Készülődés a lóversenyre

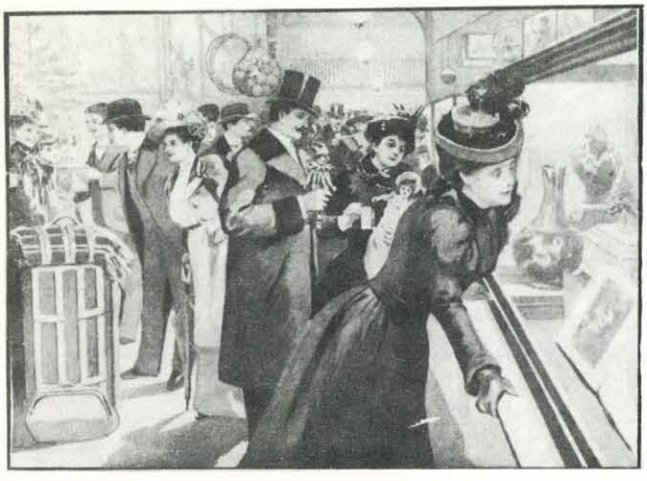
33. Zsokék a célpont előtt

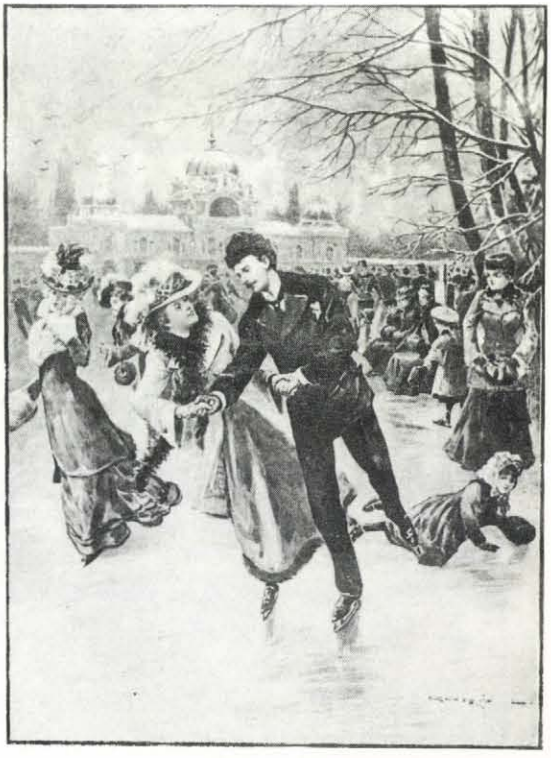
34/a Mulatóhely műsorlapja

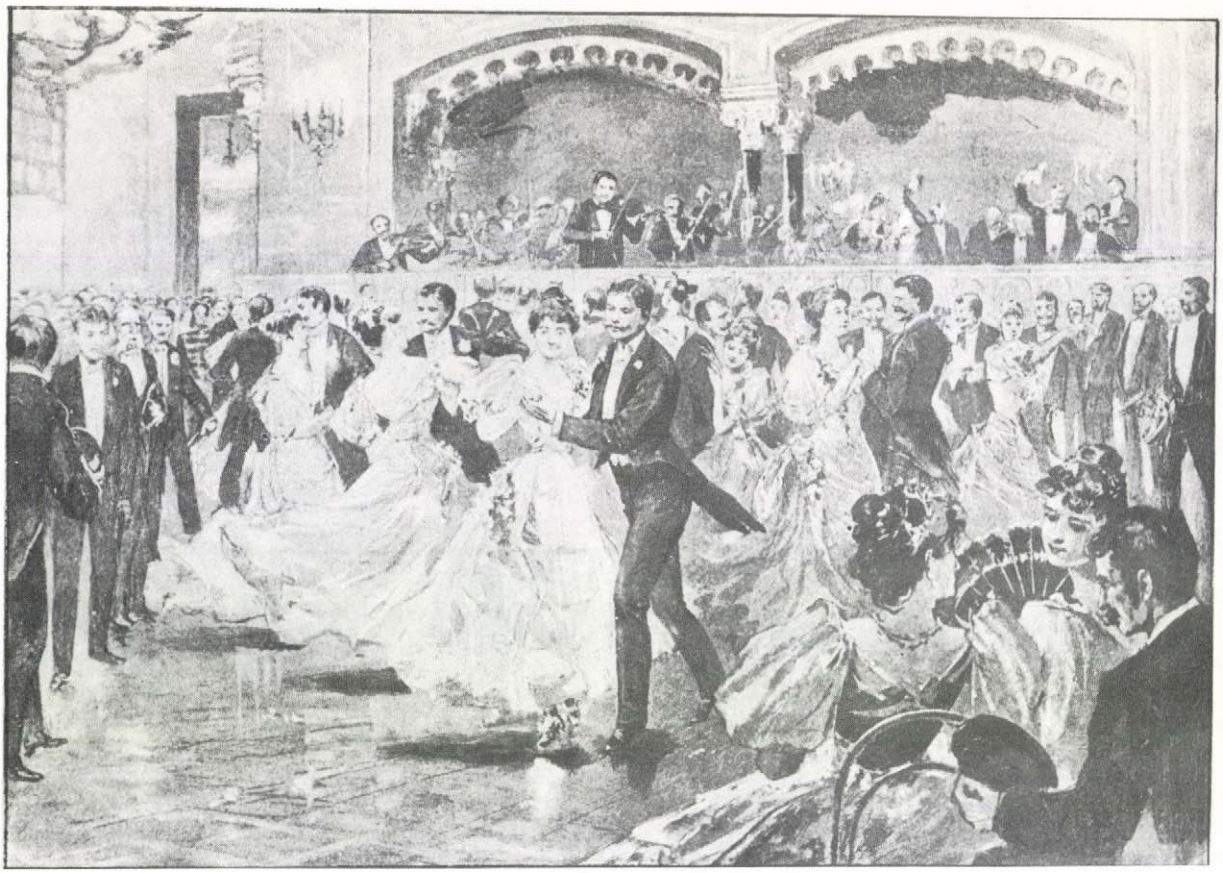
34/b Téli kép a fővárosból

34/c Karácsonyi vásárlás

34/d A városligeti jégpályáról

35. Báli jelenet

36. A Hungária Nagyszálló terasza

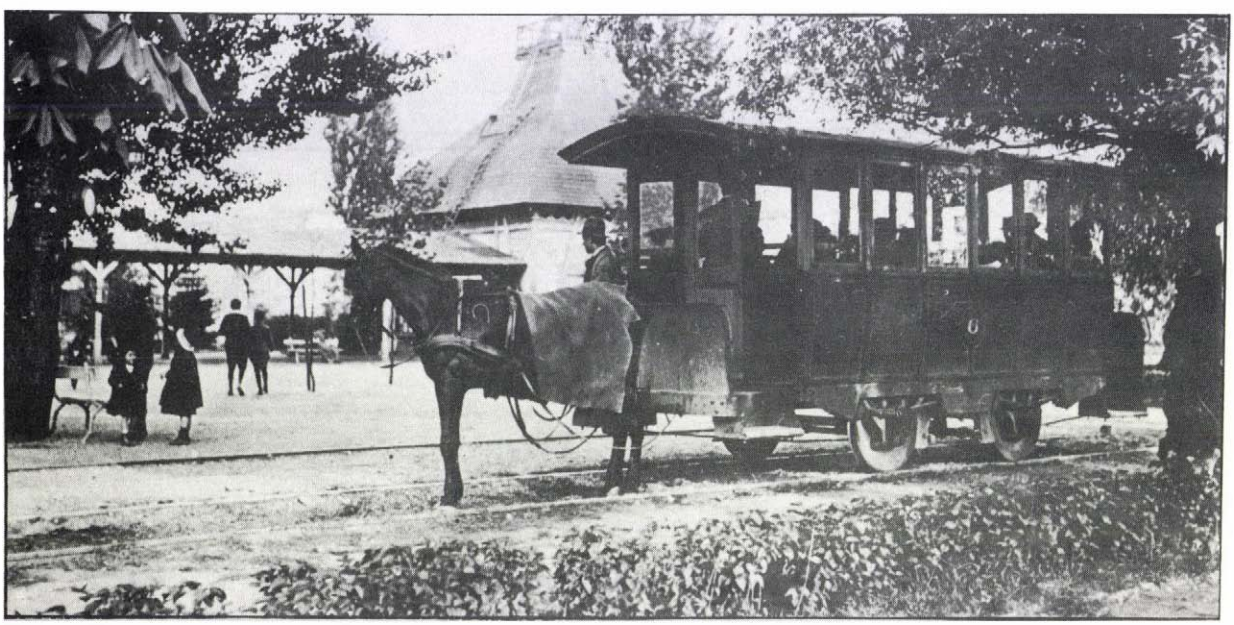
37. Husvéti kép a főváros utcáiról

38. Korzó a Stefánia úton

39. Az éjszakai kávéházban

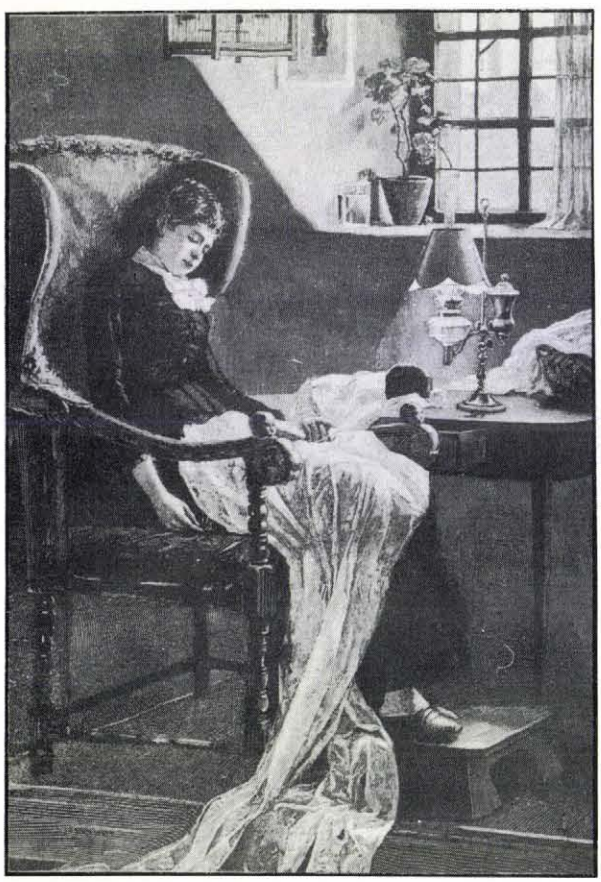
40. Margitszigeti lóvasút

41. "Találkára" sietve

42. "Nyári virág"

43. Varrólánnyka

44. "Szerelem vagy gazdagság"

45. Pálmay Ilka, a híres primadonna

46. "Pezsgőtündér"

47. "Az isteni Klári"

48. Fiáker a pesti utcán

49. Utcai kép Budapestről...

Ára 35 Ft.

